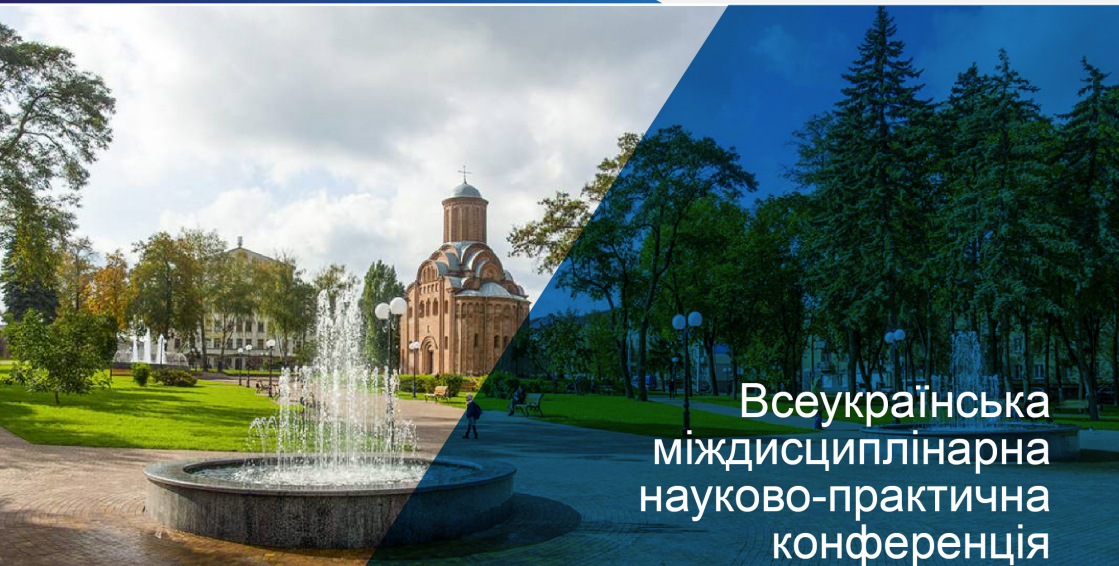

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Всеукраїнська
міждисциплінарна
науково-практична
конференція

Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду

10 червня
2022 року
Чернівці

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Всеукраїнська міждисциплінарна
науково-практична конференція

**ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ
В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО
ПЕРІОДУ**

10 червня 2022 року
Чернігів, Україна

Редакційна колегія: Г. В. Старченко, А. П. Дука
*Рекомендовано до видання оргкомітетом конференції,
протокол № 1 від 01.07.2022 року.*

Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду.
Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної
конференції (м. Чернігів, 10 червня 2022 року). Чернігів : ГО «Науково-
освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. 375 с.
URL: https://reicst.com.ua/asp/issue/view/conf_mult_06_2022
DOI: <https://doi.org/10.54929/confmult-06-2022>

У збірнику представлені матеріали Всеукраїнської міждисциплінарної
науково-практичної конференції «Трансформаційні процеси в умовах
війни та післявоєнного періоду».

До збірника увійшли матеріали за такими напрямками: архітектура та
мистецтвознавство, військові науки, державне управління / публічне
управління та адміністрування; економічні науки, історичні науки,
медичні науки, педагогічні науки, політичні науки, психологічні науки,
сільськогосподарські науки, соціальні комунікації, технічні науки,
фізико-математичні науки, фізичне виховання та спорт, філологічні
науки, філософські науки, юридичні науки. Матеріали Всеукраїнської
міждисциплінарної науково-практичної конференції представлені
окремими авторами з України.

Наукове видання призначене для науковців, практиків, викладачів,
аспірантів і студентів відповідних спеціальностей, а також для широкого
кола читачів.

Матеріали подаються в редакції авторів. Відповідальність за
достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших
відомостей несуть автори.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Сазонов Ю. О.

викладач кафедри прикордонної служби
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ МОРСЬКОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Держава як суспільно-політична інституція вирішує проблеми внутрідержавного та міждержавного (міжнародного) рівня. Проблема безпеки держави – сфера як внутрі-, так і міждержавних відносин. Основними шляхами забезпечення безпеки держави є проектування потужної стратегії (або концепції) національної безпеки та формування відповідно до такого документу – безпекової системи. Людство у процесі свого тривалого існування будувало чималу кількість систем безпеки, остання з яких виникла після II світової війни. Слід наголосити, що згадану систему зруйновано в результаті нападу на Україну зі сторони росії. Саме ця війна підтвердила руйнацію світової системи безпеки. Зважаючи на загрози з боку рф, Україна приділяла увагу проблемі забезпечення національної безпеки, формулюючи основні наративи та вибудовуючи свою безпекову систему. У цій системі вагома частка повноважень, функцій та завдань адресована сектору безпеки та оборони. Цей сектор включає військові та правоохоронні формування, з-поміж яких особливий статус має Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ). ДПСУ правоохоронне фундаментальне утворення українського суспільства, а враховуючи війну з росією, питання посилення захисту кордонів актуалізоване [2].

Глобальність сучасного представлена не лише політико-економічними зв'язками з Тихоокеанським регіоном, Північно-Американським та Європейським. Глобальність має прояв також у можливості виходу у море. Якщо держава має власні морські шляхи, то це створює чимало переваг у сферах торгівлі, комунікації, логістики тощо. Враховуючи ці аргументи, вважаємо, що Україна не повинна втратити статус морської держави. Це означає, що з-поміж пріоритетних завдань ДПСУ щодо охорони державного кордону, особлива увага належить саме морській ділянці цього кордону.

Україна за своїми територіальними параметрами займає чималу територію у Східній частині Європи, маючи як сухопутну, так і морську ділянки кордону. Сухопутна ділянка кордону, де наша держава межує з Європою вважається облаштованою, а ось східний кордон – не об-

лаштований, і навіть не демаркований. І це якраз кордон з росією.

ДПСУ у зв'язку із воєнним станом визначила основні загрози прикордонній безпеці, що є складовою національної безпеки, а також ті заходи, що необхідно вживати для реагування на згадані загрози та їх зменшення та ліквідацію.

Можна констатувати, що прикордонна безпека полягає у захищеності суверенітету держави, її територіальної цілісності та загроз воєнного та невоєнного спрямування. ДПСУ згідно узагальненого сприйняття не лише боронить кордони держави, але підтримує демократичність конституційного ладу України, життєво важливі національні інтереси тощо.

Слід наголосити на тому, що у змісті основних законодавчих українських документів, дотичних до питань загроз національної безпеки щодо охорони та захисту державного кордону, акцентується на тому, що безпека держави це першою чергою, безпека кордонів України. Враховуючи це, захист державного кордону це не лише функція фізичного проходження вздовж кордону, а поєднання політико-правових, організаційних, соціально-економічних, дипломатичних, оборонних, розвідувальних, екологічних та інших процедур та заходів, які повинні здійснювати у відомстві (у ДПСУ, до прикладу). Необхідно також зазначити, що усі процеси в сучасному світі є за своїм змістом синергетичними. Це означає, що ДПСУ як інституція українського суспільства не є автономною, а отже, функціонує у взаємодії із митницею, Збройними силами України, Національною гвардією України та іншими [3].

На морській ділянці кордону, його охорона та захист організовуються за такою ж послідовністю та термінами, що й на сухопутній ділянці. Проте слід врахувати певні базові відмінності в охороні морського кордону, а саме:

- необхідність у проведенні візуального контролю та радіотехнічного спостереження;
- контроль берегової смуги задля виявлення ознак висадження, тобто порушення закону з прикордонних питань в районі узбережжя або виходу у море порушників;
- представники прикордонної служби зобов'язані сповіщати щодо виявлених невійськових та військових кораблів у водах України;
- персонал відділу прикордонної служби, персонал кораблів та прикордонної авіації має право діяти відповідно до встановлених законом України «Про державний кордон»;

додержання прикордонного режиму у питання обліку, збереження та виходу у води плавзасобів тощо [1].

Війна в Україні з-за нападу на неї росії, продемонструвала важливий факт: більшість загроз у захисті та охороні державного кордону належать до сфери саме воєнної безпеки. Після завершення війни слід провести реформи щодо ДПСУ, задля зміцнення національної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Береза О. Морська безпека України: організаційно-правові засади. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. Вип. 229. С. 66–68.
2. Корж І. Ф. Державна прикордонна служба України: правовий статус та місце в системі сектору безпеки і оборони. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Юридичні науки : електрон. наук. вид*. 2017. Випуск 2. URL: <https://nadpsu.edu.ua>.
3. Назаренко В. О. Про окремі аспекти моделювання оперативно-службової діяльності на морській (річковій) ділянці державного кордону. Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 19 листоп. 2010 р. –Київ, 2010. – No 1. – С. 114–116.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Кононенко І. А.

кандидат педагогічних наук,
докторант ННІ публічного управління
та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Світова екологічна система вже давно вимагає дієвих зрушень щодо вирішення проблемних питань, які пов'язані з забрудненням атмосфери, виснаженням водних ресурсів, деградацією ґрунту, сміттям тощо. Пошук дієвих шляхів при цьому не дає спокою як теоретикам, так і практикам з публічного управління. Першочерговим кроком у даному випадку варто визнати усвідомлення суспільством значення та глибини екологічних проблем. Далі громадськість має забезпечити активну участь у процесах публічного управління, які здатні зрушити з місця екологічну кризу як в Україні в цілому, так і на рівні громад. Серед об'єктів публічного управління екологічна сфера посідає особливе місце, вона є невіддільною складовою загальнонаціональної безпеки. Зазначимо також, що від ефективності функціонування системи публічного управління залежить і ступінь розвитку екологічної культури населення, оскільки така культура включає осмислення важливості екологічних проблем.

Сучасна система публічного управління має забезпечувати взаємодію держави й народу на всіх рівнях. Обов'язковою складовою при цьому є залучення широких верств населення до участі в громадських, суспільних та політичних процесах. Екологічна безпека може набутися реалістичних характеристик виключно за умови збереження біосфери, як об'єкту безпеки. Тож, екологічна безпека – процес, за якого державними й недержавними інституціями забезпечується екологічна рівновага та гарантується екологічна безпека (може розглядається в глобальних, регіональних, локальних і умовно точкових межах).

Водночас багато проблем, що стосуються екологічних питань породжені діяльністю на локальному (місцевому) рівні, а не на глобальному. Так, Професійна асоціація екологів України констатує про наявність потенційно небезпечних для держави тенденцій (2021 рік) серед яких: не готовність усіх гілок влади до сприйняття європейських цінностей у сфері довкілля; зростання соціальної дистанції між спрямованими на сталий розвиток громадами та бізнесом, і спрямованими на контроль

та нагляд органами влади [1].

На переконливу думку Г. Буканова [2] зрушити ситуацію з місця здатне соціальне партнерство, яке передбачає взаємодію державних органів управління у сфері екології, органів місцевого самоврядування, бізнес-корпорацій, інституцій громадянського суспільства з метою забезпечення екологічної безпеки регіону і задоволення екологічних потреб населення на основі принципів соціальної справедливості, субсидіарності і солідарності. При цьому науковець виділяє чинники ефективності партнерства в цій сфері, серед з яких важливе місце займає високий рівень екологічної свідомості й громадської активності населення. Варто згадати про необхідність пошуку шляхів, які вплинуть на досягнення належного рівня такої взаємодії та її подальший розвиток. Отже, зв'язок екологічної сфери та системи публічного управління лежить у площині екологічної безпеки та екологічної політики.

Політика природоохоронної діяльності здійснюється через систему місцевого екологічного управління. Саме тому місцевим органам влади як складовій управлінському механізму, що сприяє взаємодії суспільства і природи варто надавати особливого значення. Тому, саме на локальному рівні необхідно формувати та розвивати нові шляхи вирішення екологічних проблем, що мають тісний зв'язок з екологічною культурою населення. У даному процесі важлива роль відводиться засобам масової інформації.

В Україні має постійно підтримуватись належне екологічне врядування, що тісно пов'язане з природоохоронною діяльністю. В основі такого врядування, лежить інтеграція екологічної політики та реалізації природоохоронних владних повноважень. При цьому важливо не забувати про імплементацію Орхуської конвенції, яка наголошує на доступі до екологічної інформації, правосуддя; участі громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань тощо [3].

Також, організації громадянського суспільства мають бути залучені до системи природоохоронної діяльності та бути більш публічними. Сьогодні громадянам (окремим громадянам, громадським лідерам, інститутам громадянського суспільства) надано багато можливостей, які здатні підвищити рівень участі у процесі прийняття рішень в екологічній сфері. Однак, фахівці зазначають про існування певних проблем щодо даного питання: не всі рішення розробляються/приймаються за участі громадян; остаточні проєкти рішень не є загальнодоступними; результати громадського обговорення не завжди є доступними/зрозумілими щодо врахування пропозицій громадськості; частка проєктів рішень, які пройшли громадське обговорення, часто залишається невідомою; можуть не бути оголошені причини відмови від намірів щодо прийняття рішення [4]. Тож, надалі варто розробити систему заходів та деталізувати окремі кроки, що мотивують всіх учасників публічного управління до співпраці у напрямі підвищення ефективності природоохоронної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Платформа рішень для менеджерів природоохоронної діяльності «ECOBUSINESS». Резолюція Національного Ecobusiness forumu – 2021 «Зелена економіка: як досягти балансу». URL: <https://ecolog-ua.com/news/rezolyuciya-nacionalnogo-ecobusiness-forumu-2021-zelena-ekonomika-yak-dosyagty-balansu>
2. Буканов Г. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019. 2(22) URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf)
3. Кононенко І.А. Взаємозв'язок екологічної культури та системи публічного управління. *Право та державне управління*. 2021. №2 URL: <http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/pro-zhurnal>
4. Попова І. Екологічна свідомість та культура: проблеми формування у трансформаційному суспільстві. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 34. С. 43-48.

Михайловська О. В.

д. держ. упр., доцент,
доцент кафедри публічного управління
та менеджменту організацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

В умовах швидких змін так само швидко змінюється і модель управління в державі. Зі зміною моделі змінюються підходи до управління різними сферами й процесами. За таких умов загострюється проблема взаємодії елементів, об'єктів і суб'єктів публічного управління також. Управлінські впливи, при цьому, мають ставати гнучкішими, аби задовольнити вимоги сьогодення й утримувати курс на досягнення цілей.

За роки незалежності в Україні інколи непродумане проведення реформ деформувало уявлення про них певних груп населення, що призвело до часткової втрати: орієнтирів подальшого розвитку; здатності якісно функціонувати; можливості створювати необхідну еволюцію взаємодії на всіх рівнях публічного управління.

Тенденції соціально-економічного розвитку країни сьогодні висувають новітні вимоги до наукового обґрунтування закономірностей управління взаємодією всіх суб'єктів публічного управління. Детальне дослідження принципів та чинників впливу дозволять вирішити не лише теоретичні завдання, а й проблеми управлінського процесу прикладного характеру. Зазначене підтверджує важливість формування нової парадигми міжсуб'єктної взаємодії з урахуванням впливу зовнішнього середовища, що обмежує повноцінне функціонування публічної системи.

У даному контексті важливо наголосити на необхідності формування моделі координації такої взаємодії, яку слід починати з вивчення загальносистемних чинників та чинників, які впливають на темпи й масштаби перетворення взаємовідносин у взаємодію між всіма елементами публічно-управлінської системи. При цьому, взаємодія може формуватися за певними напрямками: тристороння взаємодія державної влади, місцевого самоврядування та громадськості; будь-які напрями двосторонньої взаємодії органів влади та громадськості; взаємодія центральних органів влади з органами місцевого самоврядування [1].

Зазначимо, що прості відносини – це зв'язки, які виникають між різними суб'єктами та зазвичай не мають постійного характеру в часі й просторі. Водночас взаємодію можна розглядати як новий якісний та ефективний рівень взаємовідносин. Отже, питання взаємодії в системі публічного управління набувають актуальності, оскільки виконувати свої функції публічна влада може лише у випадку якісної взаємодії з громадянським суспільством. Наприклад, А. Бажинова доцільно вказує, що «громадянське суспільство не залежить від держави, але взаємодіє з

нею заради загального блага» [2].

Зазначимо, що політика держави виступає своєрідною реакцією на потреби громадянського суспільства, що зі свого боку також актуалізує пошук шляхів побудови належної взаємодії між владними структурами та громадянським суспільством. У практичному ж вимірі інститути громадянського суспільства відіграють вкрай важливу роль у даному процесі, оскільки виступають ланкою, яка відображає потреби та інтереси громадянського суспільства [3].

Отже, для забезпечення надійності функціонування системи публічного управління в умовах, коли в Україні вже не діють директивні засоби, на передній план науковою спільнотою висувається завдання побудови адекватного механізму взаємодії, який дозволить ефективно реагувати на процеси змін в державі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Михайловська О. В. Формування взаємодії в системі публічного управління на засадах партнерства. *Наукові перспективи. Серія : державне управління*. 2020. № 6 (6). С. 169–174.
2. Бажинова О. А., Кучабський О. Г. Механізми комунікації влади та громадськості в умовах. *Публічне управління: теорія та практика*. 2012. № 4 (12). С. 196-201.
3. Михайловська О. В. Взаємодія громадськості та владних структур в умовах суспільних змін. *Сучасні виклики публічного управління : збірник матеріалів науково-практичної конференції за міжнародної участі* (Київ, 28 грудня 2017 р.). Київ : ДП «Видавничий дім "Персонал"», 2018. С. 50-51.

Теличко В. С.

юрисконсульт Комунального підприємства
«Міське капітальне будівництво» Одеської міської ради
м. Одеса, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Сьогоднішній світ поглинає цифровізація, використання штучного інтелекту і електронне врядування у сфері державного управління не є винятком. Поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси допомагають уникнути бюрократії, черг та корупції.

Війна показала, що Україна повинна зміцнитися, осучаснитися, щоб бути конкурентоспроможною серед інших держав і зберегти свій суверенітет. Тому, стратегічне бачення розвитку держави і, зокрема, розвитку публічного врядування необхідно змінювати.

Розуміємо, що в умовах війни, яка невідомо скільки триватиме, Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки, стратегії окремих регіонів України, Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [1, 2] та відповідні їм державні та місцеві цільові програми не діють, оскільки не відповідають воєнному часу. Ці та інші акти стратегічного планування потрібно змінити, системно змінити.

А щодо електронного врядування, то тут теж назріла потреба у системній єдності з іншими стратегічними планувальними документами. Отже, необхідно привести у відповідність програму електронного урядування. Відповідно, для роботи органів публічної влади та забезпечення між ними автоматизованого документообігу з електронним цифровим підписом і цифровою печаткою має бути створена окрема онлайн платформа, така, як: « Електронна система взаємодії державних та місцевих органів влади» (далі ЕСВДМОВ). Це забезпечить не тільки сучасну якісну комунікацію між органами публічної влади, але і уможливить створення множини сервісів для надання публічних послуг.

Кожен орган публічної влади: поліція, фіскальна служба, органи місцевого самоврядування, центр адміністративних послуг та інші, поєднані в одну мережу, завдяки якій вони можуть надавати та отримувати один від одного документи, запити, витяги і так далі, не виходячи із своєї організації. Кожен фахівець має свій рівень доступу, який надає йому права пов'язані з його роботою. Але бувають ситуації коли потрібно розібратись з питаннями дистанційно, наприклад з дому. Тоді фахівець подає запит на тимчасовий доступ пов'язаний з необхідними питаннями, адміністратор чи вище компетентне керівництво відкриває тимчасовий доступ до запитів і обміну документацією для дистанційної роботи.

Для взаємодії органів, згідно зазначеної системи, маємо електронний ресурс, вхід до якого можливий тільки за допомогою ідентифікації особистості - це особистий електронний ключ, веб камера (в електронному

порталі ЕСВДМОВ буде розпізнаватися обличчя), пароль. Запити, обмін документами, дозволи, засвідчення документів та інше, між органами можливе завдяки цифровому підпису та цифровій печатці (цифрова печатка повинна бути, якщо це передбачено законодавством та установчими документами органу).

Кожна організація для вирішення необхідних питань та справ, так як вони усі пов'язані однією мережею, має право самостійно оформлювати запити та передавати їх для вирішення необхідних завдань один до одного згідно їх компетенції.

Наприклад: сьогодні відповідно до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» в деяких випадках саме орган публічної влади, який має намір щодо забудови території (замовник), після набуття права на земельну ділянку та відповідно до її цільового призначення, може виконувати підготовчі роботи, визначені будівельними нормами і правилами, з повідомленням органу державного архітектурно-будівельного контролю [3]. Тобто, підприємство-замовник для подання повідомлення про початок виконання підготовчих робіт до органу державного архітектурно-будівельного контролю за встановленою процедурою повинно записатись до Центру надання адміністративних послуг, отримати талон, витратити свій час на прибуття до зазначеного вище органу публічної влади, заповнити заяву на отримання адміністративної послуги, яка оформлюється саме державним адміністратором, надати повідомлення щодо виконання підготовчих робіт на об'єкті за формою встановленого зразка, документ, що посвідчує особу та документ, що підтверджує повноваження особи.

Для того, щоб уникнути витрат великої кількості часу пропонуємо зазначені дії перевести в онлайн режим за допомогою ЕСВДМОВ. У визначеному електронному порталі, щодо взаємодії між органами публічної влади з окремих фахових питань, в кожній організації повинен бути свій електронний кабінет та відповідальний фахівець зі своїм електронним цифровим підписом та електронною цифровою печаткою (печатка за потребою, згідно закону та локальних нормативно-правових актів). Тобто, завдяки ЕСВДМОВ, якщо взяти за основу вищенаведений приклад, замовник зможе отримати усі необхідні документи не виходячи із своєї установи. Таким чином питання, щодо витрат часу на реєстрації, отримання довідок та інше у органів публічної влади відпаде.

При проходженні конкурсних відборів та атестацій на посади державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування, було б доцільно включити наявність обов'язкових знань з користування електронним порталом взаємодії між органами публічної влади.

Також, пропонуємо створити ще і внутрішню електронну систему взаємодії органу публічної влади (ВЕСВОПВ). Вона матиме свою особисту внутрішню систему взаємодії. Тобто, портал та база даних де зібрані всі справи, документи, архіви та інше самого органу публічної влади (підприємства, установи організації). Працівник має зв'язок із своїми колегами та керівниками (між кабінетами та поверхами), щодо обміну файлів

та документів, а також доступ до спільних файлів та архіву згідно своїх функціональних обов'язків. Із свого комп'ютера кожен працівник має свій рівень доступу, який надає йому права пов'язані з його роботою. Дистанційний тимчасовий доступ та вхід до ресурсу ВЕСВОПВ схожий з системою ВЕСВОПВ. Запити, обмін документацією, засвідчення документації та інше, між кабінетами працівників можливо завдяки цифровому підпису та цифровій печатці.

Для захисту цих порталів залучити кращих працівників і спеціалістів по кібербезпеці та програмуванню, а також зробити доступ до ресурсу можливим тільки для статичних IP адрес "зазначених в білому списку", в захист ще входять ідентифікація особистості за допомогою веб камери, електронний ключ, та пароль. Оскільки розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 438-р затверджено план заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки [4], пропонуємо до неї додати впровадження технологій штучного інтелекту системи кібербезпеки ще і для ВЕСВОПВ та ВЕСВОПВ, задля проведення аналізу і класифікації загроз та вибору стратегії їх стримування і запобігання їх виникненню.

Оскільки, як ми визначали вище, приведення у відповідність програми електронного урядування та прийняття заходів, щодо її кібербезпеки, ми розуміємо, що необхідно внести зміни і до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [5] та інше законодавство, що регулює відповідні відносини.

Електронні портали взаємодії між усіма органами публічної влади та внутрішні портали самих установ, можуть бути корисні не тільки для внутрішньої взаємодії між кабінетами органу публічної влади, а й для вирішення питань для звичайних громадян, бо наявний зв'язок між усіма органами.

Яким чином система буде корисна для звичайних громадян? Наприклад, є людина яка подала документ для вирішення її питань. При подачі всіх потрібних документів, вона дає згоду на обробку необхідних даних, у разі необхідності довіреність, для вирішення конкретних завдань. Таким чином, людина не витрачає свій час, шляхом проходження безліч установ, орган публічної влади сам, завдяки ЕСВДМОВ та ВЕСВОПВ зможе вирішувати питання фізичних осіб.

Спеціальний фонд Державного бюджету України, отримує кошти, які спрямовуються на реалізацію програм та здійснення заходів, передбачених ст. 14 Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» [6]. У разі приведення у відповідність програми електронного урядування, за якою працюватимуть платформи ЕСВДМОВ та ВЕСВОПВ, необхідно надати субвенцію з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію відповідної програми. Також, згідно вищенаведеного, потрібно доповнити ч. 1, 2 Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою "Електронне урядування", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за

програмою «Електронне урядування»» від 14.03.2012 № 236 [7]. Тобто, Бюджетні кошти повинні ще використовуватись з метою створення інфраструктури автоматизованої системи взаємодії державних та місцевих органів влади між собою та створення окремої внутрішньої електронної системи взаємодії самого органу публічної влади, тобто ЕСВДМОВ та ВЕСВОПВ, а також спрямуватись на модернізацію та розвиток, адміністрування і забезпечення функціонування зазначених електронних порталів.

Виходячи з вищезазначеного, приведення у відповідність програми електронного урядування, шляхом запровадження платформи ЕСВДМОВ та ВЕСВОПВ, відбуватиметься переведення органів влади в тому числі органів публічної влади у електронний режим роботи, що забезпечить регіональне управління як по вертикалі так і по горизонталі, а разом із тим, допоможе уникнути бюрократії, черг та корупції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку», Відомості Верховної Ради України (ВВР) - від 5 серпня 2020 р. № 695, (редакція від 05.08.2020). [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#top>.
2. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», (редакція від 30.09.2019). [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
3. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2011, № 34, ст. 343 (редакція від 26.05.2022). [Електронний ресурс] – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2024 роки» від 12 травня 2021 р. № 438-р (прийняття від 12.05.2021). [Електронний ресурс] - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text>.
5. Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Відомості Верховної Ради України (ВВР) - 2003, № 36, ст.275 (редакція від 01.01.2022). [Електронний ресурс] - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2022 рік». Відомості Верховної Ради України (ВВР) - 2022, № 3, ст.12 (редакція від 30.04.2022). [Електронний ресурс] - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті за програмою “Електронне урядування”» від 14.03.2012 р. № 236 (редакція від 10.05.2022). [Електронний ресурс] - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2012-%D0%BF#Text>.

Мала С. Г.

аспірант,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Сергієнко Е. О.

к. держ. упр., доцент,
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

ЗМІНИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну публічне управління трансформується.

Через війну перед публічною службою постали п'ять викликів, які потребують змін, пов'язаних з необхідністю ефективного лідерства, дієвістю інституцій, компетентністю кадрів, удосконаленням механізмів управління, наданням якісних державних послуг [1].

Зміни в діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування відбуваються за всіма напрямками.

Організаційні зміни набувають тотальний та одночасний характер в публічному управлінні:

- змінюються мета і завдання діяльності;
- удосконалюються технології;
- оптимізуються організаційні структури та управлінські процеси;
- трансформується організаційна культура;
- перезавантажуються державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування;
- підвищується ефективність роботи організацій;
- змінюються підходи до оцінки функцій та діяльності організацій.

В умовах воєнного стану в Україні першочерговими складовими чинниками організаційних змін в публічному управлінні стають оперативна та відкрита комунікація, стійкий фідбек.

Головними інструментами інформування громадськості є: прозоре та публічне висвітлення «гарячих» новин, фактів, заходів через засоби масової інформації; своєчасне та систематичне оприлюднення на офіційних вебсайтах інформації про діяльність, статистичних даних, реєстрів, звітів тощо; відмова від популістських заяв та рішень; окреслення чітких планів та термінів діяльності; виважене оприлюднення власної точки зору керівників під час брифінгів, інтерв'ю, публічних заяв; негайне спростування або/та уточнення інформації у разі потреби.

Важливим при наданні інформації є: надання джерела інформації («за даними Національної поліції...» «за інформацією керівника...», «за оперативними даними станом на...» тощо), так як інформація має

знаходити підтвердження відповідними структурами, організаціями, особами; повнота та послідовність викладення фактів, так як наявність деякого інформаційного «вакууму» або вибіркове подання фактів можуть призвести до необ'єктивного сприйняття інформації.

Невід'ємними компонентами управлінських процесів, які забезпечують реалізацію загальноорганізаційних завдань є демократичний стиль управління, командна робота, створення робочих, творчих груп, делегування повноважень, неформальна партисипація, незаангажованість, критичне мислення, активність, креативність.

Це також сприяє формуванню самоорганізації, самодисципліни, самоконтролю управлінців, що є не менш важливим для адекватної управлінської діяльності у контексті викликів сьогодення.

Взаємоповага, толерантність, чесність, довіра, небайдужість, людяність, морально-психологічна підтримка в умовах воєнного стану мотивують управлінців не тільки до активізації функціонального потенціалу, розвитку компетентностей, використання нових можливостей і розширення сфери діяльності, а також до самовідданості, саможертвовності та готовності працювати у ненормованому режимі 24/7 та/або взаємозаміни у разі потреби без будь-якого матеріального заохочення.

Вибудовується якісно нова унікальна модель розвитку публічного управління, яка демонструє єдність державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, їх управлінську та громадянську відповідальність.

Базовими принципами цієї управлінської моделі мають стати демократичні принципи «Good governance»: чесне проведення виборів, представництво та участь (Fair Conduct of Elections, Representation and Participation); чуйність (Responsiveness); ефективність та результативність (Efficiency and Effectiveness); відкритість та прозорість (Openness and Transparency); верховенство права (Rule of Law); етична поведінка (Ethical conduct); компетентність та ємність (Competence and Capacity); інновації та відкритість до змін (Innovation and Openness to Change); стійкість та довгострокова орієнтація (Sustainability and Long-term Orientation); правильний фінансовий менеджмент (Sound Financial Management); права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість (Human rights, Cultural Diversity and Social Cohesion); підзвітність (Accountability) [2].

Отже, в умовах воєнного стану в Україні відбуваються зміни в діяльності державного органів і органів місцевого самоврядування, публічна служба трансформується.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наталія Алюшина представила експертам ООН п'ять викликів у сфері публічної служби : Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України: <https://www.kmu.gov.ua/news/nataliya-alyushina-predstavila-ekspertam-oon-pyat-viklikiv-u-sferi-publichnoyi-sluzhbi>
2. Principles of Good Governance : Офіційний портал Ради Європи: <https://www.coe.int/en/web/good-governance/12-principles>.

Кулик О. С.

аспірант,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернівці, Україна

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС

Після того, як війна закінчиться, надто швидко ми не зможемо повернутися до нормального, звичного життя. Нам потрібен буде час аби відновитися. Багато інфраструктури, виробничих потоків буде знищено, і не тільки їх, тисячі людей втікали за кордон від війни або стали внутрішньо переміщеними особами. Після закінчення випробувань війною перед суспільством буде вибір, що робити далі, а надто велика відповідальність буде лежати на державі і ми повинні прийняти всі виклики та подолати скрутні часи, для цього потрібно буде в найкоротші строки запровадити абсолютно нову систему управління для такого періоду, коли війна вже буде позаду, а державі потрібно буде йти вперед.

Після 100 днів війни вже звучить багато різних ідей, як відновлювати державу, зруйновану інфраструктуру та економіку країни. Найчастіше зустрічаються обговорення плану Маршала для України. Адже після закінчення потрібно розроблювати план який допоможе нам стати однією з провідних країн світу. Звісно на це піде не один рік відбудови та становлення, але результат повинен буде «прокрічати» на весь світ.

Історія інших країн має багато прикладів реконструкції після вторгнення. Після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих війн і понад 250 військових конфліктів, учасниками яких стало не менш ніж 60 країн [1].

Здається, що країни які пережили вторгнення вже добре себе почувають, але на жаль з такої великої вибірки успішних прикладів не багато. Кожен з них унікальний і багато залежить від самої країни, її корисних копалин та іншого., але єдине що всіх об'єднує – це зовнішня підтримка та вміння правильно нею користуватись. На даний момент підтримка майже всього світу в нас є, маємо надію що й надалі так буде.

Як мінімум три країни, яким довелося відновлюватись після війни, зараз входять у топ-5 економік світу [2]. Звернемо детальніше увагу на історію становлення Ізраїлю, як прикладу для нас.

Територія була зруйнована «війною за незалежність». Великий вплив арабських емігрантів перевантажив економіку, а витрати на армію становили 40% від усіх витрат країни [3].

У процесі відновлення для них спасінням стали гранти та кредити від США, а також репарації від Західної Німеччини, що становили до 55% додаткових доходів [3].

Паралельно Ізраїль впровадив нову політику, вона полягала у значній лібералізації економіки, водночас країна запустила великі проекти з інфраструктурної відбудови.

На жаль наша схожість з Ізраїлем полягає в тому, що ми маємо недру-

желюбних сусідів і, як і в їхньому випадку було, так і в нашому прийдеться багато коштів витратити на військову сферу. Через декілька десятків років Ізраїль став один з провідних постачальників воєнної промисловості по всьому світу. Такий експорт вносить важливу часту в бюджет. За період становлення країна змогла правильно розпорядитись залученими інвестиціями, що дало їм змогу достатньо швидко відновитись.

Тож можемо зробити висновки, що по-перше багато залежить від інтеграції країн та налагодження співпраці з ними в подальшому. По-друге згодом обов'язково потрібна додаткова децентралізація, оскільки багато територіальних центрів зруйновано і без залучення міжнародних і центральних програм не зможуть в короткі строки відновитися. А в деяких громадах депутати обрані від заборонених зараз партій і вони під тиском озвучують антиукраїнські рішення.

Війна не може йти на користь жодній з держав. План відновлення для всіх країн різний і залежить від багатьох факторів, але є деякий загальний порядок успішного відновлення, який продивляється в країнах, які вже вийшли з цього стану – це створення потребуючої кількості робочих місць, орієнтація на експорт, зниження процедури для створення малого бізнесу і звісно значне впливання зовнішніх фінансових ресурсів.

Але навіть, якщо Україна матиме в своєму розпорядженні всі елементи для створення сильної держави, важливо правильно та ефективно їх використовувати, саме від цього залежить майбутній успіх незалежної держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інтернет - журнал. platfor.ma. URL: <https://platfor.ma/specials/anatomyiaymyru/> (дата звернення: 08.06.2022).
2. Громадський простір. Євроінтеграція та війна: економічний вимір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=evrointehratsiya-ta-vijna-ekonomichnyj-vymir> (дата звернення: 08.06.2022).
3. Інтернет-журнал. Дорослий погляд на світ. URL: https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html (дата звернення: 08.06.2022).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Грилицька А. В.

к.е.н., доцент,
Черкаський державний бізнес-коледж
м. Черкаси, Україна

Пилипенко І. С.

Черкаський державний бізнес-коледж
м. Черкаси, Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Перехід України до ринкової економіки призвів до серйозних змін у плануванні, обліку та контролі виробничо-господарської діяльності підприємств у різних галузях економіки та формах власності. Тому, контроль якості надання аудиторських послуг є актуальним на сьогодні і має свої проблеми.

Аудит у розвинених країнах є однією зі складових економіки, тому проведення аудиту є важливим завданням як окремого бізнесу, так і країни в цілому. Кредитори та інвестори все більше цікавляться компанією, і як підтвердження цього бажають отримати незалежну оцінку точності та повноти звіту, особливо щодо управління, перерозподілу капіталу та прогнозування ліквідності. Якість аудиту та аудиторського висновку щодо фінансової звітності має першорядне значення [2].

Важливо розглянути поняття «якість аудиторської послуги», оскільки існують різні думки щодо характеру її розкриття. Бутинець Ф. Ф. зазначив, що під якістю в аудиторській діяльності доцільно розуміти результати роботи, послуг та пов'язаних з ними аудитів, які аудитори виконують на благо власників, суспільства та клієнтів для максимального задоволення інформаційних потреб користувачів. Суха О. Р. та Марчук О. В. виділяють те, що якість обслуговування гарантує довіру суспільства до результатів роботи аудиторів, які повинні продемонструвати регулятору, наскільки якісно вони виконують свої обов'язки. Драч С. В. стверджує, що підвищення якості аудиторських послуг допоможе утримати аудиторів від людей, які мають в пріоритеті прибутковість, а не професійні стандарти [1]. Тобто, кожен із науковців має ствердження все більше розкритого поняття.

Аудиторські послуги широко використовуються державними, бізнесовими та некомерційними організаціями. Коли починається аудит бізнесу, незалежні аудитори отримують від його керівництва фінансові та інші звіти, які включають прогнози керівництва щодо економічних подій. З аналізу цих прогнозів починається робота аудитора. Підтвердження або спростування даних є завданням аудиту.

В Україні аудит впроваджується досить активно. Під час формування

ринкових відносин важливо ретельно аналізувати і враховувати зарубіжний досвід відповідно до конкретних національних інтересів.

Для задоволення потреб користувачів та підвищення конкурентоспроможності спектр послуг, що надають аудиторські фірми, є широким і постійно розширюється. Лише кілька бухгалтерських фірм спеціалізуються на аудиті, і більшість надає пов'язані з аудитом послуги, такі як бухгалтерський облік, консалтинг, бюджетування, аутсорсинг, розробка та впровадження бухгалтерського програмного забезпечення тощо.

Проблеми підвищення якості аудиту включають:

1. Недостатній обсяг розроблення методики аудиторського контролю.
2. Відсутність достатнього досвіду аудиту.
3. Недостатню кількість кваліфікованих аудиторів, отже – ринок аудиторських послуг невикористаний.
4. Відсутність стандартних форм аудиторської документації.
5. Відсутні поради щодо таких методів, як комп'ютеризація аудиту.
6. Проблема ціноутворення на аудиторські послуги, оскільки в Україні немає чіткої формули (системи) розрахунку ціни аудиторських послуг [3].

Для вирішення цих проблем, можна розглянути декілька варіантів їх вирішення:

1. Страхування відповідальності страхової компанії за виконану роботу.
2. Встановити певну фіксовану ціну на аудиторські послуги, змушуючи аудиторів орієнтуватися на якість наданих послуг.
3. Розробка єдиних стандартів аудиторської діяльності в Україні [4].

Отже, в Україні аудиторські послуги розвиваються стрімко, але проблематично. Враховуючи перспективи розвитку ринкової економіки та відносин власності в Україні, більш детальне вивчення цих питань може послужити основою для визначення основних напрямів удосконалення аудиторської діяльності, рішення яких дозволять у подальшому впровадити аудиторську професію в практику підприємництва та побудувати довіра суспільства до високопрофесійних аудитів.

Підвищення якості аудиту в Україні лише сприятиме створенню системи цілісних і комплексних заходів, спрямованих на розвиток сфери аудиторського права, запровадження комп'ютеризованої системи якісного аудиту, контролю рівня компетентності та якості послуг аудиторів, забезпечення незалежності справжніх аудиторів, а також санкції та покарання за неточності при наданні аудиторськими послугами аудиторських послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Разборська О.О., Пудкалюк Х.О. Якість аудиторських послуг в Україні. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28. № 4. С.67-75.
2. Савич В. Ф., Побережна Н. М. Актуальні проблеми підвищення якості аудиторської діяльності в Україні. 2018. *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит*. Випуск 18. 2018. С.383-387.
3. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку. Матеріали міжнар. наук.-пр. конф., Херсон, Видавництво ФОР Вишемирський В.С. 2019. 686 с.

4. Захарченко Т.С. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку аудиту в Україні. Обліково-аналітичне забезпечення управління бізнес-процесами підприємства. *Збірник тез*. Херсон. Книжкове видавництво ФОП Вишемирський В.С. 2021. 436 с.

Мединська Н. В.

к.е.н., доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Говорячи про відновлення української економіки після війни, прем'єр-міністр України Денис Шмигаль наголосив на зміні парадигми розвитку держави, що передбачатиме будівництво у кожному місці сміттєпереробного заводу, очисних споруд, якісного водопроводу та водовідведення. Також за словами керівника українського уряду впроваджуватимуться технології «зеленої» економіки, зокрема на підприємствах ставитимуть сучасне енергоекономічне обладнання з дуже низьким рівнем викидів [1]. Водночас для реалізації висловлених прем'єр-міністром України пріоритетів екологічної модернізації в умовах відновлення національного господарства необхідним є формування сучасного економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування, щоб суб'єкти виробничо-господарської діяльності та домогосподарства, а також їх об'єднання отримали комплекс фіскальних, бюджетних, кредитних та митних стимулів в частині впровадження методів та технологій «зеленого» зростання.

На порядок денний вийшла проблема формування не просто економічного механізму поводження з відходами, зокрема з вторинними природними ресурсами, а економічного механізму їх використання у різних фазах продуктового ланцюга, зокрема у виробництві енергетичних продуктів, використанні як добрива, застосуванні як складової оборотних засобів. Потрібен такий економічний механізм, який за своєю суттю буде зорієнтований на стимулювання процесів ресурсозбереження як в частині використання природної сировини, так і в частині утилізації вторинних природних ресурсів, які мають корисну ресурсну цінність, зокрема для виробництва різноманітних видів біологічного палива. Якраз через вагомість нарощення виробництва додаткових обсягів енергетичних продуктів на основі утилізації вторинної природної сировини необхідно вести мову про розроблення економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування. Виходячи з цих міркувань, необхідно вторинне ресурсокористування розглядати як складову ресурсозбереження та енергоефективного природокористування.

Аktivізація вторинного ресурсокористування дасть змогу вирішити проблему дефіцитності окремих видів мінерально-сировинних ресурсів, в першу чергу паливно-енергетичних, і зменшити потребу в імпорті мінеральної сировини, що виступає запорукою енергетичної самодостатності.

Більше того, ефективніше залучення вторинних природних ресурсів забезпечить вивільнення частини первинної природної сировини, що стане дієвим каталізатором процесів ресурсозбереження та сприятиме розширеному відтворенню та відновленню природно-ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Використання корисної цінності вторинної сировини дасть змогу певною мірою знизити матеріаломісткість готової продукції.

Тобто у підсумку розширення масштабів вторинного ресурсокористування дасть змогу отримати значний екологічний та економічний ефекти і вирішити проблему надмірного забруднення навколишнього природного середовища неорганізованими звалищами відходів. За таких умов стане можливим покращення якості довкілля, що створить умови для продукування природними біогеоценозами значного спектра екосистемних послуг. Все це підтверджує доцільність та необхідність розроблення економічного механізму, який стимулюватиме процеси результативнішого використання вторинних ресурсів у господарському обігу, що дасть змогу на порядки збільшити масштаби ресурсозбереження та енергоефективного природокористування.

Виходячи з необхідності диверсифікації джерел енергетичного забезпечення та виробництва енергії з відновних джерел, використання відходів та вторинної сировини для виробництва твердого та газоподібного палива необхідно розглядати як основну складову енергоефективного природокористування. У зв'язку з виснаженням окремих видів природної сировини, дороговизною деяких видів природних ресурсів, дефіцитом матеріально-речової субстанції природної сировини в окремих регіонах, ефективніше залучення вторинної сировини до господарського обороту дасть змогу забезпечити нову якість активізації процесів ресурсозбереження.

Тобто ресурсозбереження в умовах дефіцитності окремих видів первинної природної сировини – це вирішальний резерв введення додаткових потужностей у промислового виробництві та створенні доданої вартості. Тому економічний механізм вторинного ресурсокористування є складовою економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування, і саме останній має стати об'єктом трансформацій, щоб вторинні ресурси стали більш дієвим чинником соціально-економічного піднесення.

При розробленні перспективних напрямів трансформації діючого економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування необхідно ув'язати обґрунтованість ставок екологічного податку за розміщення відходів та інших платежів природоохоронного спрямування з формуванням спеціальних фінансових фондів у бюджетах різного таксономічного рівня. Це дасть змогу накопичувати більші суми коштів для фінансування проєктів упорядкування систем поводження з відходами, а також проєктів по їх утилізації. Така ув'язка дасть змогу максимальною мірою усувати прецеденти нецільового використання коштів публічних бюджетів, які були акумульовані на основі адміністрування екологічних податків за розміщення відходів і тим самим нарощувати інвестиційну базу модернізації вітчизняної сфери поводження з відходами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Україну після війни відновлюватимуть у 3 етапи: Шмигаль озвучив подробиці. Обозреватель. [Електронний ресурс]. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/analytics-and-forecasts/ukrainu-pislya-vijni-vidnovlyuvatimut-u-3-etapi-shmigal-ozvuchiv-podrobitsi.htm>.
2. Мединська Н. В. Кадастр як інструмент планування розвитку територій. Агросвіт. 2017. № 19-20. С. 37–41.
3. Олдак, Л., Гунько, Л., & Шевкун, А. (2021). Державне регулювання транскордонного співробітництва на регіональному рівні. *Ефективність державного управління*, (66), 127–137. <https://doi.org/10.33990/2070-4011.66.2021.233467>.

Євсєєва О. О.

д.е.н., професор,
Український державний університет
залізничного транспорту
м. Харків, Україна

РЕЛОКЕЙТ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Підтримка роботи українського бізнесу – важливе завдання для забезпечення економічної спроможності нашої країни протистояти викликам війни. Навіть у поточних надскладних умовах держава здійснює доступні кроки, аби підтримати підприємства, що опинились у скрутних умовах. [1]

Цифрові технології стають в нагоді у розповсюдженні інформації суспільству та безпосередньо бізнесу через відповідні інтернет-ресурси про державні та донорські програми, приватні ініціативи підтримки підприємців в умовах війни, що допоможуть зберегти бізнес, робочі місця та підтримати економіку України.

Наразі, в умовах війни, запущені відповідні нагальні урядові програми [2, 3]: підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб; тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів; єдиної платформи цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу; кредитування підприємств за програмою «5-7-9%»; державної гарантії на портфельній основі; кредитування аграріїв; підтримки банківської системи тощо.

З числа перелічених програм, особливої уваги заслуговує підтримка релокації бізнесу в умовах війни, адже поняття релокації (релокейту) було відомо і до цього часу, але зовсім в інших, мирних умовах, на відміну від теперішніх умов воєнного часу.

У звичайних економічних умовах релокейт (релокація) визначається як переїзд для роботи й життя в іншу країну (найчастіше, хоча можливий релокейт і в інше місто). В умовах війни в загальному визначенні релокейт (релокація) розглядається як форс-мажорні обставини із переміщенням потужностей підприємства у небезпечне місце у першу чергу в середині країни, а за необхідності та законних підстав – за кордон.

Релокейт як поняття потребує визначення його змісту та сутності. За джерелом [4] релокейт розглядається за переліком певних питань з точки зору приватної особи у формі певних порад у прийнятті важливого рішення. В глобальному та масштабному огляді, тим більше огляді щодо законодавчого підґрунтя виконання дій під час релокейту джерело [4] не розглядає. Отже, за даними джерела [4] сутність релокейту розкривається відповідями на питання:

1. Що таке релокейт? По-перше, це зміни – географії, культури, оточення, звичок, видів діяльності, логістики. По-друге, це відкритість – до всього нового, неминучих змін, profits & losses, революційних ідей, уроків, людей.

По-третє, це досвід – прийняття змін, створення нового, збереження того, що вже є.

2. Без яких якостей не обійтися релокейтеру? Як особистісні, так і професійні. Це – допитливість (positive curiosity), гнучкість (ultimate flexibility), дисципліна (radical discipline), терпіння (kind patience).

3. Коли починати шукати роботу? Відповідь – чим раніше, тим краще. Обов'язково треба враховувати особистісної та сімейної релокації.

4. Що потрібно знати і вміти? Закладена формула «потрібно знати те, що ви вже знаєте + вміти дізнаватися те, що поки не знаєте».

5. Чого очікувати від роботодавців при релокейті? Намагання позиціонувати себе за маркетинговою стратегією УТП (унікальна торгова пропозиція) – стратегія інформування споживача про те, чому ваш продукт краще за інші в його категорії. Так ось, зараз продукт – це релокейтер.

6. До чого варто бути готовим? Двома словами – до всього.

7. З чого складається підготовка до релокейту? Етапи: (1) збори; (2) робота; (3) проробка основного плану «А» та альтернативних планів «В», «С», «D» і т.д.; (4) заповіт; (5) терапія, коучинг, менторство й ін. етапи за потребою.

8. Навіщо взагалі вам релокейт? Пошук відповіді на питання, чого більше переваг чи недоліків.

В умовах війни процес релокейту бізнесу ставить жорсткі виклики та інші підходи його реалізації, адже відбувається критичне загострення умовами воєнного часу. Нині, аби зберегти виробничий потенціал українських підприємств в умовах воєнного стану, Урядом розроблена програма релокації (переміщення) бізнесу, підґрунтям для якої стало Положення про Міжвідомчу робочу групу з координації заходів щодо збереження виробничого потенціалу вітчизняних підприємств в умовах правового режиму воєнного стану [5], наказ Мінекономіки від 07.03.2022 № 391-22.

По суті, в умовах воєнного стану, процес релокейту (релокації) підприємств перетворюється в евакуацію його виробничих потужностей на безпечні території.

Команда Офісу з розвитку підприємництва та експорту та національного проєкту Дія.Бізнес [3] зібрала ініціативи, які допоможуть українському бізнесу евакуюватися з постраждалих регіонів. Українські підприємства, які знаходяться у зоні активних бойових дій, можуть отримати допомогу в переміщенні своїх потужностей до західних областей України. Для цього створені державна та регіональні програми підтримки.

Для усіх підприємств, які подадуть заявку, будуть створені умови для забезпечення безкоштовного переїзду до місця тимчасового переміщення, а також для [3]: підбору відповідних площ для розміщення виробництва; переміщення та розселення персоналу; підбору працівників в місці дислокації після переїзду.

Програма релокейту на державному рівні щодо тимчасового переміщення підприємств передбачає: (1) надання допомоги у підборі місць для їх виробничих потужностей, перевезенні та розселенні персоналу, пошуку нових працівників підприємствам, що планують переміститись

до безпечних областей [3]; (2) забезпечення повної підтримки Укрзалізниці шляхом залучення технопарку Укрзалізниці в Центральній та Західній Україні для релокації виробництв зі Сходу країни з метою відновлення виробництва на виробничому майданчику на базі своїх потужностей [3]; (3) забезпечення максимального сприяння органів місцевої влади з питань розміщення виробничих потужностей, перевезення та розселення персоналу, а також пошуку нових працівників [6]; (4) задіяння фур Укрпошти, а також приватного автопарку, де є можливість його надати [6] тощо.

Реалізація впровадження програми на державному рівні відбувається через механізм подачі заявки на участь у програмі в електронній формі та передбачає певні процедури – безпосереднє заповнення форми про потреби підприємства, зв'язок із керівництвом, верифікація інформації, уточнення деталей, передача у відповідь необхідної інформації тощо.

Програма спрямована на збереження виробничого і трудового потенціалу України і орієнтована на усі підприємства, які бажають перемістити виробництво на території Західної України.

Програма релокейту на регіональному рівні щодо тимчасового переміщення підприємств передбачає безпосереднє залучення до участі органів місцевого самоврядування, що готові прийняти виробничі потужності підприємств з постраждалих регіонів України.

Розподіл програми релокейту на два рівні має переваги та недоліки, які в залежності від спектру погляду на них (чи то механізм, чи то дія) можуть бути оцінені або як перевага або як недолік відповідно.

В умовах війни не виключаються й приватні ініціативи у реалізації програми релокейту, що може втілюватись у різноманітних заходах, таких як: пошук складських та офісні приміщення; допомога у підборі і фізичному відвідуванні виробничих площадок на Заході України; здійснення експертного висновку щодо найкращих варіантів для вибору місця для переміщення; підбір та оцінка персоналу безпосередньо в регіоні; допомога у безпосередньому розміщенні персоналу одночасно із релокацією підприємства тощо.

Ініціативи по релокейту підприємств постійно доповнюються різними учасниками Міжвідомчої робочої групи з координації заходів щодо збереження виробничого потенціалу вітчизняних підприємств в умовах правового режиму воєнного стану, наприклад, Федерацією роботодавців України, яка бачить своє залучення у вигляді певних заходів [6]: координує процес у міжвідомчій робочій групі та відстоює інтереси працівників при евакуації підприємства; забезпечує комунікацію з органами влади, територіальними об'єднаннями бізнесу західних регіонів у цьому процесі; допомагає знайти нову локацію для розміщення бізнесу.

В межах ініціативи по релокейту підприємств в умовах війни автором дійсного дослідження пропонується ідея евакуації бізнесу за кордон.

Очевидно, з багатьох точок зору релокейт (релокація) бізнесу в умовах війни – це складний та суперечливий процес щодо викликів, ризиків, переваг, недоліків самої ідеї евакуації як вимушеної міри переміщення; він потребує законного та законодавчого підґрунтя впровадження механізму

реалізації всіх кроків цього процесу, практичне впровадження будь-якої ініціативи релокейту потребує розробки окремого механізму її реалізації, а значить, потребує постійного наукового критичного мислення та практичного обговорення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Євсєєва О.О. Облікові аспекти державної підтримки бізнесу в умовах війни. Сучасні проблеми економіки, обліку, фінансів і права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Україна, Полтава, 29 квітня 2022 р.). Полтава: ЦФЕНД, 2022. С. 15–16. URL: http://www.economics.in.ua/2022/05/blog-post_14.html.
2. Державна підтримка бізнесу під час війни: що треба знати. Європейська Бізнес Асоціація [сайт]. URL: <https://eba.com.ua/about-us/>.
3. Дія-Бізнес. Застосунок «Дія-Бізнес» [веб-портал]. URL: <https://business.diiia.gov.ua>.
4. 8 питань про релокейт, які допоможуть зрозуміти, чи готові ви до переїзду : HAPPYMONDAY [веб-сайт]. URL: <https://happymonday.ua/relokacija-8-pytan-yaki-dopomozhut-zrozumity-chy-gotovi-vy-do-pereyizdu>.
5. Положення про Міжвідомчу робочу групу з координації заходів щодо збереження виробничого потенціалу вітчизняних підприємств в умовах правового режиму воєнного стану: наказ від 07.03.2022 №391-22. Мінекономіки України.
6. Релокація бізнесу: як зберегти та відновити виробництво: Федерація роботодавців України [веб-сайт] URL:<https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/relokatsiya-biznesu-yak-zберегти-ta-vidnoviti-virobnitstvo>.

Обіход Т. В.

к. фіз.-мат. наук, доцент,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
Інституту ядерних досліджень НАН України,
м. Київ, Україна

Бородіна О. М.

к. е. н., доцент,
Проректор з науково-педагогічної роботи
Університету ринкових відносин,
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Період відновлення української економіки є тривалим і може бути поділений на умовні періоди активності. Він має супроводжуватися коаліцією центральної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Реорганізація повинна включати змішані форми власності, при домінуванні державної форми власності на ключових галузях економіки, зокрема на енергетичному, індустріальному секторах. Цей процес пов'язаний з розвитком нових технологій, особливо в таких галузях, як енергетика та металургія. Хоча державне управління економікою, виражене кейнсіанством є ключовим у кризовій економіці, необхідно обмежувати вплив зверху, оскільки визначальним фактором розвитку економіки є грошовий обіг, закріплений на рівні емпіричних досліджень монетаризмом. Необхідно структурно змінювати баланс між грошовим капіталом і трудовим капіталом для подолання безробіття в рамках індустріальної реорганізації. В цьому аспекті економічне планування разом із відновленням та побудовою нових підприємств, із раціоналізаторством на виробництві, запровадженням досягнень науки і техніки, підвищенням кваліфікації кадрів стануть могутнім поштовхом до квітучого майбутнього [1]. Таким чином, економічне планування разом з політикою доходів і індустріальною реорганізацією промисловості, машинобудування, транспорту дозволить стабілізувати економіку і подолати економічну кризу. Необхідна також фінансова реформа і перехід від норм-регуляторів руху капіталу до накопичення капіталу [2-6]. Ці тенденції повинні бути пов'язаними із децентралізацією і розвитком різних місцевих програм для подолання поточних проблем, зокрема:

- побудова житлових будинків для постраждалих від війни;
- надання грошової допомоги постраждалим внаслідок війни;
- надання робочих місць якомога більшій кількості людей;
- будівництво та відновлення робіт підприємств орієнтованих на місцеві особливості розвитку традиційних секторів економіки;
- надання гуманітарної допомоги найбільш вразливим верствам населення;
- проведення перепису населення і введення електронної бази даних

з інформацією щодо постраждалих;

- покращення секторіального розподілу економіки завдяки зниженню податкового навантаження;

- зниження бюрократичного тиску і полегшення надання адміністративних послуг;

- враховуючи структурну зміну суспільства у зв'язку із воєнним станом, необхідно долучати жінок і надавати можливість працювати людям із досвідом і великими знаннями незважаючи на вікові обмеження.

Ухвалення Закону «Про план відновлення економіки» повинно призвести до наступних змін:

- відновлення виробничих потужностей України;

- першочергове відновлення тяжкої промисловості, транспорту, енергетики, будівництво нових заводів;

- відновлення легкої промисловості та сільського господарства;

- відродження культурно-освітньої сфери.

При цьому необхідно враховувати наступні фактори:

- необхідність економічної зацікавленості працівників у розвитку виробництва;

- відновлення і добування економіки України як самостійного, замкнутого та самодостатнього комплексу;

- необхідно широко використовувати нове технологічне обладнання за рахунок машин та обладнання, отриманих у західних країн;

- відновлення економіки повинно включати західну, передусім американську фінансову та технічну допомогу;

- надання Україні достатніх коштів, інвестицій, необхідного обладнання та транспорту від ЄС та інших західних держав;

- звернути увагу у процесі відновлення до галузей легкої, харчової промисловості, сільського господарства, задля супроводження прискореного відновлення промислового потенціалу швидким підвищенням життєвого рівня народу;

- зменшення обсягів експорту зерна та продуктів тваринництва за кордон;

- залучати кваліфікованих робітників, підвищувати кваліфікацію працівників;

- зупинити війну із РФ;

- реалізація земельної реформи через надання можливості відчуження с/г земель приватної власності до 100 га;

- підвищення культурного рівня громадян України завдяки впровадженню нових програм щодо молоді.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The State in Western Europe Hardcover – June 1, 1980 by Richard Scase, 282 p. Palgrave Macmillan; First Edition (June 1, 1980).

2. Науменкова С. В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины. К., 1997.

3. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер.

з англ. К., 1999.

4. Фридман М. Капіталізм и свобода / Пер. с англ. Москва, 2006.

5. Стельмах В. С., Міщенко В. І., Міщенко С. В. та ін. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін. К., 2009; Гроші та кредит: Підруч. 6-е вид. К., 2011.

6. Лопух К. В. Сучасний монетаризм. К., 2015.

Якушко І. В.

к.е.н.,

докторант

Міжнародний науково-технічний університет

імені академіка Юрія Бугая,

м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ

На сьогодні важливість системи державного регулювання розвитку економіки країни не викликає сумнівів. Саме завдяки здійсненню такого регулювання органи державної влади мають можливість впливати на економічну поведінку інших господарюючих суб'єктів з метою досягнення поставлених цілей. Фіскальний механізм є частиною загального механізму державного регулювання економічних процесів і відіграє важливу роль у формуванні сприятливих умов для активного розвитку суб'єктів господарювання. Складність такого механізму, його важливість для розвитку окремих галузей, сфер національного господарства визначають актуальність проведення нових досліджень у даній сфері з метою конкретизації сутності такого механізму та особливостей його функціонування.

Розглянемо сутність такого механізму детальніше. Для цього проаналізуємо наявні в науковій літературі підходи до розгляду змісту такого механізму. Наприклад, І. Канцур, досліджуючи особливості фіскального механізму та принципи його дії, розглядає такий механізм як сукупність бюджетного та податкового механізмів, що поєднує в собі розподільчі процеси від сплати податків до використання фінансових ресурсів держави на соціальні потреби країни [3, с. 123]. Подібний підхід до розгляду сутності фіскального механізму також трапляється в наукових роботах О. Базілінської та Н. Панченко, які констатують, що фіскальний механізм є важливою складовою механізму бюджетного оподаткування, що забезпечує мобілізація фінансових ресурсів та наповнення дохідної частини державного бюджету [8, с. 10].

У свою чергу, С. Масліченко пропонує розглядати фіскальний механізм як сукупність організаційно-економічних відносин щодо розподілу та перерозподілу національного доходу з метою досягнення загальноекономічних і соціальних цілей у суспільстві [4, с. 4]. Також подібну концепцію розгляду сутності фіскального механізму підтримує Ю. Аلكсєрова, яка зауважує, що «фіскальний механізм соціально-економічної сфери як складова частина фінансового механізму держави – досить вагомий інструмент впливу на соціально-економічний розвиток, особливо на перехідному етапі економічних реформ» [1, с. 99].

Аналізуючи результати досліджень у сфері функціонування фіскального механізму, особливостей його побудови, можна констатувати наступне такі особливості цього механізму:

1) фінансовий механізм – складова фінансового механізму, який є системою вищого порядку;

2) фінансовий механізм – складна сукупність принципів, методів, інструментів, які в комплексі дозволяють впливати на економічні процеси в країні;

3) фінансовий механізм – інструмент, за допомогою якого керуюча система впливає на керовану для досягнення конкретних цілей;

4) фінансовий механізм – спосіб впливати на рух фінансових ресурсів, який відбувається у межах фінансової системи держави.

Фінансовий механізм складається з певних структурних компонентів, які пов'язані між собою та в сукупності мають здатність впливати на економічні процеси в країні, розподіл та перерозподіл ВВП (рис. 1).

Рис. 1. Модель фінансового механізму

Джерело: складено автором з урахуванням [2; 5; 6; 7]

Особливу роль у такій структурі фінансового механізму, яка представлена на рис. 1, відіграють фінансові інструменти. Саме їх склад, види та особливості використання і дозволяють покращити частково роботу окресленого механізму, забезпечити ефективність його роботи в сучасних умовах. Сукупність фінансових інструментів не є сталою, а їх кількість постійно змінюється залежно від економічного розвитку, виникнення нових видів фінансових відносин у країні.

Таким чином, фінансовий механізм є невід'ємним компонентом фінансового механізму, активно використовується для реалізації державного регулювання окремих сфер, галузей національного господарства. Детальне вивчення такого механізму, особливостей його функціонування є важливою складовою підвищення ефективності такого регулювання, забезпечення умов для загального економічного розвитку країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Алескерова Ю. В. Фіскальний механізм соціально-економічної сфери як складова частина фінансового механізму держави. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 3. С. 98-101.
2. Дубина М. В. Механізм розвитку ринку фінансових послуг на основі формування інституту довіри: теорія, методологія, практика : монографія. Чернівці : ЧНТУ, 2018. 668 с.
3. Канцур І. Фіскальний механізм: сутність, інструменти та принципи його дії. *Світ фінансів*. 2015. № 4. С. 117-129. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/909/917>.
4. Масліченко С. О. Фіскальний механізм у системі державного регулювання : автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 / Київський національний економічний ун-т. Київ, 2002. 19 с.
5. Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України : монографія / С. М. Шарплет, О. І. Гонта, В. Г. Маргасова, М. В. Дубина. Чернівці : ЧНТУ, 2014. 272 с.
6. Шапошников К. С. Вплив інституційного середовища на інноваційний розвиток економіки регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29. С. 34-36.
7. Abramova A., Shaposhnykov K., Zhavoronok A., Liutikov P., Skvirskyi I., Lukashev O. Ecosystem of VAT Administration in E-Commerce: Case of the Eastern Europe Countries. *Estudios de economía aplicada*. 2021. Vol. 39, No. 5. DOI: <http://dx.doi.org/10.25115/eea.v39i5.4909>.
8. Bazilinska O., Panchenko N. Fiscal Mechanism of Unshadowing of the Economy of Ukraine. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2018. Т. 3, № 1. С. 8-13. URL: <http://spne.ukma.edu.ua/article/view/148768>.

Котелевець Д. О.

к. е. н., докторант,
Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Важливу роль у розвитку економічних систем відіграє їхня інфраструктура, яка є невід'ємною складовою функціонування будь-якої системи і тим самим також впливає на її розвиток. Унікальність інфраструктури економічної системи полягає в тому, що її функціонування є об'єктивним, необхідним, а саму інфраструктуру досить часто можна розглядати як окремий цілісний об'єкт дослідження, до складу якого входить значна кількість підсистем різної природи. Складна природа економічних систем вимагає і наявності їхньої складної, багатокомпонентної інфраструктури. Саме така ситуація актуалізує проведення нових досліджень у сфері функціонування інфраструктури для розвитку економічних систем, обґрунтування нових теоретичних та поглиблення вже сформованих методичних і прикладних положень її розвитку.

З етимологічного погляду слово «інфраструктура» складається з двох частин: *infra-*, що з латинської мови означає «під, нижче», та *structure* – структура. Таким чином, можна стверджувати, що в дослівному перекладі інфраструктура – це те, що знаходиться «під структурою». У цьому випадку сам термін «структура» доцільно розглядати в ширшому сенсі, як певну систему, об'єкт, а не лише як композиційну, ієрархічну модель взаємодії між різними компонентами.

Уперше термін «інфраструктура» було запроваджено для позначення об'єктів і споруд, які забезпечували нормальне функціонування збройних сил, а із середини 50-х років ХХ ст. широко використовується в економічній і політичній літературі. В економічній літературі цей термін почав використовуватися наприкінці 40-х років ХХ ст. для визначення комплексу галузей господарювання, що обслуговують промислове та сільськогосподарське виробництво [4, с. 25]. Отже, походження терміна «інфраструктура» є практичним, тобто обумовлено реальним розвитком окремих систем, що лише підкреслює прикладний характер інфраструктури та її важливу роль у розвитку економічних систем різної природи, конкретних галузей національного господарства та окремих суб'єктів підприємницької діяльності.

Результати аналізу сформованих у наукових роботах підходів до розгляду сутності категорії «інфраструктура» дозволяє констатувати наявність значної кількості різних концепцій щодо її трактування. Це лише підтверджує складність вичерпного визначення змісту досліджуваної дефініції, враховуючи її природу, об'єктивність існування та необхідність розвитку для забезпечення функціонування інших економічних систем.

Інфраструктура з наукового погляду є категорією універсальною,

оскільки використовується в різних науках. Відповідно, у кожному науковому напрямку сформувалася власна система категорій, яку використовують для дослідження ролі інфраструктури в розвитку тих або інших об'єктів, що вивчаються. В економічній науці сьогодні вже існує значний перелік дефініцій, які активно використовуються вченими в процесі пізнання особливостей функціонування інфраструктури в межах окремих господарських систем. До їх числа варто віднести такі: «інфраструктура», «інфраструктурне забезпечення», «інфраструктурний потенціал», «виробнича інфраструктура», «ринкова інфраструктура» та ін.

В економічних дослідженнях можна виокремити декілька підходів до використання категорії «інфраструктура», крім оперування загальними дефініціями, які наведені вище:

1) розгляд інфраструктури в контексті функціонування іншої економічної системи, а саме: «туристична інфраструктура», «транспортна інфраструктура», «інфраструктура фінансового ринку», «інфраструктура сільського господарства», «телекомунікаційна інфраструктура», «екологічна інфраструктура» тощо. У такому випадку окреслені види інфраструктури розглядаються як окремі складні економічні системи, яким притаманні власні принципи функціонування і розвитку, властивості та функції;

2) розгляд інфраструктури в контексті дослідження окремих економічних процесів та сфер, які є загальними для галузей національного господарства. У такому випадку використовуються такі категорії, як «інвестиційна інфраструктура», «інноваційна інфраструктура», «інституційна інфраструктура», «соціальна інфраструктура» і т. ін.;

3) розгляд окремих видів інфраструктури в контексті дослідження інших економічних систем (галузей господарства). Наприклад, «транспортна інфраструктура сільського господарства», «інноваційна інфраструктура туристичної галузі», «інституційна інфраструктура банківської системи»;

4) розгляд інфраструктури в межах окремих просторових економічних систем, наприклад, «інфраструктура національної економіки», «інфраструктура регіонів». У цьому контексті також прийнято розглядати окремі види інфраструктури та їхню роль у розвитку зазначених систем («транспортна інфраструктура регіонів»).

Розглянемо більш детально зміст категорії «інфраструктурне забезпечення» [1-3]. Ця дефініція сьогодні доволі часто використовується у процесі вивчення ролі інфраструктури в розвитку господарських систем, інколи її ототожнюють з категорією «інфраструктура», що актуалізує і питання розуміння її сутності.

Отже, інфраструктурне забезпечення можна розглядати, використовуючи два підходи:

1) статичний підхід – інфраструктурне забезпечення являє собою сукупність сформованих інфраструктурних об'єктів, відповідних галузей, інших систем, які впливають на розвиток окремих видів економічних систем;

2) динамічний підхід – інфраструктурне забезпечення – процес формування умов (інших об'єктів, систем) для розвитку окремих видів інфраструктури в межах функціонування економічних систем.

У реальності при функціонуванні будь-якої економічної системи завжди вже існує певна система інфраструктурного забезпечення, яка допомагає такій системі розвиватися. Проте і саме інфраструктурне забезпечення також потребує розвитку, зміни, оновлення, модернізації у зв'язку з новими змінами в зовнішньому середовищі, у якому функціонує конкретна економічна система. Це відповідно вимагає розробки та реалізації певного механізму розвитку такого виду забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дубина М. В., Шишкіна О. В. Сутність та система інфраструктури кредитного ринку України. *Наукові записи Інститут законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 4. С. 80-86.
2. Прокопенко В. Ю., Дубина М. В. Кредитна інфраструктура: особливості визначення сутності категорії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія „Економіка”*. 2015. Вип. 1 (45). Т. 1. С. 209-212.
3. Тарасенко А. В., Дубина М. В. Наукові підходи до ідентифікації сутності категорії „інфраструктура сільського господарства”. *Управління розвитком*. 2016. № 1 (138). С. 120-127.
4. Шмига О. О. Інфраструктурне забезпечення ефективного розвитку ринку продукції АПК : дис. ... канд. екон. наук / Тернопільська академія народного господарства. Тернопіль, 2004. 284 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/1565/1/dusert.PDF>.

Лозиченко О.

к. е. н., докторант,
Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая
м. Київ, Україна

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Домогосподарства є ключовими економічними суб'єктами в розвитку національної економіки. Фактично ці суб'єкти впливають на розвиток усіх сфер національної економіки, створюють стабільну основу для розвитку фінансового ринку, сприяють підвищенню рівня економічної безпеки країни. Саме така природа домогосподарств підтверджує їхню важливість для забезпечення економічного розвитку країн.

Здійснити більш детальний розгляд ролі домогосподарств у розвитку національної економіки можливо лише за умови розуміння природи цих економічних суб'єктів, особливостей їх функціонування. Відповідно до цього розглянемо сутність категорії «домогосподарство», яка є усталеною та класичною категорією в економічній науці і активно використовується вченими.

У переважній більшості випадків домогосподарство розглядають як окрему сім'ю, базову одиницю, елемент економічної системи. Аналіз наукових підходів до розгляду сутності категорії «домогосподарство» дозволяє констатувати наявність значної кількості різних підходів науковців до розгляду сутності цієї категорії. Проте в переважній більшості випадків такі підходи досить схожі за своїм змістом, що свідчить про наявність більш усталеної концепції розгляду природи цього економічного суб'єкта.

На нашу думку, сутність домогосподарства варто розглядати таким чином: домогосподарство – окремий економічний інститут, який являє собою об'єднання індивідів, які здійснюють спільну діяльність щодо ведення домашнього господарства.

Аналізуючи окреслене твердження, виокремимо такі основні його ознаки та особливості функціонування:

- 1) у межах домогосподарства його члени проживають разом, в одному приміщенні;
- 2) члени домогосподарства мають спільний бюджет, здійснюють єдине управління власними доходами та витратами;
- 3) більшість членів домогосподарства перебувають у родинних зв'язках;
- 4) члени домогосподарства спільно можуть виробляти продукцію, надавати послуги, тобто разом здійснювати господарську діяльність і в такому випадку виступати також суб'єктами підприємницької діяльності;
- 5) члени домогосподарства формують спільний попит на товари, продукти, послуги тощо.

Враховуючи окреслене, проаналізуємо більш детально роль домо-

господарств у національній економіці [5]. Зауважимо, що ці суб'єкти господарювання можуть здійснювати як позитивний вплив на економіку країни, формувати імпульси для її розбудови та прискореного розвитку, так і ставати центрами формування складних деструкцій, які поступово можуть призводити до кризових ситуацій у розвитку національних економік. Така ситуація також обумовлює важливість дослідження домогосподарств з метою запобігання зародженню передумов для формування окреслених деструктивних чинників у їх функціонуванні. На рис. 1 представлено окремі аспекти впливу цих суб'єктів на економічні процеси та розвиток різних економічних систем в межах національного господарства.

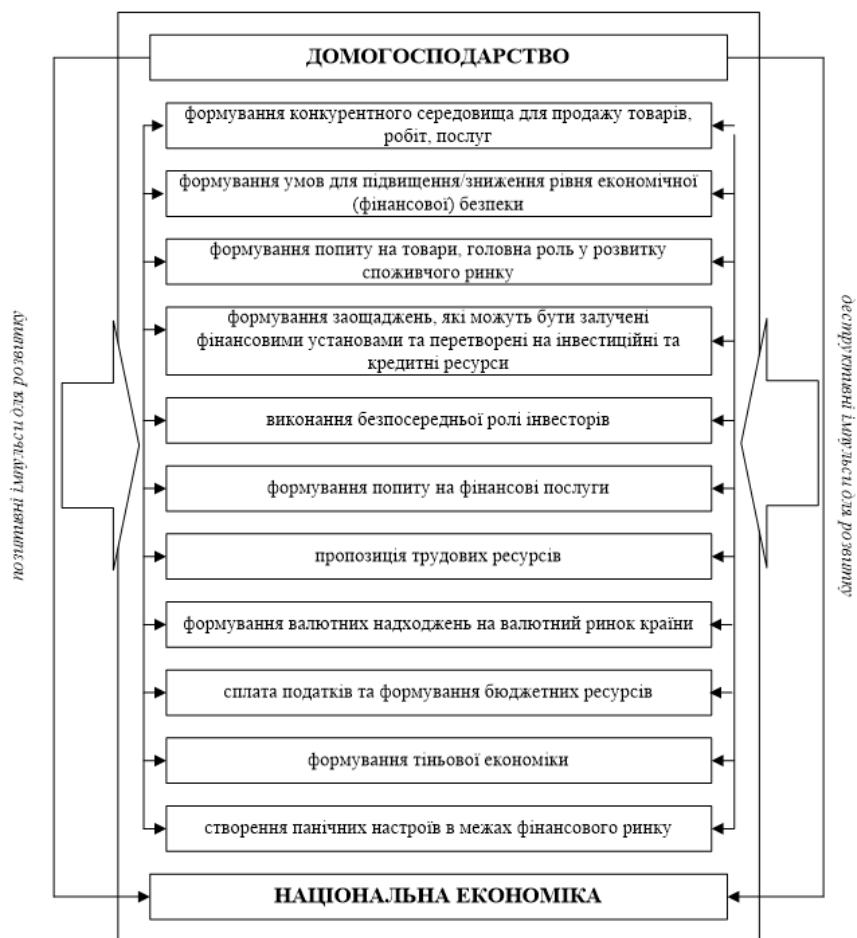

Рис. 1. Роль домогосподарств у розвитку національної економіки

Джерело: складено автором з урахуванням [1; 4; 6; 7]

Враховуючи інформацію рис. 1, також можна констатувати, що, як уже зазначалося, вплив домогосподарств може бути як позитивним, так і негативним, і ті ж самі напрями такого впливу можуть призводити до різних наслідків для національної економіки. Зазначені економічні суб'єкти є невід'ємною складовою розвитку економіки будь-якої країни, базовою економічною одиницею. Відповідно і діяльність домогосподарств, їхній стан завжди пов'язаний з основними тенденціями економічного розвитку, а у значній кількості випадків і визначає такі тенденції. Отже, домогосподарства мають змогу позитивно впливати на розвиток інших суб'єктів господарювання, використовуючи значні способи реалізації такого впливу, починаючи від необхідності придбання товарів, послуг для власної життєдіяльності, завершуючи можливостями самостійно виступати інвесторами на інвестиційному ринку [2; 3]. Особливу роль домогосподарства відіграють у розвитку фінансового ринку будь-якої країни, оскільки на основі їх функціонування такий ринок загалом існує. Формування попиту на кредитні ресурси, надання власних заощаджень фінансовим установам, використання інших послуг дозволяють розвиватися фінансовим установам, забезпечуючи національну економіку необхідними фінансовими ресурсами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дубина М. В. Роль довіри у забезпеченні фінансової безпеки держави. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 3 (66). С. 66-74.
2. Жаворонок А. В., Холявко Н. І. Становлення малого і середнього підприємництва у забезпеченні соціально-економічного розвитку національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 59-1. С. 62-67.
3. Косач І. А., Жаворонок А. В., Дегтярьов А. В. Фінансовий механізм інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва: сучасні аспекти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2021. № 1. С. 3-9.
4. Механізм формування системи парабанківських посередників на фінансовому ринку в контексті забезпечення економічної безпеки України : монографія / С. М. Шкарлет, О. І. Гонта, В. Г. Маргасова, М. В. Дубина. Чернігів : ЧНТУ, 2014. 272 с.
5. Станкевич Ю. Ю. Соціальні аспекти функціонування вітчизняного домогосподарства як суб'єкта ринкової економічної системи [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Станкевич. Режим доступу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2010/07/104-111__no-3__vol-34__2010__UKR.pdf.
6. Шапошников К. С. Вплив інституційного середовища на інноваційний розвиток економіки регіону. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 29. С. 34-36.
7. Шапошников К. С. Телеологічні підходи до корпоративного управління: творчість та креативність. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С. 67-70.

Науменко В. О.

Здобувачка другого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Державний податковий університет
м.Ірпінь, Україна

Ріппа М. Б.

Науковий керівник: к.е.н. доцент,
доцент кафедри публічних фінансів,
Державний податковий університет
м.Ірпінь, Україна

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ

Російське вторгнення в Україну почалася 24 лютого 2022 року. Війна вимагає величезних ресурсів, людського капіталу та фінансових витрат. Нині, інтенсивні бойові дії ведуться в 10 областях, на які припадає близько половини ВВП країни. Збиток, завданий російським вторгненням, перевищив 1 трильйон доларів, а падіння ВВП 35%. [1 с. 67].

У цій ситуації, виконавча влада в Україні має знайти шляхи фінансування видатків на війну, виплати зарплат, пенсій, соціальної допомоги, погашення державного боргу. Міжнародний валютний фонд визначив потребу України у зовнішньому фінансуванні цього року на рівні 4,8 мільярдів доларів.[]

Міжнародні фінансові організації та деякі країни світу допомогли стабілізувати ситуацію в Україні, швидко надавши кошти. Наприклад, Сполучені Штати виділили 13,6 млрд доларів гуманітарної, оборонної та економічної допомоги Україні та Східній Європі для вирішення проблеми біженців.

У березні Виконавча рада МВФ виділила Україні додаткові 1,4 млрд доларів. Сполучені Штати знаходяться в рамках програми швидкого фінансування (RFI). Ці кошти призначені для фінансування видатків державного бюджету та підтримки платіжного балансу України.

Європейська комісія надала Україні 600 мільйонів євро екстреної макрофінансової допомоги. Це частина фінансової підтримки в рамках нового надзвичайного пакету макрофінансової допомоги Україні у розмірі 1,2 млрд євро.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) надав Україні 129 млн євро в рамках програми надзвичайних заходів. У майбутньому Європейський інвестиційний банк готовий виділити Україні 2 млрд євро на зміцнення критичної інфраструктури. Крім того, за даними Міністерства економіки України, країна запозичила у Світового банку 311,8 млн євро для відновлення економіки.

11 травня палата представників Сполучених Штатів Америки ухвалили чотири законопроекти, що пов'язані з ситуацією на території України. Один з них спрямований на зменшення боргового тягара України.

Члени Конгресу закликають міністра фінансів США добиватися представництва США в міжнародних фінансових установах, включаючи Міжнародний валютний фонд і Світовий банк, призупинити виплати за боргом України та надати Україні фінансову допомогу на вигідних умовах.

Загалом допомогу Україні в тому або іншому вигляді надали більше п'ятдесяти країн світу, гуманітарну та фінансову — понад 30 іноземних компаній, а також низка міжнародних організацій. Фінансову допомогу надали:

- Велика Британія (було надано близько ста мільйонів доларів до бюджетного бюджету України)
- Данія (134 мільйонів доларів пожертвування через Світовий банк)
- Канада (позика уряду України в 120 мільйонів доларів та додатковий кредит до 500 мільйонів доларів включно з технічною допомогою на суму до 6 мільйонів)
- Латвія (допомога в розмірі 500 тис. євро Ризькою міською радою та допомога ЗСУ в розмірі 1.2 мільйонів євро урядом Латвії)
- Японія (100 млн доларів пожертвування через світовий банк та 200 млн доларів допомоги)
- США (13.6 мільярдів доларів у вигляді військової та гуманітарної допомоги)
- Словенія (направлено 100 тис. євро направлено урядом Словенії до МКЧХ, призначених українським біженцям)
- Польща (24 лютого Національним банком Польщі було запропоновано Україні валютний своп на суму близько 875 млн доларів)
- Німеччина (240 мільйонів євро у вигляді позик, через ЄС)
- та інші країни Європи, Азії, Північної та Південної Америки [2].

Український фонд солідарності (УСФ) дає можливість перспективно накопичувати кошти на основі грантів. Спонсором цього фонду є Європейська Рада. У короткостроковій перспективі кошти фонду можуть бути використані для фінансування потреб органів державної влади, оборонних зусиль, а також для фінансування основних потреб громадян у сфері житла, харчування та охорони здоров'я. У довгостроковій перспективі український уряд спрямує виділені кошти на масштабні інвестиції у відбудову економіки. Джерелом фонду має стати Міжнародна конференція донорів.

Україна продемонструвала відносну фінансову стабільність і платоспроможність у воєнному стані завдяки швидкому надходженню коштів від іноземних партнерів. Однак у міру подальшого розвитку подій Україні знадобиться міцний фінансовий фундамент для відновлення економіки. Кроком у цьому напрямку стала ініціатива представника Польщі розглянути на засіданні Європейської Ради загальноєвропейський план відбудови України, а саме План Маршалла II для України. Наявність такого документу допоможе в найкоротші терміни відбудувати економіку незалежної демократичної України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лобозинська С.М., Скороморович І.Г., Владичин У.В. Міжнародна фінансова допомога Україні в умовах війни. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права в XXI столітті*. 2022. С. 67-68. URL: <http://www.economics.in.ua/2022/04/xxi.html> (дата звернення: 10.05.2022)
2. Список іноземної допомоги Україні під час російсько-української війни. URL: <https://cutt.ly/PHjWG7U> (дата звернення: 14.05.2022)
3. У США схвалили пакет заходів для полегшення боргового тягаря України. Мінфін. 2022. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/05/12/85294737/> (дата звернення: 14.05.2022).

Попченко Н. А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ

Сучасний ринок України представлений великою кількістю вітчизняних підприємств, які мають за мету забезпечити населення необхідними продуктами харчування. При цьому значна частка таких товарів є імпортованими. Однак особливістю ринку хліба і хлібобулочних виробів України є майже стовідсоткове забезпечення продукцією вітчизняного виробництва. Це на пряму пов'язано з тим, що така продукція, як хліб і хлібобулочні вироби мають короткий термін зберігання й повинні бути реалізовані якомога швидше, щоб надавати якісний та свіжий продукт споживачам.

Здатність хлібопекарської продукції швидко втрачати споживчі властивості та неможливість транспортувати на великі відстані захищає вітчизняний ринок від ввезення імпортованих товарів і, таким чином, дає змогу уникати конкуренції із закордонними виробниками.

Висока соціальна значущість хліба та потреба у стабільному й своєчасному забезпеченні населення якісною і свіжою продукцією зумовлюють необхідність дослідження реальної місткості ринку та виявлення потенційних можливостей для розвитку хлібопекарських підприємств відповідно до змін, які відбуваються в суспільстві. Особливо гостро це питання стоїть у зв'язку з політичною ситуацією в Україні у 2022 році – вторгненням країни-агресора на нашу територію, початком війни та необхідністю планувати діяльність галузі у післявоєнний час.

Згідно з офіційними статистичними даними протягом останнього десятиліття спостерігалася стабільне скорочення споживання хлібних продуктів населенням України (таблиця 1) [2]. До хлібних продуктів окрім хліба і хлібобулочних виробів відносять макаронні вироби в перерахунку на борошно, борошно, крупу, бобові.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалася стійка тенденція до зниження споживання хлібу і хлібобулочних виробів в розрахунку на одну особу. Однак згідно з обґрунтованими нормами споживання хліба і хлібобулочних виробів рекомендованим є споживання однією особою 108-120 кг продукції в рік. Отже, вітчизняні промислові хлібопекарські підприємства недостатньо забезпечують потребу населення у цьому важливому продукті харчування.

Тенденцію до скорочення виробництва хлібобулочних виробів можна спостерігати по всій Україні [1]. Наприклад, кількість виготовленого хліба за січень-вересень 2021 року становить 97,9% від кількості виготовленого хліба за той же період 2020 року. А порівняно з даними за 2016 року виробництво хліба зменшилося на сотні тисяч тон.

Таблиця 1

Споживання хлібних продуктів за рік в Україні, 2000–2019 рр.

Рік	Фонд споживання хліба і хлібобулочних виробів		Споживання хліба і хлібобулочних виробів	
	тис.тонн	Темп приросту до попереднього року, %	кг на одну особу	Темп приросту до попереднього року, %
2000	6141	-	124,9	-
2005	5817,2	-5,3	123,5	-1,1
2010	5105,9	-12,2	111,3	-9,9
2015	4422,8	-13,4	103,2	-7,3
2016	4308,7	-2,6	101	-2,1
2017	4284,5	-0,6	100,8	-0,2
2018	4207,3	-1,8	99,5	-1,3
2019	4102,7	-2,5	97,6	-1,9
2020	4034,2	-1,7	96,6	-1,0

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [2]

За даними Держкомстату можна зробити висновок, що в Україні існує дефіцит хліба. Проте фактично ми маємо можливість спостерігати, що попит на хліб і хлібобулочні вироби задоволений в повному обсязі. Але на полицях магазинів можна побачити широкий асортимент хлібних виробів різних виробників. Такий дисбаланс можна пояснити тим, що офіційні дані не враховують результати виробництва міні-пекарень, супер-маркетів, які печуть хлібобулочні вироби самостійно та реалізують свою продукцію, та підприємств, що займаються створенням такої особливої продукції, але це не є їх основний вид діяльності. Крім того, не обліковуються також хлібні вироби, які люди печуть в домашніх умовах [5].

Окрім цього, зниження обсягів промислового виробництва хліба і хлібобулочних виробів зумовлено скороченням чисельності населення країни з 44,8 млн. осіб у 2000 р. до 41,58 млн. осіб у 2021 р., більш економним використанням продукції у зв'язку із підвищенням цін та зміни рівня доходів громадян.

Зниження обсягів промислового виробництва хліба і хлібобулочних виробів загалом в Україні спричинило скорочення обсягів виробництва більшості видів виробів і зміни в структурі групового асортименту в межах номенклатури продукції промисловості (діаграма 1).

Найбільшим попитом серед споживачів користується хліб пшеничний, питома вага якого у загальному обсязі виробництва у 2017-2019 рр. залишалась у розмірі 41%.

Хліб як соціально важливий продукт харчування належить до тих товарів, що постійно перебувають у полі зору держави, яка приділяє значну увагу регулюванню цін на соціальні сорти і встановлює верхню межу цін.

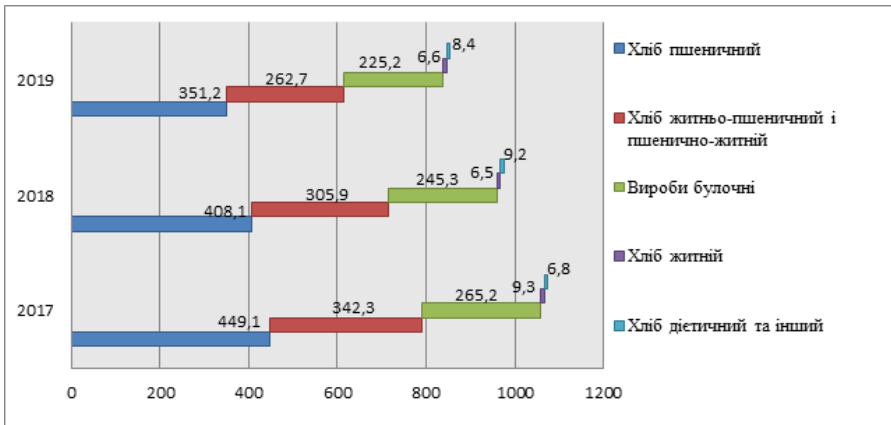

Рис. 1. Обсяги виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні протягом 2017-2019 рр.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1]

До зростання собівартості продукції приводить підвищення цін на сировину для виробництва хлібу - борошно, дріжджі, сіль, воду та інше, а також на енергоресурси і паливо (діаграма 2). Однак, зважаючи на соціальну значущість хліба, держава встановлює граничний рівень рентабельності на соціальні види хліба, а органи місцевої влади стежать за цінами і жорстко регулюють їхній рівень [3].

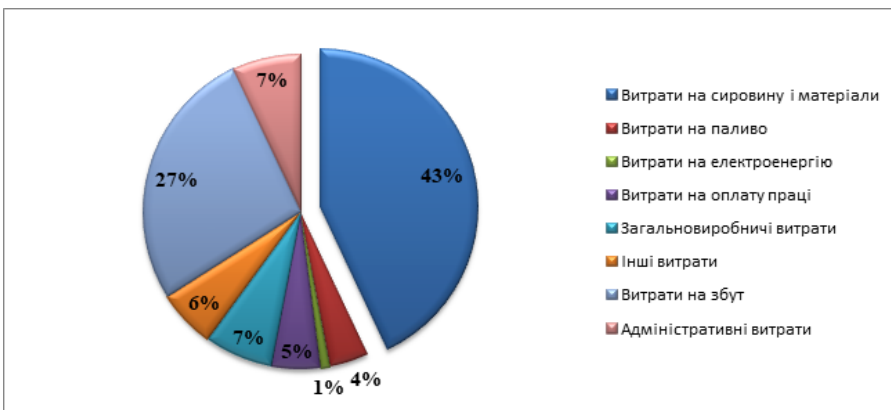

Рис. 2. Структура витрат на хлібобулочний виріб

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1]

У квітні 2022 року, згідно даних, що надає Державна служба статистики, в середньому ціни на хліб зросли на 2,7%, а у порівнянні з аналогічним періодом минулого року показник збільшився на 19,8% [4]. Варто зазначити, що Україна на період дії воєнного стану вже забезпечує контроль за встановленням роздрібними продавцями цін на низку товарів,

зокрема на борошно пшеничне, макаронні вироби, батон, хліб та інше.

Отже, ринок хліба і хлібобулочних виробів в Україні характеризується високою конкуренцією і представлений достатньою великою кількістю підприємств, що майже повністю забезпечують потреби населення України. Хлібопекарські підприємства пропонують широкий асортимент виробів з різними смаковими властивостями та поживною цінністю. Попит на хлібопекарську продукцію є стабільним, але постійно скорочуються обсяги промислового виробництва. Неузгодженість офіційних статистичних даних із реальною місткістю ринку ускладнює процеси планування діяльності хлібопекарських підприємств у довготерміновій перспективі, а також визначення потреби у борошні, як основній сировині для хлібопекарської промисловості, на рівні держави. Також необхідно оптимізувати процес забезпечення діяльності хлібопекарських підприємств необхідними ресурсами за прийнятними цінами та удосконалювати цінову політику, яка враховуватиме інтереси споживачів і виробників продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виробництво промислової продукції за видами в Україні за січень – грудень 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 25.05.2022 р.)
2. Демографічна та соціальна статистика. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах у 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 25.05.2022 р.)
3. Економічна статистика. Обсяги реалізованої продукції за видами діяльності у 2020 р. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 25.05.2022 р.)
4. Економічна статистика. Ціни. Індекси цін виробників промислової продукції у 2015-2020 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 25.05.2022 р.)
5. Костецька Н. І. Ринок хліба і хлібобулочних виробів України: стан і перспективи розвитку. *Галицький економічний вісник*. Т.:ТНТУ, 2015. С. 26- 31.

Філіпова Н. В.

д. е. н., доцент,
доцент кафедри публічного
управління та менеджменту організацій,
НУ «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Фінансове забезпечення сфери охорони здоров'я базується на наступних основних засадах, зокрема: реалізація державних фінансових гарантій, забезпечення справедливості розподілу і можливості доступу до гарантованих державою медичних послуг та лікарських засобів, ефективності та результативності використання бюджетних коштів, відкритості та прозорості механізмів і схем фінансування охорони здоров'я. Визначені засади, вважаємо, мають лягти в основу удосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я.

Основними напрямками удосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я є: оптимізація фінансового забезпечення медичних закладів; посилення державно-приватного партнерства у сфері фінансування інноваційного розвитку охорони здоров'я; інституційно-організаційна реорганізація структури фінансування медичних послуг на основі кластерного підходу; розвиток інформаційно-комунікаційних технологій у сфері оплати та фінансування медичних послуг; розвиток обов'язкового медичного страхування тощо [2].

Оптимізація фінансового забезпечення медичних закладів базується на реалізації інноваційної доступності отримання медичних послуг за рахунок:

- оптимального розподілу фінансових ресурсів, усунення їх роздрібненості, вдосконалення методів планування й моніторингу витрат задля їх більш дієвого використання і цільового призначення, що призведе до зростання результативності й ефективності бюджетного фінансування інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я; такий напрям передбачає не лише розмежування відповідного фінансово-економічного забезпечення за ключовими рівнями надання медичної допомоги (первинна, спеціалізована, високоспеціалізована та екстрена медична допомога) а й механізм понесення відповідальності за результативність його використання;

- посилення автономізування закладів охорони здоров'я, що в свою чергу надасть абсолютну самостійність у визначенні процесу організації функціонування медичного закладу та його підрозділів, оптимізацію та управління трудовими ресурсами та самостійне управління наявними матеріально-технічними ресурсами; необхідним є також самостійне

формування й оцінка політики конкретного закладу і його продуктивності, ідентифікація пріоритетів для майбутнього розвитку; у представленому аспекті ключовим є надання певним відповідальним представникам закладів охорони здоров'я права залучати відповідні кредитні кошти для забезпечення інноваційного розвитку закладу охорони здоров'я або ж певного напрямку надання медичних послуг;

- подальшого розвитку програми медичних гарантій та програми доступних ліків для розширення номенклатури послуг та лікарських засобів; забезпечення реалізації фінансових гарантій на рівні 5 % ВВП, встановлення єдиних економічно обґрунтованих тарифів на визначені медичні послуги [2].

Посилення державно-приватного партнерства сприятиме пулінгу джерел фінансування інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я. Ймовірність державних витрат на реалізацію фінансових гарантій та їх обсяг важко спланувати та передбачити, тоді як основний зміст об'єднання коштів (пулінг) для фінансування інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я полягає у перерозподілі ризиків витрат на надання медичних послуг між великою кількістю застрахованих осіб. [1].

Ефективність функціонування пулу, його фінансова стійкість та можливість покриття ризиків витрат на інвестиційний розвиток сфери охорони здоров'я визначається його розміром та можливістю розпорядника пулінгових коштів централізовано використовувати всі його ресурси. Мінімальні обсяги покриття становлять від 450 тис. до 1,5 млн. застрахованих осіб [1].

Імплементация обов'язкового медичного страхування як один з напрямів удосконалення фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я має ряд переваг [2]:

- цільове й децентралізоване формування необхідних фінансових ресурсів;

- отримання надавачами медичних послуг фінансового забезпечення від внесків медичного страхування з урахуванням конкретного призначення пацієнта;

- безпосередня участь юридичних та фізичних осіб при формуванні фінансових ресурсів для обов'язкового медичного страхування, цим самим змінюючи відношення від роботодавців і працівників до актуальної проблеми охорони здоров'я.

Таким чином, медичне страхування повинно відбуватись на трьох взаємопов'язаних рівнях:

- 1) базовий рівень – за бюджетні кошти (програма медичних гарантій, місцеві програми за місцеві бюджети),

- 2) основний рівень – за рахунок обов'язкового медичного страхування,

- 3) сервісний рівень – на засадах добровільного медичного страхування.

Використання такої трьохрівневої системи дозволить суттєво знизити тиск на бюджет відповідного рівня, збільшити за рахунок коштів

страхових компаній фінансування інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я, а також певним чином забезпечити підвищення якості медичного обслуговування для населення в цілому [2].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/nras/249626689>
2. Філіпова Н.В. Стратегія фінансового забезпечення інноваційного розвитку сфери охорони здоров'я: дис. на здобуття наук. ступеня доктора економічних наук – 08.00.08. Ірпінь. 2021. 506 сl.

Кудласевич О. М.

к. е. н., старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

Новик Т. В.

головний економіст відділу економічної історії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ: УРОКИ ІСТОРІЇ

Після розгрому німецького нацизму влада та контроль за суспільством опинилися в руках країн-переможниць. Переможена Німеччина після війни була повністю зруйнована (рис. 1). Зокрема, виробництво скоротилося у 7 разів порівняно з довоєнним рівнем, зруйновано 25% житла, 20% промислових об'єктів, 40% транспортної інфраструктури, катастрофічно зросло безробіття (кожен другий німець став безробітним), фінансова система зазнала колапсу через величезну інфляцію та державний борг [1; 2].

Економічне становище Східної Німеччини було дуже складним. Основний тягар репарацій ліг саме на Східну Німеччину. Союзна комісія з репарацій визначила обсяг часток у загальному обсязі репарацій для кожної з країн, що розгромили нацистську Німеччину та понесли найбільші втрати від війни [3]. Згідно з розподілом репарацій СРСР належало 56% від загальної частки [4]. Протягом 1945-1953 рр. Радянський Союз стягнув з Німеччини репарацій на суму 4,3 млрд. доларів (з яких 2,8 млрд. доларів – вартість поставок з поточного виробництва) [5, S. 246]. Окупаційні витрати, які за рішеннями Потсдамської конференції було виключено з категорії репарацій, обійшлися для НДР ще у 5 млрд. доларів (у цінах 1938 року) [6, S. 199]. Вищі оцінки вартості репарацій із радянської окупаційної зони (1945-1953 рр.) наводять зарубіжні фахівці: 14 млрд. доларів у Райнера Карлша [7, S. 231], 15,8 млрд. доларів у виданому МВС ФРН довіднику з НДР [8, S. 1121-1122], 16300000000 доларів у Хайнца Кьолера і Йорга Фіша [9, S. 24-29; 6, S. 193], 18,9 млрд. доларів (у поточних цінах) у британського автора Алека Кейрнкроса [10, P. 212]; в інших дослідженнях фігурують цифри аж до 22,1 млрд. доларів [11, С. 166]. Точна сума стягнень репарацій зі Східної Німеччини не може бути встановлена через різноманітність у методиках підрахунків, а також із довільною класифікацією тих чи інших статей витрат щодо репарацій.

У зоні радянської окупації військова адміністрація з перших післявоєнних днів закладала підвалини соціалістичного режиму зразка СРСР, відновили свою діяльність Комуністична і Соціал-демократична партії Німеччини, які у 1946 р. об'єдналися у Соціалістичну єдину партію. Розвиток народного господарства йшов директивно – за дворічними (1949-1950) та п'ятирічними планами. НДР формувала таку ж структуру економіки, яка була в СРСР, що тягло за собою процеси націоналізації та одержав-

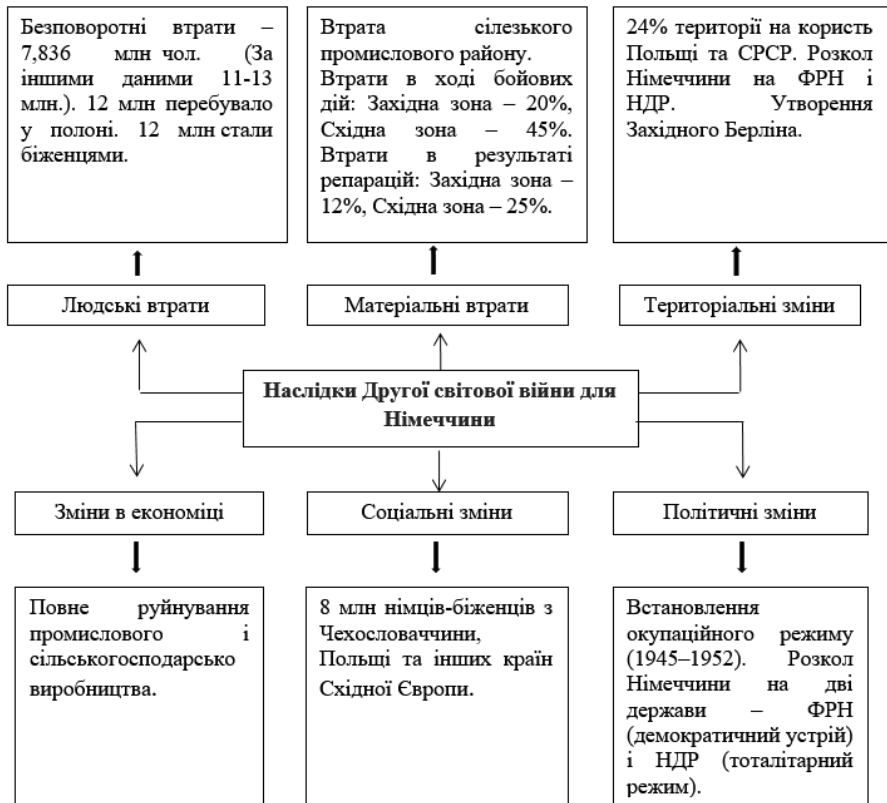

Рис. 1. Наслідки Другої світової війни для Німеччини

Джерело: розроблено авторами за джерелами: [1; 2]

лення. Для соціально-економічної моделі НДР були властиві всі недоліки, характерні для командно-адміністративної системи державного соціалізму. Так, планове господарство значною мірою позбавило громадян НДР особистої ініціативи та самостійності, повністю було ліквідовано середній шар суспільства як базис економічного розвитку, підприємництво та трудова діяльність були паралізовані. Відразу ж націоналізовано майже всю промисловість, проведено соціалістичну аграрну реформу, примусово створювалися кооперативи.

Отже, спираючись на реформи окупаційного періоду, почалося поспідове переведення економіки НДР на рейки планового господарства за радянським зразком. Взято курс на збільшення частки державного сектора в промисловості, сільському господарстві, транспорті й торгівлі. Окупаційна політика країни рад продемонструвала повну невідповідність військовій владі до вирішення проблем післявоєнного розвитку. Спроби долучити власні методи управління та господарювання при здійсненні цієї політики, без врахування традицій та особливостей, викликали де-

зорганізацію управління країною та негативну реакцію з боку місцевих жителів. Приклад Східної Німеччини 1945-1949 рр. довів, що ігнорування окупаційної адміністрацією ринкових законів, нехтування інтересами може негативно вплинути на економічний розвиток країни та рівень життя населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Нечипоренко М. Відродження після війни. Світовий досвід економічного успіху для України. 2022. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yaki-varianti-vidnovlennya-ukrayini-ye-u-povoyennij-chas>
2. Erhard L. Wohlstand fur alle. Dusseldorf: Econ-Verlag , 1957. 387 s. URL: https://www.mit-sh.de/sites/www.mit-sh.de/files/downloads/wohlstand_fuer_alle.pdf
3. Берлинская (Потсдамская) конференция руководителей трех союзных держав — СССР, США и Великобритании (17 июля — 2 авг. 1945 г.). URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/War_Conf/berlin15.htm
4. Камишанський М. М. Міжнародно-правове регулювання використання компенсації як форми відшкодування шкоди держав і міжнародних міжурядових організацій за міжнароднопротиправні діяння. Харків, 2017. 182 с. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kamishanskiy/d_Kamishanskiy.pdf
5. Dokumente zur Außenpolitik der Regierung der DDR. Berlin, 1954.
6. Fisch J. Reparationen nach dem Zweiten Weltkrieg. München, 1992. 359 s.
7. Karlsch R. Allein bezahlt? Die Reparationsleistungen der SBZ/DDR 1945—1953. Berlin, 1993. 304 s.
8. Zimmermann H. DDR-Handbuch. Bd. 2. Köln, 1985. 919 s.
9. Köhler H. Economic Integration in the Soviet Block. New York, Washington, London, 1965. 402 s.
10. Cairncross A. The price of war. British policy on German reparations, 1941—1949. London: Basil Blackwell, 1986. 249 p.
11. Фойтцк Я. Советская политика в отношении Германии, 1944—1954. Документы. М., 2011. 751 с.

Шевчук В. О.

д. е. н., професор,
Національна академія статистики, обліку та аудиту
м. Київ, Україна

ГОСПОДАРСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ ПОВОЄННИХ СУСПІЛЬСТВ: УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І РОЗВИТКУ

Загрозливі виклики подальшому існуванню й розвитку світового співтовариства постали задовго до нинішньої війни. Їхню руйнівну дію посилила спочатку світова пандемія, а зараз поглиблює російсько-українська війна. Стає визначальним адекватне усвідомлення геополітичних змін, досягнутих завдяки Україні, яка окреслює контури повоєнного світоустрою, трансформує модель господарського відродження, маркує дороговкази безпечного розвитку теперішніх і майбутніх суспільств.

Україна «увірвалась» у коло провідних суб'єктів міжнародної політики, опинилась в її епіцентрі і постала у ролі геополітичного лідера завдяки тому, що володіє місією, призначення якої є загальнолюдським. Стає невідкладним спрямування мислення на адекватну протидію глобальним викликам з метою запобігання загрозам буттю та життєдіяльності українства і людства.

З'ясування сутності загальнолюдської місії, яка відкриває перед Україною можливості окреслювати і трансформувати напрями суспільно-господарського відродження повоєнного світу, є запорукою результативної протидії екзистенційним викликам. Зростають потреби застосування властивого сучасній homo sapiens інтелектуального інструментарію. Україні необхідне оволодіння світоглядними засобами протидії глобальним викликам. Умовно ці засоби доречно назвати субстанційним та дефінітивним.

Відтак субстанційним іменуємо підхід, що випливає із настанов видатного мислителя, письменника і правозахисника М. Руденка. У ситуаціях необхідності розв'язання проблем, вирішувати які ні українству, ні людству раніше не доводилося, він рекомендував «вжитися думкою в категорію субстанції» [1, с. 461]. Субстанція за М. Руденком – це духоматерія: симбіоз одухотвореної матерії і матеріалізованого духу. Аби досягнути духовно-інтелектуальну складову субстанції, слід апелювати до вибудованої мислителем картини загальнолюдської економіко-філософської культури.

Побудувати цю картину дозволила його відповідь на основне питання економіки як науки. Саме ця відповідь (правильна чи помилкова) пояснює: чому метафоричних дерев на уявній картині завжди «двоє і тільки двоє», чому плоди на дереві, яке посадив Ф. Кене, – поживні, а на дереві, посадженому А. Смітом – отруйні, і чому існуючі напрями, течії, школи, вчення, теорії, концепції тощо є тільки розгалуженнями економічної науки [1, с. 311]. Світоглядна цінність пропонованої картини полягає

передовсім у тому, що її структура розкриває складові економічного надбання людства, котрі уможливають розв'язання теперішніх екзистенційних проблем [2, с. 71].

Подальший розбір цієї картини потребує звернення до дефінітивного підходу. Відповідно наведеній картині економічне надбання людства визначається як «наука, від якої залежить життя на Землі» [1, с. 481]. Дієслово «залежить» є маркером, що позначає дихотомію сучасної економічної науки. Її складову, що сприяє продовженню життя, слід вважати достатньою, а несприятливу для життя - недостатньою. Життєствердна, а не смертоносна відповідь на основне питання економії, достатність теорій, заснованих на природничих, а не політичних засадах, утворюють рятівні підвалини концептуального обґрунтування повоєнного світоустрою та господарського відродження суспільств. Першість у володінні життєствердним надбанням доводить, що саме Україна має бути гарантом глобальної безпеки загальнолюдських рятівних цінностей і знань.

Рятівне надбання нації відкриває той пласт мислення, завдяки якому йдеться про одухотворення матерії. Субстанційне осмислення повоєнних шляхів українства передбачає оволодіння матеріальним напрямом розвитку.

Тижневик The Economist у травні ц.р. оприлюднив інформацію, аналіз якої спонукає до розбору викликів, яких людству може завдати спричинена теперішньою війною продовольча катастрофа [3]. Утвердження України в статусі планетарної житниці дозволяє чинній владі вести мову про те, що країна «є одним із провідних гарантів світової продовольчої безпеки» [4]. Проте в умовах, коли світове співтовариство вкрай потребує українського зерна, замало стверджувати, що Україна є безпековим гарантом: насправді українство володіє ґрунтовнішим баченням захистності людства.

Так, щорічні обсяги урожаю зернових, зернобобових та олійних культур належить розглядати з позицій категорії «енергія прогресу», котра являє собою фізичний аналог абсолютної додаткової вартості [1, с.364, 366]. З огляду на те, що 40% енергії прогресу складають соломка, бадилля, полова, стебла, листя тощо, фізико-економічний підхід М. Руденка скеровує розвиток у бік необхідності урахування істотного примноження обсягів урожаю.

З погляду інтелектуального надбання нації стають визначальними: наукове обґрунтування формули енергії прогресу, її метафізичний та фізико-економічні варіанти, а також лапідарний математичний опис [1, с.146, 441-445, 455]. А з точки зору біоенергетичних співвідношень енергії прогресу, яка розподіляється в суспільстві, ця формула набуває особливої значущості.

Так, понад 35 років тому український інтелектуал дав природниче обґрунтування інституційної парадигми. Він показав, що «всі суспільні інститути й сама державність» формуються «у залежності від того, як ми розуміємо природу додаткової вартості». Й одночасно довів наявність

зворотного зв'язку: адже «від того, як сформована держава, залежить існування або ... відсутність» абсолютної додаткової вартості, тобто енергії прогресу [1, с.383, 401-402]. У такий спосіб власними інституційними положеннями, поставленими на фундаментальну природничу основу, М. Руденко окреслив найпосутніший зміст повоєнного суспільно-господарського устрою, який належить вибудовувати в Україні і поширювати по всьому світу. Із варіанта адресованої людству майбутнього формули енергії прогресу, котра являє собою алгоритм загальнолюдського безсмертя, впливає інституційне бачення повоєнного світоустрою [1, с.444].

За умов утвердження рятівних безпекових цінностей статус глобального продуцента й експортера продовольства вимагає від України сприяння покращанню внутрішнього споживання населення. Отриманий 2021 року урожай означає, що розрахункова забезпеченість зерном пересічного мешканця в Україні є удвічі більшою від забезпеченості громадян цивілізованих країн Європи і світу. Належить наголосити, що це тільки початок підступу до горизонтів, за якими відкриваються обрії продукування заможного майбутнього нашого народу [1, с.479].

Україна має реальні підстави для утвердження в статусі глобального гаранта, вибудовуючи стратегію загальнолюдської продовольчої безпеки на засадах рятівного знання. Водночас належить подбати, аби поряд із хлібом щоденним Україна надавала це знання сучасному світу - на противагу політиці «кнути і пряника», яку насаджує «руський мір».

Сутність геополітичних змін, як і глибинний зміст трансформації сучасного світу, нині найбільшою мірою розуміє якраз Україна. Відповідно до свого геополітичного призначення вона покликана змінювати повоєнний світоустрій, відстоювати властиве українству життєствердне світобачення, надавати адекватності конструктивним викликам безпечного розвитку суспільств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- 1.Руденко М. Енергія прогресу. Вибрані праці з економії, філософії і космології. К.: «Кліо», 2015. 680 с.
- 2.Shevchuk V. Choice of principles of economic thinking of modern societies: alternatives to meeting viable challenges / New trends in the economic systems management in the context of modern global challenges: collective monograph / scientific edited by M. Bezpartochnyi // VUZF University of Finance, Business and Entrepreneurship. – Sofia: VUZF Publishing House “St. Grigorii Bogoslov”, 2020. – Vol. 2. – P. 62-82.
- 3.The coming food catastrophe // The Economist. May 19th 2022.
- 4.The Global System Has Failed. Ukraine Is Showing the World How to Build A Better One. By Andriy Yermak // TIME. April 28th 2022.

Дідковська Л. І.

к. е. н., ст. наук. сп.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

ЗРОШУВАНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наприкінці лютого 2022 р. відбулося російське вторгнення в Україну, що суттєво змінило плани та життя наших співвітчизників, в т.ч. сільгосптоваровиробників. З початком війни російські військові захопили Каховську ГЕС та гідротехнічну інфраструктуру, що регулювала водопостачання до тимчасово окупованого Криму, а також знищили тимчасову дамбу та головну перегородку Північно-Кримського каналу. За підрахунками Держекоінспекції російські загарбники здійснюють крадіжку води у розмірі понад 32 млн грн/день [1], тобто орієнтовний розмір збитків протягом 90 днів війни становив майже 2,9 млрд грн. Тоді як, через окупацію Херсонської області (саме тут у 2021 р. налічувалося 320 тис. га зрошуваних земель) унеможлиблюється подача зрошувальної води. Маються значні пошкодження меліоративної інфраструктури та псування земель сільськогосподарського призначення внаслідок воєнних дій. На час дії воєнного стану в Україні впровадження масштабних проєктів з відродження зрошення зупинено.

Крім того, через розливи нафтопродуктів та рідких аміачних добрив із підірваних резервуарів, відбувається забруднення водних об'єктів. Під час військових дій окупантами пошкоджено системи водопостачання, водовідведення та комунікації, зруйновано дамби. Це унеможлиблює проведення очищення стічних вод, спричиняє забруднення річок, викликає загрози затоплення тощо. Внаслідок атаки та блокування українських портів відбувається забруднення акваторії Чорного та Азовського морів. Також відбувається забруднення ґрунтів і підземних вод хімічними речовинами та важкими металами, через що негативні наслідки проявлятимуть себе ще тривалий час. Крім того, війна на сході України, що розпочалася з 2014 р., спричинила низку екологічних загроз, в т.ч. затоплення шахт на Донбасі, що провокує потрапляння важких металів у ґрунтові води. Забруднення вод та збільшення водоспоживання спричинює посилення водного дефіциту в Україні.

Наразі Міндовкілля України фіксує факти забруднення та інших злочинів проти довкілля, які надалі зможе використати для притягнення країни-агресора до відповідальності через міжнародні суди (спираючись на положення Віденської конвенції про право міжнародних договорів). Світова практика свідчить про можливість притягнення до відповідальності та отримання часткової компенсації збитків, завданих навколишньому середовищу під час бойових дій (досвід Кувейту). Саме для таких випадків створено Компенсаційну комісію ООН. Важливо, щоб до планів із відродження зрошуваного землеробства були включені водо- та енер-

гоощадні рішення та заходи з адаптації до зміни клімату, а також слід сформувати ефективну систему моніторингу стану водних ресурсів.

Для збереження водойм має бути виділене фінансування та впроваджені дієві природоохоронні кроки. Раціональне використання води як стратегічного природного ресурсу повинно ґрунтуватися на економічності її видобутку й використання, а також її очищенні. Що стосується охорони й відновлення водних ресурсів, то Україна, як кандидат на членство до ЄС, може отримати до 70% на заходи з впровадження Водної Рамкової Директиви та повоєнного відновлення водних ресурсів. Наразі необхідно активізувати роботу щодо формування планів управління річковими басейнами, осучаснення лабораторій моніторингу вод, розробки та впровадження програмного продукту Е-вода; посилення ролі басейнових рад тощо [2].

У повоєнний період вкрай важливим буде забезпечення щойно започаткованого відродження гідромеліоративної галузі, адже кожен 100 тис. га зрошуваних земель дозволять додатково отримати близько 2 млн т сільгоспродукції щороку. Тому, важливим є забезпечення покриття матеріальних збитків, завданих війною, а також слід передбачити необхідне фінансування заходів з відродження, модернізації та відновлення зруйнованих об'єктів меліоративного фонду.

Отже, післявоєнне відновлення гідромеліоративної галузі перш за все потребуватиме реалізації таких заходів: здійснення інвентаризації меліорованих площ; оцінка дієздатності незадіяних раніше та пошкоджених внаслідок військових дій меліоративних систем та визначення обсягу фінансових ресурсів на заходи з їх відновлення; забезпечення держдопомоги та кредитування купівлі дощувальних машин, обладнання, а також реконструкції, модернізації й відновлення іригаційних систем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вода як джерело життя чи зародок війни: як крадіжка води окупантами впливає на водозабезпеченість України і Криму. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/obtichne-pytannia-web3.pdf>
2. Міністр Руслан Стрілець обговорив з в.о. голови Держводагентства Олексієм Кузьменковим стратегічний план робіт на воєнний та відбудовний період для водного сектора. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39169.html>.

Рядинська І. А.

к. п. н. доцент,
доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

Моргошина Д. В.

здобувач вищої освіти,
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди
м. Харків, Україна

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день проблема становлення та розвитку малого бізнесу в Україні є актуальною. Приватні підприємці стикаються з багатьма бар'єрами, які існують у законодавстві, податковій системі та інших аспектах бізнесу. Визначення особливостей стану малого бізнесу в різних регіонах України є сучасним напрямом досліджень у сфері розвитку підприємництва та посилення позитивної ролі державної підтримки підприємницького сектору для стимулювання розвитку економіки, Української держави та розвитку підприємництва.

Малий бізнес може суттєво сприяти збільшенню ВВП будь-якої країни, допомогти вирішити проблему безробіття та покращити якість життя жителів. Тому в сучасних економічних умовах важливим завданням української влади є збільшення масштабів малого бізнесу та підвищення його ефективності, зокрема за рахунок зменшення відмінностей у розвитку малих підприємств в окремих регіонах України та розвитку ефективних видів малого підприємництва.

Аналізували актуальність цієї проблеми, такі відомі українські вчені: В. Базилевич, В. Бакуменко, С. Варналий, П. Єщенко, Т. Клебанова, В. Савчук, А. Чухно.

Регіональні особливості розвитку малого підприємництва в Україні, а також розвиток окремих видів економічної діяльності малих підприємств дотепер до кінця не досліджені. У статті Р. О. Мірошник та У. О. Прокоп'єва подано результати досліджень розвитку даного сегменту економіки в Україні та надано пропозиції щодо забезпечення його подальшого розвитку та подолання регіональних диспропорцій.

Якщо ви хочете керувати компанією то повинні розуміти, наскільки важливо розвивати навички та підвищувати кваліфікацію ваших співробітників. Саме завдяки їхнім компетенціям ви створюєте репутацію та конкурентоспроможність своєї компанії. Для відкриття своєї справи потрібно заздалегідь вивчити цільовий ринок, продумати стратегію свого бізнесу, поспілкуватися з іншими підприємцями.

Для того щоб підприємництво краще розвивалося потрібно створити ефективний зв'язок держави та підприємницького сектору. Відсутність

такого взаємозв'язка показує, що малий бізнес ще не відіграють значної ролі в економіці України. Становлення малого бізнесу в Україні – це довготривалий процес, який повинен мати певну структуру та етапи, виходячи з економічного стану країни та існуючих в ній проблем.

Зараз дуже поширена тенденція партнерства і колаборації компаній як в інноваційній та виробничій сфері, так і в області обміну досвідом і навчання співробітників.

Під час перегляду особливостей розвитку та ефективності функціонування малих підприємств у різних регіонах України, запропонованих методів вирівнювання наявних диспропорцій з метою покращення макроекономічних показників можна простежити, що Україна займає одне з найнижчих місць в рейтингах розвитку бізнесу у світі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дикань В.Л., Шраменко О.В. Стратегічні орієнтири державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу. *Стратегічні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств у цифровому економічному просторі*: колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Ареф'євої О.В. К.: ФОП Маслаков, 2019. С. 47—55.
2. Маркович І.Б., Струтинська І.В. Передумови та особливості зміни вимог до характеру ведення бізнесу в епоху цифровізації глобальної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 41. С. 105—109.
3. Мірошник Р.О., Прокоп'єва У.О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 63—71.
4. Обруч Г.В., Іванюта Б.Л., Журавльов К.В. Проблеми і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 53—62.
5. Родченко В.Б., Рекун Г.П. Механізми інституціоналізації довіри, як основа інноваційного розвитку підприємницького середовища. Розвиток підприємництва в Україні: безпека здійснення господарської діяльності: зб. наук. пр. за підсумками круглого столу (14 груд. 2018 р.). Харків: Право, 2018. С. 177—180.

Садиков М. А.

д. е. н., професор кафедри правового
забезпечення господарської діяльності
та правового забезпечення факультету № 6,
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В жодній сфері життєдіяльності суспільства не відбувається швидкі зміни, як у фінансовій – особливо в умовах війни і не визначності наслідків її, та інших ситуацій. Звісно, що в умовах війни планування фінансової системи підпорядковується до адміністративно-командного методу.

Адаптація фінансової системи до екстремальних ситуацій вимагає, як профільних державних інституцій, органів місцевого самоврядування для стабілізації ситуації в економіці період війни. Така природа фінансової системи обумовлена вимогами громадян для збереження фінансових накопичень, так і суб'єктів підприємницької діяльності за для прибуткового ведення бізнесу.

Слід зазначити, що в умовах системно-трансформаційних змін економіки країни період війни, зміст державного контролю змінюється в першу чергу напрямі формування фінансового забезпечення потреби держави. Системи державного контролю, чинниками якої є: мета, особливості об'єкта контролю, функції, повноваження, трудомісткість, інформація, технологія, що знаходить своє втілення в принципах побудови: процесний підхід з використанням інформаційних технологій для потреби оборонного значення, а не структурний з орієнтацією на завдання; убудованість контролю в процеси управління[1].

Функція контролю за конкретний процес і результати з урахуванням поведінки людей у контрольних ситуаціях, орієнтованість контролю на кінцевий результат.

Концептуальність контролю всього процесу управління, а не окремих його частин. До принципових умов, що зумовлюють контроль збоку держави:

- наявність певних стандартів і зовнішніх обмежень, які характеризуються певними показниками чи конкретними характеристиками, що впливають з поставленої мети і дозволяють досягнути її ефективним способом;
- наявність контрольних методів оцінювання фактичного стану контрольованого об'єкта;
- виявлення відхилень між установленими критеріями і фактичними характеристиками стану об'єкта;
- можливість впливати на об'єкт, регулювати чи блокувати його функціонування для усунення виявлених небажаних відхилень чи обмеження можливості негативних подій.

Зміст контролю також зумовлюється характером соціально-економічних відносин. У будь-якому економічному організмі період війни є організаційно-регулюючі сили і дезорганізуючі сили, що намагаються зруйнувати систему. Наприклад, недостатньо забезпеченість паливом для дислокації військових частин, комплектуючих запасних частин для важких імпортованих зброїв, літаків, тощо.

Контроль дозволяє виявити небезпечні для системи відхилення і спрямувати їх у «необхідні» рамки, забезпечивши таким чином життєдіяльність економічної системи в умовах війни. Контроль спрямований на виявлення від'ємних чи позитивних відхилень від заданих якісних і кількісних параметрів. Економічна система функціонує, з одного боку, згідно з установленими законами її розвитку, що регулюються правилами, нормами, з іншого – згідно з управлінськими рішеннями, які приймаються, фінансовими і господарськими операціями, що оцінюються з позицій їх законності, доцільності й ефективності.

Система контролю дозволяє виявляти суперечності, що виникають, передавати інформацію для їх усунення. Цей процес вимагає визначення першочергових невідкладних завдань задля забезпечення перемоги над ворогом.

Рівень розвитку ринкових систем не суперечить зі ступенем розвинутої й ефективності фінансового контролю, з тим, як довго в даній країні існує незалежний інститут контролю, результати діяльності якого доступні широкій громадськості [2]. Поряд з цим, перехід від адміністративно командної форми господарювання до ринкових відносин зумовлює поступове розширення контрольного середовища внаслідок доповнення контролю, що здійснюється тільки в інтересах одного власника – держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Науменкова С. Формування нової архітектури фінансової системи: основні питання та можливі виклики для України. *Вісник Національного Банку України*. 2010. 1(167). С. 8-13.
2. Чернюк Л. Трансформаційні процеси в економіці України та її регіонах: проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць ВНАУ. «Серія економічні науки»*. 2011. № 1(148). С.252-256.

Іванов С. В.

д. е. н., професор,
генеральний директор ТОВ «АБК Дніпро»
м. Дніпро, Україна

Разумова Г. В.

д. е. н., доцент,
професор кафедри аналітичної економіки та менеджменту
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ВПЛИВ ФАКТОРА ВІЙНИ НА ВАРТІСТЬ МАЙНОВИХ ОБ'ЄКТІВ

Сьогодні країна знаходиться у складних умовах. З одного боку, це глибока економічна криза та необхідність реформування ключових державних інститутів. З іншого, військові дії, що вимагають мобілізації ресурсів та сил усього суспільства. Наслідки військових дій відчуються у різноманітних сферах життєдіяльності особи, функціонування підприємств, суспільства і держави в цілому.

Категорія «власність», яка використовується в Міжнародному стандарті оцінки вартості майнових об'єктів, вживається як синонім певного виду майна чи майнового об'єкта.

Відповідно до ст. 191 Цивільного кодексу України підприємство – це єдиний майновий комплекс, «що використовується для здійснення підприємницької діяльності. До складу підприємства, як єдиного майнового комплексу, входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи земельні ділянки, будівлі, споруди, устаткування, інвентар, сировину, продукцію, права вимоги, борги, а також право на торговельну марку або інше позначення та інші права, якщо інше не встановлено договором або законом» [1].

Категорія «майновий об'єкт», що трансформується в «майновий комплекс», конкретизує поняття підприємства як об'єкта прав для ведення підприємницької діяльності. У свою чергу майновий об'єкт включає дві складові: рухомі і нерухомі речі. У відповідності до ст. 181 Цивільного кодексу України «до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення». Рухомі речі – це «речі, які можна вільно переміщувати у просторі» [1].

Широке трактування категорії «майновий об'єкт» як власності або інших речових прав дозволяє визначити два основних об'єкти оцінки вартості, що піддаються впливу негативних і позитивних факторів: майновий комплекс (підприємство) і об'єкт нерухомості.

Зазвичай, врахування різноманітних факторів при оцінці ефективності процесу створення (придбання) і розвитку цих майнових об'єктів розглядають, як оцінку ефективності інвестиційного проекту (ІП) з урахуванням впливу цих факторів. Предметом оцінки впливу фактора війни на вартість

підприємства є визначення впливу фактора війни на вартість майна, що полягає в кількісній оцінці можливих ризиків втрат і збитків та кількісної оцінки можливості їх відшкодування.

Об'єктом оцінки фактора війни на вартість майна є заходи щодо попередження негативного впливу цього фактора на майно і заходи щодо усунення наслідків війни на господарську й іншу діяльність з використанням цього майна.

Мета оцінки впливу фактора війни на вартість майнового об'єкта (підприємство, нерухомість) полягає у визначенні його впливу на той чи інший вид його вартості (ринкова, інвестиційна, страхова, заставна тощо).

У контексті розглянутої проблеми оцінки впливу фактора війни на вартість майна припускаємо, що «ззовні» задані обмеження по ряду економічних вимог господарювання обумовлюють визначену галузь припустимих інвестиційних рішень щодо можливих варіантів використання майна. Тільки в цій припустимій галузі є можливим вибір варіанта найкращого і найбільш ефективного його використання. Треба зазначити, що таке припущення цілком збігається з установленими Міжнародними стандартами оцінки вартості майна: першим і основним етапом аналізу вибору можливих варіантів найкращого і найбільш ефективного використання майна є аналіз законодавчих обмежень, у тому числі й в період збройного конфлікту.

Аналізуючи вплив війни на вартість майна (підприємства, нерухомості, інвестиційного проекту), необхідно виходити з діалектичної єдності двох методів регулювання економічних відносин: адміністративно-правового й економічного.

Сформульоване вище поняття об'єкта оцінки впливу фактора війни на вартість майна можна уточнити з позиції визначення джерела й об'єкта впливу цього фактора (рис. 1). Так, при оцінці впливу фактора війни на вартість майнового комплексу – підприємства (інвестиційного проекту) – необхідно враховувати два зустрічних потоки цих факторів: від зовнішнього середовища і від господарської й іншої діяльності (рис. 2).

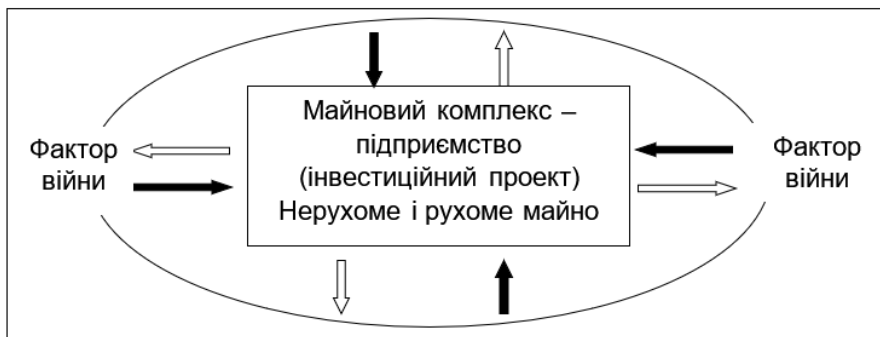

Рис. 1. Оцінка впливу фактора війни на вартість майнового комплексу
Джерело: складено автором

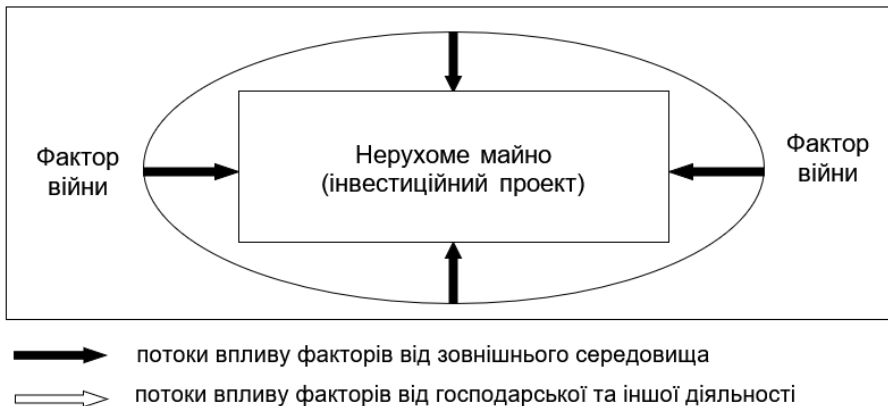

Рис. 2. Оцінка впливу фактора війни на вартість нерухомості

Джерело: складено автором

У той же час ця оцінка в структурі вартості тільки нерухомості, як правило, може бути обмежена врахуванням одного потоку факторів – від зовнішнього середовища (рис. 2).

Виходячи з представлених напрямків потоків факторів, обумовлених війною, що визначають джерело і реципієнт їхнього впливу, формується і процедура оцінки впливу цих факторів на вартість майна (рис. 1).

Під факторами війни в контексті оцінки їхнього впливу на вартість майна (власність) розуміється сукупність факторів, що не є засобами праці, предметами споживання чи джерелами енергії і сировини, але здійснюють безпосередній вплив на ефективність, і корисність, і можливість використання оцінюваного майнового об'єкта.

Чинники війни при оцінці майна необхідно розглядати як метаінфраструктуру, що істотно впливає на цінність (вартість) майнового об'єкта. У свою чергу, метаінфраструктура, приймаючи вартісну (грошову) форму, визначає внесок сукупності факторів війни у вартість майнового об'єкта.

При цьому внесок економічної метаінфраструктури у вартість майнового об'єкта може бути як позитивним, так і негативним. Наприклад, підприємства, які виготовляють зброю, мають надприбутки, а підприємства, які знаходяться у зоні збройного конфлікту, припиняють свою діяльність.

Для визначення вартості майнового об'єкта з урахуванням впливу факторів війни необхідна їхня експертиза, що дозволяє конкретизувати основні параметри стану розглянутого об'єкта.

Сукупність факторів війни, що впливають на вартість майнового об'єкта, аналізується як з позиції їх негативного, так і позитивного впливу. З позиції негативного впливу експертиза повинна проводитися на основі аналізу збитків, втрат, недоотриманого зиску тощо.

При експертизі майнових об'єктів, особливо об'єктів нерухомості, поряд з інвентаризацією й аналізом розглянутих вище негативних наслід-

ків війни визначаються і характеристики сприятливих (позитивних) факторів, що розглядаються як позитивний економічний і психосоціальний ефект, що може впливати істотною мірою на ринкову вартість об'єкта нерухомості.

Сучасній Україні необхідна зважена, грамотна і послідовна економічна політика з урахуванням фактора війни. При цьому основні заходи, насамперед, повинні бути спрямовані на забезпечення економічної безпеки підприємств та населення.

Одним з напрямків такого забезпечення на сучасному етапі розвитку в умовах багаторічної економічної кризи може бути державне замовлення та податкові пільги для підприємств, які опинилися в складних умовах функціонування.

Необхідне також розширення управлінських повноважень місцевих органів влади, як найбільш важливої ланки, що формує поточну економічну політику окремих регіонів. Основний пріоритет повинен бути наданий не тільки усуненню наслідків війни, а повсюдному впровадженню на виробництвах сучасної техніки і технології (на основі інноваційного розвитку підприємств регіону).

Крім того, держава повинна створити механізм, що гарантує як юридичним, так і фізичним особам компенсацію збитку та втрат, який завдається підприємствам та населенню від збройного конфлікту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 31.05.2022 р.).
2. Іванов С.В. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства : монографія. Дніпропетровськ: Герда, 2015. 184 с.
3. Іванов С.В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. № 1. Київ, 2019. С. 75-89.
4. Разумова Г.В., Оскома О.В. Система управління ризиками на підприємстві. *Moderní aspekty vědy: XIX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. Str. 247-257.*

Новаковська І. О.

д. е. н., доцент,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ, Україна

Древаль Н. Г.

здобувач вищої освіти І курсу магістратури,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ ЩОДО ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Рекреація, як комплекс оздоровчих заходів, що здійснюються з метою покращення нормального самопочуття і працездатності людини, охоплює всі види відпочинку – санаторно-курортне лікування, туризм, аматорський спорт, рибальство тощо. Рекреаційні ресурси є необхідною умовою повноцінного людського життя, основою відновлення її життєзабезпечення. Вказані ресурси зосереджуються фактично на всіх категоріях земель за основним цільовим призначенням.

Землі рекреаційного призначення – категорія земель, які за основним цільовим призначенням використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів. До земель рекреаційного призначення належать земельні ділянки зелених зон і зелених насаджень міст та інших населених пунктів, навчально-туристських та екологічних стежок, маркованих трас, земельні ділянки, зайняті територіями будинків відпочинку, пансіонатів, об'єктів фізичної культури і спорту, туристичних баз, кемпінгів, яхт-клубів, стаціонарних і наметових туристично-оздоровчих таборів, будинків рибалок і мисливців, дитячих туристичних станцій та спортивних таборів, інших аналогічних об'єктів, а також земельні ділянки, надані для дачного будівництва та спорудження інших об'єктів стаціонарної рекреації [1].

Таким чином, головними умовами рекреаційне землекористування є наявність на земельній ділянці природних рекреаційних властивостей і придатність земельної ділянки для організації певного напрямку (або комплексу напрямів) рекреаційної діяльності.

Використання, охорона і відтворення земель рекреаційного призначення вкрай важлива та залишається актуальною, особливо в умовах складних трансформаційних процесів, що мали місце в Україні як до, так і після 2014 року, та загострилися сьогодні, в період широкомасштабного вторгнення Росії в Україну.

Курортні та рекреаційні території нашої країни становлять майже 9,1 млн. га (близько 15% від усієї території). Загальна площа природно-заповідного фонду України становить 2,8 млн. га. Але вже на початку березня цього року на третині площ, які належать природно-заповідного

фонду України велись бойові дії. Вони охопили території 900 об'єктів природно-заповідного фонду площею 12406,6 кв. км (1,24 млн. га) [2].

Значних втрат зазнали і природоохоронні об'єкти – заповідники, національні парки, зоопарки. Так, на території тимчасово окупованої Херсонщини внаслідок військових і техногенних чинників комплексно зруйновані поверхнева та підземна гідросфера, природні ландшафти. На узбережжі Чорного та Азовського морів проводиться мінування узбережжя, що в свою чергу, буде нести ще довго небезпеку використання цієї території. В пансіонатах та готелях розміщуються військові, деякі просто зруйновані. Це пов'язано з тим, що бойові дії здійснюються переважно на природоохоронних територіях, внаслідок чого порушується їх функціонування і знищуються або пошкоджуються культурно-історичні пам'ятки, знижується біологічне розмаїття в регіоні.

Переміщення військової техніки противника, обстріли та бомбардування привели до лісових пожеж, які лише через погодні умови не набули катастрофічних масштабів. Крім того, у місцях бойових дій постійно існує високий ризик виникнення нових пожеж. Гасіння пожеж в такий період, особливо на підконтрольних окупантам територіях буде неможливим. Пожежі можуть завдати непоправної шкоди екосистемам цих територій. Природні екосистеми страждають також через фортифікаційне будівництво, пошкодження їх вибухами, військовим транспортом. На вказаних територіях відбувається накопичення великої кількості ракет, боеприпасів, що не розірвалися. Це має загрозу як для життя людей, так і для навколишнього природного середовища, в т.ч. для земельних ресурсів, на багато років.

Особливу актуальність мають рекреаційні ресурси і для розвитку міст. Так, для збереження і піднесення капіталу здоров'я міського населення важливу функцію у складі земель міст відіграють ландшафтно-рекреаційні території. Ландшафтно-рекреаційний комплекс міського землекористування країни сягає 726 тис. га або 54% площі земель міст.

Згідно містобудівного законодавства вони включають приміські ліси, лісопарки, лісозахисні смуги, водоймища, зони відпочинку та курортні зони, землі сільськогосподарського використання, а разом з міськими парками, садами, скверами, бульварами, що входять до складу сельбищних територій міст, формують систему озеленення та оздоровчих зон.

Однією з проблем розвитку рекреаційного землекористування в містах до початку військових дій в Україні становило містобудівне освоєння, яке відбувалося за рахунок рекреаційних територій загального користування чи зелених зон. Так, за даними таблиці 1., динаміка площі земель міст за 2005-2015 рр. в цілому зросла на 45,5 тис. га, а площа земель ландшафтно-рекреаційного комплексу збільшилася лише на 21,8 тис. га. Тобто, зростання за вказаний період стосувалося в основному площ забудованих земель, розмір яких збільшився на 26,5 тис. га.

Таблиця 1

**Динаміка площі земель ландшафтно-рекреаційного комплексу
за 2005-2015 роки, тис. га**

№ з/п	Види угідь	Площа за роками		Зміна площі за 2005- 2015 рр.
		2005	2015	
1	Ліси та інші лісовкриті площі	133,8	137,5	+3,7
2	Води	58,2	62,9	+4,7
3	Особливо охоронювані землі (природно-заповідний фонд, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного призна- чення)	67,5	78,0	+10,5
4	Сільськогосподарські землі	386,1	398,2	+2,1
5	Землі відпочинку населення (ліси, парки, сади, сквери)	48,6	49,4	+0,8
6	Загальна площа міст	1296,4	1341,9	+45,5

Джерело: [3]

Територіям ландшафтно-рекреаційного комплексу, особливо їх моніторингу, притаманні особливості, пов'язані з необхідністю спостережень не лише за станом земельного фонду, а й здійснення оцінки екологічного стану земельних ресурсів щодо дотримання вимог екологічної безпеки. Екологічний механізм охорони ландшафтно-рекреаційного комплексу повинен включати: екологічний моніторинг; екологічно-правове забезпечення функціонування землекористуванням; екологічний аудит [3].

Прибережні території водних об'єктів займаються для спорудження індивідуальних котеджів та оздоровчих закладів. Проводиться намів територій у заплавах річок. Значна шкода докільню спричиняється самовільним будівництвом і зайняттям скверів, інших ділянок зелених насаджень для багатопверхового будівництва. Норми законодавчих актів щодо заборони вирубування дерев у містах під забудову не виконуються [3].

Звичайно, будь-яка війна несе величезні екологічні загрози для населення, але бойові дії в Україні можуть призвести до особливо катастрофічних наслідків для навколишнього середовища. В багатьох містах не функціонують очищувальні станції, виникають пожежі чи розриви снарядів. Без електроенергії не працюють насоси, а шахта затоплюється разом із токсичними та радіоактивними відходами, які можуть проникати у ґрунтові води. Ця проблема була актуальною на Донбасі ще з 2014 року, а зараз ситуація загострюється і в інших містах [4].

До початку широкомасштабного вторгнення Росії в Україну залишалися й питання щодо оновлення інформації щодо інвентаризації та паспортизації зелених зон малих міст (в більшості з них це було зроблено ще в радянський період); розробки нових проектів розвитку

комплексних зелених зон міст; закріплення меж зелених насаджень. Для вирішення вищевказаних проблем необхідно розробити і затвердити Програми використання та охорони земель. Так, відповідно до розпорядження № 1425 від 22 червня 2021 р. Київської міської державної адміністрації «Про схвалення проекту Міської цільової програми використання та охорони земель міста Києва на 2022-2025 роки» така програма була схвалена, але, на жаль, військовий стан в країні не дає можливості її реалізації.

Крім того, з початком війни багато аспектів природоохоронної діяльності виявилися паралізованими. Природоохоронні органи й організації були змушені змінювати місця свого розташування, втратили значну частину приміщень, техніки, транспорту та інших матеріальних ресурсів. У ряді випадків російські військові знищують архіви на паперових та електронних носіях, у тому числі багаторічні дані спостережень за станом навколишнього середовища. Частина загубленої архівної інформації так і не була відновлена. На частині територій не проводиться екологічний моніторинг взагалі, відсутня достовірна інформація про характер пошкоджень підприємств, рекреаційних зон, тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Веб сайт: zaxid.net [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zaxid.net/news/>.
3. Новаковська І.О. Управління міським землекористуванням: монографія. К.: Аграр. наука, 2016. 304 с.
4. Екологічні наслідки військових дій. Матеріали науково-практичної конференції, 17-18 квітня 2018 року. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2018. 96 с.

Бородин Б. М.

аспірант

ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Економічні кризи в країнах виникають досить часто. Всі вони мають різні передумови, тривалість, але сутність їх та наслідки досить схожі. За своєю сутністю економічна криза – це порушення рівноваги між попитом і пропозицією на товари та послуги, що спричиняє депресивний процес в економічній кон'юктурі конкретної країни, регіональній економіці чи навіть світовій економіці [3, с. 224].

Сьогодні Україна опинилася в страшній ситуації військових подій, що були спричинені зовнішніми політичними загостреннями з боку країни агресора. Активні бойові дії, що велися і ведуться на українських територіях призвели до колосального знищення матеріально-технічної бази багатьох підприємств, соціальної та виробничої інфраструктури, житлових будинків. Всі ці руйнування порушили баланс економічних зав'язків, існуючу логістику, призвело до дисбалансу між попитом та пропозицією на різних товарних та регіональних ринках. І все це сприяло загостренню економічної кризи.

Щоб визначити наслідки сьогоденної соціально-економічної кризи, з'яцязність якої є ще непередбачувана в Україні, розглянемо види економічних криз. По-перше, кризові явища в економіці відрізняються природою свого походження і тривалістю, а спільним є однотипність траєкторії: циклічний спіралеподібний розвиток. Будь-який характер проходження всіх економічних процесів обумовлює об'єктивність появи негативних тенденцій у їхньому розвитку.

По-друге, рівень захвату кризових явищ розрізняє проміжні, часткові, галузеві і структурні кризи. Проміжна криза перериває на певний час проходження будь-якого з соціально-економічних процесів. Наслідки такої кризи менш глибокі й тривалі у порівняно з іншими кризами, і носять локальний характер.

Досить схожі характеристики і наслідки часткової кризи, яка охоплює не всю економіку, а окремі її сфери (наприклад, криза пального).

Галузева криза охоплює одну із галузей національного господарства (наприклад, відновлення та переоснащення металургійного комплексу).

Структурна криза – це наслідок порушення закону пропорційного розвитку суспільного виробництва. Вона проявляється, з одного боку, в міжгалузевих диспропорціях і товарному дисбалансі – з іншого (наприклад, енергетичний, продовольчий, сировинний тощо) [3, с.111-113].

Українська економіка та українське суспільство зараз увійшло в структурну кризу, основні наслідки якої ще тільки понинюють проявлятися. Досить часто під час соціально-економічних потрясінь виникають психо-

логічні кризи, що виявляються у вигляді стресу, який набуває масового характеру; це почуття непевності, паніки, страху за майбутнє, незадоволеності роботою, правовою захищеністю та соціальним станом.

Вітчизняні експерти не беруться достеменно прогнозувати глибину економічної кризи Однозначно відповісти на це запитання зараз не зможе ніхто. Причина у тому, що вирішальний чинник у відповіді на нього – це тривалість війни. Залежно від того, як довго триватимуть активні бойові дії і коли вони закінчаться можна буде прогнозувати відновлення та розвиток економіки регіонів та й всієї країни в цілому [2]. Проте вже зрозумілі певні негативні наслідки.

1. Різке скорочення рівня ВВП. Війна – це завжди великі капіталоутрати, що спричиняє високий дефіцит бюджету. Знищенні великі підприємства. Що займали високу частку у ВВП країни.

2. Зменшення людського капіталу. Сотні тисяч спеціалістів з різних напрямів покинули свої робочі місця та виїхали за кордон. Деякі території практично зовсім залишилися без населення і ці території ще довго не зможуть бути повернуті в повноцінний соціально-економічний та культурний процес розвитку країни.

3. Виникнення дефіциту продовольчих товарів. Велика частина території країни, що завжди складала основу аграрного комплексу так і не була задіяна під час посівного сезону і не ведена в експлуатацію.

4. Зріс рівень безробіття із-за втрачених підприємств, що надавали робочі місця. А також збільшення біженців із окупованих регіонів в більш безпечні місця країни і вони складають конкуренцію на ринку праці для місцевих.

Отже, сучасна соціально-економічна криза в період війни має і матиме досить тяжкі структурні соціально-економічні наслідки, але вже зараз ці наслідки потрібно передбачати та виробляти стратегічні напрями їх подолання. Та головне завдання всієї української та світової спільноти – побороти агресора і зупинити війну.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилевич В. Д. Макроекономіка: підручник. К.: Знання, 2008. 743 с.
2. Криза, безробіття та «План Маршалла». Розбираємося, що буде з економікою України після війни. URL: <https://zaborona.com/rozbyrayemosya-shho-bude-z-ekonomikoyu-ukrayiny-pislya-vijny/> (дата звернення 30.05.2022).
3. Міждисциплінарний словник з менеджменту: навчальний посібник / Д.М. Черваньов, О.І. Жилінська, М. В. Петровський. К.: Нічлава, 2011. 624 с.

Курмишева А. Є.

студентка 1 курсу магістратури, спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
м. Полтава, Україна

Гудзь Т. П.

науковий керівник, д. е. н.,
професор кафедри фінансів та банківської справи,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
м. Полтава, Україна

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах одним із важливих питань економічної науки залишається проблема фінансової рівноваги підприємства. Науковці, прагнучи дійти до розгляду функціонування економіки та її законів, обумовлюють дослідження щодо її рівноважного стану. Крім того, фінансова рівновага забезпечує ефективне та стійке функціонування підприємств, що є основною умовою для зростання ринкової вартості підприємства у майбутньому.

За переконанням Білик М. Д. [1, с. 228] фінансова рівновага підприємства характеризується як співвідношення величини формування та споживання фінансових ресурсів підприємства. На її думку, головною умовою підтримання фінансової стабільності є досягнення стану фінансової рівноваги, оскільки при забезпеченні приросту власних фінансових ресурсів підвищується фінансова стійкість та зростає ринкова вартість підприємства.

Л. А. Костирко вважає, що «фінансова рівновага» як економічна категорія, за своїм змістом є ширше за категорію «фінансово-економічна стійкість». На її думку «...природа фінансово-економічної стійкості визначена законами відтворення, тобто генерацією прибутку в нову вартість підприємства. Як економічна категорія вона залежить від умов і перспектив зростання або зниження ефективності фінансово-економічної діяльності, тобто відображає не тільки стан дійсного потенціалу на даний момент часу, але і невикористані можливості» [2, с. 203]. Крім того, Костирко зазначає, що «...для кожного підприємства існує своя точка фінансової рівноваги, що визначається рівновагою характеристик ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості та ризику» [2, с. 198]. Тож Л. А. Костирко розглядає економічну категорію «фінансова рівновага» як інтегральну характеристику, яка охоплює ліквідність, платоспроможність та ефективність діяльності підприємства.

Фінансова рівновага є таким співвідношенням власних і залучених коштів підприємства, при якому як старі, так і нові борги повністю пога-

шаються з власних коштів. Водночас якщо в майбутньому немає джерела погашення нових боргів, встановлюються певні граничні умови використання наявних власних коштів.

Фінансова рівновага показує, чи зможе підприємство виконати свої зобов'язання вчасно, реалізувавши свої активи. Її порушення може спричинити банкрутство підприємства, призвести до неплатоспроможності, втрати стратегічного потенціалу та може загрожувати його фінансовій безпеці. Очевидно, що підтримка механізму забезпечення фінансової рівноваги та зменшення ризику неплатежів потребують певного співвідношення між ступенем ліквідності активів та можливістю повернення кредиторської заборгованості.

Задля забезпечення ефективності діяльності підприємства, за допомогою збалансування його фінансових потреб та ресурсів за часовим видом, Т. Л. Керанчук виділяє багатогранність питання, яке стосується визначення сутності фінансової рівноваги підприємства.

Згідно з думкою Т. Л. Керанчук, існують такі аспекти діяльності підприємства, які включає стан фінансової рівноваги [3, с. 112]:

- забезпечення достатнього рівня стабільності фінансового стану;
- забезпечення фінансової стійкості підприємства;
- забезпечення потреб в основному та оборотному капіталі;
- забезпечення платоспроможності підприємства;
- забезпечення ліквідності активів;
- забезпечення мінімізації ризиків.

Так, можна виділити форми прояву забезпечення фінансової рівноваги, зокрема її стан формується такими заходами фінансового менеджменту, як мінімізація ризиків, збалансоване фінансування інвестиційних та споживчих потреб, управління ліквідністю активів.

Також можна сказати, що формою прояву забезпечення рівноваги як економічної категорії є її стійкість. Поширеним в економічній науці є твердження таких авторів, як Лахтіонова Л. А., Амосов О. Ю., що фінансова рівновага підприємства проявляється у підході до її оцінки через показники фінансової стійкості підприємства [4, с. 77; 5, с. 239;]. Саме тому можна стверджувати, що проявом недотримання фінансової рівноваги є погіршення фінансової стійкості, яке є основним ризиком банкрутства підприємства.

Фінансова стійкість залежить від стабільності економічного середовища в якому функціонує підприємство та від результатів його діяльності, від дієвості реагування на зміни як внутрішніх, так і зовнішніх чинників.

Реалізація забезпечення фінансової рівноваги підприємства здійснюється через фінансовий механізм, який являє собою сукупність форм і методів управління фінансовими ресурсами з метою створення сприятливих умов для економічного розвитку підприємства.

Надійний рівень фінансової безпеки підприємства забезпечується досягненням механізму рівноваги між:

- вхідними та вихідними грошовими потоками;
- внутрішніми та зовнішніми джерелами формування фінансових ре-

курсів;

- джерелами та напрямками витрачання коштів;
- доходами та видатками підприємства;
- обсягом формування власних фінансових ресурсів та капіталізованою часткою коштів.

Фінансовий механізм, який забезпечує фінансову рівновагу підприємства формується за допомогою багатьох процесів, які вирішують тактичні завдання чи визначають стратегічний розвиток підприємства. Водночас основними процесами є ті, які забезпечують стабільний розвиток підприємства та сприяють ефективному управлінню фінансами підприємства.

Визначення індикаторів стану підприємства за якого процес функціонування, який характеризується дохідністю, ліквідністю та рентабельністю, забезпечує достатній рівень рівноваги підприємства та фінансової безпеки є вирішальним фактором формування механізму фінансової рівноваги.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. К.: КНЕУ, 2005. 592 с.
2. Костирко Л. А. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства: Монографія / Л. А. Костирко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2008. 336 с.
3. Керанчук Т. Л. Розробка стратегії досягнення фінансової рівноваги підприємства / Т. Л. Керанчук // Економічні проблеми невинробничої сфери : зб. наук. пр. Київ : КДТЕУ, 1998. С. 109–116.
4. Амосов О. Ю. Фінансова безпека підприємства в сучасних економічних умовах: теоретичний аспект. *Проблеми економіки*. 2011. № 4. С. 76–80.
5. Лахтіонова Л. А. Економічні категорії «фінансова рівновага», «фінансова стабільність» та «фінансова стійкість» в сучасному фінансовому аналізі підприємницької діяльності. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2009. Вип. 4 (48). Секція Економіка. С. 230–243.

Близнюк В. В.

д. е. н. завідувач відділу, старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ»
м. Київ, Україна

Яценко Л. Д.

головний консультант, Національний інститут стратегічних досліджень
м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Модель соціально-економічного розвитку, що склалася в Україні до початку військової агресії, не забезпечувала повноцінної інклюзивності економічного розвитку, розвитку, ефективного використання трудового потенціалу та реалізації принципів соціальної справедливості. Структурно деформована, диспропорційна, позбавлена власних стабільних рушіїв розвитку вітчизняна економіка не здатна належним чином реагувати як та кризові коливання, так і на звичні стимулятори економічного розвитку. Такий стан унеможливує досягнення сталого і динамічного розвитку, створення сприятливих умов для гідної зайнятості та досягнення високих стандартів життя без суттєвих змін структури економіки та застарілих засобів її регулювання. Війна, в наслідок якої руйнуються підприємства, транспортна і соціальна інфраструктура, логістика, відбуваються масова міграція населення зумовлює нові ризики в соціально-економічній сфері та посилює наголоси на сформованих проблемах. В період воєнної агресії та в часи повоєнного відновлення пріоритетним завданням залишається - максимально раціональне використання робочої сили та забезпечення сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці, що потребує виважених рішень у цій сфері.

Для підвищення зайнятості у воєнний час і період економічного відновлення вкрай важливим залишається питання щодо забезпечення мобільності робочої сили, що сприятиме зміцненню її адаптивності, конкурентоспроможності, а також підвищенню рівня її використання. Трудова мобільність, що визначає якісну характеристику робочої сили, її потенційну здатність до зміни функцій у виробництві матеріальних і нематеріальних благ, готовність до професійно-кваліфікаційного зростання, освоєння нових професій, здатність адаптуватись в динамічних виробничих умовах має забезпечити спроможність функціонування підприємств, що знаходяться поза зоною бойових дій та переміщених з небезпечних територій. У повоєнний період необхідність мобільності робочої сили буде зумовлена перспективою структурної трансформації вітчизняної економіки, змінами регіональної спеціалізації у процесі повоєнної відбудови економіки та сучасними економічними умовами, коли технологічні процеси та вимоги ринку праці до функціональних

обов'язків працівників динамічно змінюються. У цьому контексті особливої актуальності набуває завдання щодо забезпечення професійної мобільності. Характеристиками професійної мобільності є: володіння системою узагальнених професійних прийомів та умінь їх ефективно застосовувати для виконання будь-яких завдань у суміжних галузях; високий рівень узагальнених професійних знань; здатність фахівця швидко адаптуватися до різноманітних змін у професійній сфері, нестандартно мислити й професійно діяти; готовність до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії; здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності, спроможність забезпечувати самовизначення, самореалізацію в житті та професії через сформованість ключових компетенцій та ключових кваліфікацій і прагнення особистості змінити не тільки себе, а й своє професійне поле та життєве середовище [1,2,3,4,5].

Серед чинників, що стимулюють професійну мобільність, варто відзначити науково-технічний прогрес, що прискорює процес виникнення нових професій, формування вимог до якісних характеристик та професійно-практичної підготовки конкурентоспроможного фахівця; зміна потреб, ціннісних орієнтирів, моральних якостей працівників; прагнення до свободи, самовдосконалення особистості, що базується на стабільних цінностях та потребі у самоорганізації, самовизначенні і саморозвиткові, здатності швидко адаптуватися до змін в соціумі завдяки грамотності, освіченості та сучасним професійним компетентностям.

Важлива роль у формуванні професійної мобільності належить закладам освіти усіх рівнів, професійної підготовки та перепідготовки, які повинні сформувати у своїх випускників не лише знання, вміння і навички фахового працівника, але й гарантувати здатність та готовність застосовувати їх на практиці, виконуючи різні професійні функції. Внаслідок безперервних змін у науково-технічній сфері, виробництво потребує таких кваліфікованих кадрів, які здатні виконувати функції з новим змістом, саме воно є замовником освітніх послуг і висуває конкретні вимоги до потенційних працівників.

Орієнтиром, на який має бути спрямований освітньо-підготовчий процес, повинен бути випускник, адаптований до роботи в динамічному світі розвитку науки, техніки, технологій, зв'язків і відносин, здатний знаходити рішення в будь-яких ситуаціях, зумовлених професійною діяльністю. Відповідно до цього має змінитися і підхід до підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців.

На сьогодні передумовою гарантованого працевлаштування є якість здобутих кваліфікацій. Формування змісту освіти та професійної підготовки на компетентнісній основі відповідно до потреб економіки, професійних стандартів, вимог Національної рамки кваліфікацій, упровадження внутрішньої та зовнішньої системи забезпечення якості освіти – завдання, які має вирішити кожен заклад освіти та професійної підготовки.

Вирішення проблеми щодо підготовки компетентного, гнучкого,

досвідченого фахівця, що здатний досягати визначеної мети в динамічному середовищі, потребує реалізації ефективного методологічного інструменту, яким є, на нашу думку, є компетентнісний підхід. Такий підхід передбачає перехід від інформації як предмету запам'ятовування до школи мислення, дії та розвитку здібностей особистості та забезпечує визначення більш повного, особистісно та соціально інтегрованого результату освіти та професійної підготовки [6].

Забезпечення процесу підготовки фахівців неможливо без модернізації освітнього середовища та сфери професійної підготовки, що забезпечує інноваційність, доступність, прозорість, гнучкість і відкритість освітнього процесу для здобуття професійних кваліфікацій різними категоріями населення із урахуванням гендерної рівності; створення рівноправної якісної системи підготовки педагогів із залученням до освітнього процесу висококваліфікованих працівників виробництва чи сфери послуг; запровадження мотиваційних механізмів стимулювання професійного розвитку педагогічного персоналу та нових підходів до організації освітнього процесу, сучасних форм і методів набуття кваліфікацій. Досить актуальною в цьому контексті стає оптимізація впровадження в освітньо-підготовчий процес інноваційних методів і засобів навчання за рахунок максимальної консолідації ресурсів освітньої організації, розвитку науково-методичної та матеріально-технічної бази, забезпечення нормативно-правового, інформаційно-статистичного та дидактичного супроводу.

Стимулювання розвитку державно-приватного партнерства у сфері освітньої та професійної підготовки в Україні сприятиме модернізації освітніх і виробничих технологій на основі об'єднання потенціалу держави з ресурсами приватного бізнесу; диверсифікації джерел фінансування освіти усіх рівнів; покращення якості освітніх послуг закладів освіти на основі запровадження прогресивних практик співпраці бізнесу та системи освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник. М. Харвест. 2004. 576 с.
2. Дячок Н. Професійна мобільність як показник якості педагогічної освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика*. 2020. №33. С.70-75.
3. Сушенцева Л. Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема. *Креативна педагогіка*. 2011. № 1. С. 129-136.
4. Аймедов К. В., Стрельбицька С. М. Професійна мобільність майбутніх фахівців у процесі навчання у ВНЗ: компетентнісний підхід. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. 2014. Вип. 239 (251). С. 49–52.
5. Іванченко Є.А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах. автореф. дис. Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. 2005. 20 с.
6. Драч І.І. Компетентнісний підхід у підготовці магістрантів з педагогіки вищої школи. URL: Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/6786/1/Стаття_І.І.Драч.pdf.

Фашевська О. М.

к.е.н, ст. наук. співр.

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВІДНОВЛЕННЯ У ПОВОЄННИХ УМОВАХ

Перші практики з розробки спеціальних стратегічних і програмних документів повоєнного економічного відновлення і реформування країн на основі об'єднання зусиль міжнародних учасників (урядів країн, організацій тощо) були реалізовані після закінчення Першої світової війни в Австрії (на основі пропозицій економічної комісії під егідою Ліги Націй), Угорщині (подібна, але менш масштабна робота) і Туреччині (міжнародна програма репатріації вигнаних етнічних греків після війни 1922 р.) [1].

Проте найбільш відомими і результативними прикладами колективних зусиль післявоєнної реконструкції різних країн світу є діяльність міжнародних організацій після Другої світової війни – це робота Адміністрації ООН з надання допомоги та відновлення в Європі і Китаї (1943-1946 рр.), позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку Європі, План Маршалла для Західної Європи (1948-1951 рр.) та економічна допомога Японії. План Маршалла виділяється з-поміж них як найуспішніша ініціатива, оскільки всі його цілі – зростання виробництва, розширення зовнішньої торгівлі, посилення внутрішньої фінансової стабільності, розвиток європейського економічного співробітництва – були досягнуті: інфляція, безробіття та дефіцит бюджету були значно знижені, ВВП країн-отримувачів допомоги збільшився на 35%, а внутрішньоевропейська торгівля зросла на 80%; значною мірою цей успіх пояснюється саме глибоким реформуванням економік цих країн.

Хоча військові конфлікти між країнами відрізняються за тривалістю та інтенсивністю, їх вплив у більшості випадків є майже однаково руйнівним для усіх складових економічного потенціалу країни, у т.ч. її фізичного, людського та соціального капіталу через такі наслідки як:

- значне погіршення макроекономічних показників: падіння обсягів ВВП, іноді значно нижче довоєнного рівня; зростання бюджетного дефіциту через високі воєнні витрати та соціальні видатки порівняно з мізерними надходженнями у воєнний час; зростання інфляції за рахунок фінансування війни шляхом друкування грошей; виведення з країни інвестованих капіталів і припинення нових інвестицій тощо;

- скорочення або припинення діяльності на рівні мікроекономіки: різке зниження обсягів виробництва; фактичне припинення певних видів економічної діяльності, особливо у сфері надання послуг; збільшення обсягів заборгованості та неплатежів суб'єктів господарювання; скорочення обсягів чи припинення експорту за окремими напрямками та видами товарів зовнішньої торгівлі; порушення ланцюжків постачання і ло-

гістичних механізмів через руйнування інфраструктури (транспортної, енергетичної, телекомунікаційної, складського господарства, житлового фонду);

– вагоме погіршення показників людського розвитку та безпеки людини: скорочення показників очікуваної тривалості життя, зростання смертності, погіршення діяльності державних і приватних систем охорони здоров'я та освіти; внутрішнє переміщення населення та еміграція, що спричиняють відтік робочої сили та інтелектуального капіталу нації; різке збільшення кількості людей, які потребують соціальної допомоги (інвалідів, людей похилого віку, дітей, внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни) тощо [2].

Попри схожість негативного впливу війн на економічні показники країн, кожна така ситуація відрізняється за причинами виникнення конфлікту та способом його вирішення, ступенем припинення бойових дій на території країни, вихідними економічними умовами та рівнем розвитку країни, ступенем міжнародної політичної та економічної підтримки процесу врегулювання, зацікавленістю міжнародних донорських організацій у країні. Тому післявоєнна ситуація у кожній країні є унікальною, як і стратегії та програми їх повоєнного економічного відновлення.

Фахівцями з Програми розвитку ООН виявлено, що у період воєнних конфліктів та після їх завершення у країнах зазвичай паралельно з «офіційною» економікою існують й інші її типи, безпосередньо пов'язані з воєнними діями. Тобто, економічну діяльність у воєнний період можна розрізнити за видами діяльності, які допомагають вести війну, отримувати від неї прибуток або просто пережити її [3]. Це розрізнення у практиці конкретної країни важливе як для розуміння поточної економічної ситуації, так і для вироблення напрямів та механізмів протидії зазначеним видам діяльності з метою ефективного повоєнного відновлення «нормальної» економічної системи. Військову економіку у період воєнних дій можна розділити на «бойову», «тіньову» та «економіку, що допомагає справлятися»:

– «бойова» економіка створює прибутки для підтримки та фінансування конфлікту, наприклад, за допомогою вимагання та примусової праці;

– «тіньова» (підпільна, неформальна або паралельна) економіка знаходиться поза контролем і регулюванням держави і її обсяг може значно зростати під час воєнного конфлікту через високий рівень корупції та порушення недоторканості кордонів;

– «економіка, що допомагає виживати» відноситься до економічної діяльності цивільного населення, яке намагається вижити та впоратися з конфліктом і може перетинатися з цілком кримінальною діяльністю.

Як зазначають фахівці, часто «бойова» та «тіньова» економіка продовжують функціонувати і після завершення конфлікту, підживляючи мир та перешкоджаючи відновленню і розвитку, оскільки суб'єкти, які отримують прибуток від цих економік (як владні еліти, так і звичайні громадяни, які навчилися виживати у воєнний час), зацікавлені в їх підтримці.

Це актуалізує завдання державних органів із забезпечення участі усіх суспільних та соціально-економічних груп країни у спільному процесі вироблення політики повоєнного економічного відновлення для забезпечення високого рівня легітимності розроблених стратегій і планів.

Пріоритети державної політики зміщуються по мірі нарощування або затухання воєнного конфлікту – від надання гуманітарної допомоги (у гострій фазі конфлікту) до відновлення базових соціально-економічних параметрів (у фазі стабілізації конфлікту, або при звільненні частини території країни чи досягненні довготривалого перемир'я) та до втілення заходів, спрямованих на довгостроковий, сталий та інклюзивний соціально-економічний розвиток (у фазі завершення конфлікту та досягнення стійкого миру).

Загальною метою реформування економіки є підвищення ефективності використання економічного потенціалу, зростання конкурентоспроможності, посилення здатності адаптуватися до змінних зовнішніх умов глобального середовища та сформування нових драйверів зростання. Практично це означає усунення перешкод у діяльності виробників товарів і послуг через зменшення їх витрат (на оплату праці, оподаткування, логістику і постачання, отримання необхідного фінансування, придбання ресурсів, модернізацію і нові технології тощо), і стимулювання, таким чином, до підвищення продуктивності, інвестицій та зайнятості.

Щодо здійснення структурних реформ у період повоєнного відновлення варто відзначити, що вони є невід'ємною частиною процесу встановлення стабільного і довготривалого миру, враховуючи наступні положення [4]:

- проведення структурних реформ в економіці не можна відкладати, оскільки доконфліктна економічна структура часто виступає одним з чинників самого воєнного конфлікту або обтяжує його перебіг, а поточна економічна структура у період війни також може бути сильно викривлена в результаті воєнних дій;

- структурні реформи в постконфліктний період повинні забезпечити нову конфігурацію економічних інститутів шляхом досягнення згоди між державою і суспільством щодо їх взаємних ролей і відповідальності;

- найважливішими цільовими орієнтирами структурних реформ є збільшення зайнятості, заохоченні інвестицій у виробництво, пом'якшення ризиків для інвесторів та підприємців, зменшенні нерівності між різними соціальними групами.

Необхідно зазначити, що період післявоєнного відновлення і розбудови країни є, з одного боку, надзвичайно складним для вироблення державної політики структурного реформування через необхідність термінового вирішення великої кількості різноманітних завдань, однак, з іншого, значні, а інколи – докорінні, зміни у життєдіяльності суспільства, які відбуваються внаслідок воєнних дій, створюють умови, коли можливе практичне впровадження навіть радикальних структурних реформ і реалізація інституційного і технологічного «скачка» національної економіки. Не в останню чергу це базується на сподіваннях населення

і суб'єктів господарювання на серйозне оновлення соціально-економічних і суспільно-політичних засад функціонування країни. Таким чином національні та регіональні органи влади отримують своєрідний «мандат» на впровадження реформ, які не лише відновлять довоєнний стан справ, а виведуть державу на новий рівень розвитку і закладуть тверді основи подальшого процвітання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Post-Conflict Economic Reconstruction. The Princeton Encyclopedia of Self-Determination. <https://pesd.princeton.edu/node/586>. URL: <https://pesd.princeton.edu/node/586/>
2. World Bank 1998. Post-Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank. Washington DC: The World Bank. URL: <https://documents.worldbank.org/curated/en/175771468198561613/pdf/multi-page.pdf>.
3. UNDP 2008: Post-Conflict Economic Recovery. Enabling Local Ingenuity. Crisis Prevention and Recovery Report 2008. New York: UNDP. URL: <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/crisis%20prevention/undp-cpr-post-conflict-economic-recovery-enable-local-ingenuity-report-2008.pdf>.
4. Makdisi S., Soto R. Economic Agenda for Post-Conflict Reconstruction. Conflicts, Governance and Post-Conflict Economic Transition in War Afflicted Arab Countries. Working Paper The Economic Research Forum (ERF) No. 1395. June 2020. URL: www.erf.org.eg.

Красножон С. В.

к. е. н.,

доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

ПРИНЦИПИ ЗЕЛЕНОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Хоча війна триває, але вже зараз необхідно скласти план відбудови країни. Очевидно, що різні регіони будуть мати різні потреби в реконструкції. Однак на державному рівні, основні принципи повоєнного життя будуть для всіх однакові.

Є очевидним те, що процес відбудови триватиме не один місяць. Варто зосередитись на основних принципах для зеленої післявоєнної відбудови, які б забезпечили сталий розвиток економіки та громад запропоновані спільнотою «Екодія» [1]:

1. Сталі та системні рішення
2. Прозорість, участь громад та громадськості у прийнятті рішень
3. Використання найкращих доступних технологій та практик
4. Стійкий та сталий розвиток міст та регіонів
5. Декарбонізація і децентралізація енергетики
6. Розвиток стійких та децентралізованих агропродовольчих систем
7. Забезпечення збереження екосистем та природного багатства

України.

Почнемо з першого принципу «Сталі та системні рішення». В моєму розумінні це означає, що всі термінові рішення, які прийматимуться мають бути підкріпленою часткою одного великого плану. Це вплине на те, що держава функціонуватиме як один складний механізм і деталі, які входитимуть до неї підходитимуть та сприятимуть швидкому її розвитку. В приклад хочеться навести всім відомі «хрущівки», які будувалися для тимчасового використання але чомусь все ще функціонують. Нам потрібно будувати не тимчасові споруди, а одразу такі які стоятимуть довго та будуть якісними та екологічними.

Наступний принцип звучить як «Прозорість, участь громад і громадськості у прийнятті рішень». Одними з підвалин демократії є прозорість та відкритість врядування задля ефективного контролю громадськістю, до яких прагнула Україна до початку повномасштабного вторгнення ворога [1]. Як громадянка України можу зазначити, що за останні роки наша держава стала дуже цифорованізованою, завдяки чому з'явилися додатки та сайти в яких кожен громадянин має можливість спостерігати за діями влади та вносити свою пропозиції, щодо покращення життя у країні.

Третім принципом являється «Використання найкращих доступних технологій та практик». Немає сенсу відбудовувати нову країну за ста-

рим зразком та по застарілим стандартам. Потрібно при відбудові використовувати тільки самі сучасні технології, що існують на цей момент, з дотриманням усіх екологічних стандартів. Цей принцип запорука того, що нова Україна буде країною майбутнього, яка стимулюватиме своїх громадян лише до руху вперед.

Четвертий принцип це «Стійкий та сталий розвиток міст та регіонів». Відбудова це шанс зробити міста максимально комфортними для жителів, це приваблюватиме до міста більше людей які б хотіли жити у сучасному, технологізованому, екологічному місті.

Наступний принцип «Декарбонізація і децентралізація енергетики». Потрібно знижувати відсоток використання в енергетиці викопного палива. Як повідомлялося, Україна відповідно до НВВ2 має до 2030 року скоротити викиди парникових газів на 65% від рівня 1990 року, а до 2060-го - досягти кліматичної нейтральності. Такі цілі поставлено й затверджено постановою Кабміну від 30 липня 2021 року [2].

Далі, «Розвиток стійких та децентралізованих агропродовольчих систем». Наразі в Україні діють сільськогосподарські кооперативи, мета цього принципу це їх розформування, щоб було багато маленьких окремо діючих угідь, що зробить АПК більш гнучким та стійким до ризиків.

Лишився останній принцип «Забезпечення збереження екосистем та природного багатства України». Безперечно військові дії на території України нанесли значної шкоди природі. І ціллі держави має бути активне відновлення еко зон задля добробуту її громадян.

Не дивлячись на те, що війна й досі триває, ми маємо вже починати будувати план по її відновленню. Даний план має бути побудований на основі самих нових та сучасних технологій, він має враховувати, те що до 2060 року Україна має набути карбонового нейтралітету і головне те, що нові будівлі мають бути стійкими та побудованими з урахуванням усіх подій. Міста ж мають відновлюватися таким чином, щоб бути максимально комфортними для громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Принципи зеленої післявоєнної відбудови України. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ua.html>.
2. Interfax-Ukraine. ЄС пропонує Україні виробити орієнтири для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Інтерфакс-Україна. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/greendeal/769604.html>.

Піддубний В. А.

д. т. н., професор,
професор кафедри технології
і організації ресторанного господарства
ДВНЗ «Київський національний торговельно-економічний університет»
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Війна в Україні є людською трагедією для народу України, але її економічні наслідки є глобальними. Війна в Україні не лише змінила європейську політику безпеки – вона також має глобальні наслідки, які можуть спричинити нові загрози безпеці.

З самого початку Організація Об'єднаних Націй активно брала участь у наданні гуманітарної підтримки людям в Україні, які платять найвищу ціну, а також країнам, які приймають кризу біженців у Європі. Менше уваги приділялося глобальному впливу війни щодо зростання бідності, голоду та соціальних заворушень. Війна нагнітає тривимірну кризу: продовольчу, енергетичну та фінансову – яка б'є найбільш вразливі верстви людей, країн і економік світу. Все це відбувається в той час, коли країни, що розвиваються, все ще борються з низкою викликів, які не створені ними – пандемією COVID-19, зміною клімату та відсутністю доступу до адекватних ресурсів для фінансування відновлення в контексті постійної та зростаючої нерівності [2].

Війна в Україні спричиняє перебої в торгівлі та інвестиціях у всьому світі, зачіпаючи автовиробників у Європі, готельєрів у Грузії та на Мальдівах, а також впливає на споживачів їжі та палива в усьому світі. Жодна країна, регіон чи галузь не залишилися без впливу війни.

Можливість продовольчої кризи є найбільш тривожною проблемою. Ціни на пшеницю та інше зерно вже зросли. У 2019 році на Росію та Україну разом припало 25 відсотків світового експорту пшениці та 14 відсотків відвантажень кукурудзи.

Збої в глобальних і регіональних ланцюгах поставок спричинили дефіцит сировини та підвищення цін. Україна є ключовим постачальником вхідних матеріалів, включаючи кабелі запалювання для автомобілів, неоновий газ для напівпровідників і залізну руду для сталеливарних заводів. Компанії, що виробляють транспортне обладнання, машини, електроніку та продукти харчування, особливо залежать від російських металів, хімікатів, добрив та інших товарів [3].

Сьогоднішня географія театру бойових дій чітко розмежувала найбільш гарячі місця, з яких наші захисники щодня випалюють ворогів, та тиллові громади, які приймають тисячі біженців, формують волонтерські штаби та відновлюють роботу бізнесу [1].

Поступово український бізнес повертається до життя. Сотні підприємств відновлюють роботу і держава цьому сприяє. Частина підпри-

ємств сьогодні отримала достатньо великі державні оборонні замовлення та працюють у три зміни лише на перемогу. Стабілізувати ситуацію на українському ринку вже допомагає Міністерство економіки України. Зокрема, за підтримки Мінцифри та проекту Дія. Бізнес компанія Prozorro. Продажі запустила платформу цифрової взаємодії для допомоги релокації бізнесу.

Основним кроком до відновлення країни є оперативна дерегуляція та оновлення державної політики у податковій та митній сферах. Дерегуляція є універсальним інструментом, адже не вартує для держави нічого. Суттєве зменшення адміністративного та податкового навантаження на бізнес дозволяє залишати більше коштів в обороті та мати ресурс на подолання викликів, які зараз виникають [1].

Отже, не зважаючи на те, що війна продовжується, вже зараз виникла необхідність планувати відновлення України. Очевидно, що різні регіони матимуть різні потреби для відбудови. Проте, на загальнодержавному рівні основні засади повоєнного життя мають бути спільними для всіх.

Перед Україною стоять масштабні та важливі задачі: відновлення критичної інфраструктури, забезпечення енергетичної безпеки країни, вже прискорена подальша імплементація законодавства ЄС боротьба зі зміною клімату та адаптація до неї тощо. Для того, щоб це забезпечити, уся нова інфраструктура має сприяти відмові від викопного палива, а відновлення міст, сільських територій та їхніх громад має відбуватися з врахуванням соціальних, економічних та екологічних факторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хавунка Т. Українська економіка під час війни. Що далі: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/> (дата звернення: 29.05.2022).
2. Guterres A. Global Impact of War in Ukraine on Food, Energy and Finance Systems: веб-сайт. URL: <https://www.un.org/africarenewal/magazine/may-2022/> (дата звернення: 28.05.2022).
3. Ruta M. How the war in Ukraine is reshaping world trade and investment: веб-сайт. URL: <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/> (дата звернення: 29.05.2022).

Іванов І. О.

аспірант кафедри фінансового менеджменту та фондового ринку,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

Гончаренко О. М.

науковий керівник: д.е.н., професор
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

СУКУПНІСТЬ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ ЯК ПОРТФЕЛЬ КОМПАНІЇ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ

До структури активів інститутів спільного інвестування (ІСІ) застосовується низка законодавчих обмежень, особливо до відкритих ІСІ. Якщо компанія з управління активами (КУА) бажає залучити кошти потенційних вкладників, вона має утворити або диверсифікований, або спеціалізований пайовий фонд. У вітчизняних дослідженнях функціонування ІСІ розглядається, в першу чергу, інвестиційний портфель ІСІ як такого: тобто сукупність певних активів з певною структурою, що відповідають законодавчим вимогам конкретного типу ІСІ. Вітчизняними науковцями виділяються конкретні етапи формування портфелю ІСІ [1, с. 174]. З іншого боку, майже зовсім відсутні дослідження, які розглядали б інвестиційний портфель як сукупність інститутів спільного інвестування на рівні компанії з управління активами.

Такий підхід до формування інвестиційного портфеля може мати низку переваг перед формуванням портфеля для окремого ІСІ. По-перше, цей підхід є більш клієнтоорієнтованим, або «інвестороцентричним». Наприклад, компанія з управління активами може сформувати відкритий диверсифікований ІСІ, що матиме вигляд збалансованого портфеля, до якого входитимуть різні класи активів, такі як акції, облігації, банківські метали. Проте алокація цих активів має залишатись відносно сталою в часі, аби відповідати задекларованій меті фонду. Тобто інвестор розглядатиме даний фонд лише в контексті «придбавати» у випадку, якщо він збігається з його інвестиційними вподобаннями або толерантності до ризику, або «не придбавати» інвестиційні сертифікати цього фонду у випадку, якщо є невідповідність щодо одного з критеріїв. З іншого боку, компанія з управління активами, за наявності достатнього рівня початкового капіталу, може сформувати декілька відкритих спеціалізованих інвестиційних фондів – спеціалізований фонд акцій, спеціалізований фонд облігацій й т.д. Якщо КУА встановить початкову ціну інвестиційних сертифікатів у 500 грн, інвестор з початковим інвестиційним капіталом в 5000 грн матиме змогу сформувати як агресивний (більшість капіталу розміщено в інвестиційні сертифікати спеціалізованого фонду акцій), як збалансований (рівномірний розподіл капіталу між фондами), так і пасивний (більшість капіталу розміщено в менш ризикові фонди по типу

фондів облігацій або фондів грошових коштів) інвестиційний портфель з 10 інвестиційних сертифікатів. При цьому, в сукупності ці фонди репрезентуватимуть той ж самий список цінних паперів емітентів, як і у випадку, якщо це був би лише один фонд. А інвестори-власники інвестиційних сертифікатів матимуть більшу свободу щодо алокації класів активів в своєму портфелі, що складається виключно з інвестиційних сертифікатів. По-друге, це розширює свободу й самої компанії з управління активами, так як до спеціалізованих фондів застосовується менше обмежень в межах певного класу активів. Крім того, доступними стають і нові класи активів – наприклад, цінні папери іноземних біржових фондів. Тобто, КУА може створити окремий спеціалізований фонд, куди входять лише цінні папери біржових індексних фондів.

Проте застосування нового підходу потребує попередніх досліджень у зв'язку з відносно незначною увагою, яку було приділено цьому питанню на даний момент часу. Необхідно дослідити етапи формування інвестиційного портфелю КУА як сукупності ІСІ, оскільки, вочевидь, вони відрізняються від етапів формування окремого інвестиційного портфелю. Практичне моделювання сформованої сукупності ІСІ дозволить визначити доцільність підходу, виявити переваги та недоліки для КУА та інвесторів у порівнянні з традиційним підходом, визначити шляхи подальшої оптимізації процесу формування такого портфелю та його подальшого управління.

Щодо управління особливо варто зауважити, що у деяких вітчизняних дослідженнях окремі ІСІ розглядаються як реалізація окремих інвестиційних стратегій, та зазначається, що інвестор, обираючи декілька фондів, диверсифікує вкладення за стратегіями, тим самим забезпечуючи собі додаткове страхування ризиків [2]. При цьому, питання того як саме впливає на продуктивність портфеля комбінація тих чи інших стратегій залишається малодослідженою, особливо з урахуванням двосуб'єктності управління такого портфеля (перший суб'єкт – компанія з управління активами, яка на професійному рівні приймає рішення щодо управління інвестиційним портфелем кожного ІСІ та портфеля як сукупності ІСІ, та інвестора – вкладника коштів у сукупності фондів, який приймає рішення щодо алокації інвестиційних сертифікатів тих чи інших фондів у своєму інвестиційному портфелі). Крім того, у зв'язку з трансформацією фінансового сектору України та вектору євроінтеграції, дослідження зарубіжної практики в контексті виявлення можливого застосування у вітчизняному інвестиційному середовищі є також нагальним питанням.

Про необхідність досліджень в напрямку підвищення інвестиційної привабливості відкритих ІСІ також свідчить поточний стан таких ІСІ, а саме: станом на 3 кв. 2021 р. за даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, в Україні діють 7 відкритих диверсифікованих та 10 відкритих спеціалізованих ІСІ, посеред загальної кількості у 1624 ІСІ, тоді як у Європі кількість відкритих фондів (UCITS funds) складає 34615 фондів та дорівнює 53% серед загальної кількості фондів [3].

Таким чином, дослідження кожного з вищеокреслених питань дозво-

литель сформувати теоретичне підґрунтя для підвищення інвестиційної привабливості відкритих ІСІ, оскільки саме відкриті інвестиційні фонди дозволяють залучити найбільш широке коло інвесторів, що особливо актуально в умовах економіки України, де значна кількість заощаджень домогосподарств все ще знаходиться на банківських депозитах та власних збережень на поточних рахунках або готівкою, що становить собою значний незадіяний інвестиційний ресурс та потенційне додаткове джерело прибутку або примноження капіталу для домогосподарств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дуда М. О. Формування інвестиційного портфеля інститутів спільного інвестування. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2014. № 4 (66). С. 171 – 176.
2. Клименко К.В. Інститути спільного інвестування: сутність, функції та місце в економічній системі. *Ефективна економіка*. 2013. №3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1874#> (дата звернення: 26.05.2022).
3. European Statistics Q1 2021: European Investment Fund Industry 2021 Trends - Equity funds reach all-time high. European Fund and Asset Management Association. URL: <https://www.efama.org/newsroom/news/european-statistics-q1-2021-european-investment-fund-industry-2021-trends-equity> (дата звернення: 26.05.2022).

Батракова Т. І.

к. е. н.,
Запорізький національний університет”
м. Запоріжжя, Україна

Марченко Н. А.

студент,
Запорізький національний університет”
м. Запоріжжя, Україна

ВПЛИВ СКАСУВАННЯ ВВІЗНИХ МИТ ТА ТАРИФНИХ КВОТ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Національна економіка є високо експортоорієнтованою – близько 50% ВВП України формується за рахунок надходжень від експортних операцій [1]. Ускладнення доступу до традиційних ринків збуту вітчизняної продукції, чутливість до зміни кон'юнктури на світових ринках сировинних товарів (які формують основу українського експорту), а також посилення міжнародної конкуренції в умовах глобальних викликів та загроз актуалізує потребу в розробці та реалізації нових ефективних механізмів стимулювання розвитку експортного потенціалу України.

Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі України з ЄС (далі – ПВЗВТ) почала функціонувати з 1 січня 2016 року в режимі поетапної реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (далі – УА) [2]. Європейська сторона, починаючи з 2014 року, розпочала спрощення особливостей застосування митних режимів для більшості українських товарів через надання автономних торговельних преференцій, зокрема скасування ввізних мит на частини промислових товарів, сільськогосподарської та харчової продукції. Від початку створення ЗВТ наша країна також розпочала процес відміни ввізних мит на імпорт із ЄС окремих товарів, встановлення безмитних тарифних квот та поетапного зниження ввізних мит для чутливих товарних груп протягом перехідного періоду. Кроки щодо лібералізації зовнішньої торгівлі та практичної реалізації програмних документів синхронізовано здійснюються обома сторонами.

У регіональному вимірі за результатами 2019 року 15 регіонів України показали зростання експорту товарів до країн ЄС, хоча найбільший позитивний внесок спостерігався у м. Києві, Львівській, Черкаській, Кіровоградській, Сумській, Вінницькій та Чернігівській областях.

Війна Росії проти України має значний негативний вплив на міжнародну торгівлю нашої країни, від якої сильно залежить стан експортоорієнтованої української економіки [3].

За даними Міністерства економіки України, у березні 2022 року експорт українських товарів скоротився вдвічі, імпорт – понад утричі. Особливо постраждав експорт сільськогосподарської та металургійної продукції (зернові, соняшникова олія, чорні метали, залізна руда – то-

рік разом близько 60% або \$40,5 млрд) через пошкодження виробничих потужностей та критичної інфраструктури, зупинку окремих виробництв, а також блокаду Росією українських морських портів, через які традиційно постачалася значна частина сільськогосподарської та металургійної продукції на зовнішні ринки.

Блокада морських портів, розрив виробничих та логістичних ланцюжків та значне зростання логістичних витрат на сьогодні стали однією з найбільших проблем для експорту України. Налагодження нових логістичних маршрутів із залученням залізничного та автомобільного, внутрішнього водного транспорту дозволяє частково переорієнтувати потоки експорту.

Важливим напрямком підтримки експорту є розширення доступу для українських товарів і послуг на ринках основних торговельних партнерів України, зниження бар'єрів торгівлі, спрощення митних процедур і формальностей під час перетину кордону. З цією метою Європейська комісія підготувала проект рішення про повний безмитний доступ на ринок ЄС для усіх товарів з України на один рік, скасувавши усі митні збори та квоти, які все ще залишалися в рамках торговельної угоди ПВЗВТ з ЄС (частка ЄС в експорті товарів України була 39,4% у 2021 році або \$26,8 млрд) [4]. Зокрема, Єврокомісія пропонує:

- Обнулити усі митні ставки та призупинити застосування тарифних квот для усіх сільськогосподарських товарів з України.

Тобто ЄС тимчасово скасує усі тарифні квоти для 36-ти груп сільськогосподарських товарів з України. Це буде вигідно передусім для експорту товарів тих тарифних квот, які зазвичай повністю або майже повністю вичерпувалися Україною.

Розмір цих квот є надто низьким із погляду сучасного експортного та виробничого потенціалу українського агросектору, і експорт до ЄС часто здійснюється понад тарифну квоту, але вже зі сплатою ввізних мит ЄС. Вони є досить високими, зокрема для продуктів переробки овочів та фруктів, меду, цукру та цукрових кондитерських виробів тощо.

Наприклад, для меду ввізне мито ЄС у межах квоти становить 0%, а понад квоту – 17,3%, для яблучного соку – 18%, оброблених томатів – 14,4% [5]. Загалом товарні групи, які відчують значні торговельні преференції після скасування митних і квотних обмежень ЄС: мед; оброблені томати; яблучний та виноградний соки; ячмінна крупа, оброблене зерно та борошно; цукор; крохмаль; оброблений крохмаль; яйця; м'ясо птиці; продукти переробки солоду та крохмалю; оброблена продукція із зернових.

На сьогодні особливо важливо, що збільшується доступ до ЄС для українських сільськогосподарських товарів із вищим рівнем переробки (наприклад, соки, оброблений крохмаль, оброблене зерно, борошно), які легше транспортувати до ЄС, враховуючи транспортні та логістичні обмеження.

Завдяки скасуванню ввізних мит і тарифних квот в український бізнес в перспективі матиме змогу збільшити експорт товарів з високою дода-

ною вартістю [6]. Йдеться, в першу чергу, про борошно, зерно, молочну продукцію, м'ясо птиці та напівфабрикати, томатну пасту, мед, кукурудзу, пшеницю, соки, гриби, цукор тощо. Саме ці товари Україна традиційно експортує до Великої Британії.

Таким чином, це не лише сприятиме розвитку українського виробництва, але й збільшить надходження валютної виручки, зміцнить економіку України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іщук С.О., Полякова Ю.В., О.С. Український товарний експорт в умовах глобальних економічних змін: наукове видання; НАН України. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20210031.pdf>
2. Офіційний сайт LIGA ZAKON. URL: <https://product.ligazakon.ua/nalog-na-pribyl/>
3. Офіційний сайт LIGA ZAKON. URL: <https://biz.liga.net/ua/ekonomika/all/opinion>
4. Офіційний сайт LIGA ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220330?an=2>
5. Офіційний сайт LIGA ZAKON. URL: <https://biz.ligazakon.net/news>
6. Офіційний сайт LIGA ZAKON. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DG220097?an=24>.

Бондаренко О. О.

к. е. н., доцент,
Донецький національний університет
економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий Ріг, Україна

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ФОНДОВИХ РИНКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Сьогоднішні випробування, які ставить сучасний світ перед фінансовими системами різних країн та світу, пов'язані з великою кількістю загроз, що в свою чергу потребують швидкої трансформації та зміни державної політики з першочерговим урахуванням економічних інтересів держав в межах власного суверенітету. Адже беззаперечним є той факт, що саме стабільне існування фінансових ринків є важливим підґрунтям забезпечення стабільності національних фінансових систем та їх стабілізація у період після кризи. Стабільна й ефективна фінансова система, якій довіряють громадяни і бізнес, – необхідна умова для розвитку економіки.

Початок року видався для фондового ринку США непростим: станом на 25 січня падіння S&P500 склало 8,5%, NASDAQ 100 втратив 13%, промисловий Dow Jones втратив 5%. Однією з головних причин зниження котирувань акцій та індексів можна назвати ротацію інвесторів з акцій Growth у акції Value. У циклі зростання інфляції та невідворотного підвищення облікових ставок більшість прагне входити з інвестиціями у циклічні та Value компанії. Таким чином, початок року пройшов під прапором stock picking — вибору окремих акцій, а не інвестування у широкий ринок [1].

Європейський фондовий ринок втратив майже 7 мільярдів доларів на тлі війни в Україні. На думку стратегів Bank of America Corp., війна в Україні змушує інвесторів як ніколи виходити з європейських акцій на тлі зростання інфляційних ризиків. За тиждень, до 2 березня, європейські акції мали найбільший відтік у 6,7 мільярдів доларів. Зазначається, що війна в Україні передбачає великий “інфляційний шок”, оскільки ціни на сировину зростають. Ключовий фондовий індекс Європи Stoxx Europe 600 впав вже на 13% від свого піку у січні. Інвестори також намагалися вийти з глобальних фінансових акцій, які мали найбільший щотижневий відтік [2].

До війни було багато дискусій про те, чи є фондовий ринок в Україні чи його немає. Цифри на кінець 2021 року свідчать, що все-таки є, хоча йому катастрофічно не вистачає як інструментів, так й інвесторів. Український фондовий ринок на кінець 2021 року в цифрах майже 4 млн відкритих рахунків власників цінних паперів. Загальний обсяг торгів на ринках капіталу становив 1,10 трлн грн. Проте, звісно, порівняно з європейськими країнами України є куди рости. Як не дивно, “ковідні” роки заклали початок розвитку фондового ринку в Україні. Наприклад, у 2021

році українські емітенти випустили облігацій на 12 млрд грн, і ці облігації користувалися попитом через низьку дохідність ОВДП. Через війну зупинено обіг усіх цінних паперів, крім військових ОВДП [3].

Введення воєнного стану в Україні викликало суттєве зниження біржової активності, на період дії якого дозволена торгівля виключно військовими ОВДП (лише 8 з 388 випусків ЦП). Корпоративні емітенти не мають змоги виплачувати доходи за своїми борговими цінними паперами. Вітчизняні емітенти зазнають збитків, тому їхні акції втрачають вартість. У травні 2022 року загальний обсяг торгів на ПФТС склав 0,9 млрд. грн. (10% рівня аналогічного періоду 2021 року та 104% рівня квітня 2022 року). Впродовж січня-травня 2022 р. загальний обсяг торгів на ПФТС склав 50,6 млрд. грн. або 49% від загального обсягу торгів організаторів торгів цінними паперами в Україні [4].

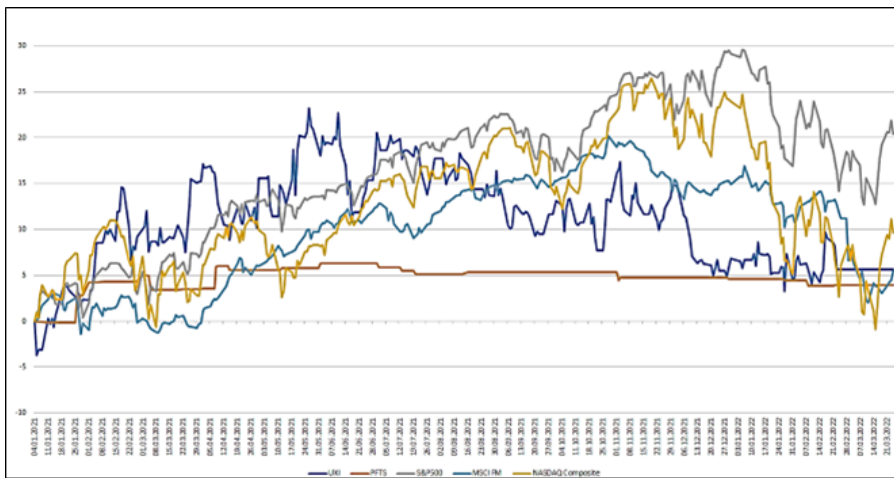

Рис. 1. Динаміка світових та вітчизняного фондових індексів за січень-березень 2022 р.

Джерело: [5]

Але незважаючи на існуючі складнощі, фінансова система України на сьогодні продовжує залишатися досить стійкою, ліквідною і робить свій внесок у загальну перемогу над ворогом. Банківська система до такої системної глобальної кризи підійшла підготовленою. Регулятор готував своїми діями всіх нас до того, що немає суттєвого ризику ліквідності. Після ковідної кризи банківська система була готова до стрімкого переключення з business as usual на воєнний стан і була готова до стресової ситуації. Через цю кризу проходять нормально навіть банки, до власників яких застосовані санкції. І хоча ситуація залишається невизначеною, банки навчилися працювати в таких умовах [6].

Фондовий ринок буде розвиватися лише коли почне розвиватися економіка. Для його розвитку потрібно спростити регулювання й полегши-

ти доступ інвесторів до фінансових інструментів. Для українських IPO потрібно забезпечити повноцінний захист прав власності та покращити умови діяльності компаній, зручність та простоту виходу на ринок, запровадити податкові пільги для компаній та учасників IPO, доносити до українських інвесторів інформацію про IPO, принципи роботи фондового ринку, ризики та потенціал інвестування [3].

Відбудова вітчизняної економіки та фондового ринку в післявоєнний період повинна здійснюватися за рахунок раціонального використання державних фінансів, урівноважених значним припливом інвестицій приватного сектора у критичну економічну діяльність. Рішучого реформування вимагатиме фінансовий сектор і вирішення його існуючих проблем, включаючи врегулювання проблемних кредитів та створення основи для відновлення ринків страхування. Щоб запобігти значному збільшенню боргового навантаження України, найбільш ефективним способом допомогти Україні є надання бюджету грантових ресурсів та надання позик на пільгових умовах порівняно з ринковими ставками [6].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жипецький Д. Падіння світових фондових індексів. Короткострокова корекція чи початок кризи? *Економічна правда*. 27.01.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/27/681822/>.
2. Михайленко В. Європейський фондовий ринок втратив 6,7 млрд доларів за тиждень через війну в Україні. *Landlord*. 04.03.2022. URL: <https://landlord.ua/news/ievropeiskyi-fondovyi-rynok-vtratyv-6-7-mlrd-dolariv-za-tyzhden-cherez-viinu-v-ukraini/>.
3. Богун М. Економіка війни: як утримати економічний фронт. *Вокс Україна*. 25.05.2022. URL: <https://voxukraine.org/ekonomika-vijny-yak-utrymaty-ekonomichnyj-front/>.
4. Огляд діяльності ПФТС, травень 2022 року. ПФТС: фондова біржа. 01.06.2022. URL: <https://pfts.ua/news/6269-oglyad-diyalnosti-pfts-traven-2022-roku>.
5. Білий Д., Шаміголов Р., Каліновський Р. Фондовий ринок за 21.03.-25.03. *Freedom finance*. 25.03.2022. URL: <https://ffin.ua/blog/articles/investytsiini-ohliady/post/fondovii-rinok-za-2103-2503>.
6. Садовничий В. НБУ: фінансова система пройшла тест війною. *Фінансовий клуб*. 25.05.2022. URL: <https://finclub.net/ua/news/nbu-finansova-systema-proishla-test-viinoiu.html>.

Клименко К. В.

к.е.н.,
завідувач відділу бюджетної системи
НДФІ ДННУ “Академія фінансового управління”,
м. Київ, Україна

Савостьяненко М. В.

старший науковий співробітник
відділу бюджетної системи
НДФІ ДННУ “Академія фінансового управління”,
м. Київ, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року на всій території України запроваджено воєнний стан. Підставою для цього став Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затверджений Верховною Радою України. Таке рішення ухвалено у зв'язку з початком військової агресії Російської Федерації проти України на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони відповідно до українського законодавства [1].

Внаслідок бойових дій по всій території країни пошкоджені або зруйновані тисячі шкіл, дитячих садків, медичних закладів, житлових будівель тощо. Тому Уряд активно працює над тим, аби процес відновлення інфраструктури громад розпочався якнайшвидше. З резервного фонду Державного бюджету на відбудову звільнених від російських військ територій виділено майже 1,5 млрд грн. Йдеться про Житомирську, Київську, Сумську, Харківську та Чернігівську області.

На сьогодні напрацьовано ряд законодавчих актів, розроблених Мінрегіоном, які сприятимуть якнайшвидшому виконанню таких робіт. Слід зазначити, що планується активно продовжити реалізацію проекту «Угода мерів – Схід», який є багаторічним надійним партнером Мінрегіону в впровадженні реформ, зокрема в сфері енергоефективності будівель. Наразі в цей складний воєнний час цей проект допомагає громадам щодо забезпечення їх першочергових гуманітарних потреб, організації відновлення інфраструктури, громадських та житлових будівель [2].

Загалом урядом планується, що відбудова країни проходитиме у три етапи. Перший етап передбачає миттєву відбудову там, де це вже зараз можливо зробити. Це стосується незруйнованих будинків, де можна відремонтувати дахи, поставити вікна. Другий етап відбудеться негайно після завершення бойових дій. Йдеться про електропостачання, водовідведення, зведення понтонних мостів. Третій етап передбачає велике відновлення країни за параметрами і стандартами ЄС. Для другого етапу відновлення України виділятимуться бюджетні кошти. Крім того, очікується фінансова допомога від партнерів та міжнародних фінансових

гуманітарних благодійних організацій [3].

Для прикладу наразі із виділених Сумщині 250 млн грн з резервного фонду держбюджету 150 млн грн вже надійшли в область, решта 100 млн грн за розписом передбачені на червень 2022 р. Органами місцевого самоврядування була проведена велика робота щодо фіксування і актування руйнувань, які є на території громад. Наразі визначені розпорядники коштів. Так 70 млн грн будуть спрямовані на критичну інфраструктуру, за яку відповідає обласний Департамент капітального будівництва.

За ним закріплені пошкоджені соціальні установи, заклади охорони здоров'я, культури, багатоквартирні будинки, гуртожитки, адміністративні будівлі. Ще 70 млн грн будуть профінансовані через обласний Департамент житлово-комунального господарства і спрямовані на критичну інфраструктуру, зокрема, ремонт зовнішніх та внутрішніх інженерних мереж та систем (теплопостачання, газопостачання, водопостачання, водовідведення, опалення, електричних мереж); демонтаж, розбирання зруйнованих конструкцій; прибирання вулиць та прибудинкових територій тощо. 60 млн грн закріплено за обласним Департаментом освіти і науки.

Це відновлення освітніх закладів, зокрема, конструкцій дахів і фасадів, дверей, вікон, які зазнали руйнувань чи були пошкоджені ворожими діями. Ще 50 млн грн через обласний Департамент інфраструктури буде спрямовано на проведення аварійного ремонту доріг. Перш за все, це шляхи, що були пошкоджені ворожою бронетехнікою, які фактично знищили дорожнє покриття [4].

Також відзначимо що Кабінет Міністрів доповнив Положення «Про єдину державну систему цивільного захисту» новим пунктом, який визначає додаткові завдання у відбудовний період в країні. До таких завдань віднесено:

- проведення цільової мобілізації для ліквідації наслідків ведення воєнних дій та надзвичайних ситуацій;
- ліквідація наслідків воєнних дій у населених пунктах та на територіях, що зазнали впливу засобів ураження;
- вжиття заходів для відновлення об'єктів критичної інфраструктури сфери життєзабезпечення населення;
- визначення населених пунктів та районів, що потребують проведення гуманітарного розмінування, маркування небезпечних ділянок, проведення очищення (розмінування) територій;
- залучення до ліквідації наслідків ведення воєнних дій та надзвичайних ситуацій міжнародної допомоги [5].

5 травня 2022 року у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект №7353 «Про виплату одноразової грошової допомоги за шкоду життю та здоров'ю, завдану спричиненими військовою агресією проти України пораненням або загибеллю під час проходження публічної служби, виконання обов'язків на об'єктах критичної інфраструктури та здійснення професійної журналістської діяльності».

Цей Закон, визначає правові та організаційні засади призначення і

виплати одноразової грошової допомоги за шкоду життю та здоров'ю деяких категорій працівників, завдану спричиненими військовою агресією проти України пораненням або загибеллю під час виконання своїх посадових (службових) обов'язків. Як зазначено у пояснювальній записці, пропонується:

- законодавчо визначити гарантію виплати одноразової допомоги, випадки її виплати, обставини, за яких можлива виплата;
- покласти вимогу по відшкодуванню здійснених коштом державного бюджету виплат на державу – агресора – РФ відповідно до міжнародного права;
- встановити, що порядок призначення і виплати одноразової грошової допомоги визначається Кабінетом Міністрів України;
- визначити коло осіб, на яких поширюється дія закону;
- передбачити ретроактивну норму щодо застосування закону з дня оголошення воєнного стану, а саме з 24 лютого 2022 року.

У разі прийняття цей Закон набере чинності з дня, наступного за днем його опублікування, і буде застосовуватися у період з 24 лютого 2022 року [6].

У процесі підготовки плану відновлення та модернізації країни його розробники вийшли на фінальну стадію, акумулюючи дані про потреби областей в розрізі всіх типів населених пунктів. Щодо відновлення критичної інфраструктури в деокупованих містах та селищах, то станом на кінець травня 2022 р. газопостачання відновлене у 650 населених пунктах, електроенергія – у 83%, водопостачання – у 60%, а робота АЗС – у 49% населених пунктах. При цьому послуги мобільного зв'язку надаються у 720 пунктах, а банки та відділення Укрпошти запрацювали відповідно у 300 та майже 800 населених пунктах.

Вперше, після закінчення бойових дій, відновлено прийом та відправлення потягів на залізничному вокзалі міста-героя Ірпінь. Менше ніж за місяць відбудовано залізничний міст у Ірпені. Крім того, на Київщині вже вдалося відновити рух на всіх зруйнованих переправах, окрім тих, які ще потребують розмінування [7].

Слід вважати, що в середньостроковій перспективі більшою мірою здатність України ефективно функціонувати в рамках міжнародного фінансового співробітництва та виконувати свої міжнародні фінансові зобов'язання, а також забезпечити швидке повоєнне відновлення економічного, інфраструктурного, гуманітарного потенціалу, може бути забезпечена фактично лише за допомогою ефективного співробітництва з міжнародними партнерами.

Ключовим фокусом для нової української економіки стануть економічна свобода та створення кращих умов для ведення бізнесу, залучення інвестицій, діджіталізація. Така ситуація потребуватиме в тому числі належного законодавчого врегулювання з метою забезпечення належного, ефективного, цільового, підконтрольного використання залучених за новими та вдосконаленими механізмами екстрених фінансових ресурсів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Василь Лозинський: Майже 1,5 млрд грн виділено з резервного фонду Держбюджету на відновлення критичної інфраструктури громад. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vasil-lozinskij-majzhe-15-mlrd-grn-vidileno-z-rezervnogo-fondu-derzhbyudzhetu-na-vidnovlennya-kritichnoyi-infrastrukturi-gromad>
3. Шмигаль розповів про три етапи відновлення України. URL: <https://glavcom.ua/economics/finances/shmigal-rozpoviv-pro-tri-etapi-vidnovlennya-ukrajini-849190.html>
4. Які об'єкти на сумщині відновлюватимуться за урядові 250 мільйонів гривень. URL: <http://sm.gov.ua/uk/arkhiv1/28981-yaki-obyekty-na-sumshchyni-vidnovlyuvatymutsya-za-uryadovi-250-milyoniv-hryven.html>
5. Уряд розширив перелік завдань системи цивільного захисту в Україні у відбудовний період. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-rozshiriv-perelik-zavdan-sistemi-civilnogo-zahistu-v-ukrayini-u-vidbudovnij-period>
6. Проект Закону про виплату одноразової грошової допомоги за шкоду життю та здоров'ю, завдану спричиненими військовою агресією проти України пораненням або загибеллю під час проходження публічної служби, виконання обов'язків на об'єктах критичної інфраструктури та здійснення професійної журналістської діяльності. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39566>
7. В ОП збирають потреби областей від найменшого селища до великого міста – Тимошенко. URL: <https://oda.te.gov.ua/news/v-op-zbirayut-potrebi-oblastej-vid-najmenshogo-selishcha-do-velikogo-mista-timoshenko>

Тур О. В.

к.е.н.,

Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку
НАН України,
м. Харків, Україна

УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНСЕНСУС-ПРОГНОЗУ ЩОДО ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Поширення коронавірусної хвороби у світі наприкінці 2019 року спричинило появу низки факторів, що здійснили негативний вплив на соціально-економічний розвиток багатьох країн. Такий стан справ виявився певним викликом для органів центральної та місцевої влади з огляду на відсутність достатнього досвіду щодо подолання наслідків пандемії саме за умов необхідності призупинення та, в окремих випадках, заборони функціонування представників окремих видів економічної діяльності [1].

За таких умов значно зросла потреба у розробці прогнозів соціально-економічного розвитку України під впливом пандемії коронавірусної хвороби. Як відомо, консенсус-прогноз є одним з засобів прогнозування, який може з успіхом застосовуватися для прийняття рішень на макро-, мезо- та мікрорівнях і являє собою «усереднені значення основних прогнозних показників економічного розвитку України, які розраховані як медіана на основі експертних оцінок учасників опитування провідних фахівців у сфері макроаналізу та прогнозування» [2].

Зокрема, консенсус-прогноз «Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку» виконано на основі даних, наданих експертами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерства фінансів України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, Міжнародного центру перспективних досліджень, Інвестиційної банківської компанії ICU, Concorde Capital тощо. Слід зазначити, що думки експертів з поставлених запитань, не є офіційними прогнозами установ, а саме оцінками фахівців.

Аналіз зазначеного консенсус-прогнозу дозволив узагальнити результати анкетного опитування за нижченаведеними напрямками [2], що дозволить використовувати їх у якості підґрунтя для формування заходів подолання наслідків пандемії коронавірусу для економіки країни.

Перший напрям. Вплив пандемії коронавірусу на соціально-економічний стан України та вірогідність виникнення наступних хвиль.

В рамках цього напрямку у якості головних проявів пандемії та можливих заходів з боку влади експертами було визначено таке:

- нові хвилі пандемії коронавірусу характеризуватимуться нижчою

чисельністю захворілих та померлих;

- значні карантинні обмеження застосовуватимуться у регіонах з показниками захворюваності та смертності, що не відповідають граничним нормам;

- початкові етапи щеплень проти коронавірусу в Україні визначатимуть можливість подолання поширення хвороби в незначному ступені;

- дієвими заходами з боку держави може бути відновлення практики застосування податкових пільг для підприємств, що зупинили діяльність у зв'язку з пандемією коронавірусу та запровадження «розумного» протекціонізму під час забезпечення підтримки національних виробників;

- зростання обсягу заходів державної підтримки буде ефективним для цифровізації, науки, освіти та охорони здоров'я.

Другий напрям. Трансформація головних векторів розвитку світової економіки та економіки України у постпандемічному періоді:

- ступінь впливу розповсюдження коронавірусної інфекції на спосіб життя людей у світовому постпандемічному суспільстві (переваги щодо продуктів харчування, особливості поведінки та спілкування, уподобання стосовно проведення вільного часу, трансформація ставлення до загальних цінностей) становитиме від 21% до 50%;

- ступінь впливу розповсюдження коронавірусної інфекції на спосіб життя людей в українському суспільстві буде несуттєвими (від 1% до 20%) за винятком зміни поведінки, яка має бути більшою;

- майбутній розвиток світової економіки характеризуватиметься високими темпами цифровізації у переважній більшості видів економічної діяльності;

- в українській економіці зміни стосуватимуться переважно сектора інформаційно-комунікаційних технологій.

Третій напрям. Постпандемічні тенденції динаміки цифровізації економіки:

- найбільш популярними процеси цифровізації стануть у сфері освіти, роздрібної торгівлі та охорони здоров'я. Стосовно масштабів бізнесу вірогідність найбільших темпів цифровізації буде притаманна малому та середньому бізнесу;

- максимальна ефективність цифровізації прогнозується у комп'ютерному програмуванні та надання інформаційних послуг, поштових та кур'єрських послугах, телекомунікаціях, охороні здоров'я, державному управлінні, наукових дослідженнях та розробках;

- внутрішні бар'єри компаній щодо впровадження нових технологій полягатимуть у неналежному фінансуванні, відсутності необхідних знань та досвіду, а також недоліках корпоративної політики;

- цифровізація позитивно впливатиме на стан ринку праці, зокрема завдяки формуванню додаткових робочих місць, підвищенню кваліфікації робітників, зниженню рівня безробіття;

- першочерговими заходами для прискорення процесів цифровізації має стати створення належної цифрової інфраструктури та цифрових платформ, запровадження навчальних програм із застосування циф-

рових технологій; формування законодавчої бази для подолання проблем, що перешкоджають цифровізації економіки (зокрема, детінізація ІТ-сектора).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бураковський І., Юхименко С., Коссе І., Кравчук В. Державна підтримка активності в період пандемії КОВІД-19: регіональний вимір. Аналітична доповідь. ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій». 2021. 74 с.
2. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство країни: підсумки 2020 року та виклики і загрози постпандемічного розвитку. Консенсус-прогноз. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. 2021. № 53. 68 с.

Левківський І. Б.

аспірант

ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»
м. Київ, Україна

КРИЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Збитки від повномасштабної агресії РФ мають різний характер та рівень в залежності від території та регіону нашої країни. Державні бюджетні ресурси в основному перенаправилися на забезпечення військового та оборонного комплексу країни. Тому значну частину тягаря боротьби з наслідками воєнних дій лягає на місцеве самоврядування. Ситуація погіршується тим, що активні бойові дії ще продовжуються й існує ризик скорочення доходів місцевих бюджетів у 2022 році ще на майже в два рази.

У надскладній ситуації громади змушені посилювати власні можливості з мобілізації додаткових бюджетних ресурсів, оскільки відновлення економіки, модернізація інфраструктури, покращення публічних послуг потребують значних обсягів капітальних інвестицій. До прикладу, за даними Держстату, у 2020 році капітальні інвестиції з місцевих бюджетів становили 43,56 млрд грн (або 10,4% від усіх інвестицій у національну економіку) [2].

Як зазначає виконавчий директор Асоціації міст України О. Слобожан, в рамках очевидних проблем формування фіскально-фінансової моделі, органи місцевого самоврядування стикаються з необхідністю зміни такою моделі на більш сучасну – фіскально-кредитну [4]. Суть змін відображена у п. 8 ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування, яка пропонує надати органам місцевого самоврядування доступ до ринку капіталу для інвестиційних кредитів [3].

Таким чином, стратегічним напрямом зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування є розширення доступу до довгострокових кредитних ресурсів, розвиток ринку муніципальних кредитів.

Ринкова структура сегмента муніципальних кредитів над ринком капіталу має ознаки недосконалої конкуренції у вигляді олігополії. Олігополія перешкоджає розвитку ринку капіталу, оскільки найбільші гравці визначають сукупний попит і пропозицію, отже, вартість кредиту, а вхідні бар'єри обмежують вхід на ринок нових учасників [1, с. 117].

У зв'язку з цим виникає питання про інструменти та умови кредитування. Як інструменти кредитних відносин муніципалітети використовували два види кредитних договорів: зовнішні та внутрішні, а також місцеві облігації. При цьому облігації емітували лише три міста: Львів, Київ та Харків.

Терміни запозичень варіюються від 3-5 років за внутрішніми позиками та облігаціями до 7-9 років за зовнішніми позиками. Вартість кредитних ресурсів також суттєво коливається: від 3-6% за зовнішніми позиками до 12-18% за внутрішніми. Важливим компонентом є термін затвердження

Міністерством фінансів рішень місцевих рад. Середній термін між поданням заявки та її схваленням Мінфіном становить 50 днів.

Таким чином, місцеві органи влади активно стикаються з проблемами доступу до місцевих кредитів. Найбільшою проблемою залишається питання довіри. Більшість банків, фондів, МФО та приватних осіб не довіряють муніципалітетам як позичальникам і тому не беруть участь у кредитному ринку. Всебічне зміцнення довіри, надання державних гарантій сприятимуть розвитку ринку муніципальних позик.

Проблема інституційно-організаційного потенціалу органів місцевого самоврядування проявляється у мінімальному (менше 1,5%) залученні спільнот у ролі позичальників. Розширення можливостей кредитної спільноти потребує поступового підвищення кредитоспроможності, створення місцевих кредитних організацій, організаційного, інформаційного забезпечення та державної ресурсної підтримки. Спрощення вимог, усунення штучних бар'єрів для інвесторів покращить умови роботи ринку, зробить його прозорішим для всіх учасників.

Дії щодо вдосконалення механізму регулювання з часом зменшать ризики і, отже, знизять вартість і збільшать час запозичення. Іншими словами, місцеві кредити стануть стратегічним джерелом інвестиційних ресурсів для довгострокових інфраструктурних проєктів. І це спільна мета держави та місцевого самоврядування щодо покращення якості життя громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Фінанси: навчальний посібник. Одеса: Одеський національний економічний університет, 2018. 262 с.
2. Економічна статистика. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 03.06.2022).
3. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення 03.06.2022).
4. Олександр Слобожан. Кризові виклики для місцевих фінансів та перспективи ринку місцевих позик. URL: <https://auc.org.ua/novyna/kryzovi-vyklyky-dlya-miscevyh-finsansiv-ta-perspektyvy-rynku-miscevyh-pozyk-stattya> (дата звернення 03.06.2022).

Левковець Н. П.

к. е. н., доцент,
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Будь-яке підприємство, функціонуючи в ринковій економіці як суб'єкт підприємницької діяльності, має забезпечувати такий стан формування і поповнення оборотного капіталу, за якого воно стабільно зберігало б здатність безперебійно виконувати фінансові зобов'язання перед діловими партнерами, державою, власниками, найманими працівниками.

Розвиток ринкових відносин супроводжується суттєвими зрушеннями у складі та структурі джерел формування оборотного капіталу. Визначення джерел формування оборотного капіталу є досить складним завданням на сучасних українських підприємствах. Недостатність джерел формування оборотного капіталу призводить до недофінансування господарської діяльності та до фінансових ускладнень. Наявність зайвих джерел оборотного капіталу на підприємстві сприяє створенню наднормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, відволіканню оборотного капіталу з господарського обороту, зниженню відповідальності та цільовому й раціональному використанню як так і позичених фінансових ресурсів.

Одним із головних показників, що характеризує фінансову стійкість підприємств, є величина власного капіталу (власних коштів). Ця, притаманна ринковим відносинам, категорія, що замінила традиційне поняття «джерела власних коштів підприємства», дозволяє, на нашу думку, чіткіше розмежувати внутрішні джерела фінансування діяльності підприємства від зовнішніх джерел, які залучають в оборот, у формі банківських кредитів, короткотермінових та довготермінових позик інших юридичних і фізичних осіб, різного роду кредиторської заборгованості. Джерела формування оборотного капіталу представлені в табл. 1 [1].

Власні джерела формування оборотного капіталу виконують головну роль в організації кругообігу оборотних засобів і засобів обігу. Для нормального забезпечення господарської діяльності оборотним капіталом величина його встановлюється на рівні 1/3 величини власного капіталу [2]. Власні оборотні кошти знаходяться в режимі постійного використання.

Формування оборотного капіталу починається з моменту створення підприємства. На його формування, крім власних коштів засновників (кошти державного бюджету, акціонерів, пайовиків) спрямовують також позикові кошти (кредити банку), які можуть мати місце при створенні і організації діяльності підприємства [1].

Власний капітал підприємства включає різні за економічним змістом, принципами формування і використання джерела фінансових ресурсів,

Таблиця 1

Джерела формування оборотного капіталу підприємства

Власні	Позикові	Додатково залучені
Статутний капітал	Довгострокові кредити банків	Кредиторська заборгованість
Додатковий капітал	Довгострокові позики	З постачальниками та посередниками
Резервний капітал	Короткострокові кредити	На оплату праці
Резервні фонди	Короткострокові позики	На страхування
Нерозподілений прибуток	Комерційні кредити	З бюджетом
Фонд накопичення	Інвестиційний податковий кредит	З іншими кредиторами
Фонд коштів соціальної сфери	Інвестиційні внески працівників	Фонди споживання
Цільове фінансування та надходження з бюджету, з галузевих та міжгалузевих позабюджетних фондів		Резерви майбутніх витрат та платежів
		Резерви з сумнівних боргів
		Інші короткострокові зобов'язання

Джерело: [1]

основними серед яких є: статутний капітал, нерозподілений прибуток, спеціальні фонди і цільове фінансування, резервний фонд, який утворюється з прибутку відповідно до статутних документів.

До недавнього часу статутний фонд будь-якого підприємства характеризував величину закріплених за ним основних і оборотних коштів. Всяке надходження чи вибуття основних засобів, а також зміни їх зносу тоді супроводжували записами про збільшення чи зменшення статутного фонду. Головним джерелом поповнення статутного фонду був прибуток, а в окремих випадках залучали й асигнування з бюджету.

Із переходом до ринку і створенням підприємств різних правових форм (акціонерних товариств відкритого, закритого типів, товариств з обмеженою відповідальністю та ін.) статутний капітал становить об'єднання вкладів підприємств у його майно в грошовому виразі у розмірах, що визначені статутними документами з метою здійснення господарської діяльності.

Статутний капітал належить до найстійкішої частини власного капіталу підприємства. Його величина, як правило, не підлягає змінам протягом року на підприємствах, що не змінили форми своєї власності. За операціями передачі чи прийому частини підприємств вони повинні бути відображені у статутному фонді двох сторін в узгодженому порядку. Однак у деяких передбачених законодавством випадках допускають збільшення чи зменшення статутного капіталу.

Чинне законодавство надає підприємствам (незалежно від різноманітності форм власності) право оперативного маневрувати прибутком, який надходить у їх розпорядження, за результатами господарської діяльності після нарахування податкових платежів у бюджет. У періодичній звітності підприємств балансовий прибуток і його використання відображають у першому розділі пасиву балансу як нерозподілений прибуток звітного року.

Необхідно відзначити, що діюча методика формування показника «нерозподілений прибуток звітного року» дозволяє зробити висновок, що цей показник протягом року характеризує частину власного капіталу підприємства, що є тимчасовим джерелом фінансування за рахунок прибутку від певних напрямків поточної діяльності підприємства [2].

У спеціальних фондах акумулюється значна частина власного капіталу підприємства, зарезервована чи спрямована на утворення джерел фінансування витрат на створення нового майна підприємства виробничого призначення і соціальної інфраструктури, а також на потреби соціального розвитку і матеріального заохочення працівників. Основним джерелом формування фондів спеціального призначення служить частина прибутку, яка залишилась у розпорядженні підприємства, якщо утворення таких фондів передбачено статутними документами. Кошти цільового фінансування, як правило, відображають кошти з бюджету та позабюджетних фондів. Тут йдеться лише про ті джерела зовнішнього фінансування, що мають, як правило, довготерміновий характер. Надходячи ззовні для фінансового забезпечення визначених потреб підприємства, ці джерела при дотриманні певних умов згодом стають обмеженою частиною власного капіталу підприємства.

Резервний фонд включає ту частину власного капіталу підприємства, яка призначена для покриття непередбачених збитків чи втрат. По суті – це страховий фонд, який формують відповідно до чинного законодавства і статутних документів підприємства. Основним джерелом утворення фонду служить прибуток, який залишається у розпорядженні підприємства. До позикового капіталу належать кошти інших кредиторів, які надаються в підприємствам в позику під певний відсоток на визначений термін з оформленням векселя чи іншого боргового зобов'язання.

Банківський кредит пов'язаний із створенням доходів і накопичень, оскільки він нарівні з власними коштами підприємств обслуговує процес виробництва, де створюється додатковий продукт. Маючи можливість залучати господарський оборот позичені кошти як доповнення до власних, під можуть розширити виробництво, збільшити прибуток і підвищити рентабельність. Крім того, кредит дозволяє скоротити витрати обігу, тому що забезпечує раціональніше та економніше використання фінансових ресурсів у цілому в господарстві країни, галузі, на окремому підприємстві.

Тому підприємства практично всіх галузей економіки активно використовують банківські кредити для забезпечення сприятливих умов виробництва і реалізації продукції. Найбільше це стосується таких га-

лузей, як промисловість, сільське господарство і торгівля, що є основними секторами економіки, котрі забезпечують виробництво і розподіл валового внутрішнього продукту та, відповідно, безперервність розширеного відтворення.

Якщо б підприємства мали власні оборотні кошти в розмірах, що покривають усю суму витрат на виробництво продукції, то ці кошти після повернення до господарства в грошовій формі при реалізації продукції залишались би протягом тривалого періоду часу практично вільними, їх лише поступово використовували б у процесі виробництва в міру виникнення додаткової потреби, що означало б нераціональне їх використання [2].

До капіталу підприємств, отриманого в порядку перерозподілу відносять: дивіденди від володіння акціями інших суб'єктів господарювання (акціонерних товариств); відсотки від пайової участі в різного роду підприємствах; відсотки, отримані від вкладення коштів на депозит; кошти, які надходять від вищестоящих організацій; бюджетні кошти або бюджетне фінансування; кошти, які надходять з централізованих фондів держави (інноваційний фонд, фонд сприяння конверсії тощо). Правильне співвідношення між власними, позиковими й додатково залученими джерелами формування оборотного капіталу відіграє важливу роль у зміцненні фінансового стану організації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Існуюча практика та новітні тенденції в управлінні суб'єктами господарювання різних організаційно-правових форм: монографія /за ред. Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріної. Дніпро: Пороги, 2020. с. 314-324.

2. Хотюн Н. В. Особливості джерел формування оборотного капіталу підприємств у сучасних умовах. *Економічний простір*. 2010. № 41. с. 298-304.

Зеленько О. О.

к. е. н., доцент

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВОДНЕВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Останні тенденції на світовому енергетичному ринку свідчать про швидкий розвиток водневої енергетики з якою розвинені країни пов'язують перспективи розвитку національних економік, зменшення викидів вуглецю та залежності від традиційних енергоносіїв. Причини такого стану справ полягають у бурхливому розвитку технологій виробництва та використання зеленого водню, який виробляється на основі використання відновлювальних джерел енергії.

У літературі присвяченій водневій енергетиці виділяють наступні переваги виробництва та використання водню:

- зручність у використанні. Широка електрофікація транспортної галузі, яка відбулася в останні роки виявила, що авіацію, вантажні та морські перевезення важко з технологічної та економічної точок зору перевести на електричну тягу, оскільки у цих сегментах необхідно використовувати паливо з високою щільністю енергії. Зелений водень може замінити традиційне паливо у таких випадках. Так, компанія Airbus відмовилася від використання акумуляторів у літаках на користь використання водню. [6] Важливий перспективний напрям використання водню – житлово-комунальне господарство. Використання водню для опалення будинків та приготування їжі, за розрахунками фахівців у Великобританії, дозволить зменшити викиди вуглецю при опаленні будинків на 73%. Перші проекти в цьому напрямі почали реалізовуватись. Так, м. Лідс з 2026 р. починає перехід на використання водню у комунальному господарстві [7] ;

- запаси водню є безмежними. Оскільки водень зустрічається практично всюди, його можна використовувати там де він виробляється. На відміну від електричних батарей, які не можуть зберігати велику кількість енергії тривалий час, водень можна виробляти використовуючи надлишкову енергію відновлювальних джерел енергії і зберігати тривалий час у великій кількості;

- енергоефективність. Водень утримує у собі у 3 рази більше енергії ніж традиційне викопне паливо. Електростанція на викопному паливі має коефіцієнт корисної дії (ККД) від 33 до 35%, сонячні батареї – 20%, вітрові електростанції – 40%, водневі паливні елементи мають ККД до 65% [2] ;

- виробництво зеленого водню є вирішенням проблеми з надлишковим виробництвом електричної енергії відновлювальними джерелами енергії. Виробництво водню у такому разі є важливою умовою підвищення ефективності відновлювальної енергетики та зручним способом

балансування процесів виробництва та споживання енергії в енергетичній системі країни. Надлишки електроенергії можна перетворювати у водень та спалювати його, перетворюючи його на енергію коли виникне необхідність. [1, с.346; 2]

До недоліків водневої енергетики відносять:

- вартість зеленого водню. За переконанням фахівців перспективи розвитку водневої енергетики пов'язані із здешевленням виробництва зеленого водню на основі електролізу води. Основний шлях – це здешевлення вартості електролізерів та вартості електроенергії із відновлювальних джерел енергії;

- горючість. У порівнянні з бензином, природним газом, пропаном водень є набагато більш небезпечним при контакті з повітрям: порушення герметичності ємностей, трубопроводів при зберіганні або транспортуванні може призвести до вибуху;

- зберігання або транспортування. Водень є дуже легким хімічним елементом тому в певному об'ємі його міститься менше у порівнянні з традиційними видами палива. Властивості водню створюють технічні проблеми на шляху його широкого застосування. Для вирішення цієї проблеми водень перетворюють у рідкий або газоподібний стан. Його необхідно охолодити до -253 за Цельсієм щоб отримати у зрідженому стані або стиснути до 700 атмосфер, щоб можна було транспортувати у стисненому стані. [2]

Переваги водню як носія енергії та розвиток технологій його використання призвели до розвитку водневої енергетики в світі. Зокрема, влітку 2020 р. ЄС оприлюднив свою водневу стратегію яка має на меті прискорений розвиток виробництва та використання водню як енергоносія. Відповідно до плану ЄС «Green Hydrogen Investment and Support Report» заплановані нові інвестиції які, в кінцевому підсумку, сприятимуть створенню нової моделі енергетичного сектору країни ЄС: йдеться про створення системи виробництва, зберігання та використання зеленого водню. [5] Зазначена ініціатива ЄС передбачає розвиток внутрішнього ринку зеленого водню в Україні. [3] За оцінками фахівців з Інституту відновлювальної енергетики НАН України, асоціації «Українська воднева рада» та «Hydrogen Europe» Україна має другий у Європі потенціал відновлювальної енергетики (енергія вітру, сонця, та біомаси). [1, с.357, 3, 4].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Відновлювані джерела енергії. / За заг. ред. С.О. Кудрі. – Київ: Інститут відновлюваної енергетики НАНУ, 2020. – 392 с.
2. Кизимов В. Перспективы и недостатки водородной энергетики. URL: journal.tinkoff.ru/news/rewiew-vodorod/
3. Репкін О. Плани ЄС щодо розвитку водневої галузі до 2030 р. та перспективи України у цій екосистемі. URL: <https://ecolog-ua.com/news/plany-yes-shchodorozvytku-vodnevoyi-galuzi-do-2030-roku-ta-perspektyvy-ukrayiny-u-ciy>
4. Green Hydrogen for a European Green Deal A 2x40 GW Initiative. URL: <https://>

dii-desertenergy.org/wp-content/uploads/2020/04/2020-04-01_Dii_Hydrogen_Studie2020_v13_SP.pdf

5. Green Hydrogen Investment and Support Report. URL: <http://profadvanwijk.com/green-hydrogen-investment-and-support-report/>

6. Kaminski-Morrow D. Airbus turns to hydrogen as energy promise of batteries fades. URL: <https://www.flightglobal.com/air-transport/airbus-turns-to-hydrogen-as-energy-promise-of-batteries-fades/140254.article#:~:text=Airbus%20is%20backing%20away%20from,to%20adapt%20to%20large%20airliners>

7. Mace M. Is Leeds ready to become the UK's 'Hydrogen city' hub? URL: <https://www.edie.net/news/4/Is-Leeds-ready-to-become-the-UK-s--Hydrogen-city--hub-/>.

Огренич Ю. О.

д. е. н., доцент,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Золотова Х. А.

студентка,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Сільське господарство є однією з провідних галузей в Україні, яке забезпечує населення необхідним обсягом продовольства. Проте, в умовах змінності ринкового середовища нагальним питанням для сільського господарства є розширення зав'язків з партнерами, збільшення обсягів виробництва продукції, підвищення прибутковості, покращення ефективності використання землі, зменшення викидів CO₂, збільшення товарів з доданою вартістю, налагодження продовольчої безпеки та розвиток фермерських господарств. Все це є можливим за умови диверсифікації сільського господарства, що також сприятиме впровадженню інновацій та здійсненню науково-дослідної діяльності.

В умовах дослідження питань впливу харчових продуктів на стан здоров'я та тривалості життя людини, значення сільського господарства в глобальному потеплінні, пов'язаним з викидами метану, було доведено, що дієти з нераціональним вмістом насичених жирних кислот, швидких вуглеводів, цукру та солі є причиною неінфекційних захворювань (НІЗ). Також було доведено, що викиди від худоби (внаслідок викидів гною та шлунково-кишкового тракту) становлять приблизно 32 % антропогенних викидів метану. Тому політика у сфері охорони здоров'я більшості країн Західної Європи орієнтована на збільшення обсягу рослинних харчових продуктів у людському повсякденному раціоні.

На сьогодні Україна є країною, яка має високий показник кількості сільськогосподарських угідь, адже станом на 4 січня 2021 року загальна площа земельних ділянок сільськогосподарського призначення становила 32,1 млн гектарів та їх кількість 15,1 млн [1]. Після завершення воєнного стану держава матиме сприятливі умови для розвитку сільського господарства (с/г). С/г складається з рослинництва та тваринництва. Рослинництво включає вирощування таких основних культур як: зернові та зернобобові, фрукти та овочі, технічні культури. В свою чергу тваринництво поєднує виготовлення таких харчових продуктів як: молоко та молочних продуктів, м'ясо, яйця та мед.

Враховуючи дані табл. 1 можна відзначити, що найбільшу питому вагу займає виробництво зернових культур, яке спрямовується на експорт, внутрішнє споживання та на виготовлення інших харчових продуктів і кормів. Відомо, що із зернових культур виготовляється на експорт

такі основні продукти: борошно пшеничне, солод, крохмалі, інулін, макаронні вироби, крупи та гранули із зернових культур.

Таблиця 1

Виробництво основних видів продуктів у 2020 р.

Зернові та зернобобові	Кукурудза	Пшениця	Ячмінь	Інші	Всього
млн т	30,3	24,9	7,6	2,1	64,9
Фрукти та овочі	Картопля	Овочі	Баштанні	Плоди та ягоди	
млн т	20,8	9,7	0,5	2	33,3
Технічні культури	Цукровий буряк	Соняшник	Соя	Ріпак	
млн т	9,2	13,1	2,8	2,6	27,6
Продукти тваринництва	Молоко	М'ясо (у забійній масі)	Яйця	Мед	
млн т	9,3	2,5	0,9	0,1	12,7

Джерело: складено авторами на основі [2]

Однак в умовах змін вподобань у країнах з розвинутою економікою, зменшення кількості питної води та глобального потепління є необхідність у впровадженні вертикальної диверсифікації рослинництва. Вертикальна диверсифікація є підвидом галузевої та полягає у розширенні впродовж технічного ланцюга, тобто виготовлення нових продуктів, що пов'язані з товарами які вже випускаються. Український агросектор має можливість виготовляти такі продукти із зернових, зернобобових та технічних культур, як: молоко (та інші товари, що замінюють кисломолочні), м'ясо, закуски, паштети, ковбаси й т. д.

Проте, необхідність розвитку рослинництва замість тваринництва в Україні обумовлена такими передумовами:

По-перше, згідно зі Стратегією сталого розвитку України до 2030 року розвиток рослинництва може вирішити такі завдання:

1. «обмежити викиди парникових газів у всіх секторах економічної діяльності;
2. сприяти зростанню питомої ваги продукції та послуг з високою часткою доданої вартості в експорті;
3. збільшити площу сільськогосподарських угідь, зайнятих під органічним виробництвом;
4. до 2030 року знизити водоемність ВВП на 50 %» [3].

По-друге, завдяки групі дослідників з Оксфордського університету та Agroscope (Швейцарський інститут сільськогосподарських досліджень) було виявлено, що високопродуктивні виробники яловичини створюють 105 кг еквіваленту CO₂ і використовують 370 м² землі на 100 грамів білка, що в 12 і 50 разів більше, ніж виробники яловичини з низьким рівнем

впливу. Квасоля, горох та інші рослинні білки з низьким рівнем впливу можуть створити лише 0,3 кг еквівалента CO₂ (включаючи всю обробку, пакування та транспортування) і використовувати лише 1 м² землі на 100 грамів білка [4].

По-третє, існують дані про те, що для виготовлення одного кілограму вершкового масла необхідно 5553 літрів води, а для 250 мл молока 255 літрів, 0,75 кг CO₂ та 650 м² землі протягом роком [5; 6].

Розрахунок витрат ресурсів на виготовлення товарів тваринного походження на рік наведений в табл. 2.

Таблиця 2

Вплив на навколишнє середовище яловичини та молока за 2021 р.

Товар	Виготовлено у 2021 р. (тис. т)	Кількість викидів CO ₂ (тис. кг)	Використано землі (млн м ²)	Використано води (млн л)
Яловичина	343	360 150 000	1 269 100	5 287 345,0
Молоко	2467,4 (підпри-вами)	9 622 860	8 339 812	3 271 772,4

Джерело: складено авторами на основі [2]

Слід відзначити, що є певні обмеження диверсифікації сільського господарства в галузі рослинництва, а саме:

- окупація росією 30% територій України. Окуповані саме ті території, що займаються вирощуванням зернових культур, а також інвестори не готові вкладати свої кошти в українські підприємства через повномасштабну війну;

- недостатня кількість потреб споживачів та низька конкурентоспроможність рослинної продукції на внутрішньому ринку. Більшість споживачів не готові відмовлятися від звичної молочної продукції;

- нестача досвідчених фахівців й лабораторій для проведення випробувань;

- незацікавленість зі сторони держави та підприємців;

- висока вартість нового обладнання й проведення маркетингової діяльності.

Незважаючи на всі перераховані обмеження є певні переваги від вертикальної диверсифікації рослинництва, зокрема:

- поступове зменшення кількості НІЗ в Україні, через збільшення у раціоні рослинної їжі, що позначиться на збільшенні тривалості життя населення;

- зменшення викидів CO₂, розорення землі та водоемності у ВВП;

- збільшення товарів з доданою вартістю, які можуть конкурувати з іншими товарами з рослинною продукцією на міжнародному рівні;

- впровадження інновацій та науково-дослідної діяльності у сфері рослинництва;

- підвищення продовольчої безпеки та розвиток фермерських господарств України;

- можливість кредитування діяльності завдяки кредитним програм для сільськогосподарських підприємств (наприклад, програма «Агро-КУБ», кредитна лінія «Агросезон» й т.д.) та аграрним розпискам.

Отже, враховуючи результати дослідження слід відзначити, що вертикальна диверсифікація рослинництва характерна різним ступенем ризику: витрати на запуск і додаткові накладні витрати (пов'язані з трудовими ресурсами, інформаційними технологіями, виробництвом і маркетингом); негативна розбіжність між очікуваними та фактичними результатами; низька конкурентоспроможність на внутрішньому ринку. Однак проведення такої диверсифікації, завдяки зменшенню кількості виготовлення яловичини та молочної продукції, може привести до зменшення кількості викидів CO₂ та водного використання, збільшення продукції з доданою вартістю та його експорту (завдяки меншій вартості та високій якості). Крім того, проведення диверсифікації сільського господарства України в галузі рослинництва забезпечить збільшення інновацій у цьому напрямку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ведення Державного земельного кадастру: показники станом на початок 2021 року. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vedennya-derzhavnogo-zemel'nogo-kadastru-pokazniki-stanom-na-pochatok-2021-roku> (дата звернення 06.06.2022).
2. Динаміка розвитку українського АПК та експорту за 30 років. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/910-dinamika-rozvitku-ukrayinskogo-apk-ta-eksportu-za-30-rokiv> (дата звернення 07.06.2022).
3. Проект Закону України «Про стратегію сталого розвитку України на період до 2030 року». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A> (дата звернення 07.06.2022).
4. Poore J., Nemecek T. Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science*. 2018. Vol 360, Issue 6392. P. 987-992.
5. How much water is needed to produce food and how much do we waste? URL: <https://www.theguardian.com/news/datablog/2013/jan/10/how-much-water-food-production-waste> (дата звернення 07.06.2022).
6. Guibourg C., Briggs H. Climate change: Which vegan milk is best? BBC News. 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/science-environment-46654042> (дата звернення 07.06.2022).
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 07.06.2022).

Голубєв О. В.

здобувач ступеня доктора філософії
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Останніми роками в національній економіці активніше дискутуються питання соціального підприємництва, що, нажаль спричинено загостренням соціальних проблем. Перш за все йдеться про військові дії, які не припиняються з 2014 року, а з лютого 2022 набули ознак повномасштабної війни. За таких умов, соціальні проблеми загострюються, а соціально вразливих груп населення в Україні стає більше. За таких умов, розвиток соціального підприємництва може стати своєрідним «пом'якшувачем» соціальної напруги та дієвим партнером для держави у вирішенні соціальних проблем вразливих груп населення. Разом з тим, виникають окремі проблеми для здійснення такої діяльності, внаслідок відсутності об'єктивних та прозорих інструментів його регулювання. Маючи на меті покращення добробуту, вирішення проблем з працевлаштуванням, допомогу вразливим верствам населення, соціальне підприємництво є бізнесом з соціальними цілями, результативність та швидкість досягнення яких залежить від обсягу отриманих прибутків. Саме тому, перспективи регулюючого впливу на даний різновид бізнесу є надзвичайно суперечливим, але й важливим в умовах війни.

Слід звернути увагу, що з часом розуміння поняття «соціальне підприємництво» змінюється, виникають нові погляди на його сутність, умови виникнення та функціонування, форми реалізації та особливості регулювання не лише в національній економіці, але й суспільстві в цілому.

Не достатньою мірою дослідженими залишаються окремі питання забезпечення розвитку соціального підприємництва, їх впливу на соціальний розвиток країни та різних її громад. Залишаються відкритими й проблеми державного регулювання соціального підприємництва, яке потребує належного нормативно-правового забезпечення та формування належного інституційного середовища для сприяння його розвитку.

З теоретичної точки зору соціальне підприємництво є специфічним різновидом бізнесу, метою якого є вирішення важливих для суспільства соціальних проблем. Суб'єкти соціального підприємництва здійснюють свою діяльність відповідно до законів ведення бізнесу, що супроводжується отриманням прибутків, використання якого спрямовується на соціальні цілі. Тому, благодійною діяльністю соціальне підприємництво не вважається, до видів волонтерства також не належить. Соціальне підприємництво поширене в освіті, охороні навколишнього середовища, боротьбі з бідністю, захисті прав людини тощо, а тому реалізується через надання соціальних послуг, соціальне замовлення та частково соці-

альний захист.

Головною місією соціального підприємництва та візією соціального підприємця є суспільна користь.

Серед основних переваг соціального підприємництва більшість дослідників відзначають його спроможність сприяти:

- подоланню соціальної ізоляції окремих вразливих груп населення (працевлаштування людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями, безробітних, представників груп ризику, внутрішньо переміщених осіб);

- розширенню державних соціальних послуг за рахунок альтернативних джерел фінансування;

- активізації залучення громадян до участі у соціальних ініціативах, об'єднання громад для вирішення соціальних проблем;

- надання нових видів соціальних послуг, які у зв'язку з їх низькою, непопулярністю залишаються поза увагою звичайного бізнесу;

- підвищенню ефективності використання наявних ресурсів у вирішенні соціальних проблем;

- зниженню навантаження на місцеві бюджети при вирішенні соціальних проблем, особливо в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів [1, с. 80].

Варто акцентувати, що з початком бойових дій чисельність вразливих груп населення в Україні зазнала суттєвого зростання за рахунок появи переміщених осіб, ветеранів АТО, дітей загиблих воїнів, осіб, які отримали інвалідність через війну, дітей-сиріт внаслідок військових дій, осіб, які втратили майно в результаті його знищення обстрілами тощо, які в цілому потребують отримання допомоги та пільг від держави. Однак, допомога та пільги не вирішують проблем соціальної адаптації таких осіб, не призводять до покращення їх соціально-психологічного стану, а також не вирішують проблему працевлаштування. Ресурси бюджету обмежені, їх катастрофічно не вистачає на усі потреби соціальної сфери, оскільки пріоритетом є захист України та фінансування ЗСУ.

За таких умов активізація соціального підприємництва може стати суттєвим партнером для держави, а виваженість у регулювання його діяльності може забезпечити відновлення та розвиток України у перспективі. У першу чергу, мова йде про соціальні підприємства, які створюватимуться з метою вирішення соціальних та екологічних проблем громад за рахунок прибутку від власної діяльності й досягнення фінансової стабільності [2].

Серед найбільш відомих прикладів соціальних підприємств вирізняються соціальна пекарня «Горіховий Дім» у Львові, що утримує спеціальну оселю й надає жінкам, які опинились в тяжких життєвих обставинах та не мають місця проживання; соціальна піцерія «Pizza Veteran», в якій готують ветерани АТО та інші.

Однак, для України соціальне підприємництво не набуло ще такого масового поширення, як у більшості європейських країн. Приміром, у Німеччині нараховується близько 100 тисяч соціальних підприємств, на

яких зайняті понад 2,5 мільйона працівників, що утричі більше, ніж чисельність зайнятих у автомобілебудуванні [1, с. 81].

Зважаючи, що позитивний досвід функціонування соціального підприємництва, що поступово накопичується в національній економіці, його подальша державна підтримка може надати новий імпульс та накопичення ресурсу для активного післявоєнного відновлення територій України. Разом з тим, його активний розвиток потребує удосконалення державного регулювання.

Серед основних стратегічно важливих напрямів у даному аспекті, які потребують якнайшвидшого врегулювання, доцільно виділити:

1) Сприяння нарощенню кількості соціальних підприємств та створення кількісного ефекту від їх функціонування. Цей напрям може бути забезпечено за рахунок підвищення мотивації у населення до створення таких підприємств, шляхом механізму їх державної підтримки, надання пільг та цільових кредитів.

2) Створення належного нормативно-правового підґрунтя. Цей напрям передбачає розробку та ухвалення законодавчого підґрунтя для розвитку соціального підприємництва, прийняття спеціального Закону про соціальні підприємства, закріплення критеріїв їх ідентифікування.

3) Інформаційна підтримка та популяризація соціального підприємництва. В межах даного напрямку має бути реалізоване поширення всебічного інформування про переваги розвитку соціального підприємництва та організація різного формату навчальних та допоміжних заходів для допомоги у створенні соціальних підприємств.

4) Економічне сприяння розвитку. Даний напрям охоплює активне впровадження економічних методів підтримки розвитку соціального підприємництва та забезпечення його позитивного впливу на економічний розвиток всієї країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кічук Н. Перспективи розвитку соціальних підприємств в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 3. С. 77-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2018_3_8.
2. Назарук В. Соціальні підприємства – новий тренд в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/nazaruk/sotsialni-pidприємstva-novij-trend-v-ukrajini-338577.html>.

Холодницька А. В.

к. е. н., доцент,
доцент кафедри управління персоналом та бізнес-технологій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

За період 2019-2022 років ринок праці України зазнав значних трансформацій, зумовлених постійними викликами. Здавалося б, лише він став оговтуватися від змін, зумовлених карантинними обмеженнями та локдаунами, внаслідок яких бізнес та працівники були змушені пристосуватися умов праці в нових умовах, натомість, новим, абсолютно неочікуваним викликом стала війна, яка нанесла значної шкоди вітчизняному бізнесу, а багато працівників залишилися без роботи. Військовий стан вніс значні корективи у поведінку як роботодавців, так і шукачів роботи, в результаті яких ринок праці знову зазнав значних трансформацій.

Пристосовуючись до ситуації, значна частина роботодавців змушена була скорочувати обсяги виробництва, оптимізувати або перепрофілювати свою діяльність, окремі підприємства були зруйновані, а тому вимушено припинили свою діяльність.

За оцінками експертів за час війни 53% працюючих українців втратили роботу. За даними Державної служби зайнятості року в країні станом на 1 квітня 2022 року було 287 тисяч безробітних, що на 36% більше, ніж у 2021 році. Натомість відкриті лише 34 тисячі вакансій, що на 43 тисячі менше ніж у 2021 році. Навантаження на вільну вакансію складає від 11 до 40 осіб, що обумовлено кількістю безробітних у професійному розрізі [2].

Така ситуація посилюється ще й вимушеною міграцією працівників через бойові дії в інші, більш безпечні регіони країни, а також значною руйнацією підприємств, які змушені були припинити свою діяльність.

Вакансії, що відкриваються передбачають переважно пошук тимчасового персоналу на заміну співробітників, які вимушено мігрували, призвані на військову службу чи загинули, а також пошук працівників у результаті релокації бізнесу. Втім, є незначний відсоток компаній, які створюють нові робочі місця. Більшість українських компаній намагаються зберегти існуючих працівників та не відкривають нові вакансії [3].

Роботодавці вже чітко усвідомили, що потрібно негайно впроваджувати систему антикризового менеджменту в умовах війни заради відновлення економіки. Держава намагається всіляко допомагати бізнесу у релокації, відновленні виробничих потужностей, налагодженні логістичних маршрутів та відновленні діяльності стратегічно важливих підприємств ключових галузей економіки [5].

Окремі роботодавці всіляко підтримують своїх співробітників, зокрема здійснили релокацію сімей співробітників: 14,8% - у безпечні регіони

України, 12,3% - у інші країни; 20% - виплатили одноразову фінансову допомогу до заробітної плати; 14% - виплачують заробітну плату, незалежно від ступеня зайнятості роботою. Натомість, 30% з них залишили своїх працівників напризволяще та не виплачують їм заробітну плату і не надають жодної підтримки [1].

Особиста безпека та безпека своїх родин для українців наразі є пріоритетною, а тому багато громадян лише починають шукати нову роботу, до того ж не завжди за спеціальністю, а вимушені пристосовуватися до наявних пропозицій роботи на місцях. Шукачі роботи погоджуються на вакансії, які є нижчими за їх рівень кваліфікації, а також передбачають значно нижчу оплату праці [1;3;5].

Відбулася також значна трансформація ринку праці у регіональному розрізі, оскільки відтік працездатного населення з регіонів, де велися або продовжуються активні бойові дії призвів до збільшення кількості шукачів роботи у більш безпечних регіонах. Доходи працівників під впливом війни переважно скоротилися.

У розрізі сфер працевлаштування ситуація виглядає наступним чином: найменше пропозицій – сфера послуг, освіта, наука, юристи, автомобільний бізнес, домашній персонал, безпека, сервіс (пропонується менше 1% розміщених на сайті grc.ua вакансій); натомість найбільше пропозицій - сфера ІТ, робітничі професії, транспорт та логістика, будівництво, медицина та фармацевтика, продажі, ритейл, маркетинг, реклама та PR [5].

Варто зазначити, що ринок праці за період військової агресії вже поступово адаптується до нових умов та починає відновлюватися. Проблема працевлаштування для багатьох громадян поки що залишається не вирішеною.

Втім, українці не втрачають оптимістичних настроїв та прагнуть до власного професійного розвитку, здобуття нового фаху в повоєнний період, готові долучитися до відбудови країни.

У період відновлення країни очікуються значні зміни в професійній структурі попиту на працю, а тому збільшиться потреба у будівельниках, інженерах, архітекторах, мулярах, облицювальниках, зварювальниках, працівниках сільського та комунального господарства, ерготерапевтах, лікарях, фізіотерапевтах, реабілітологах, кризових психологах, працівниках поліції, фахівцях в галузі ІТ-технологій та логістики [1;2; 5].

Зважаючи на це, необхідно спільними зусиллями влади та бізнесу напрацювати ефективні механізми відновлення ринку праці, прикладення максимуму зусиль до відновлення економіки, що дозволить повернути вимушених мігрантів та відновити трудовий потенціал країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вплив війни на ринок праці в Україні. Logist.fm: веб-сайт URL: <https://logist.fm/publications/vpliv-viyni-na-rinok-praci-v-ukrayini> (дата звернення 17.05.2022).
2. Державна служба зайнятості України: веб-сайт URL: <https://www.dcz.gov.ua/storinka/pro-sluzhbu>.

3. Ринок праці воєнного часу у цифрах та фактах. Європейська Бізнес Асоціація веб-сайт. URL: <https://eba.com.ua/rynok-pratsi-voyennogo-chasu-u-tsyfrah-ta-faktah/> (дата звернення 04.06.2022).

4. Ринок праці України в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки. Національний інститут стратегічних досліджень: веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-voyennoho-stanu-deyaki-analitychni-otsinky> (дата звернення 05.06.2022).

5. Чи є робота в Україні в умовах війни? grc.ua: веб-сайт. URL: <https://grc.ua./article/30090?hhtmFrom=main> (дата звернення 06.06.2022).

Грецька Н. А.

к.е.н., н.с.,

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

ЛОГІСТИКА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В КАНАДІ

У зв'язку з військовими діями, блокадою українських портів постала загальна проблема перевезення великих обсягів зернових вантажів на експорт.[1,2]. Автомобільний транспорт самотужки невзможі забезпечити транспортування значних обсягів зернових культур. Один з найбільш надійних і стабільних перевізників зернових культур в країні – залізничний транспорт. Тому, таким необхідним є вивчення досвіду країн розвиненої ринкової економіки у вирішенні проблеми перевезення значних обсягів зернових культур саме цим видом транспорту. Зокрема, повчальним є досвід Канади.

Галузь залізничного транспорту – важливий елемент транспортної системи Канади. Найбільша частка у структурі перевезень належить вантажним перевезенням. Канадська національна залізниця (Canadian National Railway, далі – CNR) та Канадсько-Тихоокеанська залізниця (Canadian Pacific Railway, далі – CPR) – два домінуючих вантажних залізничних операторів в Канаді. Вони є залізницями класу I. Це означає, що доходи цих двох залізниць перевищили 250 млн. USD за останні два роки. Із загальних доходів канадської галузі залізничного транспорту на CNR припадає понад 50%. На долю CPR – приблизно 35%. Для Канади CNR та CPR є важливими ланками ланцюжка поставок для ключових торгових коридорів та воріт Канади. Транспортування зернових здійснюється в основному цими двома приватними залізничними трансконтинентальними компаніями. Функціонування залізниць регулюється федеральним законом. Протяжність залізничної мережі у західній частині Канади становить близько 24 тис. км. Свої послуги для перевезення зерна пропонують також регіональні залізничні лінії малої протяжності, що підпадають під провінційну юрисдикцію – «short lines». Вони мають приблизно 4,3 тис. км колій.

Зерно з лінійних елеваторів завантажуються в спеціальні призначені для перевезення зернових вагони-хопери. Канадський парк зерновозів складає 23 833 вагонів. З них близько 40% перебувають у державній власності, решта – у власності перевізників. Зерновози, закуплені федеральним урядом ще в 1970-1990 рр., відповідно до угоди з Міністерством транспорту, використовуються залізничними компаніями CNR та CPR на безоплатній основі для перевезення зерна на експорт. Близько 1000 вагонів перебувають у володінні провінційного уряду Альберти. У 1981 р. закуплені урядом Саскачевана як «стратегічні інвестиції» 1000 вагонів. Оператором з їх використання була державна провінційна корпорація «Saskatchewan Grain Car Corporation». Вони були продані в липні 2017 р. місцевим залізничним компаніям. У перевезенні зерна бе-

руть участь також вагони, які раніше належали «Канадському пшеничному комітету» і перейшли у власність зернової компанії «G3 Canada Limited». В даний час гостро ставиться питання про оновлення парку вагонів-зерновозів, що перебувають у державній власності. Для перевезення зерна також можуть використовуватися вагони, що замовляються фермерами у «Канадської зернової комісії» і відправляються прямо в порти, минаючи лінійні елеватори, з урахуванням відповідних договорів з покупцями. Фермери самостійно завантажують ці вагони на обладнаних майданчиках, які розташовані переважно на місцевих залізничних лініях. Надалі вагони переміщуються на основні магістралі та транспортуються до портових елеваторів. Обсяги зерна, що перевозяться за такою схемою, незначні – близько 2% від загальної кількості. Слід також зазначити, що власниками місцевих залізничних ліній та обладнаних місць розвантаження зернових в основному є фермерські кооперативи. Портові елеватори приймають, зважують, обробляють і зберігають зерно, що надходить залізницею, для подальшого відвантаження на ринки збуту. В даний час налічується 15 термінальних елеваторів загальною ємністю 2,5 млн т.

Залізничні перевезення зерна у Канаді регулюються державою. Ще в 1897 р. було прийнято Угоду «Crow Nest Pass Agreement», відповідно до якої федеральний уряд надавав субсидії на перевезення зерна з прерій західних провінцій на експортні ринки. З 1941 р. діяла Програма сприяння перевезенню кормового зерна, за якою субсидувалося зберігання та транспортування кормового зерна з прерій у східні канадські провінції та до Британської Колумбії з метою стимулювати розвитку тваринництва. Історія «Crow Rate» сягає 1890-х рр, коли старателі виявили багаті руди вугілля та неблагородних металів у регіоні Кутеней на півдні Британської Колумбії. Американці погрожували розширити свої залізниці в цьому районі, щоб вивезти корисні копалини. CPR запросив субсидії в Оттави на будівництво залізниці через перевал Кроуснест в Британську Колумбію. Фермери в той же час благали федеральний уряд про субсидії, щоб зменшити свої витрати на транспортування. 6 вересня 1897 р. федеральний уряд прем'єрміністра Лор'є підписав угоду про перевал «Вороняче гніздо». Вона надавала CPR 3,3 млн. USD плюс права на корисні копалини в Кутенейс і дозвіл на будівництво тихоокеанської гілки залізниці через перевал Кроуснест з Альберти. Супсидія надавалась за умови, що залізниця погодиться назавжди знизити вантажні ставки на транспортування зернових та борошна в східному напрямку.

Угода переглядалася кілька разів, що призвело до компромісу у 1983 р., відповідно до якого тарифи на фрахт можуть зрости, але ніколи не будуть перевищувати 10 % світової ціни на зернові. Таким чином уряд виплатив щонайменше 560 млн. USD у вигляді субсидій. Система була не зовсім досконалою. З тими самими вантажем вагони з зерном час від часу подорожували на схід, а потім на захід. Власники робили ще для того, щоб отримати субсидію. Іншою перешкодою для продовження дії угоди «Crow Rate» було підписання Канадою договору GATT, який

зокрема передавав скорочення субсидій на транспортування сільсько-господарської продукції.

Після довгих років досліджень та опитувань громадської думки у 1993 р. система «Crow Rate» була остаточно припинена. Фермерам було надано одноразовий платіж у рамках програми «Western Grain Transition Payment». В наступні роки вартість транспортування зернових для канадських фермерів зростає щонайменше вдвічі. Удар був пом'якшений наступного року, коли ціни на пшеницю впали і з'явився стимул для посіву інших культур.

У зв'язку з зобов'язаннями у рамках Угоди СОТ з сільського господарства з 1995 р. Канада скасувала транспортні субсидії на перевезення зерна. Водночас, відповідно до прийнятого у 1996 р. закону «Про перевезення» («Canada Transportation Act») посилюється регулювання тарифних ставок: були встановлені максимальні норми, які могли використовувати перевізники при транспортуванні зерна. У 2000 р. до цього закону були внесені зміни, що замінили регульовані граничні фрахтові ставки встановленням лімітів на доходи («Maximum Revenue Entitlement») залізничних компаній від перевезення зерна із західних провінцій. Щорічно «Канадське транспортне агентство» встановлює межу максимальних доходів для основних залізничних компаній (CNR та CPR) з урахуванням експлуатаційних витрат та розумної норми прибутку. При цьому підприємства самостійно визначають тарифи на перевезення зерна. За перевищення встановлених лімітів сплачують штраф, який разом із сумою, що перевищує граничний дохід, направляється до «Western Grain Research Foundation». У 2020-2021 рр маркетинговому році CNR та CPR спільно перевезли більше 52 млн. т. західного зерна, що на 9 % більше, ніж обсяг, перевезений у попередньому році. Цей обсяг є найвищим показником за всю історію спостережень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Через блокування портів Україна не може вивезти близько 90 млн тонн агропродукції – Шмигаль URL: <https://forbes.ua/news/ukraine-ne-mozhe-vivezti-blizko-90-milyoniv-tonn-agroproduktii-cherez-blokuвання-portiv-shmigal-09052022-5889> (дата звернення: 08.06.2022).

2. В українських портах заблоковано 70 суден, з них 6 іноземних – у Маріуполі URL: <https://www.ornua.com/reports/> (дата звернення: 08.06.2022).

Холявко Н. І.

д. е. н., доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

Колоток М. О.

бакалавр,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна

НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Процеси діджиталізації протікають у низці сфер суспільного життя; сучасні інформаційні технології (блокчейн, штучний інтелект, хмарні технології, Інтернет речей та ін.) дозволяють обробляти великі масиви інформації, спрощують різноманітні процеси у бізнес-середовищі; цифрова трансформація бізнесу супроводжується активним впровадженням інновацій, що дають змогу підприємствам розвиватись та посилювати свої конкурентні позиції на ринку. Технології штучного інтелекту впроваджуються у торгівлю фінансовими активами, управління багатством, страхування та банківську справу, обслуговування клієнтів, кредитування тощо [1, с. 113].

Фінансові установи широко імплементують технології штучного інтелекту у свою діяльність. Причому найбільшу активність у даному напрямі демонструють банківські установи, оскільки усвідомлюють, що в сучасних умовах для привернення уваги потенційних споживачів вони мають бути динамічними й інноваційно орієнтованими, а також гарантувати клієнтам оперативну й комфортну комунікацію. На рис. 1 систематизовано основні напрями застосування штучного інтелекту в банківському секторі та фінансах.

Проаналізуємо детальніше деякі напрями застосування фінансовими установами цієї технології на практиці. По-перше, забезпечення кібербезпеки, що особливо актуалізувалось в останні роки, оскільки, згідно з офіційною статистикою, щодня відбувається величезна кількість цифрових операцій з грошима, а це, у свою чергу, може бути об'єктом для шахрайських схем. Провідні банківські установи світу використовують штучний інтелект для підвищення рівні безпеки онлайн-сервісів, мінімізації ризиків, виявлення шахрайств тощо. До прикладу, саме завдяки таким технологіям одному із найбільших банків Данії Danske Bank вдалось підвищити ефективність діяльності з виявлення шахрайських дій на 50% [2]. Використані цим банком системи алгоритмів виявлення шахрайства дозволяють цілодобово проводити моніторинг операцій і постійне відстеження підозрілих дій.

По-друге, чат-боти, що є досить популярними серед різноманітних компаній, зокрема і серед суб'єктів фінансового сектору. Фінансові установи застосовують чат-боти для організації безперебійного та цілодобово-

вого спілкування з клієнтами, а також максимально швидкого вирішення їх проблем. Окрім цього, чат-боти дають змогу відслідковувати поведінку споживачів фінансових послуг і, відповідно, формувати для них персоналізовані пакети пропозиції товарів чи послуг. Одним із успішних прикладів використання чат-ботів є віртуальний помічник американського банку *Bank of America* (чат-бот *Erica*). Чат-бот *Erica* має дуже широкий функціонал; станом на сьогодні ним вирішено понад 50 млн запитів клієнтів [3].

Рис. 1. Напрями використання штучного інтелекту в роботі фінансових установ

Джерело: складено автором на основі [2]

По-третє, прийняття кредитних рішень, що ускладнюється великою кількістю фінансових установ та розрізненістю їх клієнтських баз. Деякі установи нерідко стикаються із труднощами при оцінці кредитоспроможності особи чи компанії, спираючись на кредитну історію, кредитні рейтинги чи рекомендації. Технології штучного інтелекту можуть використовуватись для формування нових моделей, спроможних достатньо дієво аналізувати великі масиви інформації (наприклад, історію зайнятості, освіту, фінансові витрати, здійснювати оцінку можливості клієнта своєчасно погасити заборгованість тощо).

По-четверте, моніторинг змін на ринку фінансових послуг, що реалізувати вручну, зусиллями виключно персоналу фінансових установ практично неможливо в силу стрімкого зростання обсягів інформаційних ресурсів та їх високої мобільності. Застосування штучного інтелекту у цьому напрямі дозволить визначити кращий час інвестицій в акції, виявити потенційні ризики, прискорити процес прийняття рішень і т.п.

По-п'яте, виключно важливу роль, з точки зору оперативності й адекватності реагування на екзогенні виклики, відіграє збір і коректний аналіз даних. У такому контексті технології штучного інтелекту комбінуються із потужностями аналітики Big Data, яка дає можливість обробляти великі масиви інформації. Зокрема, так чинить британський банк *NatWest*, який завдяки додатку *Mimo* веде облік коштів клієнтів та надає широкі

можливості для управління цими коштами [4]. Варто додати, що аналітика на основі штучного інтелекту дає додаткові можливості в управлінні ризиками, в аналізі валютних, політичних та економічних коливань, у вивченні змін у фінансовому чи банківському секторі, включаючи зміни нормативних вимог, а також у виявленні закономірностей та кореляцій між даними.

По-шосте, штучний інтелект може бути успішно використаний при організації роботи з клієнтами, зокрема в напрямі забезпечення її зручності, швидкості та якості. У якості прикладу варто навести електронні банкінги, які використовуються низкою фінансових установ і дають можливість проводити майже всі операції в онлайн-режимі.

По-сьоме, автоматизація процесів, що є одним із яскравих проявів діджиталізації, спричинює підвищення ефективності та точності операцій, знижуючи при цьому затрати коштів та часу. У якості прикладу можемо навести *CoiN* американського банку *JP Morgan Chase*, що характеризується швидким аналізом даних з метою отримання необхідної інформації з мінімальними витратами часу [2].

Наведений у даній статті перелік напрямів використання фінансовими установами штучного інтелекту не є вичерпним, це лише найбільш поширені та популярні на сьогодні сфери. Аналізована технологія є однією із найбільш перспективних у фінансовому секторі, оскільки створює низку переваг як для фінансових установ (економія фінансових витрат і часу, залучення нових клієнтів, підвищення конкурентоспроможності), так і для споживачів фінансових послуг (спрощення і прискорення процесів надання послуг, зниження їх вартості).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Yuxin Li, Jizheng Yi1, Huanyu Chen and Duanxiang Peng. Theory and application of artificial intelligence in financial industry. *AIMS Press*. 2021. V. 1. № 2. P. 96-116.
2. AI in Banking – How Artificial Intelligence is Used in Banks. *AppinventivBlog*. 2022. URL: <https://appinventiv.com/blog/ai-in-banking/>
3. Чат-боти у банкінгу: Топ-7 прикладів успішного використання. *PaySpace*. 2018. URL: <https://psm7.com/review/chat-boty-v-bankinge-top-7-primerov-uspeshnogo-ispolzovaniya.html>
4. Як банки використовують AI та BIG DATA для створення нових сервісів. *Еверест*. URL: <https://www.everest.ua/yak-banky-vykorystovuyut-ai-ta-big-data-dlya-stvorenniya-novykh-servisiv/>.

Юркевич О. М.

к. е. н., доцент,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Кравчук М. В.

магістр,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СВІТОВИХ РЕЙТИНГІВ

Економічний розвиток країни значною мірою залежить від притоку іноземних інвестицій в країну, оскільки це сприятиме розширенню різних сфер діяльності і забезпечуватиме зростання ВВП. Сигналом для активізації іноземного капіталу є привабливий інвестиційний клімат в країні, який формується під дією значної кількості факторів. З метою узагальнення і унаочнення інформації створені різноманітні рейтинги, які дають змогу оцінити країну в розрізі різних показників. В ході дослідження було проаналізовано 14 рейтингів.

1) Рейтинг процвітання – за цим рейтингом з 2017 року спостерігається дещо зниження рівня процвітання, особливо різко в 2021 році (з 112 місця на 78), це як наслідок пандемії COVID-19 2020 року, де рівень виробництва, розвитку та нарощення рівня прибутків значно скоротився через карантинні обмеження, а оскільки цей рейтинг враховує ще рівень медицини, то 2020 рік похитнув її і так не стабільне становище. Рейтинг 2021 року знизився і лише на декілька позицій перевищує рівень 2015 року, що свідчить про зниження рівня добробуту населення [1].

2) Глобальний рейтинг інновацій – в цьому рейтингу Україна серед економік країн світу займає 49 місце, попереду розвинені країни світу та Європи, цей показник свідчить про малий відсоток фінансування наукових розробок та інновацій, проте з 2015 року спостерігається позитивна динаміку зростання позицій по рейтингу (з 64 місця в 2015 році на 49 в 2021 році). Україні, як країні з молодією розвиваючою економікою варто працювати над створенням інновацій та залучення їх в галузях виробництва, економіці [2].

3) Європейський рейтинг відкритості даних – Україна лише за два останні роки згадувалася в цьому рейтингу, і якщо в 2020 році цей показник становив 17 місце, то вже в 2021 році скоротився до 6, тобто на порталах та відкритих джерелах інформації все більше і прозоріше висвітлюються дані політичного життя, прозорості діяльності та інше. Даний показник може збільшити довіру іноземних інвесторів, тобто там де існує певна прозорість і правдивість даних легше спланувати діяльність, ризики та прибутки [3].

4) Світовий рейтинг володіння англійською мовою – ми на 40 місці серед країн світу, проте з 2019 року маємо здебільшого позитивну динаміку до зростання та закріплення позицій в рейтингу. Економіка країни все більше представлена останнім часом інверторами з англійськомовних країн та взагалі країн світу, а з даними партнерами та інвесторами, потенційними інвесторами спілкуватися та вирішувати певні питання потрібно міжнародною мовою – однією з таких є англійська. Тобто позиції в рейтингу покращуються за рахунок іноземних інвесторів в підприємства країни [4].

5) Всесвітній рейтинг щастя – на жаль в цьому рейтингу в Україні завжди були погані позиції, вище 100 місця жодного разу не піднімалися. Звичайно з 2018 року спостерігається позитивна динаміка, тобто наше населення поступово стало відчувати більший рівень щастя з року в рік, але рейтинг 2022 року все змінить, рівень щастя зросте лише після перемоги [5].

6) Рейтинг економічної свободи – це той рейтинг судячи за яким можна стверджувати, що рівень свободи України є дуже малим і це жодним чином не приваблює закордонних інвесторів, а причиною цього всього є політична нестабільність, недосконалість законодавчої бази, відсутність повної інтеграції законодавства та способів ведення бізнесу з європейськими та світовими стандартами [6].

7) Рейтинг всесвітнього індексу свободи преси – показує позитивну динаміку розвитку та нарощення рівня свободи преси, проте це лише 97 місця в 2021 році серед країн світу, тобто не самий високий рівень свободи, існують випадки коли відбувається диктування від органів законодавчої влади та інших посадових осіб який матеріал не варто висвітлювати на всю аудиторію, а краще змовчати [7].

8) Індекс сприйняття корупції – показник показує рівень корупції в країні і України на 122 місці серед країн світу, тобто ми країна де корупція процвітає і так швидко цю систему викоренити не вдається, а цей рейтинг також є першочерговим для закордонних інвесторів коли вони планують вкладати свої кошти в інші країни світу. Корупція блокує свободу ведення бізнесу, розвитку країни [8].

9) Рейтинг найсильніших військових армій світу – в 2021 році нашу армію позиціонували з 22 місцем серед країн світу, проте війна 2022 року чітко дала зрозуміти, що наша армія є однією із сильних армій країн Європи, мужність і патріотизм наших військових на найвищому рівні [9].

10) Рейтинг легкості ведення бізнесу – вказує на той факт наскільки підприємствам України легко у вирішенні певних проблем, податкового навантаження, можливості захопити нові ринки і от Україна в 2021 році показала показник 71 місце з 190 країн, що приймали участь в рейтингу. Ця позиція є дуже низькою, це блокує надходження інвестицій з країн світу, тобто інвестори не мають впевненості в отриманні прибутків та прозорості діяльності в країні [10].

11) Рейтинг конкурентоспроможності – показав, що наша економіка і продукція, яку ми виготовляємо є не конкурентоспроможною. В цьому рейтингу Україна на 54 місці в 2021 році серед 63 країн, звичайно з роками

спостерігається позитивна динаміка, але все ж таки це 10 місце з кінця рейтингу. Для покращення своїх позицій відчिनняні підприємства, а особливо металургійні та енергетичні мають здійснювати модернізацію процесу виробництва, залучати нові технології ефективності використання сировини та ін [11].

12) Індекс глобалізації – показує досить такі високі позиції України – це 45 місце з 209 країн світу, тобто наша країна нарощує взаємодію, покращує партнерські зв'язки з року в рік з країнами світу, що може провокувати приплив інвестицій від цих країн партнерів. На сьогоднішній день в більшості міст України є свої країни або міста-партнери, що розробляють плани з відбудови міст після бомбування, так Миколаїв має партнера Данію, Оdesa – місто Марсель, Київ – Канада [12].

13) Property Rights Alliance – показник, що свідчить про рівень захисту прав власності, де Україна стабільно коливається біля показника 100 і це є не дуже високий рівень враховуючи рейтинг країн Європи [13].

14) Кредитний рейтинг України – свідчить про певну ризиковість, особливо за наявності певних економічних проблем або нестабільності розвитку, даний показник знижує привабливість інвесторів до вкладання коштів в економіку країни, а саме в українські підприємства.

Загалом за проаналізованими рейтингами Україні необхідно покращувати рівень своєї інвестиційної привабливості, що спонукатиме приплив іноземних інвесторів, а отже і розвиток наших підприємств та економіки в цілому, та сприятиме появі появи нових робочих місць [14].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рейтинг процвітання. – Режим доступу: <https://nonews.co/directory/lists/countries/legatum-prosperity-index>
2. Глобальний рейтинг інновацій. – Режим доступу: <https://web.archive.org/>
3. Європейський рейтинг відкритості даних. – Режим доступу: <https://data.europa.eu/en>
4. Світовий рейтинг володіння англійською мовою. – Режим доступу: <https://www.ef.com/wwru/epi/downloads/>
5. Всесвітній рейтинг щастя. – Режим доступу: <https://worldhappiness.report/>
6. Рейтинг економічної свободи. – Режим доступу: <https://www.heritage.org/index/country/ukraine>
7. Рейтинг всесвітнього індексу свободи преси. – Режим доступу: <https://rsf.org/fr>
8. Індекс сприйняття корупції. – Режим доступу: <https://www.transparency.org/>
9. Рейтинг найсильніших військових армій світу. – Режим доступу: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>
10. Рейтинг легкості ведення бізнесу. – Режим доступу: <https://www.worldbank.org/en/programs/business-enabling-environment>
11. Рейтинг конкурентоспроможності. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/>
12. Індекс глобалізації. – Режим доступу: <https://ethz.ch/de.html>
13. Property Rights Alliance. – Режим доступу: <https://www.propertyrightsalliance.org/>
14. Кредитний рейтинг України. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk/kreditnij-rejting-potochni-rejtingi-zagalna-informacija-istorichni-zmini>

Батракова Т. І.

к. е. н., доцент,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Бакута О. О.

Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

ОБЛІКОВА СТАВКА НБУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Облікова ставка – один із головних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених і розміщених грошових коштів на відповідний період [1].

Облікова ставка є показником ціни грошей. Чим більше облікова ставка, тим більше ставки за кредитами і депозитам. Це стимулює населення заощаджувати в гривні. Проте збільшення облікової ставки зменшує кількість наданих кредитів, оскільки через збільшення ціни на гроші зменшується платоспроможність населення і, відповідно, попит на кредити.

Впродовж 2021 року облікова ставка НБУ стабільно зростала. Вона збільшилась з 6% до 9% річних. У 2022, з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну облікова ставка збільшилась до 10% річних і трималась на цьому рівні 4 місяці. З 03.06.2022 Правління Національного банку України прийняло рішення щодо підвищення облікової ставки до 25% річних [2]. Таке різке підвищення облікової ставки було зумовлено тим, що незначне збільшення не мало би суттєвого впливу на економічну та фінансову систему в країні.

Підвищення облікової ставки мало на меті захистити гривневі доходи та заощадження громадян, збільшити привабливість гривневих активів, знизити тиск на валютному ринку і через посилення спроможності Національного банку забезпечувати курсову стабільність і стримувати інфляційні процеси під час війни.

Індекс інфляції у лютому 2022 року становив 101,6%, у березні – 104,5% та у квітні – 103,1% [3].

Проаналізувавши аналогічне різке підвищення облікової ставки НБУ 04.03.2015 і зіставивши ці дані з індексом інфляції у році можна спрогнозувати, що у липні індекс споживчих цін збільшиться до 107,7%, а у серпні впаде до рівня 90,8%.

Отже, можна дійти висновку, що облікова ставка – це важливий макроекономічний інструмент Національного банку України, завдяки якому регулюється рівень інфляції та попит і пропозиція на гроші. В період війни люди більш схильні заощаджувати та знімати кошти з рахунків. Саме тому важливо збільшити привабливість гривневих вкладів, шляхом збільшення облікової ставки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <https://www.fg.gov.ua/articles/49630-oblikova-stavka-shcho-ce-oznachaye-i-na-shcho-vplivaye.html>
2. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua>
3. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>.

Зеленько О. О.

к. е. н., доцент,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Суботіна О. С.

студент, гр. 2М,
Харківський національний педагогічний
Університет імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

БЕЗРОБІТТА ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Проблема зайнятості та безробіття стала однією з найгостріших соціальних проблем, з якими зіткнулося людство у XX столітті. Безробіття несе із собою не тільки бідність значним верствам населення, а й впливає на духовний та моральний стан людей. В сучасних умовах зростання безробіття здатне стати фактором соціальної напруги, який в умовах війни в Україні, порушення логістичних ланцюгів в світовій економіці вже є серйозною проблемою.

У широкому розумінні безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування [1]. За методологією МОП безробітними вважаються особи, які не мають роботи, активно шукають її і готові приступити до неї впродовж наступних двох тижнів [2].

Виділяють наступні наслідки безробіття:

1) Скорочення податкових надходжень. Кошти, які надходять у бюджет держави у вигляді податків – це гроші, які сплачують громадяни зі своєї заробітної плати. Якщо зменшиться кількість робітників – відповідно зменшиться і кількість податків, які вони сплачують.

2) Зростання витрат на соціальну допомогу безробітним. Держава виплачує кожному офіційно зареєстрованому безробітному громадянину допомогу по безробіттю, якщо збільшиться кількість безробітних – збільшиться кількість бюджетних коштів, витрачених на допомогу для них.

3) Зростання злочинності через нестачу коштів. Згідно статистичних даних Литви за 2022 р. рівень безробіття у першому кварталі 2022 року збільшився з 6,4% до 9,6%. У той же період литовська поліція повідомляє, що рівень злочинності виріс на 18,4% у порівнянні з минулим роком, серед частих злочинів – крадіжки та шахрайство з метою вилучення коштів [4; 5].

4) Зниження рівня (втрата) професійної кваліфікації. Якщо безробіття триває довго – це призводить до зниження (втрати) професійних знань та навичок безробітного. Також, безробітні не проходять курси з

підвищення кваліфікації, тому якість їхньої роботи буде зменшуватися.

5) Посилення політичної нестабільності в країні, оскільки наявність значної кількості безробітних є сприятливим середовищем для розвитку популістських течій, які обіцяють просте вирішення складних соціально – економічних проблем. Також, популярність отримують політичні сили лівого спрямування, які обіцяють збільшити державне втручання в економіку, підвищити податки на багатих та ін., що не сприяє довгостроковому розвитку національної економіки.

6) Відставання обсягу фактичного ВВП від потенційного. Відставання фактичного ВВП від потенційного, іншими словами розрив ВВП, представляє собою обсяг продукції, який економіка втрачає через нездатність повною мірою використовувати свій виробничий потенціал. Зазначена залежність на теоретичному рівні описується законом Оукена згідно якого якщо фактичний рівень безробіття перевищує природний на 1% то відставання обсягу ВВП становить 2,5% [3].

7) Посилення процесів трудової міграції населення. Через відсутність роботи працездатні особи переміщуються з метою працевлаштування в інші регіони країни або в інші країни (зовнішня трудова міграція). Зокрема, масштабна зовнішня трудова міграція населення може стати значною соціально – економічною проблемою для країни-донора робочої сили: вона може стати фактором, який обмежує можливості економічного зростання у майбутньому, оскільки в країні не вистачатиме фахівців та працівників, негативний вплив міграції спостерігається у випадку коли трудова міграція переходить у постійне проживання працівників в іншій країні, у зменшенні народжуваності в країні, «відпливі мізків» з країни, втраті кваліфікації мігрантами, оскільки здебільшого вони працюють не за фахом, появі проблем з вихованням (навчанням) дітей у родинах мігрантів через тривалу їх відсутність вдома та ін.

8) Зниження рівня життя населення. Безробіття означає втрату постійного доходу, що впливає на попит в економіці. Через зростання циклічного безробіття частина людей буде змушена скоротити витрати на різноманітні товари та послуги, обмежити раціон харчування.

Отже, негативний вплив безробіття стосується не тільки економічної сфери у вигляді зниження ВВП та зменшення надходжень до державного бюджету, але й багатьох інших сфер життєдіяльності суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наказ Про затвердження Методологічних положень щодо класифікації та аналізу економічної активності населення №12 від 19. 01. 2011 р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0012832-11#Text> (дата звернення: 25. 05. 2022).
2. Про зайнятість населення: Закон України зі змінами, внесеними згідно з Законом № 2220-IX від 21. 04. 2022 р. – Ст. 243. (Редакція станом на 07. 05. 2022) [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 24. 05. 2022).
3. Словник економічних термінів [Електронний ресурс]. URL: <http://epi.cc.ua/>

zakon-oukena-29313.html (дата звернення: 08. 06. 2022).

4. Crime level up in Lithuania, Ukrainians among victims [Electronic resource]. URL: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1693478/crime-level-up-in-lithuania-ukrainians-among-victims> (date accessed: 07. 06. 2022).

5. Užimtumas ir nedarbas 2022 m. pirmąjį ketvirtį [Electronic resource]. URL: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/duomenu-komentaras-uzimtumas-ir-nedarbas-2022-m-pirmaji-ketvirti> (date accessed: 07. 06. 2022).

Биконя О. С.

к. е. н.,

Державна установа
«Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В РАМКАХ ЗВТ З ЄС В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

В умовах відновлення національної економіки необхідно звернути увагу на те, що протягом тривалого періоду зберігалися тенденції формування структури зовнішньоторговельних відносин України, пов'язані з експортом переважно сировинних товарів та імпортом технологічно складної продукції з високою часткою доданої вартості. Доцільним стає питання про підтримку виробництва та експорту високотехнологічної продукції, що сприятиме інтеграції до глобальних ланцюжків створення доданої вартості.

Сутність глобальних ланцюгів доданої вартості (ГЛДВ) полягає у послідовності взаємопов'язаних видів діяльності зі створення доданої вартості, що здійснюються на території різних країн та забезпечують виробництво товару чи послуги, починаючи з ідеї щодо їх створення та закінчуючи доставкою до кінцевого споживача [1; 2].

Принцип функціонування ланцюжків доданої вартості полягає в тому, що у кожній країні не відбувається формування повної вартості товару. Підприємства певної країни формують додану вартість на окремому етапі розробки, виробництва та збуту продукції. В глобальній системі ланцюжків доданої вартості існують наступні варіанти участі підприємств:

- 1) використання імпортованої сировини або компонентів для виробництва товарів на експорт;
- 2) експорт компонентів для подальшого використання у виробничому процесі в інших країнах.

При формуванні ланцюгів доданої вартості передбачається зростання в зовнішньоторговельному обороті частки проміжної продукції, тобто напівфабрикатів, комплектуючих обладнання, компонентів тощо [3].

Відповідно до класифікатора, розробленого Секретаріатом Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до високотехнологічних відносять такі групи товарів: аерокосмічна продукція; комп'ютерна та офісна техніка; електроніка та телекомунікаційне обладнання; фармацевтична продукція; наукові інструменти; електричні машини та обладнання; хімічна продукція; неелектричні машини та обладнання.

Слід зазначити, що «Дорожньою картою стратегічного розвитку торгівлі України 2017–2021» для визначення пріоритетних секторів було враховано як потенціал створення високої доданої вартості, так і ви-

сокий попит на світових ринках [4]. Тому при інтеграції до глобальних ланцюжків доданої вартості доцільним є відбір секторів для експорту з врахуванням можливостей розвитку національної економіки.

Пріоритетними секторами, що можуть створювати високу додану вартість та можуть бути інтегрованими до ГЛДВ є наступні сектори: інформаційно-комунікаційних технологій, фармацевтичний та машинобудування.

Важливим фактором для розвитку ГЛДВ є преференційні торговельні угоди та вирішення питань, що пов'язані з оцінкою відповідності продукції стандартам та нормам країн на ринках яких буде відбуватися торгівля кінцевою продукцією.

Враховуючи виклики та перспективи, національним товаровиробникам доцільно приєднуватися до тих ГЛДВ, що задіяні в країнах, з якими підписані угоди про зону вільної торгівлі та взаємний захист інвестицій. Так Угода про асоціацію України та ЄС надає значний потенціал для вітчизняних підприємств стосовно інтеграції до європейських ГЛДВ [5]. Слід зазначити, що між ЄС та Туреччиною підписана угода про асоціацію та відбувається активне співробітництво різних галузей економіки. Відповідно перспективним є співробітництво в рамках трикутника ЄС-Україна-Туреччина, особливо в сфері виготовлення продукції машинобудування. Також доцільним є посилення співробітництва з Німеччиною, оскільки є перспективи повного використання потенціалу механізмів ГЛДВ. Про це свідчить досвід інтеграції підприємств Центральної та Східної Європи до виробничого циклу підприємств Німеччини.

З метою формування та реалізації ефективної політики стимулювання високотехнологічного експорту доцільним є впровадження інституційних, організаційних, інформаційних та фінансових заходів, зокрема:

- впровадження нових сучасних механізмів представництва зовнішньоекономічних інтересів підприємств фармацевтичної та машинобудівної галузей за кордоном;
- запровадження механізмів фінансової підтримки експортної діяльності, зокрема кредитування, гарантування та страхування експорту;
- забезпечення комплексної інформаційної підтримки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- розвиток та впровадження сертифікації, управління і контролю якості;
- підтримка розвитку виробничої та транспортної інфраструктури, розвиток логістичних послуг;
- застосування механізму публічно-приватного партнерства з метою залучення недержавних інвестиційних ресурсів для розбудови кластерів, індустріальних парків та інших форм організації інноваційної діяльності;
- впровадження адресних податкових пільг високотехнологічним галузям, які надаються вибірково підприємствам, що опановують виробництво нової техніки.

Для підвищення привабливості для покупців в рамках глобальних

ланцюжків доданої вартості необхідним є виготовлення продукції, що відповідає визначеним стандартам. Відповідно для подальшої інтеграції до ГЛДВ європейських країн доцільним є подальший розвиток системи технічного регулювання та інфраструктури якості для забезпечення підписання Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислових товарів в країнах ЄС.

Удосконалення торговельної політики в рамках зони вільної торгівлі між Україною та ЄС потребує оновлення стратегічних документів, що необхідні для подальшого розвитку вітчизняної системи технічного регулювання. Потрібно передбачити етапи та комплекс заходів стосовно подальшого розвитку вітчизняної системи технічного регулювання як в контексті євроінтеграції, так й з урахуванням майбутніх інтеграційних процесів та створення зон вільної торгівлі з різними країнами. З метою нівелювання ефекту відставання в імплементації норм та правил європейських країн необхідно почати розробку та впровадження механізмів швидкої адаптації до змін у європейському законодавстві та оновлення гармонізованих стандартів країн ЄС.

Також доцільно розпочати роботу щодо розширення переліку промислової продукції «Промислового безвізу». Оскільки умовами Угоди АСАА передбачено, що торгівля товарами між Україною та ЄС в охоплених цією угодою секторах буде здійснюватися на тих самих умовах, що застосовуються в торгівлі товарами між країнами-членами ЄС, то доцільно включити до неї широке коло товарів українського експорту. За умови гармонізації стандартів та створення інфраструктури якості «Промисловий безвіз» може бути поширений на лікарські препарати, медичні прилади та високотехнологічну продукцію машинобудування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іванов Є.І. Показники інтеграції національної економіки в глобальні ланцюги доданої вартості. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 5-6. С.68–75.
2. Кравцова І.В. Методика дослідження глобальних ланцюгів доданої вартості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 16. С. 39–44.
3. Дугінець Г. В. Глобальні ланцюги вартості: монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 412 с.
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1017-р. «Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки» URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/proshvalennyaeksportnoyi-strategiyi-ukrayini-dorozhnoyi-kartistrategichnogo-rozvitku-torgivli-na-20172021-roki>
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf).

Gaiduk I. S.

researcher

SSI "Institute of educational analytics"

Kyiv, Ukraine

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF NPFs IN UKRAINE DURING THE WAR AND POSTWAR RECONSTRUCTION

In a state of war, private pension funds (NPFs) maintain the accumulation of people, continue to pay timely and in full the accumulative pensions to participants, transferred the service online.

Asset management companies invest their pension savings during the war mainly in Ukraine's military bonds, thus supporting the state.

An indicator of trust in the system of private pension provision (PPP) is also the fact that people continue to contribute to NPFs, and therefore believe in their pension future in Ukraine and build it right now.

Fund administrators have implemented additional measures to protect people's personal data and information about their pension savings, perform daily backups of databases and securely store them using cloud servers.

In particular, the National Securities and Stock Market Commission (NSSMC) at an extraordinary meeting on February 24, 2022 adopted a number of decisions on the activities of NPFs:

- asset management companies and custodians of NPFs to suspend operations with NPFs assets;
- NPFs administrators to stop conducting operations in the systems of personalized accounting of NPF participants [1].

NSSMC summed up the development of PPP (September 30, 2021) and published them on its website. As of the end of September, the State Register of Financial Institutions contained information on 63 NPFs and 19 NPF administrators.

The total value of assets generated by NPFs (September 30, 2021) amounted to UAH 3 788,6 million, which is 8,6 % or UAH 300,0 million more than in the same period of 2020.

The main areas of investment in pension assets were government securities (46,3 %), cash in bank accounts (35 % of invested assets), bonds of enterprises issuing residents of Ukraine (9,7 %), real estate (3,1 %), domestic local bonds (2,5 %).

As of September 30, 2021, the total income received from investing pension assets amounted to UAH 2 870,2 million, having increased by UAH 311,4 million or 12,2 % compared to September 30, 2020 [2].

The Russian Federation's large-scale military aggression against Ukraine has changed the best of many Ukrainians. Already among the NPFs participants there are many people who want to give charitable assistance at the expense of their own accumulated pension funds, who work for charitable organizations, purposefully raise funds to meet the needs of the Armed Forces of Ukraine and

the victims.

Therefore, I propose to expand the list of grounds for the provision of pension assistance during martial law, in particular for the provision of charitable assistance at the request of a member of the fund without reference to the participant's retirement age. And in accordance with the pension funds to transfer such pension funds to the recipient of charitable assistance, chose a member of the fund (or his successor) at will [3].

Thus, if technically possible, the Commission allows a number of transactions with NPFs assets at least once a month, in particular, to calculate the net unit value of pension assets of the respective NPFs. Among them:

- the custodians of NPFs assets have the right to dispose of NPFs administrators to make payments to persons-participants of NPFs, with whom an agreement on the payment of pensions for a specified period. They may also pay one-time pension for members or their heirs in the presence of the bases provided by the legislation, and provided that such regulations comply with the requirements of the law and NPFs documents;

- custodians of assets have the right to carry out orders of asset management companies on concluding new agreements on the placement of funds on deposit accounts of banks.

It is important that when calculating the value of assets and the net asset value, the funds received as a result of passive income on NPFs assets should be taken into account. Asset custodians have the right to comply with asset management companies orders to purchase government securities at the expense of NPFs, transactions with which the regulator allowed on February 28, 2022.

Asset management companies together with the custodian of the assets of the relevant NPF must ensure the appropriate recalculation of the net value of a unit of pension assets in the manner prescribed by law. NPFs administrators, in turn, are obliged to ensure the reflection in the systems of personalized accounting of NPFs participants all the consequences of these operations [4].

Therefore, as a result of studying the state of development of NPFs during the war, it is necessary to provide the following proposals to increase the efficiency of the pension savings system:

- 1) restore the economy and guarantee social protection of people, financial resources are needed, which are ready to provide Ukrainian and international charitable and public organizations;

- 2) it is necessary to expand the sources of pension assets of NPFs also through charitable contributions, grants and domestic or international assistance;

- 3) expand the list of persons who can be contributors to the NPF and, accordingly, make pension contributions for the benefit of individuals participating in the NPF;

- 4) provide charitable assistance at the request of the participant of the fund without reference to the participant's retirement age. Accordingly, to allow pension funds to transfer such pension funds in favor of the recipient of charitable assistance, chosen by the participant of the fund (or his successor) at his own request.

REFERENCE:

1. НКЦПФР: рішення у зв'язку із введенням воєнного стану. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nktspr-rishennia-u-zv-iazku-iz-vvedenniam-voiennoho-stanu>.
2. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондовому ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>.
3. Пенсійні накопичення на благодійну допомогу. URL: https://www.uaapf.com/index.php?option=com_content&view=article&id=486:2022-05-11-13-16-35&catid=1:2009-09-24-10-44-06&Itemid=2.
4. НКЦПФР визначила порядок проведення операцій з активами НПФ у воєнний час. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/nktspr-vyznachyla-poriadok-provedennia-operatsiy-z-aktyvamy-npf-u-voiennyi-chas>.

Міночка О. М.

д. е. н., доцент,
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: РОЛЬ У СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Українська наукова економічна думка дедалі глибше усвідомлює, що підприємництво є одним із основних факторів формування та розвитку економіки з ринковим механізмом господарювання. Успішна трансформація української економіки, яка на даний момент ще перебуває у перехідному стані, маючи орієнтацію на розбудову сучасної соціально орієнтованої економічної системи, неможлива без діяльності підприємців, які зумовлюють відповідні зміни як на мікро-, так і на макроекономічному рівні.

Серед останніх наукових досліджень найпомітнішою й найпрактичнішою з політекономічної точки зору є праця провідного українського вченого З. Варналія [1]. Базуючись на логіко-історичному методі наукового пізнання автор доводить, що відносини підприємництва належать до об'єкту політико-економічного дослідження. В роботі розкрито теоретико-методологічні засади підприємництва і конкуренції, досліджено проблеми діалектики цих явищ, як невід'ємних атрибутів ринку, та визначено умови і особливості розвитку інноваційного підприємництва у складі ключових інноваційних чинників забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. Викладено теоретичні основи феномену підприємництва з погляду ретроспективи та економічної інтерпретації. Визнається, що у вітчизняній економічній літературі «досі спостерігається поверхневе, спрощене, а інколи й заплутане тлумачення суті підприємництва і підприємця», що неминуче вплинуло на визначення цих понять у законодавчих актах та застосуванні у господарській практиці. Поняття «підприємництво» визначається як «надзвичайно широке й містке», у якому «переплітається сукупність економічних, юридичних, політичних, історичних і психологічних відносин. Складалося воно протягом значного часу, змінюючись під впливом базисних і надбудовних інститутів, психології людей тощо» [1, с. 97-98].

Наразі окреслюється потреба в переробленні існуючих підходів до вивчення трансформаційних процесів в економіці і суспільстві з метою розроблення відповідних заходів реформування на базі нових методологічних засад. Системною теоретико-методологічною основою дослідження є інструментарій міждисциплінарного синтезу – соціально-філософські методи, методологічні підходи, концепції й гіпотези класичної науки, фундаментальні положення інституціональної, неокласичної та еволюційної теорій, методологічні постулати архітекτονіки і інституціональної політичної економії [2].

Системно-категоріальний принцип вираження інституту (авторський підхід [3]) дає можливість знайти взаємозв'язок ідеального з реальним, формування і ефективного функціонування інституціональних механізмів (інституціалізація), процесів суспільної трансформації з практичними діями та реформуванням окремих сфер суспільного життя. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методологічних засад системного дослідження відносин власності, ідентифікації інституту власності як спільно-роздільної ресурсної системи й обґрунтування на цій основі перспектив перетворення соціально-економічної системи [3]. У системі власності закладено механізми спадковості і мінливості, які й визначають генетичний рівень еволюції, той вихідний рівень, де починає з'єднуватися природне і суспільне, де зароджується саморозвиток, формуються і успадковуються генетичні ознаки господарства. У вирішенні проблем реконструкції соціально-економічної системи потрібно базуватися на розумінні єдності об'єктивної трансформації і реформування системи власності як базового інституту суспільства та основи його перетворення.

Розроблено концепцію формування системи власності як спільно-роздільної ресурсної системи («СВ-СРРС») [3]. В межах цієї системи індивіди набувають статусу повних інституційних власників та інституційних підприємців у царині відносин власності. Це дозволило визначити методологічну основу для побудови соціо-техно-економічного механізму мобілізації ресурсів на усіх рівнях соціально-економічної системи для задоволення потреб громадян і суспільства та гармонічного поєднання індивідуальних і спільних інтересів.

У розробленій нами концепції наголос робиться не стільки на «координаційних і розподільних аспектах інститутів» – правил, а окреслюється й переважає відтворювальний аспект інституціональних механізмів СВ-СРРС. У результаті дії цих механізмів отримуємо єднання інтересів членів громади та заінтересованість кожного у відтворенні ресурсів у межах СВ, яка є спільно-роздільною, й розуміння, що її розвиток залежить від якості управління цією системою з боку громади та кожного її члена як інституційного підприємця безпосередньо. Дія інституціональних механізмів має на меті досягнення умовної поведінки людини й квазідобровільного виконання нею правил у межах співтовариства, до якої вона належить, та є інституційним проектувальником СВ-СРРС. Усвідомлене індивідом слідування узгодженої з діями інших стратегії, спрямованої на розширене відтворення їх СВ, за умови дієвої системи нагляду (з включенням елементу взаємонагляду), яка забезпечує умови підтримки правил на високому рівні при низьких витратах, створюють ситуацію, коли стабільні інституційні домовленості та індивідуальні стратегії підтримують одна одну [3, с.211, 216].

Процес індустріалізації з переходом до нової економіки й постіндустріального суспільства розглядається нами як інституціональний комплекс, заснований на системі власності. І механізми цих перетворень виглядають не як абстрактні механізми, а як зрозумілі, передбачувані і

керовані з боку суспільства інституціональні механізми системи власності, в нашому варіанті викладу їх суті та структури [3]. Запропонований підхід дає змогу усвідомити реальні механізми побудови нового суспільства («нового індустріального», «постіндустріального», «інформаційного»), в якому громадянська спільність є не просто асоціацією вільних самоврядних об'єднань, а передусім суспільством, в якому окремі громадяни є його головними компонентами ... відбувається зміна системи поглядів на науково-технічний прогрес як розумно контрольований засіб досягнення необхідних матеріальних передумов реалізації морально-ціннісних орієнтирів.

Е. Остром своїми дослідженнями [4] доводить, що за певних умов індивіди є здатними до інституційного підприємництва. Такі умови створюються в СВ-СРПС, де члени громади набувають статусу повного інституційного власника, і кожен з них стає спроможним до виробництва правил, що дійсно може стати суспільним надбанням.

СВ-СРПС якраз і являє собою цю стабільну інституціональну основу, що детермінує безальтернативну складову функціонування сучасних господарських систем на всіх рівнях. Інституціональний механізм СВ-СРПС функціонує як інструмент інституційного руйнування і інституційного виробництва, визначаючи їх співвідношення і канали взаємодії. Цей механізм забезпечує інноваційне виробництво правил у системі власності за участю індивідів як повних інституційних власників. Йдеться про тривалий процес демократизації відносин власності, який безпосередньо пов'язаний із становленням та розвитком справжнього громадянського суспільства та глибокою демократизацією усієї системи суспільних відносин.

Якщо «підприємництво – універсальна загальноекономічна функція будь-якої економічної системи, що поєднується з виконанням інших видів діяльності» [5], то інституційне підприємництво сприймається у якості універсальної соціально-економічної функції нової економіки. Статус повного інституційного власника (в межах СВ-СРПС виникає умовне володіння власністю або умовне право на володіння власністю будь-якої форми (типу, виду)) за нашим підходом постає визначальною властивістю інституційного підприємця.

Сформулювавши концепцію підприємництва, Й. Шумпетер показав, що в економічному мисленні того часу було недостатньо новизни і мав минути певний час, поки нові ідеї завоюють уми. Більше того, цей процес пов'язаний з особливими труднощами через відсутність чітких структур і загально визнаної термінології. Ці проблеми не втратили своєї актуальності і до сих пір.

Управління СВ-СРПС сприяє (або «виховує») спроможності людини до адаптивної поведінки, пов'язаної з управлінням наявними в розпорядженні ресурсами. Інституційне підприємництво стає постійною інноваційною діяльністю, більше того, на сьогодні виходить на вищий суспільний рівень. В основі процесу інституційної підприємницької діяльності лежать сучасні тенденції до суспільного розвитку, які пов'язані з гумані-

зацією усіх сфер суспільного життя.

Специфіка й основна функція інституційного підприємництва також полягають у здатності в особливий спосіб поєднувати, організовувати фактори виробництва: землю, капітал, працю, до яких наразі доєднано і знання. «Функції підприємця полягають у поєднанні, комбінуванні факторів виробництва» [1, с.110] і здатність до цього визначається особистими рисами підприємця, його творчими здібностями, які формується в процесі інституційного проектування в СВ-СПРС.

Інституційне підприємництво є функцією інституційного середовища, що вбирає в себе усі сфери суспільного життя і економічна система вбудована в соціальні відносини. Набуваючи статусу інституційного підприємця в суспільстві пересічені люди максимально залучаються до організації управління суспільним життям, «несуть персональну відповідальність за реалізацію своєї свободи» і саме це, за визначенням К. Поланьї, може перетворити суспільство на життєдайне і справедливе. У своїх дослідженнях вчений виходить з того, що у всіх інших, крім капіталізму вільної конкуренції, суспільствах, «економіка є інститутом, що визначається та залежить від норм, звичаїв та інших соціальних відносин» [6, с. 174].

Як підприємництво, ставши найважливішим економічним ресурсом, перетворило економічне життя у XX ст. [5], інституційне підприємництво, ставши найважливішим соціально-економічним ресурсом у XXI ст., створює умови для переведення економіки на інноваційно-інвестиційну модель постіндустріального сталого розвитку. Методологічні основи дослідження інституційного підприємництва, яке за своєю суттю є динамічно-інноваційним, доцільно вивчати в контексті суспільного розвитку, особливостей самоорганізації системи в різних умовах соціально-економічних трансформацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Варналій З.С. Конкуренція і підприємництво: монографія. Київ: Знання України, 2015. 463 с.
2. Гриценко А. Институциональная политическая экономия: предмет, методология, содержание. LAP LAMBERT Academic Publishing, 2014. 505 с.
3. Міночкіна О. М. Трансформація інституту власності як основа реформування національної економіки : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АрТЕк», 2017. 486 с.
4. Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности пер. с англ. М.: ИРИСЭН, Мысль, 2010. С. 447.
5. Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). М.: Прогресс, 1982. С.199.
6. Зайцев Ю.К., Москаленко О.М. Сучасна політична економія як теоретична основа економічного розвитку суспільства: у 2 кн. Кн.1. Філософсько-методологічні засади архітекtonіки предмета сучасної політичної економії: монографія. Київ: КНЕУ, 2018. 397 с.

Красноносова О. М.

к. е. н., доцент,

Науково-дослідний центр індустріальних
проблем розвитку НАН України, м. Харків, Україна

АКТИВІЗАЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Сучасні трансформаційні процеси в регіональних економічних системах, що в останні декілька років характеризуються значним впливом інновацій та цифровізації, набули особливої актуальності в умовах воєнного стану у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України.

Успіх у виході з кризового стану економіки регіонів, території яких були частково окуповані, багато в чому залежить від рівня інвестиційної активності у цих регіонах, який на пряму залежить від здатності представників малого бізнесу у найкоротші терміни та з мінімальними витратами активізувати бізнес-середовище в межах означених територій.

Активізація інвестиційної діяльності має сприяти інноваційному розвитку представників бізнесу у всіх без виключення регіонах України і підвищити рівень їх конкурентоспроможності.

Реформа децентралізації влади дала змогу реалізації ефективних організаційних процесів на рівні територіальних громад та адміністративних областей у цілому. Регіони змогли керувати власними ресурсами та організувати ефективну міжрегіональну кооперацію. На сьогодні, коли військова агресія Російської Федерації проти України не припинилась, а її негативний вплив на економіку регіонів у значній мірі посилюється та характеризується проявом вимушеного скорочення їх економічної активності, спостерігається нестача інвестиційних ресурсів, які чинять безпосередній вплив на рівень розвитку економіки, її інноваційність та конкурентоспроможність.

Все це актуалізує питання активізації трансформаційних процесів у регіональному розвитку з метою подолання наслідків військової агресії Російської Федерації проти України.

Світовий досвід наукових досліджень щодо вирішення питань активізації трансформаційних процесів у регіональному розвитку [1, 2] свідчить про наявність певних особливостей в організації інвестиційного стимулювання підприємницької діяльності. На перший план більшість фахівців висувають питання визначення рівня інноваційної активності. Особливої уваги потребують питання організації контролю якості та конкурентоспроможності продукції регіонального підприємництва. У перспективі необхідним стає досягнення балансу у розвитку складових економічної системи регіону.

Авторський підхід до вирішення кола означених завдань полягає у визначенні пріоритетних напрямів щодо подолання проблем кожного з регіонів у цілому та кожної територіальної громади з його складу та розробленні прикладних рекомендацій щодо забезпечення збалансованості у

розвитку економіки, заснованих на вдосконаленні практики інвестування в розвиток певних видів економічної діяльності на підґрунті їх націленості на інновації та відповідність світовим стандартам якості товарів, робіт і послуг.

Серед наробок [3] має місце авторський підхід до цільового фінансування видів економічної діяльності шляхом організації інвестування в інноваційний розвиток. Запропонована методика вибору управлінських рішень містить у підґрунті кількісне комплексне оцінювання доцільності інвестування у певний вид економічної діяльності в межах означеної адміністративної території, будь то громада або регіон у цілому, в залежності від рівня прийняття управлінського рішення.

Доведено, що рівень соціально-економічного розвитку адміністративної території та рівень схильності до інновацій обраних видів економічної діяльності на пряму залежить від ефективності та розміру інвестиційних ресурсів, що спрямовані в регіон. На обсяги інвестиційних ресурсів безпосередньо впливає рівень інвестиційної привабливості адміністративної території, який характеризується ступенем соціально-економічного, фінансового та політичного розвитку. Рівень інвестиційної привабливості визначає напрямок інвестування ресурсів у певні види економічної діяльності.

Рівень інвестиційної привабливості регіонів формується під впливом ряду факторів, серед яких слід відзначити: рівень розвитку інноваційної інфраструктури, яка дає можливість створювати нові знання та інновації; рівень розвитку бізнесу, який посилюється інвестиційними процесами; фінансово-кредитну систему, що сприяє підвищенню ефективності та зниженню ризику інвестування; розвиток сфери виробництва, що характеризується станом основних засобів і потребою в їх інноваційному оновленні для забезпечення економічної безпеки; інституційну структуру, що формує інституційну архітектуру залучення інвестиційних ресурсів і є регресором, або навпаки прогресором з точки зору активізації трансформаційних процесів через створену систему інститутів, законів, правил тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Levchenko I., Dmytriieva O., Shevchenko I., Britchenko I., Kruhlov V., Avanesova N., Kudriavtseva O., Solodovnik O. (2021). Development of a Method for Selected Financing of scientific and Educational Institutions Through targeted Capital Investment in the Development of innovative Technologies. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 3, 55-62. DOI: 10.15587/1729- 4061.2021.235930.
2. Milchik I.V., Grishina E.N., Nagovitsyna E.V. (2021). Investments in the innovative development of regional economy: consequences for quality of regional entrepreneurship's products. *International Journal for Quality Research*, 15(4), 1141-1158. DOI: 10.24874/IJQR15.04-08.
3. Krasnonosova O., Perepeliukova O., Papp V., Doronina M., Romaniuk M. (2022). Organizational-Economic Mechanism of Attracting Investment Resources in the Innovative Development of Regions in Teams of Sustainable Development. *International Journal of Computer Science and Network Security*. VOL.22 No.2. February, 376 - 384. DOI: 10.22937/IJCSNS.2022.22.2.48.

Панченко Н. В.

Балацька В. А.

здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Ключка О. В.

к. е. н., доцент,
доцент кафедри фінансових ринків і технологій,
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Важливим напрямком реалізації соціальної політики держави є удосконалення системи соціального забезпечення населення. В Україні вже відбувся перший етап пенсійної реформи, але питання функціонування та впровадження такої пенсійної системи є досить актуальним, тому що від пенсійного забезпечення залежить рівень стабільності та економічного розвитку країни.

Питання функціонування пенсійної системи України досліджувало багато вчених-економістів, серед них Гуменюк В. вивчав напрями вдосконалення законодавчої бази у сфері пенсійного забезпечення, Венедіктов С., розглядав правові засади регулювання пенсійної системи, Болотіна Є., аналізувала проблеми розвитку пенсійного забезпечення в Україні в контексті соціального захисту. Деякі науковці вважають, що пенсійне забезпечення стосується лише тих виплат, що здійснюються з державного бюджету, але хоча зазначити, що таке тлумачення є хибним, так як законодавчими актами передбачено обов'язок держави у створенні умов для забезпечення пенсіями всіх категорій громадян на обов'язкових та добровільних засадах. Джерелом фінансування зазначених виплат слугують внески роботодавців та працівників, також дохід від інвестування пенсійних нагромаджень, а кошти з державного бюджету використовують в окремих випадках.

Пенсійна система – це сукупність організаційних, юридичних та інших передбачених законодавством дій, спрямованих на забезпечення соціальних довічних грошових виплат непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних обставин (інвалідність, настання старості, втрата годувальника) у розмірах не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством [3].

Ключовим у пенсійному забезпеченні є виплата пенсій незалежно як попередньо здійснювалися відповідні платежі (пенсійні внески). Такі внески можуть мати системний обов'язковий характер (накопичувальна складова) або зовсім не здійснюватися особою, а гарантуватися державою (солідарна складова) пенсійного забезпечення – у цьому випадку

відбувається перенесення платежів з індивіда на суспільство в цілому [1, с.135].

Виключно законами про пенсійне забезпечення визначаються: види пенсійного забезпечення; умови участі в пенсійній системі чи її рівнях; пенсійний вік для чоловіків і жінок, з досягненням якого особа має право на пенсійні виплати; джерела формування коштів, що спрямовуються на пенсійне забезпечення; умови, норми та порядок пенсійного забезпечення; організація та порядок управління в системі пенсійного забезпечення [2, с.43].

Структуру національної пенсійної системи визначено у Законі України «Про загальнообов'язкове пенсійне страхування» (далі – Закон). Так, відповідно до ст.2 Закону, система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів: солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; система недержавного пенсійного забезпечення [3].

Наразі економісти виділяють ряд недоліків стосовно накопичувальних пенсій, а саме: зменшення надходжень до Пенсійного фонду України, тому що не планується збільшення податкового навантаження на роботодавців, заощадження знеціняються, оскільки зростає рівень інфляції, відсутність гарантії збереження коштів та нерозвиненість фондового ринку, оскільки недостатньо надійних інструментів для вкладення коштів.

Наша держава запроваджує на законодавчому рівні певні правила в частині запровадження пенсійної системи і пенсійного забезпечення, при цьому формуючи переваги та недоліки. Основними перевагами є те, що накопичувальна система пенсій не залежить від демографічних проблем, забезпечує інвестиційний ресурс економіки, забезпечує персоналізацію і індивідуалізацію накопичення грошових коштів. Проте, недоліками є те, що подальше погіршення фінансового стану. Пенсійного фонду, забезпечення якого здійснюється з державного бюджету, вплив. Фінансово-економічної кризи, зумовленої введенням воєнного стану, а саме зниження заробітних плат, незабезпечення умов гарантування повернення та збереження коштів населення.

Проте, виходячи з цього таку систему досить складно реалізувати. Така реформа стосується великої кількості політично активних людей, і не принесе політичних дивідендів. І якщо частину коштів із солідарної системи буде перераховано на накопичувальні рахунки, то дефіцит Пенсійного фонду доведеться перекривати якимось надходженнями, що несе за собою загрозу макрофінансовій стабільності держави.

Ще одним фактором впливу на пенсійну систему є те, що в умовах воєнного стану пенсіонери потребують особливої уваги та підтримки. В квітні 2022 року середній розмір становив 4 370,45 гривень, а мінімальна пенсія з 1 січня 2022 року встановлена у розмірі 1 934, 00 гривень з урахуванням прожиткового мінімуму [4].

Станом на 01.05.2022 загальний обсяг заборгованості Пенсійного

фонду України за позиками за рахунок коштів єдиного казначейського рахунку (далі – ЄКР) /з урахуванням заборгованості попередніх років/ становив 84,9 млрд грн і збільшився з початку року на 14,6 млрд грн, що свідчить про погіршення фінансового стану фонду і збільшення його залежності від ресурсів державного бюджету та позик за рахунок коштів ЄКР [5].

Перспективи розвитку пенсійної системи України пов'язані з пошуком шляхів збалансування солідарного рівня (поступове підвищення пенсійного віку відповідно до зростання очікуваної тривалості життя, заохочення пенсіонерів до участі в робочій силі, ширше залучення працездатного населення до солідарної пенсійної системи) як необхідної передумови впровадження обов'язкового накопичувального рівня, стимулювання участі громадян у приватних пенсійних планах.

Таким чином, пенсійна система нашої держави є нестійкою та потребує доопрацювання. Деякі аналітики спираються на те, що людям потрібно пізніше виходити на пенсію, тобто довше залишатися економічно активними, проте, вважаючи на той фактор, що в країні введено воєнний стан, пенсійна система потребує доопрацювання або пошуку резервів для фінансування найбільш незахищених верств населення держави.

Наша країна перебуває на ранній стадії перебудови, це дозволяє застосовувати досвід інших країн, які в окремих напрямках пішли далі, враховуючи переваги і проблеми окремих пенсійних систем країн світу, їхні функції, принципи побудови, організаційний, фінансовий механізми тощо. Тому розробка основ пенсійної політики і заходів по її реалізації для вирішення ряду проблем державного регулювання пенсійних систем в Україні повинна базуватися на аналізі того передового досвіду, який накопичений в різних державах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шалієвська Л. І. До питання про сутність пенсійного забезпечення населення України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. Львів. 2018. Вип. 1. С. 130–140.
2. Гуменюк В. Є. Напрями вдосконалення законодавчої бази публічного управління у сфері пенсійного забезпечення в країні. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. С.41-45.
3. Про загальнообов'язкове пенсійне страхування: Закон України від 09 липня 2003 № 1058-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 03.06.2022).
4. UNN. Українські національні новини, інформаційне агентство: виплати в умовах війни. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1979766> (дата звернення: 03.06.2022).
5. Офіційний сайт Комітету з питань бюджету URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/223565.html> (дата звернення: 03.06.2022).

Зеленько О. О.

к. е. н., доцент,
«Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди»
м. Харків, Україна

Мар'єнко А. О.

студентка,
«Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди»
м. Харків, Україна

ТЕНДЕНЦІЇ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗРОСТАННЯ ЦІН В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

На тлі зростаючого побоювання щодо різкого зростання цін на енергію та продуктів харчування влада у багатьох країнах почала встановлювати нові перешкоди для експортерів різноманітних товарів, в першу чергу сировини та продуктів харчування. Зазначена тенденція може суттєво посилити глобальний ціновий шок та інфляцію продовольства.

Останніми роками у міжнародній торгівлі спостерігається стійка тенденція коли уряди, побоюючись зростання цін всередині країни впроваджують експортні обмеження. Так, Китай нещодавно запровадив обмеження експорту мінеральних добрив на світовий ринок намагаючись у такий спосіб утримати стабільність цін та належний рівень запасів на внутрішньому ринку. Оскільки Китай є одним із найбільших постачальників фосфатів, карбаміду та сульфатів, частка якого складає 30% світової торгівлі, то обмеження експорту призведе до дефіциту на традиційних експортних ринках у Південно- Східній Азії, Індії та Пакистану.[1] До подібних кроків вдалися уряди Індії – заборона на експорт пшениці[2], Індонезії – експорт пальмового масла, Малазії – експорт курятини, Аргентини – обмеження на експорт яловичини, Росії – експорт мінеральних добрив, пшениці та постачання інертних газів (неон, аргон, ксенон, криптон та ін.)[3]

Такі дії допомагають на певний час зменшити інфляцію в країні однак створюють нові проблеми:

- виникає дефіцит товарів, які опинились під експортними обмеженнями який, в свою чергу, провокує подальше зростання цін на світовому ринку і сприяє впровадженню обмежень іншими країнами. Так, за даними аналітиків, обмеження експорту мінеральних добрив призведе до зменшення виробництва кукурудзи у Бразилії, подальшого дефіциту та підвищення цін [4];

- обмеження впливають на структуру виробництва в окремих галузях економіки. Зокрема, підвищення цін на мінеральні добрива призвели до того, що американські фермери почали все більше робити свій вибір на користь таких культур, як бобові, які потребують менше азотних добрив, ніж пшениця та кукурудза:[5]

- обмеження на експорт дозволяють зменшити ціни всередині країни, однак, вони зменшують доходи виробників добрив, аграрної продукції, що, в свою чергу, призводить до зменшення інвестицій у розвиток бізнесу, витрат на робочу силу;

- обмеження в світовій торгівлі сприяють тому, що центральні банки багатьох країн, з огляду на довгострокові тенденції зростання цін, будуть проводити більш жорстку монетарну політику, яка спрямована на обмеження сукупного попиту в національних економіках.

Таким чином, обмеження експорту дозволяють вирішити короткострокові задачі із підтримання цінової стабільності, однак такі дії призводять до розкручування інфляційних процесів[6] в світовій економіці, які впливають на усі країни і є підставою для проведення жорсткої монетарної політики в різних країнах, яка спрямована на стримування сукупного попиту. Жорстка монетарна політика може, в свою чергу, призвести до переходу економіку у фазу рецесії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Глобальний ціновий шок посилює нові обмеження Китаю на експорт добрив 22.10.2021 URL:<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiFybGrmZb4AhWEuYsKHd1KBUsQFnoECAYQAQ&url=https%3A%2F%2Flatifundist.com%2Fnovosti%2F57130-globalnyj-tsenovoj-shok-usilivayut-novye-ogranicheniya-kitaya-na-eksport-udobrenij&usg=AOvVaw05gftJBq6PnZcRRLtinW7T>.

2. Індія запровадила заборону на експорт пшениці 14.05.2022 URL:<https://www.dw.com/ru/indija-vvela-zapret-na-jeksport-pshenicy/a-61799681>.

3. ALED THOMAS, WILLIAM BLAND, Олександр Бобілов. Росія забороняє експорт аміачної нітратів до квітня для підтримки вітчизняних фермерів. www.spglobal.com (2 лютого 2022 р.). Дата циркуляції: 2 травня 2022 року. URL: <https://www.spglobal.com/ratings/ru>.

4. В США можливий дефіцит кукурудзи 17.01.2022 URL: <https://kurkul.com/news/29310-v-ssha-mojliviy-defitsit-kukurudzi>.

5. США можуть перейти від кукурудзи до соєвих бобів через ціни на добрива та обмеження пропозиції URL:<https://latifundist.com/novosti/57857-ssha-mogut-perejti-ot-kukuruzu-k-soevym-bobam-iz-za-tsen-na-udobreniya-i-ogranicheniya-predlozheniya>.

6. Економісти ООН: інфляція у США досягла найвищого рівня за 40 років 30.05.2022 URL:<https://news.un.org/ru/story/2022/05/1424792>.

Василець Н. М.

к. е. н., доцент,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Загальновизнаним є факт, що саме малий бізнес є каталізатором економічного зростання та дає змогу сприяти оптимізації участі України в міжнародному поділі праці, посиленні конкурентоспроможності національної економіки, вирішення соціально-економічних проблем, пов'язаних із зайнятістю та доходами населення. Разом з тим активізація розвитку малого бізнесу потребує розширення комплексу заходів щодо формування сприятливого бізнес-клімату, правового забезпечення організації діяльності та регулювання малого бізнесу, запровадження системи ефективного контролю за реальними обсягами продажів, проведення комплексної модернізації системи оподаткування у напрямі зменшення податкового тиску на бізнес.

Протягом тривалого періоду в стимулюванні малого та середнього бізнесу об'єктивно накопичилось значне коло проблем, які стримують його розвиток. Враховуючи той факт, що питання важливості розвитку малого і середнього бізнесу як головних суб'єктів підприємництва стає важливим джерелом доходів домогосподарств, активним учасником задоволення індивідуалізованих потреб значно загострюються у періоди кризових явищ, стимулювання розвитку суб'єктів малого та середнього бізнесу для повоєнного відновлення України та забезпечення якісних структурних трансформацій в національній економіці з орієнтацією на потреби розвитку національної промисловості ще більше актуалізується.

Досвід розвитку країн з ринковою економікою засвідчує той факт, що основним формам малого підприємництва в їх структурі належить вагоме місце, оскільки вони є гнучкими та динамічними формами господарювання. Зокрема, за офіційними даними ООН, у розвинених країнах малі та середні підприємства залежно від країни становлять до 90–95% усіх підприємств, створюють від 30 % до 70 % національного продукту, забезпечують половину приросту нових робочих місць та зайнятості економічно активного населення [1]. Зокрема, в США малі та середні підприємства забезпечують працевлаштування понад 50% працездатного населення, в Японії – понад 70%, в європейських країнах – 50–80% [2, с. 6].

Розглядаючи проблему розвитку малого бізнесу варто відзначити основні критерії розмежування основних їх форм на законодавчому рівні. Так, перш за все доцільно звернути увагу, що сам термін «малий бізнес» у нормативно-правових документах не визначений. Натомість, у ст. 42 Господарського кодексу визначено поняття «підприємництво» як «са-

мостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємствами) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку». Однак, до суб'єктів малого бізнесу зазвичай відносять суб'єктів підприємницької діяльності (СПД), які ідентифікуються залежно від відповідних кількісних критеріїв поділу. Критерії такого поділу СПД на конкретні різновиди містяться у ч. 3 ст. 55 Господарського кодексу України [3], а також передбачені у ст. 2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4] (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії ідентифікації суб'єктів малого бізнесу в Україні

Суб'єкти підприємництва (фізичні особи-підприємці, юридичні особи) за розміром	Господарський кодекс України		Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»		
	Кількість працівників	Річний дохід	Балансова вартість активів	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Середня кількість працівників
Суб'єкти мікропідприємства	до 10 осіб	до 2 млн євро	до 350 тис. євро	до 700 тис. євро	до 10 осіб
Суб'єкти малого підприємства (МП)	до 50 осіб	до 10 млн євро	до 4 млн євро	до 8 млн євро	до 50 осіб
Суб'єкти середнього підприємства	до 250 осіб	до 50 млн євро	до 20 млн євро	до 40 млн євро	до 250 осіб
Великі підприємства	понад 250 осіб	понад 50 млн євро	понад 20 млн євро	понад 40 млн євро	понад 250 осіб

Джерело: складено за [3, 4]

Окрему групу критеріїв для суб'єктів малого бізнесу визначено у Податковому кодексі України [5]. Згідно з ст. 291 Податкового кодексу для стимулювання розвитку малого бізнесу замість традиційного податку на прибуток підприємств запроваджено систему спрощеного оподаткування та чотири основні групи платників єдиного податку:

- перша група (ставка 10% розміру прожиткового мінімуму) – ФОП, які здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках чи надають побутові послуги виключно населенню, не використовують працю найманих осіб, обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 300 тис. грн;

- друга група (ставка 20% розміру мінімальної заробітної плати) – ФОП, які здійснюють різного роду види діяльності та надають послуги населенню та юридичним особам за чітко визначеним переліком, можуть використовувати працю найманих осіб (до 10 осіб), обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 1,5 млн грн;

- третя група (ставка 3% доходу – якщо особа є платником ПДВ; 5% доходу – якщо особа не є платником ПДВ) – юридичні особи та ФОП, які використовують працю найманих осіб (кількість осіб не обмежена), обсяг доходу протягом календарного року не перевищує 5 млн грн;

- четверта група (об'єктом оподаткування є площа сільськогосподарських угідь, базою оподаткування є нормативна грошова оцінка одного гектара) – сільськогосподарські товаровиробники, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%.

В цілому, в національній системі регулювання малого бізнесу існує паралельно три напрями ідентифікації суб'єктів малого бізнесу, здійснення яких передбачає досягнення цілей обліку, цілей оподаткування та цілей регулювання. Для цілей регулювання використовується фактично дві групи суб'єктів малого бізнесу: фізичні особи-підприємці (ФОП) та юридичні особи (підприємства).

Особливо важливим є визначення чітких критеріїв регулювання діяльності малого бізнесу внаслідок можливих зловживань такими суб'єктами при використанні спрощеної системи оподаткування. Так, у роботі [6] виділено та описано щонайменше три основні варіанти зловживань суб'єктами малого бізнесу на використанні спрощеної системи оподаткування (формальне подібнення, колаборація з великими підприємствами на загальній системі оподаткування, заміна трудових договорів на договори співпраці з ФОП). На думку авторів, зловживання з спрощеною системою оподаткування є третім за важливістю способом ухилення від сплати податків після офшорів та «податкових ям», які за оцінками USAID ЛЕВ у 2013 році склали «6,3 мільярди гривень, що склало 0.4% ВВП, що становить лише на 10% менше, ніж сукупний дохід від єдиного податку» [6, с. 287]. Тому стимулювання розвитку малого бізнесу потребує одночасно удосконалення податкового регулювання таких суб'єктів, на чому наголошується, зокрема у [7].

Цікавим є зріз функціонування суб'єктів малого бізнесу за видами економічної діяльності. Порівнюючи галуzeвий розподіл суб'єктів малого бізнесу, слід відмітити, що в Україні у торгівлі зосереджено від 51% до 60% суб'єктів малого бізнесу, в ЄС – 21%. У країнах Європи на промисловість припадає 18%, в Україні лише 6%; на будівництво в ЄС – 13%, в Україні – 2%; на транспорт і зв'язок у ЄС – 14%, в Україні лише 5%; на сільське господарство в ЄС – 11%, в Україні – 2% [8, с. 497].

Значення розвитку малого бізнесу в національній економіці достатньо вагоме, оскільки забезпечує формування прошарку нових українських виробників, які мають змогу не лише наповнювати внутрішній ринок якісними товарами і індивідуалізованими послугами, але й можуть

забезпечувати «імпульс» для відновлення економіки в повоєнний час.

Разом з тим, в Україні розвиток малого підприємництва потребує мотивованої підтримки саме з позицій продукування товарів та послуг, участі у створенні нових робочих місць. Однак, окрім проблем, пов'язаних із самим воєнним часом, що ускладнює розвиток бізнесу, логістику підприємців спіткають певні труднощі: з придбанням необхідного обладнання, високим податковим навантаженням, зубожінням населення, що супроводжує падіння попиту, незахищеністю працівників цих підприємств, недостатністю фінансових ресурсів тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воронич К.М. Міжнародний досвід організації малого бізнесу та можливість його впровадження в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.10. С.184-189.
2. Аністратенко Ю.І. Концептуалізація правового регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні: монографія. Київ: Рута, 2016. 397 с.
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 20.06.2022).
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 20.06.2022)
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 № 2755-VI URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 20.06.2022)
6. Данилишин В.І., Стефанків О.М. Можливості зловживання спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності та напрями її мінімізації. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. С. 285–290 URL : http://www.marketinfr.od.ua/journals/2017/7_2017_ukr/50.pdf (дата звернення: 20.06.2022)
7. Дука А.П. Загальні тенденції розвитку суб'єктів малого бізнесу в національній економіці. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 33. С.364–371.
8. Стегней М.І., Бошинда І.М. Сучасний стан малого бізнесу: європейський досвід, національні реалії та регіональні особливості. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 495–499.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Шульженко Т. М.

Молодший науковий співробітник
Національний історико-культурний заповідник «Чигирин»
м. Чигирин, Україна

«БУТИ ЛЮДИНОЮ» – РОДИННІ ПЕРЕКАЗИ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ (ЗАПИСАНО НА ЧИГИРИНЩИНІ)»

Війна – це не метал, не кулі, ні.

Війна – це люди.

Л. Якубова

Від публічних спогадів, офіційних презентацій та наукових публікацій родинні перекази про Другу Світову війну відрізняються відсутністю епічних картин та масштабних подій. Зазвичай це – незначні подробиці буденного проживання воєнного лихоліття. Однак, ці коротенькі історії тяжкої буденності розкривають головну рису особистості – людяність. Чим далі від нас Друга Світова війна, тим більше ми дізнаємося про факти гідної поведінки людей у негідній, страшній та небезпечній ситуації. Врятувати ближнього, допомогти переслідуваному, нагодувати голодного – це прості історії вчинків, які в умовах війни вимагають мужності та сміливості [1, с. 10].

В даній роботі подано перекази про Другу Світову війну, записані від жителів Чигиринщини в квітні 2022 р. Ці розповіді не містять чіткого поділу за усталеною схемою «свій» – «чужий», вони про людей, яких війна розділила по різні боки лінії фронту, але яких об'єднали фундаментальні основи людського буття: людяність, мораль, співчуття, любов та ін., що проявлялись в потребі спілкування, тузі за рідними, бажанні відчувти родинний затишок.

Записано від Сібіякіна М. В., 1963 р. н., уродженця с. Стецівка Черкаського р-ну Черкаської обл. Почуто від Амброса Р. В., 1974 р. н., уродженця с. Стецівка Черкаського р-ну, Черкаської обл.

«Якось мені Руслан Амброс розказував, а йому його дід Федір, що отам на горі на шанці були млини. І як німці проходили, то до його діда з бабою забіг німець, начав балакати по російському. Розказував, що він отсюда родом, а млини оті, і показує рукою, строїм його батько. А тоді засукав рукав, а там наколка вибита – гора і три млини, і махає одно на гору, мол це мій батько строїв»

Записано від Сібіякіної Г. Я., 1968 р. н. уродженки с. Вітове, жительки с. Стецівка Черкаського р-ну Черкаської обл. Почуто від баби Поліни (1922 – 2005), уродженки с. Стецівка Черкаського р-ну Черкаської обл.

«Баба Полька тушиха розказувала, що її німці насильно погнали в

Германію, і деє вона там коло пленных була, та дала пленному солдату кусочок хліба, а німці це побачили і кинули її у гетто в Польщу. Там її собаками травили, каже: «Біжу, а за мною хорти... три німецькі овчарки гоняться, я на землю впала і так Богу молюся, голову в землю впахнула, лежу і молюся...молюся... А собаки коло мене кругами ходять і не трогають, німці одно фас та фас, а собаки ні, ходили кругами коло мене, так і не взяли»

Записано від Сібіякіної Г. Я., 1968 р. н. уродженки с. Вітове, жительки с. Стецівка Черкаського р-ну Черкаської обл. Почуто від матері – Лещенко Т. Є. (1931-1997), уродженки с. Вітове, що нині затоплене водами Кременчуцького водосховища.

«Мати розказувала, що як уже німці одступали, та йшли селом, вони з матирию були дома у хаті. Зайшов німець з автоматом, вони вже подумали що зараз він їх як чистоне, що були та й нема... А він подивився, поклав автомат, достав фотографії, розклав на столі, а на них жінка і трое дітей. Сів і плаче, матір мою по голові гладіє і плаче «кіндер», «кіндер», а тоді достав з кармана кусочки сахарю і дав матері. Баба Оксана дала йому кусок хліба і молока. Казала мати, що нічого він їм не зробив, тіки дуже плакав».

Записано від Сібіякіної Г. Я., 1968 р. н. уродженки с. Вітове, жительки с. Стецівка Черкаського р-ну Черкаської обл. Почуто від батька – Лещенка Я. П. (1926-1997), уродженця с. Вітове, що нині затоплене водами Кременчуцького водосховища

«А батько розказував, що вони з дідом Павлом од німців ховалися в очеретах, щоб їх насильно в Германію не забрали, а баба Марія їм тайно їсти носила. Німці їх одстрілювали по очеретах, та батька з дідом так і не зловили. Тоді вони з дідом пішли на фронт, батькові було 16 год, забрали на фронт у бабину керсеті, бо не було що вдіть. Поки везли, він тіфом заразився... Лежав деє у госпіталі, а ж поки лікарі не рішили. що він умер та й викинули його в морг. А він там одійшов, було каже: «Одкриваю очі, а я голий серед кучі трупів лежу...» Та тоді його таки забрали та деє там лічили, а на фронт вже не взяли, він остався служить у тилу, 7 год їздив на поїздах, усякі грузи перевозив. Хотів уже вчиться на машиніста поїзда, та батько й мати написали письмо, щоб вертався, бо в діда Павла після війни кантузія, рука перебита, самим їм важко. Як вернувся додому, мати його не впізнала, бо він же ще дитиною пішов, анука 7 год там був».

Записано від Шульженка А. П., 1983 р. н., уродженця м. Чигирин Черкаського р-ну Черкаської обл. Почуто від Шеремет Л. В. (1937-2014), уродженки м. Чигирин Черкаського р-ну Черкаської обл.

«Оце там де на горі башня водонапорна був в 41 году баштан посажений. Як раз там де Демиденкова заправка стояв курінь. І німецький командір чи хто він там об'їзжав на мотоциклі територію, побачив той курінь, тай спитав: «А це шо?». Йому ж і кажуть, що там сторож сидить, баштан сторожує. Він подивився-подивився і приказав: «Убрать!». Німці на тому місці поставили висилицю.... А Шеримета мати йшла там із

сестрою, сестрі 6, а ця ще менча. Їх побачив молодий німець, год двадцять з чимось, позвав до себе і дав їм кавунів. А їхав поліцай на конях, побачив, та почав стрілять. Вийшов цей німець та автоматну очередь йому під ноги – «Ти що робиш?» – каже. – «Так вони ж кавуни вкрали!» А німець йому: «Не вкрали, а я дав, не трогай їх»

Для України пам'ять про події Другої Світової війни залишається травматичною. Підібрати слова, якими можна говорити про масові вбивства та тотальне насильство надзвичайно важко. Рецепт «як порушити «заціпеніння травми» запропонували організатори конкурсу «Бути людиною»¹ – це говорити про рідкісні приклади людяності на війні, адже риторика спасіння всилає надію на майбутнє. Саме такі спогади, виокремлює людська підсвідомість як безцінні промінчики світла у воєнній пітьмі.

Сьогодні на території України знову війна з тисячами поранених та вбитих людей, з чисельною кількістю скалічених душ. Однак, людство не складається з одних лише негідників, і навіть найкривавіші і безрозсудні війни, перш за все пробуджують в суспільстві найприхованіші людські чесноти, які в повоєнний період стануть рушійною силою для духовного відновлення народу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бути людиною: Друга Світова війна в сучасній документальній прозі / упоряд. Ю. Бедрик та Л. Харченко. Київ : Легенда, 2019. 264 с.

¹ Однойменний міжнародний конкурс документального оповідання, вибрані твори з якого опубліковані у збірці «Бути людиною», 2019 р.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. МЕДИЧНІ НАУКИ

Черняк В. А.

д. мед. н., професор,
директор Університетської клініки
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

НАУКОВИЙ ПОШУК ХІРУРГА В УМОВАХ ВІЙНИ: КЛІНІКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета роботи – Покращити результати лікування ран і трофічних виразок, спричинених бойовою травмою та захворюваннями судин шляхом удосконалення вітчизняних медичних технологій магнітолазерної терапії із застосуванням новостворених апаратів і технік.

Ключові слова: трофічні виразки, лікування ран, поранення, судини, лазер.

Вступ. За останні роки фахівці різних країн досягли значних успіхів у галузі прикладних і фундаментальних знань із лазерної медицини. Особливо успішно розвивалися дослідження в напрямі системного підходу та багатофункціонального застосування лазерної терапії в клінічній і курортній практиці. Зональна лазеротерапія, лазеропунктура, магнітолазерна терапія і терапія лазерним скануючим променем у неврології, кардіології, ревматології та багатьох інших розділах клінічної медицини продемонстрували певні переваги над традиційними методами лікування. Не менш переконливі дані з питань ефективності багатофункціональної лазеротерапії при лікуванні цукрового діабету та його ускладнень, суглобових і скелетно-м'язових больових синдромів були отримані авторами в серії рандомізованих клінічних досліджень, проведених в основному протягом останніх 10 років.

Матеріали і методи. В дослідження було включено 57 пацієнтів з бойовими пораненнями магістральних судин нижніх кінцівок, під час проведення ООС на Сході України, котрі проходили лікування у Національному військово-медичному клінічному центрі в період з 2014 року по 2022 роки. В ретроспективному і проспективному режимі було проведено вивчення медичних карт пацієнтів, які перебували на 4-му етапі медичної евакуації в клініці судинної хірургії. Було також проведено комплексний аналіз з характеристикою пацієнтів з БВПСНК та оцінені результати пролікованих пацієнтів. Для проведення оцінки результатів лікування та розробки алгоритму лікування ран та трофічних виразок в результаті, вивчалися загально-клінічні методи обстеження, клініко-лабораторні та клініко-інструментальні методи. За основу обстеження пацієнта було побудовано наступний алгоритм: наявність скарг у по-

раненого; детальний збір анамнезу захворювання; оцінка локального статусу; наявність супутньої травми; наявність супутньої соматичної патології; лабораторна діагностика; інструментальні методи обстеження (ультразвукове сканування магістральних судин нижніх кінцівок, аорто-артеріографія та флебографія нижніх кінцівок, комп'ютерна томографія з контрастуванням судин).

Всього у 57 пораненого було виконано 565 операцій, з них на магістральних артеріях – 88 (15,6%), ампутацій та реампутацій – 15 (2,7%), хірургічна обробка рани – 382 (67,6%), інших – 80 (14,1%). Серед інших переважали втручання на перфорантних і магістральних венах у випадках розвитку післятромботичної хвороби. Стосовно операцій на магістральних судинах було виконано: судинний шов було накладено у 14 випадках (2,5%), аутовенозне протезування – у 19 (3,4%), аллопротезування – у 16 бійців (2,8%), перев'язка судин – у 21 випадках (3,7%), операції з приводу артеріовенозної нориці – у 3 (0,5%), при чому в 1 з них виконано стентування, операції з приводу посттравматичних аневризм – у 3 військовослужбовців (0,5%), тромбектомія – у 4 (0,7%), ревізія магістральних судин – 3 (0,6%), ендovasкулярні втручання (балонна дилатація) – у 1 (0,2%), ампутація кінцівки – у 13 бійців (2,3%) та в 2 з них – реампутація (0,4%), пластика вени – 2 (0,4%), тимчасовий шунт було накладено у 2 бійців (0,4%). Фасціотомія виконувалась у 16 випадків (2,8%),

Всім пораним регулярно проводилися хірургічні обробки ран (ХО) в умовах анестезіологічного забезпечення, з монтажем та заміною ВАК-системи. Всього у 51 пораненого було виконано 382 ХО, що становить (67,6%). У 8 бійців було виконано аутодермопластику (1,5%).

Консервативне лікування полягало в першу чергу в отриманні пораними знеболення. Використовували Кейдекс – необхідний крок у мульти-modalній аналгезії. Він виявився ефективним у лікуванні гострого післяопераційного болю (рівень I). Блокує всі ланки больового процесу: джерело, передачу та сприйняття болю, швидка дія - вже через 20 хв, в комбінації з парацетамолом покращує аналгезію (рівень I) та має високий профіль безпеки серед НПЗП. Також важливим було застосування адекватної антибіотикотерапії (з попереднім визначенням чутливості), антикоагулянтної терапії, протизапальних та обезболюючих препаратів, антисекреторних засобів. Важливими були дезінтоксикаційна терапія, щоденні перев'язки, лікувальна фізкультура тощо. З метою профілактики інфекційних ускладнень найчастіше у післяопераційному періоді використовували ЛЕФЛОЦИН (левофлоксацин) – антибактеріальний препарат широкого спектру дії, фторхінолонового ряду з вираженим бактерицидним ефектом. У комплекс засобів детоксикації залучали препарати вітчизняного виробництва ксилат, реосорбілакт, сорбілакт. Хворим з важкою ішемією кінцівки застосовували схему терапії «Тріо»: базова терапія + Реосорбілакт 400 мл/доба, Латрен 400 мл/доба, Тівортін 100 мл/доба. Базова місцева терапія відкритої рани була переважно Декасаном - змочені марлеві серветки на всю уражену поверхню, 1-2 рази на день

до повного загоєння рани. При розвитку порушень венозного відтоку від кінцівок застосовували флебо-лімфотоніки (переважно цикло-3-форт), у віддаленому періоді перевагу віддавали пероральним антикоагулянтам (переважно рівароксабан).

Порівняння отриманих результатів виконували за допомогою параметричного t-критерію Стюдента. Для проведення статистичних досліджень використовували програми Statistica for Windows, MS Excel 2010. Статистично вірогідною вважали різницю при $p < 0,05$.

Клінічний приклад. Хворий Г, 64 роки, чоловік, військовослужбовець.

Діагноз: Облітеруючий атеросклероз артерій нижніх кінцівок. С-м Ляріша. Оклюзія поверхневої стегнової артерії (ПСА) зліва. Хронічна артеріальна недостатність (ХАН) кінцівки IV ступеня, гангрена 1-го пальця, множинні некрози пальців і стопи, анемія, гострий подагричний артрит лівого колінного суглоба. В анамнезі стентування лівої ПСА з приводу її оклюзії і тромбоз стента. Протягом доби від моменту госпіталізації відмічено стрімке погіршення ситуації як з боку больових відчуттів, так і поширеності некрозів.

Терміново виконано аорто-артеріографію з акцентом на ліву нижню кінцівку. Враховуючи дисекцію лівої ЗКА вирішено терміново виконати її стентування. Незважаючи на хороший ангиографічний результат покращення стану кінцівки виявилось незначним, ще більше загострився подагричний приступ, - тому з першої доби після стентування почалася підготовка до наступного етапу лікування пацієнта – гібридної хірургії. Для цього провели лазеротерапію колінного суглоба, підколінної артерії (ПА) і стопи іноваційним пристроєм «Іноваційна лазерна терапевтична установка «Фотонікс-21»».

Включно з загальноприйнятими процедурами хворому було поставлено епідуральний катетер, ліквідовано анемію, знято больовий синдром. Для цього застосовували трьохвалентне залізо для внутрішньовенного застосування (розчин для в/в ін'єкцій: 1 мл розчину містить 20 мг заліза у вигляді заліза (III) гідроксид сахарозного комплексу, що випускається у формі ампул по 100 мг (5 мл) у флаконах 200 мг (10 мл) + 0,9% NaCl-Солювен 100 мл). Місцево застосовували препарат декаметоксин, у якого відсутній ефект резорбції через пошкоджені тканини. Після завершення підготовчого етапу приступили до гібридного оперативного втручання, план якого був таким: хірургічний доступ на ПА нижче колінного суглоба з оцінкою її стану, проведення ендovasкулярної процедури через відкриття рани на ПВГА і артеріальній дузі стопи, артеріотомія на ПА з виконанням дистального анастомозу ПА-синтетичний протез, відкритий доступ на біфуркацію загальної стегнової артерії (ЗСА), відкрита ендартеректомія з неї та її гілок, ендovasкулярна процедура на віддалених гілках глибокої артерії стегна (ГСА) та виконання проксимального анастомозу ЗСА-синтетичний протез.

Під час операції проведено напівзакриту фасціотомію на голіплці та застосовували іноваційну технологію гемостазу – джерело живлення для електрозварювання живих біологічних тканин і розроблений авто-

рами електроскальпель. Після виконання основних оперативних втручань стан кінцівки пацієнта значно покращився, що дозволило виконати останній етап лікування – безпечно видалити загиблі тканини стопи.

Висновки

1. Лікування бойових ран і трофічних виразок має розглядатися в парадигмі комплексного лікування пацієнта спрямованого на багатовекторне направлення застосованої терапії.

2. Вимірювання розмірів рани важливе для моніторингу процесу загоєння рани та оцінки ефектів лікування; цифрова планіметрія та методика створення цифрового зображення є найточнішим і найбільш надійним методом вимірювання площі рани, особливо у великих ранах і ран неправильної форми.

3. В результаті досліджень лазерного випромінювання при лікуванні та медичній реабілітації хворих шляхом проведення клінічної оцінки і лазерної доплерівської флоуметрії доведено не тільки покращення стану пацієнта в цілому, а й покращення мікроциркуляції в уражених тканинах на 7-17% в залежності від виду патології, зниження рівня запального і больового синдромів, достовірно значиме пришвидшення загоєння ран.

4. Фотодинамічний вплив лазерного опромінення при місцевому лікуванні ТВ виявився вельми ефективним при проведенні дебридменту ранової поверхні і МЛТ повинна застосовуватися з метою ефективної деконтамінації ран.

5. Застосування розробленого апарату лазерного випромінювання дозволило в клінічних умовах значно вдосконалити лікувальний процес і скоротити термін реабілітації пацієнтів як з бойовою травмою, так і із захворюваннями судин артеріального, венозного, інфекційного, нейротрофічного та змішаного генезу.

6. Комбінація МЛТ та гібридної хірургії критичної ішемії дозволяє суттєво розширити покази до хірургічних втручань і ефективніше рятувати кінцівку.

Акімов О. Є.

доктор філософії
за спеціальністю 222 «Медицина»
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна

Міщенко А. В.

к. мед. н., доцент
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПАТОФІЗІОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особливістю освітнього процесу при підготовці здобувачів освіти на II (магістерському) рівні є обов'язкове проходження здобувачами освіти Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ), який розділений на декілька етапів. Патолофізіологія, як навчальна дисципліна та освітній компонент є частиною першого етапу ЄДКІ. На першому етапі ЄДКІ складається із тестового іспиту КРОК-1 та іспиту з англійської мови фахового спрямування. Тому об'єктивною необхідністю при організації освітнього процесу на кафедрі патофізіології є вирішення ситуаційних задач типу КРОК-1 [1, с. 5]. Схожа ситуація складалась і на інших дисциплінах фундаментальної підготовки фахівців медичного профілю, що входять до складу ЄДКІ 1 [2, с. 183]. Тому одним із основних компонентів освітньої парадигми на кафедрі патофізіології було формування клінічного мислення у здобувачів освіти шляхом вирішення та пояснення ситуаційних задач типу КРОК-1 [3, с. 134].

Іншим компонентом освітньої парадигми був суворий контроль за виконанням здобувачами освіти завдань з самостійної роботи, що було покликано виховати у здобувачів освіти певний рівень самоконтролю та самодисципліни [4, с. 11]. З метою наближення освітнього процесу на кафедрі патофізіології до європейського освітнього простору велика увага приділяється організації індивідуальної наукової роботи здобувачів освіти, що на нашу думку є найкращим засобом стимулювати вищі когнітивні функції здобувачів освіти [5, с. 9]. Нажаль індивідуальна наукова робота здобувачів освіти так і не стала частиною освітньої парадигми, оскільки наукова робота не є частиною обов'язкової програми підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 222 «Медицина». Третім компонентом освітньої парадигми був класичний контроль за вхідним та вихідним рівнем знань здобувачів освіти. Таким чином, освітня парадигма набувала формули: задачі КРОК-1 + контроль самостійної роботи + контроль знань, у якій всі компоненти мали рівну вагу.

В умовах пандемії, викликаній розповсюдженням вірусу COVID-19, освітня парадигма на кафедрі патофізіології зазнала значних змін. Головною причиною цих перетворень є вимушена зміна режиму освіт-

нього процесу з очної форми на дистанційну. Кафедра патофізіології Полтавського державного медичного університету вже мала досвід запровадження інтерактивних засобів навчання в освітній процес [6, с. 45]. Тому трансформація освітньої парадигми на кафедрі відбувалась швидше та якісніше. На сучасному етапі освітня парадигма перш за все контролює самостійну роботу здобувача освіти, оскільки її значення за умов організації освітнього процесу в дистанційному форматі значною мірою зросло.

Воєнний стан, запроваджений Президентом України у зв'язку із вторгненням Російської Федерації, зумовив тотальний перехід всіх вищих навчальних закладів на дистанційну форму організації освітнього процесу. Також значною мірою зросла роль викладача закладу вищої освіти у підтриманні психологічного здоров'я здобувачів освіти в умовах підвищеного стресування. Класичний контроль рівня знань значно ускладнився, особливо по відношенню до здобувачів освіти, які знаходяться у зонах активних бойових дій. Тому освітня парадигма набула формули: контроль самостійної роботи + задачі КРОК-1 + психологічна підтримка + контроль знань + роз'яснення теми. В новій освітній парадигмі її складові компоненти не є рівнозначними, а мають відповідне співвідношення: 2:1:0,5:0,5. Тобто суттєво страждає класичний контроль рівня знань здобувачів освіти і з'являється «роз'яснювальна» частина заняття, яка є малоефективною.

У підсумку слід зазначити, що трансформація освітньої парадигми при викладанні патофізіології в умовах воєнного стану загрожує зниженням якості освіти та потребує корекції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Акімов О.Є. Роль тестового контролю і якості тестових завдань у підготовці фахівців на кафедрі патофізіології / О. Є. Акімов, С. В. Денисенко, А. В. Міщенко та ін. // Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 19 березня 2020 р. – Полтава, 2020. С. 5–6.
2. Лисаченко О.Д. Пошук методів покращення підготовки студентів стоматологічного факультету до написання ліцензійного іспиту «Крок 1». / О.Д. Лисаченко, В.І. Шепітько, А.В. Міщенко // Актуальні проблеми сучасної медицини. 2012. Том 12, Вип. 3(39) С.183-184.
3. Акімов О.Є. Роль тестового контролю в інтеграції освітнього процесу на кафедрі патофізіології до європейського освітнього простору /О. Є. Акімов, А. В. Міщенко, А. А. Левков та ін. // Інтегративні механізми патологічних процесів: від експериментальних досліджень до клінічної практики : матеріали VII Пленуму наукового товариства патофізіологів та наук.-практ. конф., присвячених 110-річчю з дня народження члена-кореспондента АМН СРСР, професора М. Н. Зайка. Полтава, 2018. С. 134–135.
4. Акімов О.Є. Контроль якості самостійної роботи на кафедрі патофізіології - невід'ємна складова якісної освіти / О. Є. Акімов, Н. В. Соловійова, С. В. Денисенко та ін. // Актуальні питання контролю якості освіти у вищих медичних навчальних закладах : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Полтава,

2018. С. 11–12.

5. Акімов О.Є. Організація індивідуальної наукової роботи при підготовці магістрів на кафедрі патофізіології / О. Є. Акімов, В. О. Костенко// Актуальні питання контролю якості освіти у вищих медичних навчальних закладах : матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Полтава, 2018. С. 9–10.

6. Денисенко С.В. Інтеграція і впровадження інтерактивних методів навчання в організації самостійної роботи студентів медичних освітніх закладів / С. В. Денисенко, Н. В. Соловйова, А. В. Міщенко та ін.// Інноваційні технології в організації самостійної роботи студентів медичних освітніх закладів : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю, м. Полтава, 23 березня 2017 р. Полтава, 2017. С. 45–46.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Корнієнко М. М.

аспірантка,
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

МОДЕЛЬОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Навчальна модель являє собою попередній, запроєктований учителем опис системи розумових дій учнів, спрямованих на засвоєння як змісту твору, так і вмінь це робити. Така модель складається на основі логіко-функціональної структури виучуваного матеріалу з певного шкільного предмета. Системний підхід до реалізації технологічного вивчення виступає основним методом, який забезпечує визначення морфології етапів цієї роботи, тобто стійких компонентів підготовки учнів до сприймання виучуваного, його первинного сприймання, аналізу й синтезу. Передбачається розкриття ієрархії внутрішніх взаємозв'язків структурних елементів кожної ланки пізнання тексту, на основі чого відбувається врахування їхніх функціональних можливостей множинного характеру. Адже «важливим фактором успішного засвоєння понять учнями, – як стверджує Г. Костюк, – є структурна, системна організація навчального матеріалу, оптимальне співвідношення в ньому фактів і узагальнень, ясна логіка розгортання змісту. Кожна система понять, що підлягає засвоєнню, зв'язана з системою відповідних операцій» [2, с. 226].

Отже, модельоване навчання передбачає розробку його процедури, що складається з конкретних операцій над певним виучуваним матеріалом, а це, в свою чергу, означає структурування не лише змісту освіти, а й процесу її реалізації у відповідному педагогічному процесі. Процедурність навчання, проведення його через кожне розумову дію є виразною ознакою технологізованої освіти. Звичайно, досягнення дидактичної мети при цьому забезпечується багатьма факторами та умовами, проте можливість проектувати логічно зумовлену й практично зорієнтовану пізнавальну роботу з літератури спонукає учасників навчального процесу приділити належну увагу процедурам розумової діяльності. Під навчальною процедурою розуміємо низку операцій, в ході яких реалізується технологічний процес. Зазнаючи структурування як у змістовому, так і в операційному аспектах, процес навчання школярів аналізу художнього твору описується як система операцій – розв'язання літературних задач. У свою чергу, навчальна операція складається з практичного застосування дій у межах певної процедури – виконання учнями літературних завдань. Розглядаємо завдання як дидактичну форму запитання,

яке потребує свого розв'язання в ході напруженої практично-розумової роботи над змістом вивчаного матеріалу, тобто це змістово-процесуальна категорія. Сутність будь-якої задачі – фізичної, математичної чи літературної – одна і та ж: дається її умова, висувуються питання, які потребують свого рішення, і знаходиться типова процедура (або їх кілька) розв'язання певної задачі. Отже, технологізацію навчання розглядаємо як практичне застосування науково обґрунтованих «правил, процедур і операцій» у конкретній навчальній ситуації, в чому переконує І. Богданова [1].

Власне педагогічні технології розглядаються багатьма вітчизняними і зарубіжними вченими як науковий напрям, досить перспективний для еволюції освіти взагалі й методики викладання зокрема, а його розробка позитивно впливає на розвиток більш широкого, коли не глобально, культурного простору. Поглибленню знань про педагогічні технології служать спроби вчених класифікувати їх за провідними ознаками. Конструктивно до розв'язання цих питань підійшов Г. Селевко, вказуючи на такі класи педагогічних технологій: за рівнем застосування (загальнопедагогічна, частковометодична, локальна); за філософською основою (матеріалістичні й ідеалістичні, діалектичні й метафізичні та ін.); за провідним фактором психічного розвитку (біогенні, соціогенні, психогенні); за науковою концепцією засвоєння досвіду (асоціативно-рефлекторні, біхевіористські, гештальттехнології, інтеріоризаторські, розвивальні); за орієнтацією на особистісні структури (інформаційні, операційні, емоційно-художні та емоційно-моральні, саморозвитку, евристичні та прикладні); за характером змісту і структури (навчальні та виховуючі; світські чи релігійні; загальноосвітні чи професійно орієнтовані; гуманітарні або технократичні; частковопредметні або комплексні тощо); за організаційними формами (класно-урочні, альтернативні, академічні, клубні, індивідуальні, групові тощо); за типом управління пізнавальною діяльністю (класична лекційна, за допомогою ТЗН, системи «консультант», «репетитор», навчання за книгою тощо); за підходами до учнів (авторитарні, особистістю орієнтовані, гуманно-особистісні, співробітництва, вільного виховання тощо); за домінуючим методом (репродуктивний, розвиваючий, творчий); за напрямом модернізації існуючої традиційної системи (природовідповідні, альтернативні, авторські, на основі гуманізації та демократизації відносин тощо); за категоріями учнів (робота з обдарованими, важковиховуваними, компенсуючі, масові тощо) [3, с. 25-311].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богданова І. М. Педагогічна інноватика: навч. посіб. Одеса : «ТЕС», 2000. 148 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Радянська школа, 1989. 608 с.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. Москва : Нар. образование, 1998. 256 с.

Власюк О. А.

к. с.-г.-н., с. н. с,
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
м. Київ, Україна

Дараган Т. П.

завідувач сектору
Державна наукова установа
«Інститут модернізації змісту освіти»
м. Київ, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ

В сучасних глобальних умовах соціально-економічного прогресу вітчизняна система вищої освіти потребує модернізації в контексті підвищення якості надання освітніх послуг задля підготовки висококваліфікованого фахівця. Основними тенденціями реформування вищої освіти України є: рівний доступ до вищої освіти; інформатизація освіти; приведення нормативно-правових актів в освітній галузі до міжнародних стандартів; запровадження в освітньому процесі новітніх технологій освіти та науки; модернізація змісту освіти на основі новітніх стандартів вищої освіти; всебічний розвиток здобувачів вищої освіти на основі аналітичного мислення, патріотизму; висока якість підготовки фахівців [1, с.3].

Розвиток вищої освіти обумовлює не лише підвищення якості надання освітніх послуг, децентралізація процесів управління, демократизація освітнього процесу, а й інтеграція в міжнародний освітній простір, впровадження інновацій, посилення автономії закладів вищої освіти.

Принципи університетської автономії, яка включає академічну, організаційну, кадрову та фінансову, ґрунтуються на невлучанні держави керувати діяльністю ЗВО та визначенні норм організації університетського життя, а саме: чесність, повага, довіра, відповідальність, взаємна вимогливість. Тому здатність та можливість самостійно приймати рішення є запорукою успішної діяльності закладу вищої освіти. При цьому необхідним є зміна ролі та функцій ЗВО для оперативної та швидкої відповіді на можливості, пов'язані з ринковими механізмами. Це забезпечить закладам вищої освіти мобільність, стрімко реагувати на зміни ринку праці, розвивати гнучкі стратегії розвитку, бути чутливими до запитів споживачів, надавати високопрофесійні освітні послуги. Крім цього, впровадження університетської автономії призведе до покращення економічного становища самого закладу вищої освіти.

Закон України «Про вищу освіту» забезпечив нормативно-правову базу для запровадження інноваційних принципів в управлінні вищою освітою, а саме: академічної свободи всіх учасників освітнього процесу, незалежної оцінки якості вищої освіти залучення до Наглядової ради університету більшої кількості представників бізнесу і влади для

інтеграції наукових розробок університету в підприємства державної і приватної форм власності; надання рівного статусу всім університетам щодо права утворювати певні академічні структури, вносити зміни в освітній процес і навчальні програми; можливість заснування інноваційних структур [2, с. 1]. Університетам надано можливість щодо зростання міжнародної мобільності здобувачів вищої освіти за рахунок введення до освітнього процесу викладання дисциплін іноземною мовою, що в умовах глобалізації освіти є необхідним для майбутніх фахівців будь-якого профілю, функціонування потужної психологічної служби університету, що забезпечуватиме сприятливий психологічний клімат професійної діяльності.

Отже, автономія ЗВО передбачає рівень необхідного самоврядування в прийнятті рішень, що стосуються не лише наукової діяльності, розроблення освітніх програм, адміністративної діяльності, а й щодо державних фінансових джерел, академічних свобод і прав людини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мордовець А.В. Теоретичне обґрунтування напрямів модернізації системи вищої освіти України. *Ефективна економіка*. 2019. №6. [Електронний ресурс]. Доступно: DOI: 10.32702/2307-2105-2019.6.41
2. Закон України № 1556-VII «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556>.

Волобуєв В. В.

ад'юнкт,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ

Результати аналізу наукових джерел з теоретичних і практичних питань педагогіки, психології, соціології та управління, а також вимог до професіоналізму і здібностей особистості, сформульованими різноманітними фахівцями в окреслених сферах досліджень, свідчить, що для успішної організаторської діяльності, як важливої умови формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління, потрібні особливі якості та здібності людини.

Зазначимо, що сучасні умови формують якісно нові вимоги до організаторської діяльності особистості загалом та керівників зокрема, яка складається з трьох необхідних компонентів: загальних здібностей (вони необхідні, але недостатні), специфічних властивостей (без них немає організатора) й індивідуальних відмінностей, які дають змогу окреслити типи організаторів [1].

Дослідники вважають, що тільки разом ці три характеристики складають узагальнений портрет організатора як діяча, вони пов'язані зі спрямованістю особистості, підготовленістю її до організаторської діяльності й особистими якостями. Здатність якісно управляти людьми – це мистецтво, яке неможливе без таких якостей керівника, як уміння організувати спільну роботу людей [1].

Узагальнюючи різні наукові підходи, можна констатувати, що здібності – це такі індивідуально-психологічні особливості суб'єкта, що обумовлюють його готовність до оволодіння певними видами діяльності та є умовою їхнього успішного виконання. Здібності тісно пов'язані з загальною спрямованістю особистості, з мірою стійкості схильностей людини до певної діяльності. Здібності – це такі особливості особистості, що є умовами успішного здійснення будь-якої діяльності. Здібності не зводяться до навичок та умінь і відрізняють одну людину від іншої залежно від успішності виконання певної діяльності. Здібності утворюються в діяльності та проявляються в таких її динамічних характеристиках, як швидкість, глибина, міцність засвоєння [2, с. 23].

В основі однакових досягнень при здійсненні діяльності можуть лежати різні здібності. Поряд з цим одна здібність може бути умовою успішності різних видів діяльності, що забезпечує можливості широкої компенсації здібностей.

Погоджуємося з визначенням Б. Теплова про те, що здібності – це такі особливості людини, від яких залежить набуття знань, вмінь, навичок, які до самих цих знань, вмінь, навичок не відносяться [5, с. 12].

У структурі організаторських здібностей учені пропонують виділяти «провідні» (основні) та «опорні» здібності. До провідних компонентів організаторських здібностей вони відносять:

- гнучкість розуму в сполученні з творчою уявою (що виявляється в спритності і винахідливості, умінні навіть у важких умовах знайти вихід);
- високий рівень розвитку волі (особливо сміливості, рішучості і твердості).

Розвиток організаторських здібностей можливий, на думку учених, на базі основної «опорної» здібності – специфічної спостережливості (інтелектуальної якості особистості, яка проявляється в здатності чітко орієнтуватися в якостях людей та їхніх можливостях) [4, с. 112].

У працях відомого вченого Л. Уманського здійснено розробку питань формування організаторських здібностей. На основі аналізу узагальнених психологічних даних він визначив структуру якостей і здібностей особистості організатора, яка має включати такі елементи:

1. Якості спрямованості особистості (цілеспрямованість, принциповість, безкорисливість, правдивість, колективізм та ін.).
2. Підготовленість до діяльності (цільова чи організаторська).
3. Загальні якості (товариськість, практичний розум, спостережливість, працездатність, активність, ініціативність, наполегливість, організованість, самостійність, самовладання).
4. Специфічні властивості (організаторська інтуїція (психологічна вибірковість, практично-психологічний розум, психологічний такт), здатність до емоційно-вольового впливу (суспільна енергійність, вимогливість, критичність), схильність до організаторської діяльності (потреба в організаторській роботі, самостійне включення в роботу, задоволеність у процесі організаторської діяльності тощо)).
5. Індивідуальні характеристики організаторських здібностей (діапазон діяльності, віковий діапазон, стиль керівництва, стиль діяльності) [6, с. 78–79].

Представники соціально-психологічного напрямку Л. Карамушка, Л. Орбан-Лембрик, Я. Шкурко у своїх наукових розробках зосередили увагу на вивченні впливу організаторських здібностей керівника на якість міжособистісної ділової взаємодії. Л. Орбан-Лембрик у структурі особистості здібного організатора виділяє наступні компоненти:

1. *Психологічна вибірковість* – здатність співпереживати, виявляти високу чутливість і сприйнятливості в описі та демонструванні психологічних об'єктів; оперативню й адекватно характеризувати психологічні особливості людей; виявляти вибірково психологічну пам'ять і спостережливості у бесідах, у розв'язанні управлінських завдань; виявляти схильність до психологічного аналізу, пояснення поведінки та вчинків інших людей і власних; глибоку переконаність у силах, здібностях та можливостях групи людей.

2. *Практично-психологічний розум* – здатність розподіляти обов’язки групової діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей людей; оперативно орієнтуватися в ситуаціях, які вимагають практичного застосування знань у розв’язанні проблем «справи – люди», «люди – справи»; виявляти винахідливість у застосуванні психологічного стану, настрою людей за певних умов життя та діяльності; викликати стимулюючі мотиви діяльності, знаходити шляхи та способи зацікавлення людей справою, використовувати моральні та матеріальні стимули цієї зацікавленості; враховувати відносини, психологічні відмінності людей під час групування їх для виконання спільної діяльності.

3. *Психологічний такт*. Особливістю цього феномену є почуття міри у відносинах і взаємодії з людьми, відсутність якого долає межі, за якими руйнуються оптимальні відносини керівника з підлеглим.

4. *Суспільна енергійність* – це емоційно-мовленнєвий вплив, який виявляється в різних емоційних формах мовлення: членуванні фрази, інтонації, у наголосах та паузах; вольове спонукання, яке реалізується в мовленнєвій, мімічній та пантомімічній формах (жести, погляд, поза, вираз обличчя) [3, с. 212].

5. *Вимогливість* як наявність у керівника високих потреб, запитів і спонукання підлеглих до неухильного виконання рішень, досягнення цілей. Виражається в таких показниках: сміливість пред’явлення вимог; постійність, усталеність, не епізодичність вимог; гнучкість пред’явлення вимог з урахуванням конкретної ситуації; самостійність, невимушеність вимог; категоричність вимог; різноманітність форм вияву вимог, особливо здатність подати їх у формі жарту, дотепного зауваження, сарказму; індивідуалізація вимог залежно від постійних і тимчасових психологічних особливостей та стану людей.

6. *Критичність* як здатність аналітично ставитися до дійсності, конкретних справ виявляється в таких аспектах: критична спостережливість (уміння побачити та виокремити недоліки); самостійність (посилання на власні оцінки спостереження) критичності; мобільність критичного аналізу; логічність та аргументованість критичних зауважень; прямота та сміливість критичності (без скарг та критиканства); глибина та істотність критичних зауважень по суті; постійність, неепізодичність критичних висловлювань про недоліки стану справ та про дії людей (без прискіпливості та в’їдливості); доброзичливість критичності.

7. *Схильність до організаторської (управлінської) діяльності*. Її засвідчують такі показники: спонтанне, самостійне входження в організаторську діяльність; перебирання на себе ролі організатора та відповідальності за роботу інших людей у важких та несприятливих умовах; потреба в організаторській діяльності, усталене, безкорисливе прагнення та готовність до неї; природність входження в організаторську діяльність; невтомність в організаторській роботі; емоційно-позитивне самопочуття під час її виконання; незадоволеність, нудьга без організаторської діяльності; здатність побачити необхідність в організаторській діяльності за обставин, які наочно її не вимагають [3, с. 213–216].

Отже, належний рівень розвитку організаторських здібностей є одним з головних чинників формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до проектного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильченко Л. Управлінська культура керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/method/1181/> Дата звернення: 17.05.2022.
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет» , 2005 . 308 с.
3. Кашапов Р. Курс практичної психології, або як навчитися працювати і добиватися успіху. Москва : АСТ-Пресс, 2008. 448 с.
4. Новгородська Ю.Г. Формування організаторських здібностей майбутніх керівників дошкільних навчальних закладів. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. №3. 2013 , с. 111-116.
5. Теплов Б. М. Проблемы индивидуальных различий. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1961 , 419 с.
6. Уманский Л. И. Методы экспериментального исследования социально-психологических феноменов. Методология и методы социальной психологии. Москва: Наука, 1977 , с. 77–86.

Супрун Д. М.

д. пед. н, професор
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЗГУРТОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Проведення процесів згуртованості освіти в умовах війни має відбуватися з огляду на такі основні складові базиси: ідея, стратегія, результат. Дана консолідація імплементує здобутки інклюзії, як соціальної, так й у сфері освіти, популяризацію передового інноваційного досвіду надання якісних загальносоціальних та освітніх послуг особам із особливими освітніми потребами; обмін досвідом психолого-педагогічного та соціального супроводу фахівцями зі створення інклюзивного середовища. Педагогічні вузи покликані удосконалювати професійну підготовку, значимість якої підвищується в зв'язку з інтеграційними процесами в системі освіти, реалізацією принципу «суспільство для всіх». Існує потреба у вирішенні проблеми підготовки фахівця на науково-методичному рівні – потреба в усуненні протиріч між теорією і практикою. Вищеназвані тенденції зумовлюють потребу у виявленні стратегії підготовки у сфері спеціальної освіти і розробці концепції, моделі і соціально-педагогічних умов професійної підготовки фахівця, здатного надавати кваліфіковану допомогу особам з фізичними обмеженнями можливостями в умовах впровадження інклюзивної освіти. Опанування зарубіжним досвідом в площині підготовки фахівців галузі спеціальної освіти, становить одне з завдань професійної підготовки зазначеної категорії фахівців за умови Євроінтеграції навіть в умовах воєнного стану.

Європейський освітній простір просуває ідею «трикутника знань», яка полягає в максимально тісному зв'язку освіти, дослідної діяльності та технологічних інновацій. Характерними рисами глобалізації в галузі освіти є уніфікація знань, загальне прагнення країн світу до досягнення високої якості освіти. Освіта стає ключовою детермінантою економічних результатів та світового потенціалу [3, с. 28]. Глобалізація, не дивлячись на відмінності в її оцінці, є об'єктивною реальністю, вимагає від національних систем вищої освіти нової цільової орієнтації, що враховує потреби в міжнародній солідарності щодо цінностей загальнолюдської етики. Водночас, важливою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має бути збереження національного досвіду, традицій, зміцнення і розвиток її безперечних переваг, до яких, передусім, відноситься науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність.

Безперечно, що інклюзія в інтернаціоналізованому освітньому середовищі має розглядатися з наступних позицій:

- підняття теми інклюзії та інтернаціоналізації – тенденції, ініціативи

- інклюзія та інтернаціоналізація – взаємопов'язаність
- інклюзія та інтернаціоналізація – можливість налагодити співпрацю

Тож, передбачається відповідальність педагогічних факультетів, що підіймає наступні досить проблемні дискурсивні питання:

Як навчати майбутніх педагогів в контексті інклюзії?

На чому базується підготовка педагогів задля інклюзивної практики/роботи?

Форми педагогічної практики, створення навчальних планів, навчальних програм, предметів та спеціалізації, наукова робота студентів, студентські проєкти.

Чи готові факультети до змін?

Чи є на факультетах та в університетах візія?

Чи ведуться дискусії на університетському рівні щодо форми інклюзії?

Яку форму має інклюзія на факультетах?

Що нам потрібно для того, аби інклюзія стала частиною освіти для майбутніх педагогів?

Оцінка якості – реальність чи формальність?

Трансформація факультетів – що сприяє, чи навпаки, є перепорою?

Відповідно до концепції реформування вищої освіти, в тому числі і спеціальної, освіта та освітня діяльність мають сприйматися та визнаватися державою засобом формування культурної, духовної та інтелектуальної сфер сучасного покоління громадян України. Система вищої освіти сучасної України, перебуває в стані реформування та визначення способів трансформації й удосконалення всіх етапів підготовки фахівців високого професійного рівня. Тобто, вища освіта має бути більш інноваційною, далекоглядною і відповідальною за результати. Варто виокремити зміни, що відбуваються у світі на початку XXI століття, а саме інтеграція України у європейський і світовий освітній простір і зумовлюють перебудову системи національної освіти на засадах інноваційності та демократизму, модернізації змісту й організації навчально-виховного процесу у вищій школі. Інноваційна реформа національної системи вищої освіти має бути спрямованою на зростання конкурентоспроможності навчальних закладів, що, в свою чергу, забезпечувало б економіку країни фахівцями, здатними втілювати інноваційні технології у всі сфери суспільного життя. Також, при реформуванні вищої спеціальної освіти України, з одного боку, мають враховуватись пріоритети збереження культурних надбань української системи освіти, а з іншого, – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування випускників з України в Європейському чи міжнародному просторі, міжнародної конкурентоспроможності вищих навчальних закладів [4, с. 18].

Досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті цивілізаційних змін нині стає пріоритетом модернізації освіти України [5, с.45]. Складна військова ситуація, перенасиченість ринку праці недостатньо кваліфікованими працівниками, перевиробництво

в окремих сферах фахівців та їхня неспроможність конкурувати в сучасних умовах ринкової системи створили ситуацію прихованої кризи в освіті. З одного боку, розвиток системи вищої освіти свідчить про здобутки вітчизняної професійної школи у галузях, де потреби ринку досить жорстко вимагали вчасного реагування на запити замовників, з іншого, – досить помітною є екстенсивність у ступені якості і професійної придатності випускників гуманітарних напрямків [1, с. 35]. З огляду на сучасні умови ефективна діяльність щодо забезпечення професійної підготовки базується на ряді концептуально нових підходів, що обумовлюють докорінні зміни організаційно-функціональних засад діяльності фахівців спеціальної освіти, зокрема, гуманізацію діяльності професійних сфер та підвищення їх авторитету, побудову відносин з громадянами на засадах партнерства, чітке визначення компетенції фахівців спеціальної освіти щодо забезпечення реалізації загальноосвітніх стандартів прав людини. Процес підготовки майбутніх фахівців повинен здійснюватись у новій особистісно-орієнтованій парадигмі, де буде уможливлено актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, і яка буде орієнтуватись на формування професійної компетентності, що передбачає створення системи професійних навичок професійної культури спілкування, професійної рефлексії, самоуправління та управління професійною діяльністю, які дозволятимуть досягати професійного успіху, самореалізації, професійного самоздійснення.

Перед сучасною системою вищої освіти України, що знаходиться на етапі своєї сутнісної трансформації в реаліях глобалізованого суспільства XXI століття, стоїть ціла низка стратегічних завдань, що потребують свого нагального вирішення: визначення стратегічних пріоритетів; контроль якості; зв'язок із виробництвом; активна інтеграція науки та освіти; економічна підтримка напрямів наукової та освітньої діяльності, що мають стратегічне значення; налагодження механізмів раціонального фінансування; ефективного впровадження новітніх освітніх технологій; структурний розподіл у відповідності до оптимального забезпечення сучасних вимог ринку праці конкурентоздатними фахівцями тощо. Здійснений нами аналіз процесу глобалізації, змінності, конкуренції, що з кожним роком владніше заявляють про себе у світі, зобов'язують нарошувати дослідницькі зусилля з осмислення ролі освіти у формуванні особистості, адекватної інноваційному типу суспільного прогресу – інноваційної особистості. Отже, досягнення конкурентоспроможної якості національної освіти в контексті соціальної згуртованості в освіті стає пріоритетом модернізації освіти України в умовах війни та післявоєнного періоду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Fedorenko, M., Suprun, D. Psychological Linguodidactics of Speech Development Activity of Senior School Age Children with Autistic AbnormalitiesWEB OF SCIENCE Published:Apr 2019 in PSYCHOLINGUISTICS DOI: 10.31470/2309-1797-2019-25-1-281-299

2. Suprun, D. Griban, G., Nikulochkina, O., Varetska O., Formation of the Primary School Teachers' Information Competency in Postgraduate Education. *Postmodern Openings*, 11(3), 41-72. <https://doi.org/10.18662/po/11.3/199>Postmodern Openings ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387.

3. Sheremet, M; Suprun, M; Suprun, D. Future Psychologists' Readiness to Work in Conditions of Social Cohesion in Education WEB OF SCIENCE Published: Sep 2020 in International Journal of Applied Exercise Physiology.

4. Zhuravlova L., Sheremet M., Dmytriieva I., Suprun D. State of formation of motivation as one of the structural-functional components of speech development of primary schoolchildren with dysgraphia. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*. Vol. 24, Issue 08. P. 8985-8999 <https://doi.org/10.37200/IJPR/V24I8/PR280893>.

5. Zhuravlova L., Sheremet M., Suprun D. Results of the Examination of Primary School Students By Means of Speech Therapy BRAIN. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience* ISSN: 2068-0473 | e-ISSN: 2067-3957 2021, Volume 12, Issue 1, pages: 326-342DOI: <https://doi.org/10.18662/brain/12.1/185>.

6. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2018. 657 с.

7. Супрун Д. М. Management – a component of psychologists' professional training (Менеджмент – складова професійної підготовки психологів). Навчально-методичний посібник для студентів, слухачів магістратури та практикуючих психологів. Київ, 2019. 390с.

8. Супрун М. О. Корекційне навчання учнів допоміжних закладів освіти: витоки, становлення та розвиток (друга половина ХІХ-перша половина ХХ ст.): Монографія. К.: Вид. КЮІ МБСУ Паливода АВ, 2005. 350 с.

Тушко К. Ю.

доцент кафедри психології, педагогіки та
соціально-економічних дисциплін
факультету забезпечення оперативно-службової діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

Балагур Л. О.

доцент кафедри прикордонної служби
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ДПСУ

Реформування вищої освіти України відбувається за умов глибоких глобалізаційних процесів, інтеграції у світовий простір загальної, професійної та вищої освіти. Освітній інститут суспільства є чинником підвищення якості людського капіталу, продукування нових ідей, запорукою динамічного та ефективного розвитку суспільства.

Україна декларує європейський курс розвитку, що вимагає врахування сучасних змін та вимог до освітньої галузі, щоб забезпечити конкурентоспроможність з-поміж країн Європи. З цією метою українському суспільству необхідно позбутись невідповідності структури підготовки майбутніх фахівців потребам економічного середовища, низької якості освіти, корупційних явищ в освіті, відірваність наукових досліджень від реального стану функціонування суспільних сфер.

На особливу увагу заслуговує вища військова освіта України, завданням якої є підготовка майбутніх фахівців сектору безпеки та оборони. Продукт системи вищої військової освіти – це підготовлені офіцерські кадри для військових та правоохоронних формувань.

У системі вищої військової освіти Національна академія Державної прикордонної служби України повинна стати флагманом реалізації стандартів НАТО у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників. Перед академією стоїть комплексне завдання щодо імплементації згаданих вище стандартів у систему освіти майбутніх офіцерів-прикордонників, основ цифрової освіти, сучасних інформаційно-комунікаційних, а також дистанційних технологій. Тому від якості освіти майбутніх офіцерів-прикордонників залежить ефективність реалізації державної прикордонної політики України.

Фундаментальні соціальні інститути суспільства у кризові періоди мають можливість розробляти концепції, парадигми чи стратегії розвитку, трансформації або перетворень. Державна прикордонна служба України є прикладом таких інститутів, ефективне функціонування якого

впливає на розвиток суспільства в цілому. Тому прикордонне відомство України створило Стратегію розвитку до 2021 року, одним із компонентів якої є модернізація її кадрового потенціалу. Зазначена Стратегія проблему професійного розвитку персоналу висунула на перший план, оскільки визначила його як передумову реформування відомства.

Професійний розвиток персоналу ДПСУ заснований на освітніх процесах, ключовою метою яких є розвиток інтелектуального, особистісного та професійного потенціалу персоналу. Особливу увагу сконцентровано на процесі оволодіння відповідними компетенціями, а не на отриманні формального результату. У зв'язку із цим, основними завданнями професійного розвитку персоналу прикордонної служби є:

- підвищення кваліфікації;
- сприяння самостійному розвитку персоналу;
- формування критичного відношення до точності виконання сформульованих завдань;
- формування комунікативних здібностей;
- оволодіння сучасними соціальними та інформаційними технологіями тощо.

Враховуючи подане вище, вважаємо, що професійний розвиток персоналу ДПСУ полягає в усвідомленні: потреби безперервної освіти; зростанні рівня вимог до персоналу; необхідності активної продуктивної професійної діяльності.

Лисанець Ю. В.

к. філол. н., доцент,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна

Бєляєва О. М.

к. пед. н., доцент,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна

THE USE OF TED TALKS IN TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES ONLINE

In the context of the current situation in Ukraine due to the Russian full-scale military invasion of our country, higher education was forced to switch to online mode. Therefore, the search for new feasible teaching tools and techniques is of paramount importance. TED talks are the richest and most frequently updated sources of instructional videos [3; 4]. This project suggests a great number of videos on the most relevant topics, and they are ideal for students with upper-intermediate level of English proficiency and above [1; 2; 5]. Most videos are about 20 minutes long, and this is perhaps the only challenge of TED talks, because a teacher virtually has to dedicate the entire lesson to one video. Therefore, TED talks are especially relevant or online instruction (e.g., due to war) and self-paced learning. One more undeniable benefit of TED Talks is that they can be easily integrated into various learning platforms, such as Moodle, Google Classroom and others.

Furthermore, there are numerous TED talks suitable for various ESP contexts. For instance, for curricula at a medical university, the following TED talks are highly relevant: “A Stroke of Insight” by Jill Bolte Taylor; “A Promising Test for Pancreatic Cancer... From a Teenager” by Jack Andraka; “Can We Eat to Starve Cancer?” by William Li; “What Your Doctor Won’t Disclose” by Leana Wen; “How Do We Heal Medicine?” by Atul Gawande; “Is Anatomy Destiny?” by Alice Dreger and any others.

TED-Ed section contains numerous tasks aimed at the development of different language skills [5]. Some classic activities are as follows:

Step 1. Pre-watching. Trigger some discussions on the topic of the video to prepare students for watching.

Step 2. Watch the full video or an excerpt.

Step 3. Think. After watching, take a mini-quiz with questions about the video. This will help to check how well the students understood the material from the video.

Step 4. Dig deeper. TED-Ed suggests a selection of materials where you can still read on a given topic can be left for self-directed work. For example, students can make up a project or write an essay.

Step 5. Post-watching. Discuss the topic of the video and the impressions with peers. Encourage students to make up a few questions and ask each other.

Moreover, TED talks not only provide the opportunity to improve students' critical thinking, listening, note-taking and speaking skills. They are also powerful tools in raising the awareness of the younger generation about global issues and involving students in a worldwide discussion on relevant topics.

Hence, we assert that the use of TED talks in teaching English for specific purposes online has the following benefits:

- Motivating and inspiring learners in learning a foreign language.
- Enriching learners with new ideas.
- Development of listening skills.
- Development of critical thinking.
- Expanding active and passive vocabulary.
- The possibility to download the instruction content: video, audio and scripts.
- Broadening students' outlook.

Thus, TED talks videos can be used in teaching English online at higher educational institutions to improve basic language skills (listening, speaking and writing). The prospects of using the TED talks are in the further selection of available materials and careful elaboration of new tasks to work in different contexts when teaching English for Specific Purposes.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Луньова Т.В. Використання відеоматеріалів Ted talks для розвитку м'яких навичок під час вивчення англійської мови у закладах вищої освіти. *Current Trends in the Study and Teaching of Foreign Languages : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Online Conference (Poltava, 04 June 2021)*. Poltava: Astraya, 2021. P. 134–138.
2. Chang Y., Huang H.-T. Exploring TED talks as a pedagogical resource for oral presentations: A corpus-based move analysis. *English Teaching and Learning*. 2015. Vol. 39. P. 29–62.
3. Rubenstein L. DaVia Using TED talks to inspire thoughtful practice. *The teacher educator*. 2012. Vol. 47. Issue 4. P. 261–267.
4. Taibi D., Chawla S., Dietze S., Marenzi I., & Fetahu B. Exploring TED talks as linked data for education. *British journal of educational technology*. 2015. № 46(5). P. 1092–1096.
5. TED Ed Lessons worth sharing [Electronic resource]. URL: <http://ed.ted.com/lessons>.

Заїка А. О.

аспірант,
Глухівський національний педагогічний
університету імені Олександра Довженка
м. Глухів, Україна

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасні освітні тенденції, соціальні зміни, глобалізація, цифровізація та пандемія COVID-19 вплинули на всі рівні освіти. Вони призвели до трансформації освіти, змін у підходах до викладання та навчання, таких як віртуальне навчання, застосування штучного інтелекту в моделюванні та використання доповненої реальності, що в сукупності є цифровою освітою.

Цифрова освіта (Digital education) – це спосіб викладання та навчання за допомогою цифрових технологій, що включає різноманітні методи навчання, такі як автономне навчання, онлайн-навчання, мобільне навчання з використанням цифрових платформ, нових цифрових і освітніх технологій, цифрових пристроїв та цифрових освітніх ресурсів [2].

Цифрові інструменти в освіті – це підгрупа цифрових технологій, які розробляються для розвитку якості, швидкості та привабливості передачі інформації в освітньому процесі. До них можна віднести електронні навчальні системи, соціальні мережі, відеосервіси, послуги роботи з графікою та створення ігрових навчальних матеріалів тощо. Метою створення таких ресурсів є спрощення процесу моніторингу навчальних результатів, підвищення зацікавленості та залучення здобувачів освіти в освітній процес за рахунок різноманітності форм отримання, репродукції, аналізу та застосування знань, що дозволяє зробити освіту відкритою і доступною [1].

На сьогоднішній день існує безліч цифрових інструментів для організації освітньої діяльності, здійснення зворотного зв'язку, створення цифрового освітнього середовища, організації онлайн-занять. Розглянемо докладніше деякі цифрові інструменти педагога для організації освітнього процесу [3]:

Цифрові інструменти створення тестів. В даний час існує велика кількість цифрових інструментів для розробки тестів, виконаних у вигляді окремих програмних продуктів або вбудованих в освітні платформи. Багато систем дозволяють створювати різні види тестових завдань, проведення діагностики знань та отримання даних про результати проходження тесту кожним здобувачем освіти чи групою.

Online Test Pad (<https://onlinetestpad.com/ru/tests>) – безкоштовний універсальний і простий конструктор, за допомогою якого можна створити різні тести, завдання, кросворди, сканворди опитування, логічні ігри, діалоги. Конструктор доступний різними мовами. Використовується даний сервіс для збирання та систематизації інформації або ж як цифровий

інструмент формуючого та підсумкового оцінювання.

Webanketa (<https://webanketa.com/>) – допомагає створювати та проводити приватні та загальні опитування, анкетування та голосування. Працюючи із сервісом, бажано пройти реєстрацію, хоча створювати опитування можуть і незареєстровані користувачі. Якщо анкета буде створена без реєстрації, вона може просто зникнути, тому що не буде прив'язана до користувача.

Mentimeter (<https://www.mentimeter.com>) – безкоштовний та простий онлайн-сервіс для створення опитувань та голосування у режимі реального часу у форматі презентації. Зручно використовувати на заняттях, під час виступу на конференції для отримання зворотнього зв'язку від аудиторії. Сервіс задає кожному опитуванню ідентифікаційний номер, учасники можуть голосувати у режимі реального часу. Для цього потрібно пройти на адресу menti.com та ввести номер опитування.

Цифрові інструменти для створення інтерактивних вправ, ігор, кросвордів та вікторин. Існує багато цифрових конструкторів для створення інтерактивних завдань, за допомогою яких можна створити цілу колекцію різнопланових вправ.

Quizizz (<https://quizizz.com/>) – сервіс для створення опитувань та вікторин. Основні можливості: педагог створює вікторину на своєму комп'ютері, а здобувачі освіти беруть участь у ній зі своїх мобільних пристроїв. При створенні вікторини можна вказати час на обмірковування здобувачем освіти заданого питання.

CROSS (<http://cross.highcat.org/>) – сервіс для створення кросворду з підготованих слів у режимі онлайн. Для редагування необхідно завантажити створений кросворд на комп'ютер і редагувати його офлайн.

Flippity (<https://flippity.net/>) – онлайн-сервіс, який дозволяє створювати ігрові вправи на основі таблиць. До кожного шаблону є інструкція створення. Після того, як вправа готова, можна поділитися посиланням на вправу або роздрукувати її. Додатково можна виготовити сертифікат.

Цифрові інструменти для створення ментальних карт. Ментальні карти є графічним способом подання інформації, яке передає відносини між окремими ідеями та концепціями. Незалежно від того, наскільки складним є предмет, ментальна карта допомагає побачити загальну картину.

Mindmeister (<https://www.mindmeister.com/>) – дозволяє створювати та ділитися ментальними картами, співпрацювати з ними у реальному часі. Незалежно від місця розташування всі члени команди миттєво побачать зміни, зроблені у ментальній карті. Члени команди можуть коментувати теми, голосувати за ідеї або обговорювати зміни в вбудований чат. Важливий результат співпраці – це візуалізація ідей і можливість донести їх до решти. За допомогою вбудованого в MindMeister режиму презентацій є можливість перетворити ментальні карти на динамічні слайд-шоу, вставити презентацію на сайт або транслявати її в режимі реального часу своїм колегам.

Coggle (<https://coggle.it/>) – цифровий інструмент для роботи з більш

складною інформацією. Дозволяє працювати спільно, перетягувати зображення на діаграми прямо з робочого столу. Є можливість при спільній роботі створювати окремі особисті робочі простори.

Xmind (<https://www.xmind.net/>) – дозволяє не лише будувати ментальні карти, а й візуально організувати причинно-наслідкові зв'язки між складними ідеями або подіями. Можливий поглиблений порівняльний аналіз, відстеження етапів та графіків у хронологічному порядку.

Цифрові інструменти для роботи з віртуальною інтерактивною дошкою. Віртуальна інтерактивна дошка – це цифровий інструмент ресурс, призначений для організації спільної роботи зі створення й редагування зображень і документів, спілкування в реальному часі.

Padlet (<https://ua.padlet.com/>) – віртуальна інтерактивна дошка для командної взаємодії та розміщення різного контенту. За допомогою вбудованих інструментів можна коментувати розміщену інформацію, поставити запитання аудиторії в режимі реального часу.

FlockDraw (<http://flockdraw.com/>) – інструмент для спільного малювання та роботи з віртуальною дошкою. Можлива участь необмеженої кількості здобувачів освіти у кімнаті та оновлення малюнків у режимі реального часу. На дошці можна розміщувати текст, міняти кольори та форми.

Miro (<https://miro.com/>) – сервіс для створення та наповнення віртуальних дошок групою людей у зручний час. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс спрощує роботу користувачів. Сервіс дозволяє організувати роботу у реальному часі. Спілкування між віддаленими учасниками організовано за допомогою чату.

Цифрові інструменти створення інтерактивних карт та тимчасових осей. Інтерактивна карта – це не лише красиво, але й інформативно, це універсальний зручний інструмент для роботи з інформацією. Уміння створювати карти особливо актуальні для педагогів, що працюють зі статистичними та економічними даними.

TimeMapper (<http://timemapper.okfnlabs.org/>) – інструмент для простої та швидкої побудови таблиць, карт та графіків. В основі – створення таблиці в Google, до таблиці додаються дати, після цього користувач підключається до TimeMapper, налаштовує зовнішній вигляд та розмір таблиці.

TimelineJS (<http://timeline.knightlab.com/>) – інструмент із відкритим вихідним кодом, який дозволяє створювати інтерактивні часові шкали. Початківці можуть створити тимчасову шкалу, використовуючи електронну таблицю Google, а більш досвідчені користувачі можуть використовувати програми та додаткові функції TimelineJS. Є можливість завантаження інформації з різних джерел, зокрема: Twitter, Flickr, YouTube, карти Google, Вікіпедія тощо.

Отже, сучасні цифрові інструменти надають можливість забезпечити повноцінний освітній процес, сприяють формуванню логічного та творчого мислення, що загалом сприяє розвитку здобувачів освіти, проектувати індивідуальний освітній простір, щоб задовольнити персональ-

ні освітні потреби здобувачів освіти. Важливо перетворити здобувачів освіти не тільки на активних користувачі в цифрових технологій, але і надати їм можливість самостійно створювати цифрові освітні ресурси та контент.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Близнюк Т. Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.
2. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.pdf> (дата звернення: 19.05.2022).
3. Сорока В.В. Формування готовності майбутніх майстрів виробничого навчання до застосування цифрових технологій у професійній діяльності: дис. ... док. філ.: 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). Глухів, 2021. 307 с.

Мельничук Л. Б.

к. п .н., доцент,
ПВНЗ «МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

Степанюк І. Ю.

студентка магістратури,
ПВНЗ «МЕГУ ім. акад. С. Дем'янчука»,
м. Рівне, Україна

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ДРУЖНІХ ВЗАЄМИН У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасна вітчизняна парадигма дошкільної освіти спрямована на гуманістичний підхід до розвитку особистості дитини, яка потребує розуміння та поваги її інтересів та прав [1, с. 24]. Понад три місяці в Україні триває повномасштабна війна, і діти всієї держави стали свідками та жертвами її руйнівної сили. В умовах воєнного стану проблема виховання дітей на ідеях миру, дружби та взаєморозуміння набуває особливої актуальності.

Формування дружніх взаємин відноситься до найважливіших проблем дошкільної освіти, оскільки дитина формується лише в умовах соціального взаємодії з іншими людьми. Саме в суспільстві однолітків найбільш ефективно розвиваються механізми міжособистісного сприйняття і розуміння, які слугують основою розвитку багатьох особистих якостей [2, с. 85].

У дослідженнях вітчизняних учених (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, О. Кононко, С. Курінна, Н. Лисенко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, Ю. Приходько, І. Рогальська-Яблонська, С. Савченко, С. Сайко) акцентується на необхідності посилення уваги до виховання дружніх стосунків, що сприяє активізації особистісного потенціалу дитини.

Метою окреслених тез є теоретичне обґрунтування критеріїв, показників та рівнів сформованості дружніх взаємин у дітей дошкільного віку.

Діагностика сформованості дружніх взаємин дошкільників потребує виокремлення критеріїв та показників, відповідно до яких є можливим здійснити педагогічний аналіз цього феномену.

В результаті аналізу психолого-педагогічної літератури нами виокремлено наступні критерії сформованості дружніх взаємин:

- 1) когнітивний;
- 2) емоційно-ціннісний;
- 3) діяльнісно-поведінковий [3].

Кожний з окреслених критеріїв проявлявся через систему показників, які давали змогу більш якісно оцінити рівень прояву дружніх взаємин дітей дошкільного віку.

Так, показниками когнітивного критерію є повнота та обсяг знань дітей про дружбу, їх уявлення про однолітків як партнерів спілкування, а

також уявлення дітей про норми і правила позитивних взаємовідносин, способів взаємодії з однолітками у спілкуванні та спільній діяльності. Отже, когнітивний критерій передбачає наявність уявлень дітей про дружбу, її прояви.

У свою чергу показниками емоційно-ціннісного критерію є оцінка дошкільником власної поведінки, що включає вміння адекватно оцінювати свої вчинки у стосунках з однолітками та прояв емоційного ставлення до власних дружніх стосунків з однолітками; оцінка поведінки іншої людини з погляду норм і правил дружніх взаємин, яка полягає в наявності вмінь пояснювати та оцінювати вчинки однолітків та інших людей у дружніх стосунках та містить емоційний прояв до приязних взаємостосунків людей.

Натомість показником діяльнісно-поведінкового критерію є прояв дружніх стосунків у діяльності, що уміщує сформованість якості самоконтролю; самооцінки результатів діяльності, а також уміння дотримуватися норм та правил позитивних взаємовідносин, способів взаємодії з однолітками у спілкуванні та спільній діяльності. Отже, діяльнісно-поведінковий критерій припускає уміння домовитися, узгодити свої дії, допомагати один одному, вміння обмежувати свої бажання.

На основі трьох критеріїв діагностики нами було обґрунтовано рівні сформованості дружніх взаємин старших дошкільників, які ми диференціювали на високий, середній і низький.

Високий рівень характеризується наявністю досить повних і конкретних уявлень про дружбу, норми і правила дружніх взаємин, способи взаємодії з однолітками в спілкуванні й спільній діяльності, вільним оперуванням поняттями «дружба», «друзі», «доброта», «співчуття», усвідомленням необхідності цих знань, прагненням до їх засвоєння та поглиблення.

Діти, які охарактеризовані високим рівнем сформованості дружніх взаємин, вміють пояснити і адекватно оцінити свої вчинки в стосунках з однолітками і вчинки однолітків та інших людей в дружніх взаєминах. Здатні створювати емоційно-позитивну атмосферу в групі, підтримати радісний настрій товаришів, охоче допомагають всім, хто потребує допомоги, проявляють співчуття і співпереживання, турботу. Дотримуються норм і правил позитивних дружніх взаємин, способів взаємодії з однолітками в спілкуванні і спільній діяльності.

Середній рівень характеризується наявністю повних і конкретних уявлень про дружбу, про норми і правила дружніх взаємин, способи взаємодії з однолітками в спілкуванні і спільній діяльності, але недостатньо стійких.

Діти не можуть дати чітких визначень поняттям «дружба», «друзі», «доброта», «співчуття», виявляють здатність за допомогою педагога відтворити значну частину цих уявлень, але вони недостатньо повні і конкретні, уривчасті, інтерес до них підтримується дорослим. Мають проблеми в адекватній оцінці свого вчинку й вчинків інших у процесі взаємодії, відчувають потребу в допомозі дорослого, відрізняються несфор-

мованістю оціночних суджень. Усвідомлюють необхідність дотримання норм і правил дружніх взаємин, способів взаємодії з однолітками в спілкуванні і спільній діяльності, знають про необхідність виконання даних норм і правил, але ці уявлення не завжди детермінують їх поведінку.

Самостійно проявляють доброзичливість вибірково по відношенню до близьких друзів і тих, до кого в даний час відчують інтерес і симпатію. По відношенню до інших дітей допускають окремі негативні дії (непоступливість, конфліктність та ін.), однак усвідомлюють невиправданість таких дій, прислухаються до порад вихователя і прагнуть до примирення.

Низький рівень характеризується наявністю у дошкільників фрагментарних, уривчастих уявлень про дружбу, про норми і правила дружніх взаємин, способи взаємодії з однолітками в спілкуванні і спільній діяльності. Не можуть диференціювати поняття «дружба» і «друзі», «добро-та», «співчуття», не проявляють активності в їх засвоєнні.

Відмовляються пояснити або оцінити свій вчинок та вчинки інших людей. Емоційне ставлення носить нейтральний характер (байдужість). Надають допомогу дорослим і одноліткам в залежності від настрою.

Проявляється нестійкість доброзичливого ставлення до однолітків, виражені егоїстичні тенденції і небажання враховувати інтереси інших. У ситуаціях вибору переважає особистий інтерес, невміння поставити себе на місце однолітка, зрозуміти його проблеми. Спостерігаються часта конфліктність, відсутність самостійності й ініціативи в прояві участі і допомоги одноліткам (тільки нагадування і спонування вихователя).

Отже, врахування критеріїв та відповідних їм показників сприятиме об'єктивній діагностиці рівнів сформованості дружніх взаємин дітей старшого дошкільного віку та проектуванню за її результатами інноваційної освітньої технології, спрямованої на виховання дошкільників на ідеях миру, дружби та взаєморозуміння.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання. Київ : Світич, 2006. 304 с.
2. Виховання дружніх почуттів у дітей / Під ред. Л.Н. Прокошенко, В.К. Котирло. Київ: Педагогічна школа, 2007. С. 84-156.
3. Чала Ю.М., Шахрайчук А.М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 246 с.

Киричок І. І.

к. п. н., доцент,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Скрипаль Т. М.

студентка спеціальності «Початкова освіта»,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМУ АНАЛОГІЇ У ПОЯСНЮВАЛЬНІЙ ПРОМОВІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЖАНРУ ПЕДАГОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Пояснювальна промова вчителя початкових класів - один з найважливіших мовних жанрів у педагогічному дискурсі.

Науковці визначають пояснювальну промову вчителя як інформативний жанр педагогічного мовлення, який зазвичай є діалогізованим монологом (адресним монологом, який складається з прийомів та способів реального діалогу), який використовують в межах педагогічного дискурсу під час пояснення нового навчального матеріалу, а також в інших ситуаціях науково-навчального спілкування (закріплення, узагальнення та ін.) [3, с.124].

Чітка, упорядкована, цікава мовна структура пояснення вчителя дає можливість здобувачам простежити за міркуванням вчителя, зрозуміти, важливість доказів, спрогнозувати хід міркування та навчитися використовувати зразки мовлення педагога для створення власних висловлювань.

Зробити навчальне спілкування живим та захоплюючим допомагають вчителю особливі риторичні прийоми – прийоми популяризації, серед яких риторичні питання, риторичні вигук, цитатія, повтор, аналогія. Такі прийоми у пояснювальній промові вчителя допомагають зробити привабливим навчання, наблизити навчальний матеріал до інтересів учнів, забарвити його позитивними емоціями, а, отже, зробити його зрозумілим та доступним [там само].

Розглянемо особливості застосування прийому аналогії у пояснювальній промові вчителя.

Учені Ю. Бабанський, І.Лернер, А.Столяр, В.Вахтерев, І.Гордієнко [1], І.Корнейчук [2], О.Швай [4] та ін. визначали прийом аналогії засобом удосконалення освітнього процесу, який стимулює розвиток пізнавальної активності здобувачів.

Незважаючи на вагому ефективність прийому аналогії у освітньому процесі, вчителі недостатньо ознайомлені з методикою навчання учнів цього прийому, та й у методичній літературі нема необхідного методичного забезпечення його використання у пояснювальній промові.

Аналіз філософських, психолого-педагогічних та методичних дже-

рел [1, 2, 4] довів існування декількох підходів до тлумачення поняття аналогії. Виділимо найбільш поширені з них.

Аналогія – (грец. «відповідність») подібність окремих предметів та явищ за певними властивостями, ознаками чи відношеннями [1, с.32].

У науковій літературі аналогію розглядають як прийом популяризації знання, який ґрунтується на співвідношенні наочних прикладів з науковим поняттям, яке є для учнів абстрактним, а отже, не завжди зрозумілим та доступним [там само].

Аналогію пов'язують з поняттям, яке виражає відношення подібності між різними об'єктами, системами, явищами, процесами; прийом аналогії є особливою логічною формою умовиводу, яку використовують з індукцією і дедукцією; аналогію тлумачать як метод пізнання [4, с.154].

Отже, узагальнюючи наведені у різних підходах науковців визначення феномену «аналогія», ми вважаємо цей термін схожістю у будь-якому відношенні між явищами, предметами, поняттями.

Оперування прийомом аналогії, яке зводиться до створення нових образів, уявлень, дозволяє школярам по-новому побачити текст, наукове, логічне визначення, складний термін, усвідомити ознаки та зв'язки, які раніше не виявлені, зробити їх більш ясними. Це є особливо важливим у початковій школі. Створення аналогії може також бути доцільним у пояснювальній промові вчителя під час лінгвістичних казок у вивченні складних тем з морфології.

Унікальною є методична значущість такого прийому, як аналогія, при зверненні до якого діє низка психічних та розумових процесів: сприйняття, зіставлення, впізнавання, осмислення, увага, запам'ятовування, розуміння, уява. Без залучення аналогій навчальний матеріал часто сприймається учнями як щось абстрактне, невизначене, а значить, і неясне [4, с.156].

Для прикладу у поясненні матеріалу учням у першому класі під час букварного періоду з метою розрізнення школярами понять «звук» та «буква» учитель може використати такі аналогії у промові: «Діти! Часто між поняттям «звук» та буквою ставиться знак тотожності. А чи тотожними вони є? Як ви гадаєте? Сьогодні спробуємо у цьому розібратися! Знаки настільки злилися з нашим мовленням, що ми часто забуваємо їх розрізнити: звуки – те, що ми чуємо, а букви – письмові знаки, які передають звуки мовлення.

Співвідношення між звуком та буквою подібне до співвідношення «мелодія - нотна грамота». Дійсно, сім нотних знаків та 33 букви українського алфавіту дозволяють записувати безліч звуків. Кожна нота, як і кожна буква, має свою назву, яка є відмінною від того звука, який вона позначає. Наприклад, буква л може позначати звуки [л] та [л']. Подивимося на слова лук та люк. Як ви думаєте, у словах початкові букви та звуки однакові? Отже, букви однакові, а звуки – різні. Одна й та ж сама нота «до» може звучати по-різному залежно від тональності та інших музичних умов. Окрім того у нотній грамоті є особливі знаки, які безпосередньо не пов'язані зі звуками, але які розповідають виконавцю мелодії

про темп гри. В українській абетці є теж знаки, які виконують складні функції. Наприклад, це буква ь, яка не є звуком. Наприклад, слово рись. Скільки у ньому букв та звуків? Як бачимо, букв 4, а звуків – 3. М'який знак у цьому випадку вказує на те, що кінцевий приголосний у слові вимовляється м'яко.

У виникненні нотних знаків та букв є теж багато спільного. Ще в давнину, слухаючи концерти природи, людина почала створювати власні інструменти та грати на них. І лише згодом вона створила власні письмові знаки, які позначали конкретні звуки, дала їм назви та розташувала їх на нотних лінійках. Ось чому будь-яка людина, яка не знає нот, може наспівати пісню, яка їй сподобається, подібно до того, як людина, яка не знає букв, може розмовляти».

Наведений приклад аналогії дає змогу учням першого класу при вивченні алфавіту у букварний період навчання грамоти наочно та доступно розрізнати поняття «звук» та «буква», а також «нота» та «нотний знак».

Під час вивчення теми у 3 класі «Будова слова» учитель може використати прийом аналогії під час пояснення нового матеріалу: «Діти! Ви знаєте, що будь-який комбайн має свою будову та створений з різних механізмів. Кожен з цих механізмів є важливим у роботі. Приміром, кухонний комбайн складається з механізмів для різки овочів та фруктів, збивання вершків, замішування тіста тощо. Завдяки цьому можна оперативно приготувати випічку. А що ж наше мовлення? Воно складається зі слів, а слова також складаються з частин. Кожен з нас може бути чарівником. Уявімо чарівний комбайн, який може створювати слова з різних частин: кореня, префікса, суфікса, закінчення. Щоб стати таким чарівником, навчитися користуватися незвичайним комбайном, треба знати будову слів. Отже, давайте ж будемо «розбирати» слово на частини (виконувати розбір слова за будовою) і «збирати» слово з різних частин (утворювати слова)!».

Варто зазначити, що ефективність прийому аналогії під час вивчення певної теми можна досягти за умови дотримання вимог точності та доцільності, які висувають до його застосування. Вимога точності полягає у тому, що предмети, явища, які співставляють, повинні мати точне та явне підґрунтя для порівняння. Вимога доцільності передбачає відповідність змісту аналогії віку, особистому досвіду та обсягу знань здобувачів.

Отже, вивчення праць вітчизняних учених з проблеми використання прийому аналогії у професійній діяльності вчителя уможливило такі висновки.

1. Аналогія постає як специфічна форма думки, у результаті якої навчальний матеріал з одного об'єкта переносять на інший (оригінал).

2. Прийом аналогії вчителю варто застосовувати на різних етапах процесу навчання у початковій школі, але найдоцільніше у поясненні нової теми з метою установлення зв'язків між різними темами курсу, під час пошуку вирішення складних завдань та вивчення важких тем.

3. Використання учителем початкових класів прийому аналогії сприяє розвитку творчих здібностей учнів, формуванню умінь дослідницької діяльності.

4. Аналогія забезпечує полегшує опанування здобувачами освіти навчального матеріалу, так як дозволяє здійснити уявний перенесення певної системи знань, умінь і навичок від відомого об'єкта до невідомого.

5. Метод аналогії стає ефективним у навчанні школярів, коли останні не спонтанно, а цілеспрямовано засвоюють аналогію і мають сформовані уміння до використання цього методу.

6. Використання прийому аналогії сприяє виникненню інтриги на уроці, залишаючи окремі завдання незавершеними, що викликає в учнів інтерес та стимулює їх пізнавальну активність.

7. Прийом аналогії у діяльності вчителя забезпечує появу нових асоціацій, які дають змогу учням поглибити вивчення матеріалу, більш свідомо його зрозуміти, якісно оновити знання.

8. Використання у пояснювальні промові вчителя аналогії робить його мовлення яскравим, наочним, привабливим, доступним для школярів, сприяє систематизації знань здобувачів та раціонального їх запам'ятовування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гордієнко І.В. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі методу аналогії у навчанні математики та фізики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2015. Вип. 37. С. 31-34.

2. Корнейчук І.В. Аналогія і моделювання. *Математика в сучасній школі*. 2012. № 1(124) С. 20–23.

3. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика : монографія / О. А. Кучерук, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, С. О. Караман та ін.; за ред. О. А. Кучерук. Київ: КНТ, 2016. 258 с.

4. Швай О.Л. використання аналогії для формування вмінь переносу знань учнів. *Фізико-математична освіта*. 2018. Випуск 2(16). С. 153-156.

Марчук О. О.

д. пед. наук, доцент,
проф. кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ „Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука
м. Рівне, Україна

Жук А. В.

магістрантка педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ВИХОВАНЦІВ ЗДО

Важливу роль у формуванні світогляду підростаючого покоління відіграють твори українського письменства. Вони сприяють вихованню моральних, етичних, духовних, гуманістичних якостей. У Національній доктрині розвитку освіти написано: «Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та дальше утвердження її національного характеру» [7].

Основні завдання виховання дітей та молоді зазначено у «Концепції виховання дітей та молоді в системі національної освіти». У цьому документі написано, що «специфіка сучасної української національно-патріотичної ідеї полягає у виразній перевазі в системі виховання і розвитку дітей власне українського: мови, фольклору, художньої літератури, образотворчого мистецтва, музики, народних звичаїв, форм і способів поведінки. Це творитиме для них національну культуру світу, формуватиме національну психологію, самосвідомість і національну гордість – обов'язкові складники духовної особистості» [3]. Відтак перед сьогоднішніми вихователями постало завдання виховувати національно свідому підростаючу особистість дитини.

Проблеми формування патріотичних якостей у молодого покоління були об'єктом вивчення у дослідженнях О. Вишневського, Т. Дем'янчук, І. Єрмакової, А. Капської, А. Погрібного, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної, П. Щербаня та ін. Науковці А. Богуш, М. Боришевський, Н. Гавриш, Ю. Руденко проаналізували позитивний вплив засобів художньої літератури на виховання патріотичних почуттів у старших дошкільників. У науковій розвідці Шкребітєнко Л. М. написано, що «у вихованні патріотичних почуттів дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури важливо активізувати всі рівні емоційної взаємодії дитини із художнім твором» [10, с. 3].

У ЗДО вихователям доцільно використовувати твори українських за-

нять при проведенні занять та свят зі старшими дошкільниками. Рекомендуємо прочитати дітям такі твори Т. Шевченка, як: «На Великдень» [9], «І досі сниться під горою...», «Зацвіла в долині червона калина», «Зоре моя вечірняя» (Уривок із поеми «Княжна»). Вивчення цих творів сприяє не лише формуванню патріотичних якостей, а й ознайомлює із історичним минулим українського народу, сприяє утвердженню родинних цінностей, естетичному розвитку та спостережливості дітей.

При опрацюванні вірша «Великдень» [9] вихователю слід запропонувати старшим дошкільникам переглянути відео, де діти читають цю поезію. Доречним буде опрацювання таких питань:

Коли відбувається подія, змальована в творі?

Якими новими речами хвалилися діти?

Чому зраділа сиріточка?

Який подарунок вона отримала на Великдень?

Які переживання викликав у вас цей вірш?

Цікавим, на наш погляд, є інсценування вірша «На Великдень». Для цього рекомендуємо вихователю підібрати дітям відповідні костюми, характерні для дітей другої половини XIX століття. При аналізі цього вірша слід пояснити значення слів «лиштвa», «смушевий», «свитка», «стюжка», «чобітки шакапові» та показати відповідні малюнки. В кінці опрацювання твору рекомендуємо дітям дати завдання розмалювати дівчинку-сироту, її друзів чи елементи українського народного костюма. Важливо, щоб вихователь зумів виховати співпереживання, для цього йому потрібно задати дітям запитання, на кшталт: «А як сьогодні ми можемо допомагати людям, які опинилися у скруті? Як потрібно підбадьорювати дітей, які ростуть без мами чи тата?».

Показовими для формування патріотичних почуттів у дітей дошкільного віку є твори Лесі Українки. Зазначимо, що у Чернівцях у 1923 році до 10-ї річниці від дня смерті письменниці було видано збірку віршів і оповідань «До української дитини» [4], до якої увійшли такі твори: «До української дитини», «Поле», «Біда навчить», «Пташка», «Лілея», «Метелик», «Веснянка». Пропонуємо вихователям сучасних закладів дошкільної освіти прочитати дітям вірш Лесі Українки маловідомий вірш «До української дитини» та провести з ними бесіду за прочитаним. В ході бесіди діти повинні розповісти, які у них мрії, яка, на їхню думку, Країна Дитинства, які казкові образи є в поезії тощо. Вірш «Поле» можна вивчати на інтегрованих заняттях із розвитку мовлення та природознавства, хоча вихователь повинен пояснити, що в центрі твору - образ України із її неповторною природою.

Формуванню патріотичних та моральних якостей у старших дошкільників сприяють твори В. Сухомлинського, Олени Пчілки, І. Франка. Л. Глібова та інших письменників, а також сучасних авторів. За спостереженнями сучасних дослідників, «художня література є універсальним розвивально-навчальним засобом, який виводить дитину за межі того, що сприймається нею безпосередньо, занурює її в складний духовний світ літературних героїв, збагачуючи почуття й розвиваючи свідомість

дітей» [6, с. 33], відтак вихователь повинен використовувати її виховний потенціал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вовчек Т. Одеса: веселий путівник для дітей : понад 40 захопливих завдань. Харків : Юнісофт, 2019. 63 с.
2. Івасюк Г. П. Барвінок : оповідання для дітей про Україну Київ : Глорія, 2020. 109 с.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, що затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. URL: old.mon.gov.ua/ru/about-ministry/normative/4068. Дата звернення: 18.05.2022 р.
4. Леся Українка. До української дитини. Чернівці. 1923. 33 с.
5. Лящук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку. Початкова школа. 2016. № 9. С. 52–53.
6. Монке О. С. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх вихователів до морально-духовного виховання дошкільників засобами художньої літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.08 / Національна академія педагогічних наук України Інститут проблем виховання. К., 2020. 40 с.
7. Національна доктрина розвитку освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>. Дата звернення: 18.05.2022 р.
8. Собчук О., Гілевич М. Моя Україна Харків : УЛА, 2018. 60 с.
9. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. К., 2003. Т. 2: Поезія 1847-1861. С. 196.
10. Шкребтієнко Л. П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Одеса, 2019. 20 с.

Марчук О. О.

д. пед. наук, доцент,
проф. кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ „Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука
м. Рівне, Україна

Сбитна Т. О.

магістрантка педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА ПОЕТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ ЗДО

У дошкільному житті починається період формування особистості, коли дитина активно вивчає навколишнє середовище, проявляє риси власного характеру, ставлення до самої себе та людства. Під впливом дорослих формується особистісний розвиток дитини, якій важливо прищепити морально-етичні та духовні ідеали. У закладах дошкільної освіти важливим завданням педагогів є виховати морально здорову особистість, спонукати своїх вихованців до моральних вчинків. Правильно закладені основи морального виховання у дітей дошкільного віку значно впливають на подальше життя і поведінку.

Впродовж багатьох віків складалася система моральних норм виховання. Дорослі та діти взаємодіяли між собою з метою формування моральних почуттів, якостей, поведінки, людяності, інтересів, потреб. У сучасному суспільстві окремі події негативно впливають на свідомість молодого покоління, сьогодні дещо знецінюється поняття добра, милосердя, совісті, оскільки найвищою цінністю стають матеріальні блага. Деякі проблеми суспільства зумовлені дефіцитом добра, милосердя, любові, людських почуттів, відтак проблема виховання моральних цінностей у дітей є актуальною.

Питання морального виховання в різних аспектах проаналізували українські дослідники (Т. Алексеєнко, Є. Арнаутова, О. Барабаш, І. Бех, О. Вишневський, О. Докукіна, О. Кононко, В. Котило, С. Ладивір, Т. Науменко, В. Постовий, Т. Поніманська, Г. Пономарьова, М. Роганова, М. Стельмахович) та зарубіжні вчені (А. Адлера, Т. Гордона, Р. Дрейкурса).

Незамінними якостями морального виховання є виховання чуйності, справедливості, вихованості, щирості, працьовитості, скромності, почуття патріотизму та гідності. Завдяки цим моральним нормам у дітей формується власна моральна, стійка поведінка, яка допомагає приймати правильне рішення у різних складних ситуаціях. Заохоченню дітей до

спілкування, обміну думками, аргументування, обґрунтування, переконання, спільні діяльності сприяє використанню в освітньому процесі творчості українських письменників, поезія та проза яких сприяє утвердженню моральних переконань. Сучасні дослідники подали таке визначення терміну моральне виховання: «Моральне виховання – один з найважливіших видів виховання, полягає у цілеспрямованому формуванні моральної свідомості, розвитку морального почуття і навичок моральної поведінки людини відповідно до певної ідеології. Моральне виховання здійснюється на національному ґрунті шляхом засвоєння національних норм і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей» [1, с. 294].

У ЗДО доцільно ознайомлювати дітей із творчістю Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, Олени Пчілки, Ліни Костенко, М. Коцюбинського, Л. Глібова, твори яких акцентують на вихованні гуманності. Вагомий внесок у формуванні моральних почуттів дітей дошкільного віку належить оповіданням В. Сухомлинського – українського педагога, письменника, публіциста, поета. Він зазначив, що виховання моральності слід починати з раннього віку, коли діти ще піддаються виховним впливам. У його працях зазначено, що кожна дитина у дошкільному дитинстві має пройти емоційну школу, виховання добрих чуттів. Пропонуємо вихователям ЗДО активно використовувати творчий доробок В. Сухомлинського в освітньому процесі. Оповідання та казки відомого педагога В. Сухомлинського [2] навчають дітей бути людяними, милосердними, добрими, співчутливими, гуманними. Наприклад, читаючи оповідання «Старий пес», вихователь закликає дітей турбуватися про домашніх улюбленців. Новелою «Камінь на межі» В. Сухомлинський навчав уникати моральної убогості, захланності, недружелюбності. На прикладі героїв цього оповідання діти дізнаються, що потрібно жити в мирі із сусідами та постійно трудитися. Однією із провідних ідей, які піднімав у своїй творчості В. Сухомлинський, було виховання в старших дошкільників любові та пошани до батьків та старших. Ця проблема порушена в творах «Ніч і біла сорочка», «Чорні руки», «Правда буває гірша за неправду», «Три пиріжки» [2] та інших.

Із метою виховання в дітей морально-етичних якостей вихователі ЗДО можуть використовувати на заняттях твори сучасних українських поетів. Для прикладу, проаналізуємо збірку віршів «Малечі про цікаві речі». Поезія «Фортеця» Н. зарічної навчає діток жити в мирі, дружити між собою:

*Хоч фортеця - метр заввишки,
І мілкий довкола рів,
Нам не страшно анітрішки,
Бо немає ворогів!* [4, с. 9].

Вірші «Гостинці» М. Понамаренко, «Моя сусідка Ліза» О. Полянської, «Равлик» Є. Гуцала, «Кіт» А. Камінчука закликають малюків жити в мирі з оточуючим світом, любити домашніх та диких тварин, охороняти при-

роду. Вивчаючи вірші, вихователь повинен підійти творчо до їх інтерпретації. Зокрема, дітям необхідно підібрати ряд цікавих запитань та завдань. Разом із дітьми вихователь може інсценізувати окремі твори українських письменників. Доречним буде показ відео фрагментів про життя відомих митців слова, про Україну, про життя тварин тощо. На основі аналізу творів вихователь повинен навчити дитину розпізнавати добро і зло, правду і неправду. Отже, використання творчості українських письменників для формування моральних якостей дітей дошкільного віку є невід'ємною частиною виховного процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне, 2011. 552 с.
2. Казки та оповідання В. Сухомлинського. URL: <http://syhomlinskiy.blogspot.com/p/10.html> (дата звернення - 19.05.2022).
3. Кобзар Б. Мета виховання, або проблеми духовної культури особистості. Освіта. 2000. 20 – 27 травня. С. 6.
4. Малечі про цікаві речі / Упор. Г. Кирпа. Х., 2008. 48 с.
5. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. Київ, 2004. 511 с.

Марчук О. О.

д. пед. наук, доцент,
проф. кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
ПВНЗ „Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука
м. Рівне, Україна

Степанюк І. Ю.

магістрантка педагогічного факультету
спеціальності 012 «Дошкільна освіта»,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗАНЯТЬ В ЗДО

Виховати всебічно розвинену особистість дитини - це головне завдання, яке стоїть не лише перед батьками, а й фахівцями з дошкільної освіти. Важливо, щоб у дитинстві для людини були створені належні умови для розвитку її інтелектуальних сил та фізичних можливостей. Необхідність впроваджувати кращий педагогічний досвід вчених вітчизняних та зарубіжних країн щодо гармонійного виховання дошкільника зазначена в сучасних документах про освіту. Зокрема, в Законі України «Про освіту» написано: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству» [3]. На законодавчому рівні в Україні забезпечено «створення умов для здобуття безоплатної дошкільної освіти у державних та комунальних навчальних закладах; збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я дитини, розвитку її творчих здібностей, реалізації потенційних можливостей особистості» [6], діти мають можливість всебічно розвиватися в ЗДО та різних дошкільних центрах.

Особливості формування основ особистісного розвитку дітей різного віку вивчено в наукових працях ряду педагогів та психологів (А.М. Богуш, І.Д. Бежа, Л.І. Божович, М.Й. Боришевського, О.В. Завгородньої, Л.М.Карамушки, О.Л. Кононко, О.І. Кульчицької, Н.Ю. Максимової, В.О. Моляко, Ю.О. Приходько, Т.М. Яблонської та багатьох інших вчених). Проблеми інтегрованого підходу досліджено в педагогічних трактатах Е.С. Вільчовського, Н. Ф.Денисенко, І. Р. Кіндрат. Ю. М. Шевченко.

За визначеннями сучасних вчених, гармонійний розвиток - це «співрозмірний розвиток фізичних і рухових сил людини, струнке і строге поєднання різних сторін і функцій її свідомості, поведінки і діяльності» [2, с. 89]. У науковому виданні «Український педагогічний енциклопедичний

словник» за редакцією С. Гончаренка написано, що інтегративний підхід «веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність, результатом інтегрованого підходу можуть бути цілісності знань різних рівнів - цілісність знань про дійсність; про природу; з тієї чи іншої освітньої галузі; предмета, курсу, розділу, теми» [2, с. 198]. Сучасні дослідники пояснили, що «інтегровані заняття - це форма навчально-виховної роботи, яка об'єднує блоки знань із різних галузей навколо однієї теми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів дітей, що дає змогу пізнавати їм певне явище з різних сторін, досягати цілісності знань дітей. Результатом системного впровадження таких занять у ДНЗ є формування системного мислення дошкільників, збудження уяви, позитивно-емоційного ставлення до процесу пізнання» [4].

Робота вихователів та інших працівників ЗВО спрямована на те, щоб дитина мала можливість розвинутися всесторонньо. Цьому значно сприяє проведення інтегрованих занять. Пропонуємо вихователям такі оригінальні теми для інтеграції «Україна - рідний край, ти його не забувай!», «Красо України, Подолля» (приурочене творчості Лесі Українки), «Веселі, дружні, розумні, сміливі», «До таночку кличе Скрипка», «Вірить у диво маленька Пташина», «Художник малює Казку».

В ході проведення подібних занять діти збагачуються інтелектуально, духовно та фізично. Проаналізуємо, наприклад, заняття на тему «Незвична подорож Ластівки Україною». В ході заняття вихователь ставить перед собою мету познайомити старших дошкільників із столицею України, найбільшими містами, визначними пам'ятками вітчизни, річками, озерами, морями. Водночас діти отримують знання про перелітних та неперелітних птахів України, вивчають зміни, які відбуваються в природі впродовж року, вивчають основні види транспорту. На інтегрованому занятті пропонуємо дітям виконати тематичну фізкультхвилинку:

*Ластівки в небі швидко літають,
Крильцями вправно своїми махають,
Поїзд невпинно по рейсах біжить,
Деся паровозик далеко гудить.
Човен розкитує вітер буйний,
Світ України прекрасний, чудний!!*

Доречним, на наш погляд, є проведення спортивних змагань між командами «Літачки», «Кораблики», «Паровозики». Зазначимо, що на цьому етапі роботи вихователь повинен роздати дітям спеціальні емблеми чи значки. Можна запропонувати виконати такі завдання для команд: пострибати в мішку, провести естафету, відгадати загадки про українські міста, птахи, транспорт тощо. Вихователь повинен підібрати завдання, які сприяють розвитку логічного мислення, на кшталт: з'єднати культурну пам'ятку із місцем її розташування; з'єднати пташку із її гніздечком; дібрати необхідні деталі до певного виду транспорту тощо.

Наприкінці заняття старші дошкільниками можуть розмалювати відомі пам'ятки культури, зображення із державними символами, картин-

ки птахів, тварин, які є мешканцями України. На інтегрованому занятті «Незвична подорож Ластівки Україною» доречно послухати голоси птахів, виконання українських пісень, звуки, що супроводжують їзду транспортних засобів. До такого заняття доцільно залучити помічника вихователя, музичного керівника та інструктора із фізичної культури. Ці фахівці дошкільної освіти повинні забезпечити перевантаження дитини, відтак їм слід часто змінювати форми роботи з старшими дошкільниками.

Інтеграція занять сприяє формуванню всебічного розвитку особистості дитини. Адже на них вона отримує певний багаж знань, може розвинути свої природні нахили (здібності до малювання, спорту, декламації віршів, комунікативні вміння тощо). Практика роботи засвідчує, що інтегровані заняття більш цікавіші для старших дошкільників, аніж предметні. В ході їх проведення вихователь може вирішувати більшу кількість завдань, використати різні інноваційні методи і прийоми, педагогічні та інформаційно-комунікаційні технології.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вільчковський Е.С., Денисенко Н. Ф., Шевченко Ю. М. Інтеграція рухів і музики у фізичному розвитку дітей старшого дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2011. 128 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Закон України «Про освіту» (2017 р.) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Інтегроване заняття як основна форма інтегрованої навчально-пізнавальної діяльності в ЗДО. URL: <http://leleka.rv.ua/integrované-zanyattya-yak-osnovna-forma-integrovanoyi-navchal-no-piznaval-noyi-diyal-nosti-v-dnz.html> (дата звернення: 25.05.2022).
5. Кіндрат І. Р. Управління освітнім процесом у дошкільному навчальному закладі на засадах інтеграції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка». Луганськ, 2013. 20 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>. Дата звернення: 18.05.2022 р.

Копилов Е. В.

Викладач кафедри ОРД
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ЗВО

Постійне підвищення педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу – одне з головних завдань якісного вишу, оскільки від рівня професійних і педагогічних знань залежить організація освітнього процесу на кафедрах та факультетах. Слово «інновація» в перекладі з латинської мови означає «оновлення або зміна». У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу [3].

Мета модернізації навчання - це підвищення рівня підготовки молодих спеціалістів, упровадження в освіту сучасних інформаційно-освітніх технологій, навчання слухачів методології творчості, принципів інноваційної діяльності. Перед науковими педагогічними працівниками стоїть завдання пошуку принципово нових форм педагогічного професіоналізму, які зможуть забезпечити розвиток базових здатностей особистості молодого викладача в освітніх процесах [4].

Головний обов'язок викладача – це виховання і формування особистості, здатної до саморозвитку, самоосвіти, фахівця своєї справи, який готовий постійно підвищувати свій рівень знань та навичок. Досягнення вказаних цілей неможливе без творчого мислення і креативного потенціалу особистості. Питання взаємовідносин викладача зі слухачами та педагогічної діяльності завжди є актуальною проблемою в діяльності ЗВО. Воно важливе і в наш час, від стану його вирішення багато в чому залежить формування професійної направленості особистості студента та його готовності до трудової діяльності. Для викладача важлива наявність «зворотного зв'язку», сигналів про те, як сприймається матеріал, що викладається, і як він засвоюється. Контакт між викладачем і студентською аудиторією – необхідна умова успішного викладання матеріалу. Він залежить від зацікавленості здобувачів вищої освіти предметом, від наукового і педагогічного досвіду викладача, від цілої низки методичних прийомів, якими користується досвідчений педагог, щоб тримати увагу аудиторії в «робочій напрузі» [2].

Творчий підхід викладача до проведення навчального процесу обов'язково несе позитивний заряд і викликає зацікавленість аудиторії сприйняттям і вивченням предмета. Головна ознака творчої особистості – наявність мотивації та захопленість. Творчого учня може виховати тільки творчий педагог, який володіє педагогічною креативністю. Креативна організація освітнього процесу передбачає включення в освітнє середовище самостійного управління творчим процесом, формування

інтелектуальної незалежності здобувачів вищої освіти, розвиток навичок роботи з різноманітною інформацією. Особливість педагогічної творчості викладача вишу полягає в тому, що особистість слухачів одночасно стає об'єктом і суб'єктом його професійної діяльності. Це найскладніший вид творчої активності, оскільки він спрямований на формування особистості здобувачів вищої освіти. Педагогічну діяльність викладача з творчим підходом до висвітлення свого предмета формують різноманітні функції: формувальна, діагностична, прогностична, конструктивна, організаційна, комунікативна, дослідницька та аналітична. Для розвитку творчого потенціалу і лекторського мистецтва викладачам рекомендується відвідувати лекції провідних фахівців у різних галузях знань. Система безперервної освіти викладачів вишів має ґрунтуватися на формуванні інформаційно-технологічних і професійно-творчих компетентностей. Відповідально слід ставитися викладачам і до розробки методичних рекомендацій щодо підготовки і проведення практичних занять. У розробці методичних рекомендацій для студентів щодо виконання практичних та семінарських завдань рекомендується використання проблемних задач, що мають певну невизначеність вихідних даних, які активують пошукову діяльність. Використання творчого підходу до складання проблемних завдань – це їх невідоме, багатоваріантне розв'язання, вибір якого має сприяти формуванню мислення, аналізу, синтезу і порівняння. У розв'язанні проблемних задач високо цінуються оригінальність і творчий підхід [1].

Сприйняття і розуміння матеріалу перебувають у прямій залежності від уваги слухачів. Задля того, щоб зосередити увагу слухачів, викладач на самому початку заняття задає загадку, над розв'язанням якої вони будуть думати протягом усього заняття. Утримати увагу студентів протягом усього заняття набагато складніше. Перш за все викладач має зрозуміти, що студенти не можуть однаково уважно слухати і сприймати навчальний матеріал протягом усього навчального часу. Як відомо, джерелом уваги стають сильні, яскраві й емоційні враження або зміна одних вражень іншими. Емоційний стан, натхнення і хвилювання викладача передаються слухачам, створюють настрій і посилюють увагу. Викладання – процес активний з обох боків – і з боку викладача, і з боку здобувачів вищої освіти, оскільки якщо між викладачем та аудиторією немає контакту, заняття стає непродуктивним та не цікавим. Підвищення ефективності навчання особливо актуальне у зв'язку з великим обсягом навчального матеріалу, який необхідно опанувати слухачам. Це зумовлює необхідність застосування таких форм викладання, які б забезпечили необхідну якість теоретичного і практичного навчання з якісним контролем знань і вмінь. Вирішення цих завдань зумовлює характер заходів, спрямованих на вдосконалення навчального процесу. Слід урахувати, що ефективність навчання найбільшою мірою зумовлена усвідомленням сенсу навчання. Однією з важливих інноваційних методик є створення мотивації до навчання. Мотивований здобувач освіти активніше бере участь у навчальному процесі, здатний бачити мету свого навчання, шукає додаткові шляхи її досягнення. Завдання викладача – мотивувати кожного учасника навчального

процесу. Для підвищення мотивації до навчання і полегшення засвоєння знань необхідно використовувати сучасні інформаційні технології [5].

Важлива також роль самостійного навчання викладача. Майбутній фахівець має навчитися самостійно засвоювати знання, уміти працювати з отриманою інформацією, щоб надалі не втрачати рівень компетентності та прагнути до підвищення своєї кваліфікації. Для формування практичних навичок, інтерпретації результатів дослідження, передбачених навчальною програмою, за наявності технічних можливостей і відповідного обладнання можна запропонувати перегляд відеозаписів тем занять, ілюстративні матеріали тощо. Використання комп'ютерних технологій допомагає викладачу вирішити багато завдань, пов'язаних із покращенням засвоєння теоретичного матеріалу. Наявність належним чином підбраного мультимедійного та ілюстративного матеріалу на практичному занятті дозволяє підвищити зацікавленість слухачів до предмета, сприяє закріпленню засвоєного під час заняття матеріалу. Ці технології особливо цінні й необхідні, коли під час проведення практичних занять необхідно підвищити інтерес слухачів до тієї дисципліни, яка наразі вивчається. Крім того, активізація уваги на занятті значною мірою забезпечується високим рівнем та професійною підготовкою викладача. Наукову неспроможність заняття студенти не вибачають, оскільки швидко помічають тих викладачів, які трансюють тільки чужі думки. Викладач має заходити в аудиторію без запізнення, у доброму гуморі, щоб здобувачі вищої освіти відчували, що вести заняття він буде із задоволенням. Актуальним у нових умовах є створення ефективної методики контролю й оцінки якості знань. Таким чином, з метою вдосконалення якості навчання необхідно включати до навчального контенту більше презентацій, схем, таблиць, діаграм. Наданий викладачем матеріал має бути якомога більш комплексний, схематичний, систематизований, а дисципліни комплексно розміщені на одній інформаційній платформі.

Об'єктивно оцінити знання тільки за допомогою тестової системи неможливо. Особливу увагу слід приділяти контролю практичних знань і навичок, а також необхідного обсягу літератури. Сучасна професійна діяльність викладача потребує нового педагогічного мислення, ціннісними установками якого є пріоритет індивідуальності, здатність бачити в реальній дійсності протиріччя й знаходити шляхи їх раціонального розв'язання. Розвиток особистості й професійного потенціалу відбувається як безперервний процес, який впливає на педагогічну діяльність у цілому. Сучасний викладач має не тільки володіти глибоким знанням свого предмета, а й працювати над підвищенням рівня власної психолого-педагогічної підготовки і готовності до професійної діяльності в умовах інноваційного навчання.

Сьогодення потребує підвищення якості освіти, а саме - вдосконалення процесу підготовки висококваліфікованих фахівців, які в подальшому будуть здатні швидко та адекватно вирішувати повсякденні та професійні завдання, здійснювати комунікацію, працювати над саморозвитком та самонавчанням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булах І.Є. Створюємо якісний тест: навч. посіб. / І. Є. Булах, М.Р.Мруга. – К.: Майстер-клас, 2006. – 160 с.
2. Дьяченко М.И. Психология высшей школы / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск, 2003. – 228 с. 3.
3. Міленкова Р.В. Інноваційна культура: методичний супровід формування : навч.-метод. посіб. / Р.В. Міленкова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 75 с.
4. Сисоєва С.О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти / С.О. Сисоєва // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. ; за ред. І.А.Зязюна і Н.Г. Ничкало.– У 2 ч. – Ч.1. – К., 2001. – С. 45 – 53.
5. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / Т. І. Туркот. – К. : Кондор, 2011. – 628 с.

Голіков Л. П.

студент,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Чернорук О. О.

студентка,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Наливайко О. О.

Науковий керівник
к. пед. Н., доцент,
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ ДОДАТКІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Наразі проблема вивчення іноземних мов стала гострою більш ніж коли-небудь, війна змусила 6,9 мільйонів українців покинути рідний дім і поїхати за кордон [1]. Більшість з них погано або зовсім не знають іноземних мов. У такому випадку у пригоді стають інтернет застосунки з вивчення іноземних мов, оскільки знання мови потрібні відразу, щоб задовольнити елементарні проблеми. Згідно з даними ООН найбільше українських біженців прямують до: Польщі, Німеччини, Чехії, Іспанії, Болгарії [1]. Пошук та запис на мовні курси може розтягнутися на місяці, якщо враховувати бюрократичні складнощі у багатьох європейських країнах, у цьому полягає актуальність нашої теми.

У нашому дослідженні ми опитали студентів різних спеціальностей, їхніх батьків, які користувалися принаймні одним із чотирьох додатків для вивчення різних іноземних: Duolingo, Busuu, Quizlet, Moldy Languages. Загальна кількість респондентів 35, які надали оцінку від 1 до 5 принаймні одному із застосунків, де 1 – неефективний, 5 – дуже ефективний.

Об'єктом нашого дослідження є практичність та ефективність застосування різних додатків для вивчення мов під час війни. Предмет – застосунки для вивчення іноземних мов.

Мета роботи полягає у проведенні аналізу та визначенні функціоналу застосунків для визначення мов, дізнатися як вони можуть допомогти покращити знання або набуті їх.

Те, наскільки ефективний той чи інший застосунок ми визначали за опитуванням, а також критеріями мовної та навчальної складової. Мовна складова: граматики, лексика, аудіювання, розуміння тексту [2]. Навчальна складова: мотивація, актуалізація опорних знань, умінь і досвіду, організація вивчення нового навчального матеріалу, удосконалення раніше вивченого, визначення, результативності навчання, методи за-

пам'ятовування, які використовує застосунок, практика [2].

Busuu – це один із додатків для самостійного опанування іноземних мов, у ньому користувачу пропонують розвивати усі чотири напрями вивчення: письмо, аудіювання, читання та аудіювання. Перед початком ви можете пройти власне тест або обрати рівень самостійно, без перевірки знань. Після визначення рівня вам запропонують пройти уроки, спрямовані на вивчення лексики, а також базових темх з граматики.

Для запам'ятовування лексичних одиниць застосунок використовує зображення, аудіодоріжки, подекуди графічні зображення. Якщо є бажання, уроки можна пройти повторно. У кінці рівня можна скласти тест з вивченого матеріалу, і навіть отримати сертифікат. У додатку також є можливість спілкування з іншими користувачами, слухати вимову носіїв, допомагати іншим з вивченням вашої рідної мови. Можна попросити носія виправити вас. Знайти друзів та однодумців. Застосунок відстежує вашу активність, та скільки процентів курсу ви вже вивчили. Busuu дозволяє вивчати: англійську, французьку, німецьку, польську, іспанську, італійську та інші.

Ефективність Busuu згідно з опитуванням. Опитано 30 осіб:

- 2 бали ефективності - 3.3% студентів;
- 3 бали ефективності - 3.3% студентів;
- 4 бали ефективності - 13.3 % студентів;
- 5 балів ефективності - 80% студентів.

Duolingo – найбільш популярний застосунок, в першу чергу через свою інтерактивність, маркетингову кампанію, відомий логотип, та зручність використання. Додаток має безліч мов та досить велику кількість завдань, орієнтуючись, по-перше, на розмовну мову, життєві ситуації – що зараз найбільш актуально. Часто завдання подаються разом з різними кумедними ситуаціями, які можуть виникати кожен день[3].

Це один з найкращих застосунків для швидкого ознайомлення з новою мовою, проте різні експерти не радять концентрувати ваше вивчення мови лише на Duolingo, оскільки там майже відсутнє адекватне пояснення тих чи інших мовних явищ. При тому, що навколо Duolingo існує досить міцне та велике «ком'юніті», багато користувачів згодні з тим, що можна натрапити на серйозні та грубі помилки, та їх невчасне виправлення, що негативно впливає на розуміння мови [3].

Ефективність Duolingo згідно з опитування. Опитано 25 осіб:

- 2 бали ефективності - 16.3% студентів;
- 3 бали ефективності - 20% студентів;
- 4 бали ефективності - 26.4% студентів;
- 5 балів ефективності - 37.3% студентів.

Quizlet один з застосунків, який спирається на комунікацію між користувачами. Один з найбільш вільних у технічному плані додатків. Практикувати можна будь-що, від читання до аудіювання, але все залежить від кількості та якості матеріалу, створюваного людьми, для основних світових мов його достало.

Даний застосунок є дуже популярним серед студентів, оскільки зав-

дяки йоми, вони мають змогу вчити напам'ять великий об'єм лексики, структуруючи їх як заманеться користувачеві. На основі введених вами слів, програма автоматично створює тест, де перевіряється декілька видів використання вокабуляру (від сприймання звуку, то прямого перекладу чи асоціативних рядків). Також можна вчити слова за допомогою інтерактивної гри [4]. Проте, додаток найкраще використовувати для вивчення лексики, аудіодоріжка може бути нечіткою, а можливість розвитку мовленнєвих навичок відсутня.

Ефективність Quizlet згідно з опитуванням. В опитуванні взяло участь 25 осіб:

- 1 бал ефективності - 2% студентів;
- 2 бали ефективності - 5.9% студентів;
- 3 бали ефективності - 12.9% студентів;
- 4 бали ефективності - 46.5% студентів;
- 5 балів ефективності - 32.7% студентів.

Moldy Languages. Цей додаток дає можливість вчити слова за темами, сталі вирази, використовуючи аудіосупровід. Щодня застосунок нагадує пройти урок, є рейтингова таблиця, що може вплинути на прояв зовнішньої мотивації. Після вивчення 6-ти таких уроків можна скласти тест. Програма має чат-бот, де ви маєте записувати голосові повідомлення і спілкуватися з роботом – що добре для розвинення мовленнєвих навичок, і може облегшити ваше життя, коли ви стикаєтеся з ситуаціями, які запропоновані у застосунку, у реальному житті. Можна навчатися з друзями. Доступний рейтинг серед них, а також серед ваших співвітчизників та користувачів з усього світу.

У застосунку розраховується кількість вивчених слів і фраз, кількість витраченого часу на вивчення слів. Проте це все дуже умовно, у додатку відсутня перевірка рівня, а також програма не має пояснень граматичних тем. Подекуди вживаються фрази, які не використовують у розмовному стилі. Асортимент мов дуже широкий – від африкаанс до японської.

Ефективність Moldy Languages згідно з опитуванням. Опитано 20 людей:

- 1 бал ефективності - 25% студентів;
- 2 бали ефективності - 20% студентів;
- 3 бали ефективності - 20% студентів;
- 4 бали ефективності - 20% студентів;
- 5 балів ефективності - 15% студентів.

Отже, зараз існує безліч додатків для вивчення мов, у цій роботі ми розкрили 4 з них. Кожен з них має різний функціонал, та призначення, свої недоліки та переваги. Тому використання будь-якого застосунку залежить саме від цілей користувача та рівню володіння мови. За допомогою додатків ви можете вивчити базові слова та вирази, граматичні конструкції, для початкового рівня, щоб висловити свої бажання і потреби, зрозуміти важливі оголошення, цього, напевно, досить. Проте, аби вийти на високий рівень, вам навряд чи обійтися одним лише застосун-

ком у подальшому, скоріш вам знадобиться людина – вчитель, з якою ви зможете спілкуватися, ставити питання, яка буде вас направляти, перевіряти та допомагати вам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Grandi F. UNHCR, the UN Refugee Agency. <https://www.unhcr.org>. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine/location?secret=unhcrrestricted> (дата звернення: 06.06.2022).
2. Прутчикова В. В., Клімашевський Л. М. Автономне вивчення іноземних мов як навчальний вектор на перспективу. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики : Всеукр. конф., м. Дніпро, 25—26 трав. 2018 р. Дніпро, 2018. С. 178—180.
3. Putri L. M., Islamiati A. Teaching listening using duolingo application. PROJECT (professional journal of english education). 2018. Vol. 1, no. 4. P. 460. <https://doi.org/10.22460/project.v1i4.p460-465>
4. Harous S., Harahsheh A. R. A. An app for language learners. 2017 international conference on infocom technologies and unmanned systems (trends and future directions) (ICTUS), Dubai, United Arab Emirates, 18–20 December 2017. 2017. <https://doi.org/10.1109/ictus.2017.8286047>.

Марчук О. О.

д. п. н., проф.,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

Зінчук І. А.

магістрантка,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

На сучасному етапі становлення та розвитку економіки України велику роль відіграє фінансова стабільність, динамічність та інтенсивність. На ринку праці виникає попит на активну особистість, яка буде володіти фінансовими знаннями та цілеспрямовано реалізовувати свої можливості. Дані аспекти ставлять за мету перед українською системою освіти формувати фінансову грамотність дітей дошкільного віку. Формування фінансової грамотності дітей дошкільного віку є одним з основних напрямків формування інвестиційного ресурсу країни в майбутньому. Фінансова освіта дає можливість сформувати у дітей дошкільного віку перше уявлення про поняття «гроші», їх цінність та принцип розрахунку ними.

Формування економічної грамотності дітей дошкільного віку є важливою темою наукових досліджень останніх років. Сучасні дослідження вчених (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Л. Кларіної, Е. Курак, А. Шатової, А. Смоленцевої) свідчать про необхідність впровадження економічної освіти в закладах дошкільної освіти.

Означена проблема обумовлює необхідність розробки цілісної програми економічної грамоти, що розкриває основні положення державного стандарту – Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. Відтак, виникає необхідність організовано залучати дітей уже в дошкільному віці до засвоєння основ економіки, пропедевтики економічної грамотності» [1]. Зміст фінансової грамотності найбільш повно висвітлюється в системі завдань національного виховання через формування почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи [2, с.4]. Аналіз науково-методичної літератури та узагальнення педагогічного досвіду дозволили нам дати визначення поняттю «фінансова грамотність». Фінансова грамотність – це процес прийняття обміркованих та зважених рішень, спрямованих на фінансовий розподіл особистих грошових коштів.

Важливу роль у формуванні фінансової грамотності дітей дошкільного віку відіграє навчання у побуті. До такого навчання можемо віднести: планування сімейного бюджету, похід до магазину та здійснення поку-

пок. Цікавим та дієвим методом у розвитку фінансової грамотності дітей дошкільного віку є мультфільми. Саме через мультфільми діти сприймають дії дорослих та їх фінансових маніпуляцій. Доступними для дітей дошкільного віку є перегляд на YouTube мультфільмів, де розповідається про фінанси та вміння оперувати ними.

В системі дошкільної освіти існують програми спрямовані на розвиток фінансової грамотності дітей дошкільного віку. Серед них програмасоціальної та фінансової освіти для дітей старшого дошкільного віку «Абетка Афлатунчика для малюків», яка акцентує увагу на вміннях дитини планувати бюджет, раціонально його використовувати, оцінювати наявні можливості, розвивати підприємницькі здібності тощо. Програма «Афлатун» поєднує систему заощаджень із компонентами соціального виховання дітей віком 3-18 років [3]. Програма акцентує увагу на правах та обов'язках дітей, а також висвітлює аспекти дитячої праці, такі, як: працевлаштування після закінчення закладу освіти та ризик небезпечних умов праці.

Для підвищення рівня фінансової грамотності дітей Національний банк України проводить роботу, яка полягає у написанні спеціалізованих книжок та глосарію банківської термінології. У процесі розвитку у дітей дошкільного віку фінансової грамотності важливо допомогти їм отримати комплекс знань, умінь та навичок, які допоможуть у подальшому вирішувати фінансові питання, а саме: розуміти значення грошей у житті людини, уміти заробляти та рахувати гроші, економити та заощаджувати, доцільно витрачати гроші, вчасно повертати борги тощо.

Отже, фінансова грамотність дітей дошкільного віку пов'язана з сучасним економічним станом країни. Ще з дошкільного віку діти повинні орієнтуватися в економічному житті суспільства, а економічні відносини повинні спрямовуватися на виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ в сім'ї. Важливо з дошкільного віку формувати економічну грамотність орієнтуючись на сімейний досвід та взаємодію з сім'єю, а також закладати основи таких якостей, як: працьовитість, заощадливість, самостійність, ініціативність, організованість, практичність, діловитість тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. К. : Видавничий Дім «Слово», 2007. 408 с.
2. Концепція виховання дітей і молоді у національній системі освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. 2006. № 13. С. 2-13.
3. AisaAmagir, WimGroot, Henriëtte Maassenvan den Brink, ArieWilschut. A review off inancial-literacy education programs for children and adolescents. *Citizenship, Social and Economics Education*. Vol. 17(1) 56-80. 2018. 25 p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2047173417719555#> 9дата звернення 23.05.2022).

Волошина О. В.

к. п. н., доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

Мельник Н. І.

магістр,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Організація освітнього процесу у воєнний час – це новий виклик для усіх педагогів. Найбільш оптимальна та безпечна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану – це дистанційна форма навчання.

Дистанційне навчання поділяється на синхронне та асинхронне.

Синхронне навчання - це навчання в «прямому ефірі», коли дитина безпосередньо контактує з учителем через засоби зв'язку. Це може бути відео-, аудіо зв'язок, спілкування в чаті. Така форма навчання сприяє розумінню, що дитина долучена до спільного процесу. При проведенні онлайн-зустрічі необхідно враховувати особливості саморегуляції учнів і зважати, що відеоконференції у початковій, середній та старшій школах тривають відповідно до санітарного регламенту. Необхідно пам'ятати також, що під час повітряної тривоги педагог повинен повідомити про це учнів та спрямувати в безпечне місце, визначене сім'єю.

Асинхронне навчання може відбуватися через електронне листування, телевізійні уроки, через створені вчителями блоги, сайти тощо. Перевага асинхронного дистанційного навчання полягає і в тому, що його можна планувати, враховуючи особливості організації навчання в сучасних умовах.

Гібридне навчання – це оптимальний вид дистанційного навчання, коли педагог зустрічається з учнями синхронно і водночас застосовує асинхронне навчання [2, с/ 33].

В умовах розподілу уроку на синхронну та асинхронну складові навчальний матеріал потрібно відповідно адаптувати. Необхідно продумати і визначити: над чим працювати під час онлайн уроку, а яку частину матеріалу надати на самостійне опрацювання.

Після виконання завдання учень обов'язково має отримати зворотній зв'язок. Важливо, щоб зворотній зв'язок від вчителя учень отримав в процесі виконання завдання, особливо якщо це завдання складне, творче чи потребує редагування.

Одним з найважливіших завдань педагога є обрати дитині зручну платформу для навчання для дитини. Існують різноманітні сервіси, які

забезпечують вхід учнів без додаткової реєстрації, лише за кодом, який пропонує вчитель. Це спрощує дистанційні заняття: процес навчання стає доступним та результативним [1, с.14].

Також дуже важливо запропонувати цікаві завдання для колективної роботи, адже діти вимагають сучасного, цифрового, цікавого простору.

До прикладу, дітям можна запропонувати веб-інструмент Flinga, який дозволяє легко створювати онлайн-середовище для спільної роботи. Дітям надається вибір середовища:

- середовище мозкового штурму (Flinga Wall);
- спільна дошка (Flinga Whiteboard).

Google Forms, Kahoot – інструменти для оцінювання. За допомогою них можна створювати різноманітні тести та вікторини для перевірки та узагальнення пройденого матеріалу. Ці сервіси розроблені з автоматичним зворотнім зв'язком, який спрощує роботу вчителя при великому обсязі виконаних завдань.

При плануванні дистанційної роботи важливим етапом є розклад. Корисним ресурсом для ознайомлення з розкладом є Classmill і Padlet. Ці платформи є надзвичайно простими, в них легко можна публікувати і час проведення занять, і безпосередньо різні завдання.

Платформа, на якій можна формувати класи і працювати з ними у будь-який час, - це GoogleClass, Seesaw. На цих платформах учитель має можливість створювати захоплюючі творчі завдання, отримувати відповідь на них як впродовж уроку, так і після. У режимі реального часу видно, коли та на які запитання педагога учень зреагував.

Основними перевагами цих платформ є те, що:

- учні можуть створювати проекти з різних предметних галузей з новою панеллю інструментів;
- інструменти інтуїтивно зрозумілі: учням легко користуватися ними на будь-яких електронних пристроях і платформах;
- виконуючи завдання, учень може робити фотографії, надсилати текстові повідомлення (або малюнок – «інтерактивний аркуш»), записувати відео та аудіо;
- уся робота, яку виконують учні, миттєво надсилається у додаток для вчителів, де вони можуть організувати персоніфіковану роботу, залишити свої коментарі та рекомендації;
- якщо педагог викладає у молодших класах, в налаштуваннях платформи є можливість додати батьків, щоб вони могли контролювати учнів.

Отже, педагогам в сучасних умовах викладання необхідно раціонально організувати роботу в режимі онлайн, зробити її максимально ефективною, цікавою та результативною.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Волошина О.В. Використання активних методів навчання при викладанні дисциплін педагогічного циклу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і пси-*

хологія. 2016. № 48. С. 13-16.

2. Волошина, О.В. Підготовка майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивного середовища. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 1. С. 31-39.

3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. 2016 [online] : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

Бобро А. А.

к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Охріменко В. А.

здобувачка вищої освіти першого
(бакалаврського рівня) спеціальності
013 Початкова освіта
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

МОЖЛИВОСТІ БЛОГОДИДАКТИКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Медіадидактика – складова медіапедагогіки, орієнтованої на технології використання медіа з освітньою метою, це розділ дидактики, який вивчає закономірності засвоєння компетентностей учнями, формування переконань з опертям на медіаджерела та використанням медіапродуктів .

Дослідники виокремлюють медіадидактику попередніх, нових і новітніх медіа, ведуть мову про її складові, виокремлюють нові поняття, котрі засвідчують актуальність і педагогічну доцільність відгалужень, технології використання тих чи інших медіазасобів у освітньому процесі.

Враховуючи умови, що складаються останніми роками в Україні, освітянський загал все більше звертає увагу на професійно-орієнтовані блоги. До активізації цього напрямку активно долучилися педагоги, адже євроінтеграційні процеси, що відбуваються останні роки в українському суспільстві, вимагають докорінних змін.

Технології використання у освітньому процесі новітніх медіа, зокрема, Інтернет-джерел спонукали до виокремлення поняття «інтернет-дидактика». Педагогічна спільнота наразі говорить про новітні відгалуження медіадидактики, обґрунтовує й вводить в освітнє поле терміни «блогодидактика» (педагогічна, предметна, наукова, навчально-наукова) [1].

Успішно функціонують тематичні сторінки у фейсбуці, котрі стали майданчиками для обміну передовим досвідом медіадидактів України.

Ми говоримо про практичний розвиток медіадидактики початкової школи. Відповідні напрацювання практиків наявні, бракує наукового опрацювання й узагальнення. Цей процес наразі активно триває. Блогодидактика – один із найновіших складників медіадидактики – водночас є парасольковим терміном , який об'єднує технології використання блогів в освітньому процесі з навчальною метою, результат інтенсивного розвитку інтернет-технологій, інтернет-дидактики.

Блог – це тип веб-сайту або частини веб-сайту, який час від часу має бути оновлений новим контентом [2]. Блоги, як правило, підтримуються

особою з регулярними коментарями, описами подій або іншими матеріалами, такими як графіка або відео.

В українськомовній соціальній мережі вперше термін «блогодидактика» з'явився 2017 року. На той час в інтернет просторі поняття «блог», «блогер» (присутні в медіапросторі у 1990-х роках), «блогосфера» вже були звичними й активно розвивалися [4]. В мережі було представлено чимало успішних професійно-орієнтованих медіапродуктів.

Дослідники медіапростору ці процеси відстежують, характеризують, порівнюють. На відміну від медіадослідників, медіапедагоги виокремили медіадидактику в окремий напрямок і почали спостерігати за технологіями її розвитку. Серед її відгалужень сьогодні наявні «блогодидактика», «вікідидактика», «муралодидактика» тощо [3;4].

Поняття «педагогічна блогодидактика» як складова медіадидактики узагальнює і поширює передовий педагогічний досвід тих, хто створює власні блоги (блогодидактів). Їхні медіапродукти – блоги, сайти, сторінки – представляють власне бачення того, як і чим наповнювати освітній матеріал для конкретної галузі, учня, класу.

Щодо початкової школи можна виокремити блоги, що мають науково-методичне спрямування, забезпечують взаємозв'язок науковців та вчителів-практиків. Дані блоги умовно можна представити за такою структурою:

Блок 1- це нормативно- правове забезпечення вчителя. Контент дизайну головної сторінки названого блогу надає пряме посилання на сайти Міністерства освіти України , НУШ, «Освіта України», на сайти обласних та районних управлінь освіти , а також на сайти громадських освітніх організацій : «Освіторія», «Прометеус», «EdEra», «EdCamp». На сторінці «Нормативно- правове забезпечення» представлено матеріали , що регулюють діяльність навчального закладу, вчителя, завідуючого кабінетом.

Контент сторінки «Наука-практиці» має посилання та статті науковців-, розміщені в Інтернет- просторі , пропонує читачеві родзинки початкової школи - цікавий дидактичний матеріал до уроків де вивчаються освітні галузі.

Блок 2 – містить матеріали з методики викладання предметів. Тут представлено власні напрацювання вчителя, що стосуються використання інноваційних прийомів на уроках, практичні поради , рекомендації, власноруч створені відеоролики, буктрейлери, тощо.

Блок 3 – це методичні матеріали для факультативів, курсів за вибором, позакласної та гурткової роботи. Учитель може пропонувати авторські програми з розвитку тих чи інших компетентностей молодшого школяра.

Блок 4 – рефлексійний. Його сторінки можуть бути: «Хронологія професійної діяльності», «Власні публікації»; сприяють баченню результатів творчої праці вчителя, багатогранність діяльності та внутрішнього світу педагога.

Предметна блогодидактика українських освітян досить різноманітна.

Більшість із блогів творять педагоги з яскраво вираженим відчуттям нового й новітнього. Вони – блогодидакти – добре знають свій предмет і орієнтуються в дидактичних його потребах. Сьогодні педагогічна блогодидактика представлена блогами, сайтами, сторінками, котрі можемо представити у системі блогів: інформаційний, шкільний, тематичний, методичний, науково-методичний та інші. Аналіз наявних досліджень із використання професійно-орієнтованих медіаджерел у початковій школі засвідчив значний інтерес до цього процесу. Медіаосвітні технології успішно використовуються у сучасній й школі і допомагають вчителю початкових класів у складні часи карантину та воєнного стану.

Віртуальні медіаосвітні джерела приваблюють і тих, хто навчає, і тих, хто навчається, оскільки сприяють розвитку і саморозвитку особистості, підвищують мотивацію навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білецький, В. С., Онкович, Г. В., Онкович, А. Д. Нове в медіаосвіті: науково-педагогічна блогодидактика. *Прикарпатський вісник НТШ*. Івано-Франківськ. Слово. 2018. № 4(48). С.380-391.
2. Блогодидактика на уроках. Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка (тематичний випуск). 2018. № 8.
3. Онкович А. Д., Боголюбова М. М. Нове в медіаосвіті: мовно-педагогічна блогодидактика. «Інновації та традиції у мовній підготовці іноземних студентів»: тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару. Х: Видавництво Іванченка І. С., 2018. 336 с.
4. Онкович Г.В., Онкович А.Д. Педагогічна блогодидактика та її складники. «Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку» Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. 435 с.

Манчинська Н. Б.

ст. викладач,
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

С початком військових дій більшість студентів та викладачів з Харкова були вимушені залишити місця постійного проживання. Тож, на відміну від звичайних умов дистанційного навчання, вони не мають стабільного доступу до онлайн занять згідно затвердженому раніше розкладу. Разом з тим, не всі студенти мають ноутбуки, підручники, зошити, викладачі залишились без своїх паперових напрацьованих методичних матеріалів.

Після вимушеної перерви в перші тижні війни в Харківському національному університеті радіоелектроніки поновилося дистанційне навчання в синхронному та асинхронному режимах. Станом на зараз пройшло два місяця навчання в умовах воєнного стану. З'ясувалося, що відвідують онлайн заняття згідно розкладу, в середньому, 30-50% студентів. Також відомо, що частина студентів має нестабільний інтернет, займається волонтерською допомогою, шукає прихисток. Такі студенти навчаються асинхронно. Таким чином, до організації навчального процесу додаються певні проблеми, варіанти рішення яких розглядаються далі. За приклад взято викладання дисципліни «Математичний аналіз».

В Харківському національному університеті радіоелектроніки дистанційне навчання відбувається на платформі Moodle [1, с. 269-272; 2].

Студентам надані інструктивно-методичні матеріали з переліком індивідуальних завдань та контрольних заходів. Також на сторінці курсу розміщені задачки та навчальні посібники в електронному вигляді.

Студенти мають доступ до електронного текстового конспекту лекцій.

I. НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ

Інструктивно-методичні матеріали з курсу, 2021-22 навч. р., 2-ий семестр

Теми та дати проведення лекцій та практичних занять по групах, 2021-22 навч. р., 2-ий семестр.

Задачки та навчальні посібники

Питання до іспиту

Рис. 1. Вигляд сторінки курсу в Moodle

Ведеться також відеозапис лекцій. Посилання на відео лекцій також розміщені на сторінці курсу.

Для тих студентів, які навчаються асинхронно, до кожного практичного заняття додано перелік номерів задач згідно електронного підручника, а також даються посилання на зразки розв'язання цих задач.

Конспекти лекцій

Границі та неперервність функцій

Диференціальне числення функцій однієї змінної

Інтегрування функцій

Відеозаписи лекцій

Лекція 1. Границя функції. Неперервність

Лекція 2. Диференціювання функцій однієї змінної

Лекція 3. Правило Лопітала. Невизначений інтеграл. Частина 1

Лекція 4. Невизначений інтеграл. Частина 2

Рис. 2. Фрагмент сторінки курсу

Пз №1 Границя функції

А. Д. Теоряшев, О. Г. Литвин та інші. Збірник задач. Частина 2, Диференціальне та інтегральне числення, Харків 2010, 2017.

П/з: №1.50, 1.53, 1.57, 1.65, 1.69, 1.71, 1.74, 1.79.

1-ша важлива границя №1.87, 1.89, 1.92, 1.99.

2-га важлива границя №1.107, 1.108(а), 1.112(а), 1.114(а).

Д/з: №1.49, 1.52, 1.54, 1.58, 1.60, 1.62, 1.72, 1.75, 1.83, 1.88, 1.90, 1.95, 1.103, 1.108(б), 1.109(б), 1.116(б), 1.117(б).

Виконати індивідуальне завдання № 1.

Частина 1. [1], інд. завд. № 1, ст. 94, задачі 3(1, 5), 4.

Надсилати на перевірку після виконання ІЗ №1, Части 2, 3.

Зразки розв'язання:

Теоряшев А. Д., Литвин О. Г. Вища математика у прикладах та задачах. Ч. 1. Лінійна алгебра та аналітична геометрія. Диференціальне числення функцій однієї змінної. — Х.: ХНУРЕ, 2002, 2017. — 592 с.

Гл. 7, §1, приклади 11-15.

Рис. 3. Зразок методичних рекомендацій до практичного заняття

Значною допомогою для студентів стали відеозаписи практичних занять за всіма темами, які розміщені на відеохостингу YouTube, і зроблені в період дистанційного навчання за попередні два роки. Посилання: https://www.youtube.com/channel/UCAzmEek_pp5Omy4Oq7lrFeg/featured. Таким чином для студентів, які навчається в асинхронному форматі, надані всі матеріали для самостійного засвоєння матеріалу. Також дистанційно проводяться консультації.

Важливою складовою навчання є оцінювання набутих знань студентами. В довоєнний період під час дистанційного навчання для контролю знань проводились письмові контрольні роботи одночасно для всіх груп на потоці для уникнення плагіату та недобросовісного виконання [3; 4, с. 116-119]. При дистанційному навчанні у період військового стану не всім студентам вдається у визначений час взяти участь у контрольних захо-

дах. Тому було прийнято рішення для оцінювання знань використовувати комп'ютерне тестування.

Вчасно за розкладом тестувалися 60-85% студентів, в залежності від

 Тест 1. Границя функції.

 Тест 2. Диференціальне числення функцій однієї змінної.

 Індивідуальне завдання №1. Надсилати з 10 по 25 травня до 23-ї години

Обмежений Не доступно, якщо: Ви не належите до будь-якої групи

 Тест 3. Інтегральне числення функцій однієї змінної

Рис. 4. Фрагмент сторінки курсу

спеціальності. Тим, хто не долучився до синхронного тестування, надавалася можливість пройти тест в зручний для них час. Приблизно 5-8% студентів скористалися цим.

Оцінюючи досвід проведення навчання в воєнний час можна зробити висновок, що визначна більшість студентів продовжують і хочуть навчатися. За можливістю, викладачам потрібно намагатися організувати навчання в такому вигляді, щоб студент навіть за наявності самого лише смартфона мав змогу далі навчатися, проходити тестування та надсилати індивідуальні завдання на перевірку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Манчинська Н. Б. Досвід використання дистанційного навчання в технічному університеті // II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки». (Київ, 27 січня 2021 р.): зб. наук. пр. – Київ, 2021. – 427с.

2. Литвин О. Г., Манчинська Н.Б. Інтерактивна складова у дистанційному навчанні з математичних дисциплін // Дев'ята міжнародна науково-практична конференція «MoodleMoot Ukraine 2021». Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle». (Київ, КНУБА, 17 червня 2021 р.): доповідь. – К.: КНУБА, 2021. URL: <https://2021.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=12>

3. Тевяшев А. Д., Литвин О. Г., Манчинська Н. Б. Досвід використання системи Moodle у дистанційному навчанні з фундаментальних математичних дисциплін // Восьма міжнародна науково-практична конференція «MoodleMoot Ukraine 2020». Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle». (Київ, КНУБА, 22 травня 2020 р.): доповідь. – К.: КНУБА, 2020. URL: <https://2020.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=31>

4. Манчинська Н. Б. Методика контролю знань з математичних дисциплін при дистанційному навчанні // II міжнародна конференція «Проблеми викладання математики у закладах освіти: теорія, методика, практика»: (Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 23–25 березня 2021): тези доповідей. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2021. URL: http://pogorelov.univer.kharkov.ua/wp-content/uploads/2021/06/Theses_Probl_Teach_Math.pdf.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Лисенко Ю. В.

канд., політ. наук, доцент,
ДВНЗ Київський Національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РИСИ І ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Політичне життя сучасного українського суспільства формується у складних суспільно-політичних і соціально-економічних умовах, які продиктовані необхідністю збереження державного суверенітету і територіальної цілісності України. Зовнішньополітичні загрози і внутрішньо політичні реалії в умовах воєнного стану (починаючи з лютого 2022 р.) для сучасного українського суспільства окреслюють нові виклики для громадянського суспільства. Стан військово-політичної нестабільності значно уповільнив кроки нашої держави на шляху досягнення європейських стандартів. Суспільно-політичні трансформації сучасного суспільства, боротьба за утвердження загальноцивілізаційних суспільних цінностей на теперішньому етапі українського державотворення мають за мету зберегти платформу для подальшого демократичного розвитку громадянського суспільства в Україні.

Сучасна політична наука розглядає громадянське суспільство як складний феномен. Зріле громадянське суспільство, його ефективну діяльність вважають однією з ознак демократії. Наукове тлумачення поняття громадянського суспільства в енциклопедичних виданнях формується, виходячи з його розуміння як суспільства громадян, яким властиві розвинуті економічні, соціальні, політичні, культурні, моральні та інші якості та яке спільно з державою утворює розвинуті правові відносини [1, с. 119]. Науковиця Т. Мармазова визначає громадянське суспільство як сукупність сформованих на добровільних та самоврядних засадах громадянських інститутів, за посередництвом яких індивіди вільно реалізують свої природні права і свободи. Його становлення обумовлено безпосередніми життєвими інтересами та потребами людей [2, с.201]. Виходячи з цих визначень, розглянемо особливості й тенденції функціонування громадянського суспільства в Україні в умовах нової реальності.

Громадянське суспільство за три десятиліття з дня проголошення державної незалежності України набуло ознак самоврядного, самоорганізованого, гнучкого і мобільного суб'єкта політичного процесу. Розбудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом

всебічного забезпечення інтересів, прав і свобод людини і громадянина. Передумовами становлення зрілого громадянського суспільства вважають формування вільної особистості, наділеної правами і свободами, функціонування ринкової економіки за умов існування різних форм власності, дієвість мережі громадських об'єднань і рухів, ефективність представництва інтересів суспільства через багатопартійну систему тощо.

Нові виклики і загрози воєнно-політичного і безпекового характеру вказують на неминучість суспільних перетворень, в яких громадянське суспільство відіграє важливу роль. Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Збереження традицій демократичного розвитку і пошук оптимальних шляхів розвитку демократії в умовах воєнного стану в Україні визначають нові пріоритетні вектори і особливості розбудови громадянського суспільства. Особливої актуальності набувають дослідження сутності і механізмів реалізації завдань і функцій громадянського суспільства у контексті соціально-політичних реалій України в умовах війни і проголошення воєнного стану. Актуальними до подальшого вивчення залишаються питання динаміки базових інститутів громадянського суспільства, його структурного розшарування під впливом процесів внутрішнього переміщення громадян, зовнішньої міграції, руйнування напрацьованих логістичних зв'язків тощо.

Громадянське суспільство в Україні характеризується такими рисами як: адаптивність, гнучкість, мобільність, динамічність. Громадянське суспільство в складних умовах воєнного стану є доволі впливовим політичним актором в межах структури політичної системи. Особливістю функціонування громадянського суспільства в умовах нової реальності політичного життя є розвиток окремих напрямів у діяльності, зокрема значну активізацію його мілітарних і гуманітарних форм: громадські ініціативи, волонтерство, протестний рух, формування сил територіальної оборони, гуманітарне забезпечення, суспільна комунікація і логістика, представництво у переговорних процесах (звільнення заручників, пошук військовополонених) тощо. Крім цього, ще однією особливістю функціонування громадянського суспільства в Україні є його продуктивна консолідація через зовнішні загрози, що виражається у посиленому ідейному спротиві, підтримці і поширенні загальноцивілізаційних демократичних цінностей.

За демократичних умов громадянське суспільство віддаляється від держави у питаннях функціонування і вирішення нагальних суспільних проблем. Основою дієвого громадянського суспільства є позиціонування громадянином себе як ініціативного і відповідального суб'єкта політики, а не пасивного об'єкта впливу. Переосмислюючи суспільно-політичні події в сучасній Україні, можна зауважити на деякому зміщенні акцентів та формуванні нових тенденцій у функціонуванні громадянського суспільства нашої країни. Зокрема, варто відмітити позитивну зміну динаміки суспільно-активних та небайдужих громадян, що є достатнім

для подальшої поствоєнної розбудови демократичного громадянського суспільства. Проте, в умовах повномасштабної війни, цілісний вектор державного розвитку і формування громадської безпеки забезпечить оптимальна комбінація поєднання функцій держави і громадянського суспільства. Набуття нових рис і виконання ряду функцій демонструють сильні сторони громадянського суспільства і закріплюють його важливу роль у структурі політичної системи суспільства з огляду на формування і оформлення неполітичних відносин. Науковці стверджують, що у теоріях ліберальної, елітарної демократії, демократії участі громадянське суспільство є цінним у частині розвитку окремих складових демократичного процесу (захист прав людини, здійснення громадського контролю політичних інститутів, формування політичної культури тощо) [3, с.13-14]. Мета громадянського суспільства – створення умов для задоволення матеріальних, духовних та інших потреб, насамперед шляхом максимального використання прав і свобод, вироблених демократичним суспільством. Для оцінки діяльності громадянського суспільства в Україні в умовах воєнного стану важливо враховувати динаміку розвитку його інститутів, сприяти удосконаленню їх участі у вирішенні актуальних суспільних проблем, враховувати переваги демократичного впливу держави на особливості формування об'єктивної громадської думки тощо.

Враховуючи особливості сучасного етапу політичного життя українського суспільства, відмічаємо, що у разі масштабнішими стали ризики й загрози щодо питань безпеки і стабілізації соціального життя населення. Ці проблеми потребують ґрунтовного аналізу та позитивного вирішення. За таких умов громадянське суспільство залишається важливим інструментом консолідації українського суспільства у подоланні негативних впливів і викликів в умовах воєнного стану. В перспективі, реалізація моделей стабільного діалогу влади і суспільства, забезпечення правових механізмів функціонування громадянського суспільства сприятимуть подоланню соціального напруження, що виникає в суспільстві. Підвищення рівня дієвості інститутів громадянського суспільства дозволить частково подолати негативні тенденції у процесі трансформації політичного життя і діяльності громадянського суспільства в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид. Київ, 2004. 736 с.
2. Мармазова Т.І. Політика як засіб забезпечення взаємодії держави і громадянського суспільства. *Політологічний вісник. Зб-к наук. праць*. Київ : «ІН-ТАС», 2008. Вип. 38. С.194-204.
3. Андрійчук Т. Концепт громадянського суспільства в сучасних теоріях демократії. *Політичний менеджмент*. 2012. №1-2.

Гедікова Н. П.

д. політ. н., професор,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

ПРОРОСІЙСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ ЯК РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Одним із пріоритетних завдань демократичної держави є визначення шляхів формування безпекового середовища, створення сприятливих умов для розвитку людини і суспільства задля максимального задоволення їх потреб та інтересів, а також забезпечення необхідного рівня їх захищеності від різного роду загроз, яке базується на діяльності суб'єктів безпеки із цілеспрямованого управління ними в напрямку своєчасного виявлення, запобігання, нейтралізації і усунення чинників, що їх породжують.

Міжнародні процеси, реальні та потенційні загрози, обумовлені змінами у зовнішньому і внутрішньому середовищі безпеки України, які починаючи з 2014 року, актуалізували необхідність вироблення якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів. Відповідно, найважливішим пріоритетом політики національної безпеки країни на нормативному рівні визнано «мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави» [1].

Реальні та потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України можуть виходити як ззовні, так і зсередини суб'єкта або об'єкта безпеки.

З моменту сучасної незалежності України різні політичні партії і громадські об'єднання намагались у тій або іншій спосіб реалізувати проект територіального і національно-культурного розколу держави і українського суспільства, повалення в Україні державного ладу, встановлення не демократичного політичного режиму з усіма витікаючими із цього політико-правовими і соціально-економічними наслідками. А починаючи з кінця 2013 початку 2014 років і по сьогоднішній день їх антиукраїнська та колабораціоністська діяльність стала особливо небезпечною для реалізації національних інтересів нашої держави.

Протягом усього періоду сучасної незалежності України «деякі із зареєстрованих політичних партій прямо чи опосередковано координують свою діяльність із представниками політичних кіл Росії» [2]. Особливо небезпечним для українського суверенітету, єдності країни та консолідації українців стало оновлення у 2019 році парламентського представництва, до якого ввійшли проросійсько налаштовані представники від

політичних партій загальнонаціонального рівня. Парламентські партії маючи структурованість і впливовість в органах місцевого самоврядування стали активно просувати проросійські проекти по всій Україні.

У результаті повномасштабного воєнного вторгнення 24 лютого 2022 року Російської Федерації на територію України гостро постало питання про заборону проросійських партій. Разом з тим, у суспільстві постало питання наскільки законною є їх заборона, оскільки вони представляють інтереси певної частини громадян країни і це порушує їх права і свободи.

Питання і процедури пов'язані з діяльністю і заборонаю політичних партій визначаються чинним законодавством. Так, ст. 37 Конституції України визначено, що «утворення й діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі, або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету й територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права й свободи людини, здоров'я населення, забороняються» [3]. Після анексії Криму і вторгнення на територію Луганської і Донецької областей з боку Російської Федерації у 2015 році було прийнято Закон України «Про правовий режим воєнного стану», п. 9 ст. 8 якого регламентує захід «порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення» [4].

Гуртуючись на цих та інших чинних нормативно-правових актах, недовзі після початку 24 лютого 2022 року російсько-українського збройного конфлікту, Рада національної безпеки і оборони України у березні ухвалила рішення «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій», у якому визначено підстави для цього та зазначено: «Призупинити на період дії воєнного стану будь-яку діяльність в Україні політичних партій «Опозиційна платформа – За життя», «Партія Шарія», «Наші», «Опозиційний блок», «Ліва опозиція», «Союз лівих сил», «Держава», «Прогресивна соціалістична партія України», «Соціалістична партія України», партія «Соціалісти», «Блок Володимира Сальдо»» [5]. Вагомим кроком у цьому напрямку стало прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» [6], який регламентує порядок і процедуру розпуску, примусової ліквідації політичних партій, що створюють загрозу національній безпеці України.

Таким чином, на підставі цих нормативних документів вище зазначені політичні партії зупинили свою діяльність, а сформовані ними пар-

ламентські депутатські фракції і депутатські фракції виборних представницьких органів (рад) місцевого самоврядування зупинили свою діяльність, а депутати, які входили до їх складу стали позафракційними або склали мандати. Такі процедури можемо розглядати в якості одного з дієвих механізмів очищення влади і суспільства від політичних сил, які виступають за проросійський вектор розвитку і створюють реальні та потенційні загрози національній безпеці України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 р. №287/2015. URL: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/396.html> (дата звернення: 01.06.2022).
2. Прокопенко С.В. Україні заборонили проросійські політичні партії. Що це означає і що відбуватиметься далі? URL: <https://dejure.foundation/tpost/9o3oacia41-v-ukran-zaboronili-prorosisk-poltichn-pa> (дата звернення: 03.06.2022).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2022).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закону України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19?find=1&text=%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96#Text> (дата звернення: 01.06.2022).
5. Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18.03.2022 р. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5296.html> (дата звернення: 03.06.2022).
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій : Закон України від 03.05.2022 р. № 2243-IX. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/JI07193I?an=7&q=%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%86&is_no_morph=false&listen_star=true (дата звернення: 03.06.2022).

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Dmytro Larin

PhD in psychology, Associate Professor

State higher educational institution

Kyiv National Economic University named after Vadim Getman

Kyiv, Ukraine

DISCOURSE ANALYSIS OF NEW HISTORIOGRAPHY OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Knowledge of the history of psychology is necessary to understand the various theories and directions of modern psychology, trends in its development. Only based on the historical context can we understand their essence, appreciate the novelty and understand their historical meaning. Addressing the history of the emergence and development of psychological schools leads to an understanding of the peculiarities of the crisis situation, and accordingly encourages the researcher to a deeper understanding of its main problems. Analysis of the peculiarities of the situation of the XX century, associated with the formation of psychology as an independent science, which provides grounds for a detailed examination of the crisis in the development of psychology.

M. Korolchuk's work «Psychology in Ukraine and its development within its own borders» states that *«the real progress of psychology is determined by the level of its independence, the uniqueness of its laws»*. *If the initial task of psychology is to reveal the laws of mental activity, then this is the main merit of materialist psychology. G. Kostyuk in the analysis of this question proceeds from the main provisions of materialist dialectics, summarizing what has already been «acquired by psychology and related sciences»* [1, p. 200].

The logical structure of psychology should reflect the historical achievements of science, contribute to the survival and categorical reproduction of its history. The act that became its central center was the result of the development of the internal logic of this science. Now he must be the judge of her story [2, p. 42].

At the beginning of the twentieth century, the situation of crisis in psychology was seen and understood by all (or almost all), *almost all agreed with the thesis of the «uniqueness of mental life», from which to emerge «new psychology», with its «autonomous nature» that the psyche is not an epiphenomenon*. For example, M. Lange, speaking about the need to get out of the *«period of chaos», about «developing a renewed system of science from struggling currents», wrote: the reality of mental life as a special life factor subject to evolution, and on the other - not to fall into metaphysics and not to conflict with positive results natural sciences»* [3, p. 16].

G. Shpet saw the task of modern psychology quite differently. In the article «One way of psychology and where it leads» (1911), talking about «the new way in which psychology should move» and appealing to the latest research in experimental psychology (O. Kulpe and his school), as well as innovations in philosophy, he proposes to abandon the «false premise of the similarity or similarity of the subject of real science»

Summing up our brief review, it should be noted that in his early articles V. Zenkovsky came close to the need for radical reform of the foundations of psychology and the creation on this foundation of a systematically thought out general theory of the soul. In these articles he outlines and develops the key provisions of his future work, namely: the inevitability and necessity of metaphysical constructions in psychology, which allow conscious conceptualization of extra-empirical mental reality; the need to move from the actual to the substantial view of the soul, which allows to justify the real unity of the psyche and to establish its stable foundation; the requirement to conceptualize this stable basis, or «subject» of the psyche, which would be a real and non-derivative principle, not derived from other principles, the center and support of mental individuality.

These provisions and concepts, after further elaboration, will become the foundation of both the general psychological theory of the scientist (or, as he puts it, the general theory of the soul) and his substantial concept of personality, which becomes the focus and axis of this theory [4].

The word «perform» in the Ukrainian language is used not only in the sense of doing something, doing something, doing something, but also to be a source, the beginning of something individually important and socially significant, to generate, create something new, original, unique. That is, «action» and «cause» are related concepts. In methodological terms, the subject-action paradigm makes it possible to integrate in modern psychology traditionally competing with each other «subjectively» and «objectively», «individually» and «socially», «procedurally and essentially» oriented approaches, to implement fundamental the transition from the study of the mental as a given to the study of the possibilities of designing and creating qualitatively new forms and levels of mental life. Finally, the subjective-action paradigm allows to understand the true psychological nature of classical, non-classical and post-neoclassical methodologies [5, p. 96].

During the years of independence in Ukraine, the need to learn the history of psychological science in different regions of the country has increased. In order to create a holistic picture of the development of domestic psychology, it is important to describe and introduce into scientific circulation unknown facts from the history of psychology in each region and compare them with already known, given the role of open psychological crisis in modern psychological science in. There is a need for a more complete rethinking of the period of «open psychological crisis» and its role in the formation of psychological schools in Ukraine [5].

It should be noted that the formation of psychological science in Ukraine took place gradually, starting with Kharkiv, then Odessa, Kiev and others.

Accordingly, the need for a detailed study of the views of Ukrainian scientists on mental health issues is more urgent than ever. Modern psychological schools and directions in the Ukrainian regions continue the scientific traditions established by psychophysiological, experimental-psychological and theoretical-methodological schools [6].

Thus, we are faced with an urgent question regarding the study of the historical meaning of the period of open psychological crisis as the main factor in the formation of the modern scientific (methodological) apparatus of psychological science and practice.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Korolchuk M. Istoriiia psykholohii : navch. posib. Kyiv : Nika-Tsentr, 2004. 248 p.
2. Anan'ev B. Uspekhy sovetskoi psykholohyy. 9-te vyd. Lvov : nauka, 2008. 365 p.
3. Lanhe N. Teoriia Vundta o nachale myra. *Zapysky ymperatorskoho Odesskoho Oddela ystoriy y drevnostei*. Odessa, 1992. P. 16–20.
4. Maksymenko S. Zahalna psykholohiia. Kyiv : lybid, 2016. 890 p.
5. Sudakov V. Tendentsii rozvytku psykholohii v Ukraini. Aktualni problemy sotsiolohii, psykholohii, pedahohiky : Zb. nauk. pr., m. Kyiv, 3 trav. 2011 r. P. 93–99.
6. Larin D. I. Metodolohichni aspekty doslidzhennia istorychnoho smyslu periodu vidkrytoi psykholohichnoi kryzy ta yoho vplyvu na stanovlennia suchasnoi psykholohichnoi nauky. *Molodyi vchenyi*. 2016. T. 7. P. 369–372.

Лісеная А. М.

ст. викладач
Харківський національний університету ім. В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Амрахова В. О.

зд. вищої освіти фак. психології
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ НА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІКІВ

Метою роботи є проведення теоретичного аналізу впливу посттравматичного стресового розладу (ПТСР) ветеранів війни, які є батьками на особливості розвитку підліткової психіки в літературі. Актуальним це є, оскільки, сьогоднішні воєнні дії відіграють велику негативну роль в житті кожного, особливо у такій соціальній групі, як підлітки, які, з одного боку, намагаються набути автономності від батьків, з іншого стають залежними від своєї референтної групи, наразі стали дуже вразливими. Саме підлітки найчастіше зіштовхуються з такими проявами, як: несподівані травматичні події, довготривалі несприятливі події, що зумовлюють виникнення непродуктивних стратегій подолання труднощів та у майбутньому страх відділитись від батьків, які донедавна їх захищали [2, с. 279 – 291]. Чітке усвідомлення того, як саме ПТСР батьків від воєнних може впливати на підліткову психіку, могло б додати до неповної літератури важливих знань, щодо психологічного стану підлітків під час воєнних дій та у батьків з'явиться можливість уберегти своїх дітей від якоїсь кількості негативного впливу.

Спочатку, зазначимо, що посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) характеризується нав'язливими спогадами, що повторюються, про шокуючи, травматичну подію, які починаються в період до шести місяців після події й зберігаються протягом більше одного місяця. Ці повторні переживання розвиваються на тлі емоційної пригніченості, соціальної відчуженості, зниженні реакції на навколишнє, ангедонії. Це реакція на важкий стрес, що спричиняє порушення адаптації. Патолофізіологія розладу не повністю зрозуміла. Симптоми включають також уникнення подразників, пов'язаних із травматичною подією, нічні кошмари та флешбеки. Діагноз ставиться виходячи з анамнезу [4, с. 272 – 273]. Слід зауважити, що хворі відчувають важкість у спілкуванні з оточуючими, навіть із родичами, стають відстороненими, замкнутими, іноді злобними, проявляються зовнішні невмотивовані спалахи агресії. У родинях вони не можуть розділити переживання близьких, часто взагалі втрачають сім'ю. [4, с. 275 – 276].

Окремо зауважимо, що підлітковий вік – це перехідний період між дитинством і дорослістю. В різних джерелах зазначається: від 11 – 12

до 16 – 18 років. Як правило, у цей період формується новий рівень самосвідомості, потреба в рівноправному й довірливому спілкуванні з ровесниками й дорослими, обумовлені якісними змінами в інтелектуальній та емоційній сферах, які на жаль можуть розвиватись значно меншою мірою через психологічні травми підлітків та їхніх батьків, унаслідок воєнних дій [6, с. 377]. Провідна діяльність підліткового віку за Д. Б. Ельконіним – інтимно особистісне спілкування з однолітками, також може зазнавати кризи через надмірну закритість та інтровертність, які виникли внаслідок впливу посттравматичного стресового розладу батьків на розвиток психіки підлітків [6, с. 382 – 386].

Дубровинський Г. Р. у своєму дослідженні зазначав, що через наступ на Україну у 2014 році, відбулась значна зміна у моделі поведінки між батьками та підлітками [5, с. 16 – 25]. Більшість підлітків у віці від 13 до 18 років, чиї батьки зазнали ПТСР почали відчувати огиду та сором по відношенню до себе й оточуючих, стикнулися з проблемою відчуття провини, недовіри та амбівалентних почуттів до дорослих, помітно знизилось лібідо та сексуальна активність. Стрімко зросли незрілість соціальних ролей та їх ролі в сім'ї, відчуття власної непотрібності.

Зігнет Селімбашу, проаналізувавши працю Г. Р. Дубровинського, виявила значущий вплив посттравматичного стресового розладу ветеранів війни на психічний стан молодших підлітків. У ході дослідження були виявлено, що молодші підлітки ветеранів війни з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) мали достовірно вищі середні значення нейротизму, ніж діти ветеранів війни без посттравматичного стресового розладу, та значно нижчі середні значення соціальних здібностей та екстраверсій. Також підлітки ветеранів війни з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) повідомляють про вдвічі більше внутрішніх і екстерналізованих проблем. Окремо зауважимо, що у цих досліджуваних посилюються соматичні та тривожні/депресивні симптоми [3, с. 364 – 366]. Підсумовуючи результати цього дослідження зазначимо, що існує сильний зв'язок із поведінковими проблемами, емоційними труднощами, дистресом і реакціями на стрес, невротизмом у молодших підлітків та наявним посттравматичним розладом їх родичів – військових. Посттравматичний стресовий розлад ветеранів війни – батьків є сильним предиктором розвитку психопатологічних симптомів у їхніх дітей – підлітків, а саме вони мають підвищений ризик розвитку психопатологічних симптомів у дорослому віці через вторинну травматизацію.

Інше дослідження, проведено американською психологинею Дорою Коста, доводить, що посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) може від батьків передаватися через покоління [1, с. 44 – 46]. Результати вказують на те, що передача може відбуватися через епігенетичні канали. В свою чергу, покращення адекватності харчування матері, в розвинених країнах сьогодні повинно зменшити епігенетичну передачу. Зазначимо, що передача психологічної травми може бути більш поширеною серед молодших підлітків, чиї батьки були полоненими або тими, хто пережив геноцид.

У висновку зазначимо, представлені дослідження показують, що посттравматичний стресовий розлад ветеранів війни, які є батьками робить негативний внесок у розвиток психіки їхніх дітей – підлітків. Зокрема, уповільнюється поява таких специфічних новоутворень, як почуття дорослості, що виступає процесом становлення готовності дитини до життя в суспільстві та потреба у самоствердженні. Часто у таких підлітків розвиваються: депресивні та тривожні прояви, інтровертність, відчуження, високий рівень стресу, нейротизм тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Costa D. Intergenerational transmission of paternal trauma among US Civil War ex-POWs. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2017. P. 44 – 46.
2. O'Donel D. Consequences of child exposure to war and terrorism. *Clinical Child and Family Psychology Review*. 2003. P. 279 – 291.
3. Selimbasiu Z. The influence of posttraumatic stress disorder of war veterans on the mental status of children and younger adolescents. *Psychiatria Danubina*, 2020; Vol. 32, Suppl. 3. P. 346 – 366.
4. Гавенко В. Л. Психіатрія і наркологія. Київ. — 2-ге вид., переробл. і допов. ВСВ «Медицина». 2015. С. 272 – 273; 275 - 276.
5. Дубровинський Г. Р. Діти війни: дослідження явища психотравми під час військової агресії в Україні. *Український психологічний журнал*. №1. 2016. С. 16 – 25.
6. Ельконін Д. Б. Детская психология. Москва. Издательский центр «Академия». 2007. С. 377; 382 - 386.

Коллі-Шамне А. В.

д. псих. наук, професор,
Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг, Україна

Старцева В.

докторантка,
Лондонський університет Лафборо
Інститут дипломатії та міжнародного управління,
м. Лондон, Великобританія

GOOGLE-ФОРМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНЦІВ – ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ПЕРШІ МІСЯЦІ ВІЙНИ 2022 РОКУ

За словами Верховного комісара ООН у справах біженців Філіппо Гранді, ми є свідками найбільшої та найшвидшої у Європі кризи біженців з часів Другої світової війни. Кількість українців, які стали вимушено переміщеними особами наприкінці квітня 2022 р. становила більше, ніж 12 млн. осіб, з яких за межами України – майже 6 млн. Ніколи раніше вимушена міграція не мала такого стрімкого та масштабного характеру. Ці фундаментальні фактори — темп вимушеної міграції і її масштабність є критичними для соціального та економічного контексту (як українського, так і світового) і мають стати предметом широких міждисциплінарних досліджень.

Міграція містить безліч соціальних та психологічних аспектів. У всіх міграціях (вимушених чи добровільних) завжди маячить форма вигнання [1]. З психологічної точки зору вимушена міграція як наслідок війни є кризовою ситуацією, яка призводить до глибокої трансформації цінностей, патернів поведінки, мотивів, цілей життєдіяльності тощо. Тому різні її аспекти є предметом уваги багатьох напрямів психологічної науки та практики (соціальної, крос-культурної, поведінкової психології, психології кризових та екстремальних ситуацій тощо). Основна увага психологів спрямована на дослідження механізмів соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів, на процес їх акультурації, соціальні та психологічні проблеми, їх психічне здоров'я, фактори та причини міграції, психологічні проблеми взаємодії мігрантів та місцевого населення, вплив на цю взаємодію міжкультурних відмінностей тощо.

Специфіка вимушеної міграції українців, які з початком війни з Росією змушені шукати безпеку за кордоном полягає у декількох аспектах.

Початок війни 24 лютого був неочікуваним для більшості українців. Від'їзду за кордон передували травматичні та стресові події (бомбардування, сирени, жертви мирного населення тощо), які спровокували раптовий та швидкий від'їзд часто без необхідних речей. Як підкреслює багато експертів склад українських мігрантів становили переважно жінки та діти (понад 90%), які виїхали за кордон без чоловіків, які залишилися

в Україні. Відповідно сама ситуація переселення мала непрогнозований та спонтанний характер, який вже сама по собі спричиняв стан дезадаптації (пошук транспорту, пального, переповнені автобуси та поїзди, пробки на дорогах та на кордоні, велика кількість дітей різного віку, невідомість, відсутність чіткого плану та пункту призначення тощо).

Добровільна міграція, на відміну від вимушеної, не збігається за часом із фактичним переїздом, вона починається раніше — на етапі розгляду людиною альтернативи переїзду в іншу країну у поєднанні з іншими можливими варіантами вибору життєвого шляху [2]. Однак, українці, як вимушені мігранти, не мали такої можливості. В них не була прописана попередня програма міграції, не були зафіксовані її цілі і задачі тощо. В них був фактично відсутній період вибору на користь переїзду в іншу країну, який зазвичай є значущим для реалізації наступного проекту добровільної міграції. Іншими словами ставлення українців до нового життєвого контексту і до самого себе в межах цього контексту саме по собі є раптовим, невизначеним і травматичним.

На відміну від добровільної міграції, яка має стартову точку, але немає точки завершення [3], вимушена міграція українців передбачає можливість повернення. Тому, за результатами попереднього аналізу результатів, у українців – вимушених мігрантів часто спостерігаються низька мотивація до адаптації на новому місці проживання внаслідок бажання повернутися у свої домівки; низька мотивація до праці внаслідок неможливості швидкого вивчення мови, постійні думки про роз'єднану сім'ю, про ту частину родини, яка залишилася в Україні. Внаслідок постійного перебування в інформаційному полі (наприклад, щоденні новини від близьких та рідних, що залишилися в сирій зоні чи в зоні бойових дій), вони знаходяться в постійному стресі.

Більшість українців у перші тижні міграції перебувають «в режимі виживання» і зосереджені на адаптації до нових умов (житло, робота, школа для дітей тощо). По прибуттю у приймаючі країни їм доводиться долати кризу за кризою, оскільки після переїзду настає період неминучої вимушеної психологічної адаптації в умовах чужого соціокультурного та мовного середовища. Адаптація українців часто супроводжується проживанням культурного шоку та в цілому «підпорядковується базовим психологічним закономірностям міграційного процесу (переживання втрати, почуття малоцінності, «комплекс іноземця», криза ідентичності, ностальгія, депресія тощо). Одночасно з культурним шоком, викликаним взаємодією з новим середовищем, українцям доводиться проживати і долати цілу низку специфічних психічних травм (так званих «травм мігранта»). У традиції західних країн психічна травма мігранта інтерпретується як «міграційне горювання» (*migratory grief* – англ.), яке відноситься до типу «розлука», а не «втрата об'єкта». Особливістю даного типу горювання є його постійний і рецидивуючий характер, глибокий зв'язок з дитячим досвідом, множинність тригерів, що запускають або актуалізують процес горювання, етапність у процесі його опрацювання, амбівалентне ставлення до країни перебування, зв'язок з тією частиною

населення, що залишається в рідній країні, переживання повернення в рідну країну як нової міграції, ймовірність поширення цього виду горювання на кілька поколінь [4].

У відповідності з окресленою специфікою української міграції мета емпіричного дослідження полягала у вивченні соціально-психологічних проблем та психоемоційних станів українців – вимушених мігрантів у перші місяці війни з Росією як країною агресором. Дослідження було організоване у декілька етапів: попередня емпірична розробка теми, підготовка інструментарію, збір, обробка і аналіз даних. В якості основного методу було використано Google-форму, яка розповсюджувалася переважно на сторінках соціальної мережі Фейсбук.

Опитувальник був розроблений проф. Колі-Шамне А.В. у березні 2022 року на основі аналізу наукової літератури по проблемам міграції і біженства, а також волонтерської роботи з українськими біженцями. Протягом квітня він проходив експертний аналіз та корекцію. Наразі опитувальник складається з 35 питань, які об'єднані у наступні блоки: соціально-демографічні та біографічні дані, обставини та мотивація міграції, житлові умови тимчасового проживання, основні проблеми та ускладнення, з якими стикнулися респонденти – вимушені мігранти у країні перебування, їх психологічний (емоційний) стан, самооцінка особистісних рис та характеристик, цілі, плани та очікування щодо майбутнього, рівень та особливості адаптації та інтеграції у приймаючій країні, сприйняття місцевого населення та стосунки з ним.

Опитування розпочалося 24 квітня 2022 року, через 2 місяці після початку війни з Росією. На 29 травня 2022 року Google-форму заповнили 880 респондентів. На цей момент у дослідженні взяли участь дорослі люди з 18 країн (найбільша частина респондентів – з Польщі, Румунії та Німеччини), віком від 17 до 75 років. Професійний склад респондентів, як і рівень їх зайнятості (на момент опитування) найрізноманітніший.

Щодо вікового складу більшість (44,2%) – це українці віком від 36 до 45 років, на другому місці за чисельністю (30,4%) – українці віком від 26-35 років і на третьому (15,5%) – віком 46-55 років. Отже, 91 % біженців – це люди працездатного віку. Більшість респондентів (96%) – жінки. Вибірка представлена переважно респондентами з вищою освітою (71,6%). Щодо регіону, з якого респонденти виїхали за кордон: м. Київ (30,1%), схід України (23, 8%), південь України (16,3%), центр України (14,2%), захід України (9,2%), північ України (5,3%). 72,7 % респондентів приїхали з неповнолітніми дітьми.

Отже, соціальний портрет типового українського біженця за первинними результатами наступний – це жінки працездатного віку з вищою освітою, які виїхали за кордон з дітьми.

Перспективи подальшого дослідження полягають у продовженні кумуляції емпіричних даних, адже ми передбачаємо наявність впливу темпоральних характеристик перебування на психологічний стан та соціально-психологічну адаптацію українців за кордоном. Основна увага в подальшому аналізі буде зосереджена на таких чинниках соціально-пси-

хологічної адаптації як-от: особливості приймаючої країни, психоемоційний стан українців, копінг-стратегії подолання ними стресу адаптації та мотиваційно-цільові характеристики їх подальшого перебування за кордоном.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Daure I. Psychologie et migration : quel accompagnement pour les migrants et leur famille ?. Le Journal des psychologues. 2020/3. N° 375, P. 14-14. <https://doi.org/10.3917/jdp.375.0014><https://doi.org/10.3917/jdp.375.0014> - xd_co_f=YTg2NzM yYjctM2JkZi00NGU3LWFkNGYtOThjMGY4OTZIY2Ni~
2. Лупуляк П.В., Гришина Н.В. Факторы негативного самоощущения мигранта в новой стране. *Вестник Санкт-Петербургского университета. Психология*. 2020. Т. 10. Вып. 2. С. 128–141. <https://doi.org/10.21638/spbu16.2020.202>
3. Grinberg L., Grinberg R. Migracion y exilio. Estudio psicoanalitico. Madrid: Editorial Biblioteca Nueva, 1996. 222 p.
4. Loizate J. A. Salud mental y migracion. El syndrome del inmigrante. Psicologia e inmigracion. *Universidad Pontifica de Salamanca*, 2009. p. 35-64.

Дужева О. Г.

викладач Відокремленого структурного підрозділу
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Пещанюк Н. О.

викладач Відокремленого структурного підрозділу
Кам'янець-Подільського фахового коледжу
Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

РОЗВИТОК РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ, ЯК ПАРАДИГМА РЕСУРСНОГО ПІДХОДУ

Поняття «резилієнтність» має своє коріння в латинській мові, де *resilire* означає відскік, повернення до початку, відновлення рівноваги [1].

В українській мові термін *resilience* перекладається, як стресостійкість або резилієнтність, що краще передає суть слова, аніж гнучкість, пружність, еластичність чи психологічна стійкість [2].

Термін «резилієнтність» (гнучкість, пружність, стійкість), в сучасній науковій літературі використовується для позначення здатності людиною чинити психічний опір стосовно біологічного, психологічного, психо-соціального ризику, стійкості до стресу або психічної гнучкості. Наукові джерела пояснюють резилієнтність як здатність успішно долати складні обставини та негативні наслідки стресу.

Поняття резилієнтності передбачає: позитивний розвиток у супереч високому ризику; стійку психологічну компетентність в екстремальних стресових умовах; позитивне та швидке відновлення після травматичних переживань. Резилієнтність – це не лише відсутність психічних вад, а й вироблення та збереження відповідних віку можливостей та вмінь, необхідних для позитивного вирішення завдань наступного вікового етапу, незважаючи на життєві обставини, що обтяжені численними ризиками [3].

Отже, «резилієнтність» – це здатність людини або соціальної системи будувати нормальне, повноцінне життя у складних умовах.

Література, яка описує резилієнтність вказує на два способи розуміння цього поняття. По перше, резилієнтність сприймається як риса особистості (*resiliency*), іншими словами, це відносно незмінний набір характеристик людини. Другий підхід вказує на резилієнтність, як на процес подолання важких, стресових подій, які людина зустрічає протягом свого життя.

Попри те, що література не дає однозначного визначення поняття резилієнтності, є те, що об'єднує різні підходи і теорії. Таким спільним знаменником є розуміння резилієнтності як властивості, яка допомагає

людям функціонувати на оптимальному рівні і достатньо швидко відповідати на життєві виклики [4]. Актуально звернути увагу також на те, що резиліентність є результатом інтеракції різних ресурсів, зовнішніх і внутрішніх, які людина вміє використати в стресових ситуаціях [5]. Що більше, такі стресові ситуації не тільки допомагають залишити status quo, але також дають певну користь, наприклад таку, як новий досвід подолання викликів, що допомагає краще адаптуватись до майбутніх стресорів [6].

Готовність до труднощів – це не те саме, що постійно переживати про усі можливі катастрофічні наслідки і нагнітати атмосферу найгіршими сценаріями. В цьому часто немає жодної користі. І зрештою, ніхто не знає, що буде. Але прогнозувати, планувати, бути готовими до різних можливих сценаріїв, і водночас тримати баланс та уміти жити та бути уповні присутнім «тут і тепер»...

Резиліентність як процес, котрий має початок в момент зустрічі зі стресовими подіями можна згрупувати в п'ять категорій: регуляція реакції тіла на стрес; регуляція сильних, негативних емоцій; збільшення почуття щастя; розцвітання: функціонування на найвищому рівні і адаптаційні стратегії подолання проблем; емоційна підготовка на важчі часи [7].

Слід зазначити, що резиліентність має форму континуум, що означає, що кожна людина є якоюсь мірою резиліентна, а також резиліентність кожної окремої людини може змінюватись протягом життя і залежати від різних факторів.

Знаючи елементи, котрі є фундаментом для оптимального функціонування мозку, можемо розглянути наступні складові резиліентності.

Регуляція реакції тіла на стрес. Коли людина зустрічається зі стресовою подією, її тіло реагує в особливий спосіб: зростає напруга м'язів, піднімається тиск крові, збільшується швидкість серцебиття і дихання. Все це має на меті підготувати тіло до відповідної реакції – атакувати або втікати. Часто буває так, що тіло втрачає здатність до саморегуляції і рівень збудження росте і залишається занадто високим, або за низьким. Резиліентність пов'язана з оптимальним рівнем збудження, тому досить важливою її складовою є навичка регулювання рівня збудження в стресових ситуаціях (через дихальні вправи, техніки заземлення, релаксацію).

Регуляція сильних, негативних емоцій. «Зустріч» з болісними емоціями, з важкими спогадами дає змогу мозку опрацювати і змінити ці емоції. Звідси випливає, що ще однією зі складових резиліентності є вміння бути на зв'язку зі своєю емоційною часткою і сприймати всі емоції з відкритістю.

Відчуття власної цінності. Це усвідомлення своїх сильних сторін і недоліків, це доброзичливий погляд на самого себе [2]. Відчуття власної цінності пов'язане з усвідомленням того, що кожна людина має свою цінність від народження, і що жодна помилка чи невдача не може її забрати. Дослідження показують, що реалістична самооцінка пов'язана з вищою резиліентністю, допомагає вибрати оптимальну стратегію вирі-

шення проблем, впоратись з труднощами, збільшує мотивацію для досягнення цілей, а також захищає перед розвитком психічних розладів у важких моментах життя [6].

Вдячність. Це вміння допомагає перенести увагу від проблем і негараздів на позитивні аспекти отриманого досвіду, таким чином збільшуючи задоволення з життя особистого і професійного та покращуючи стосунки. Цю звичку можна практикувати кожного дня, вона пов'язана з радісною відкритістю і цікавістю. Вдячність збільшує загальне почуття щастя, а її практикування є важливою складовою резиліентності.

Реалістичний оптимізм. Реалістичний оптиміст вірить, що, докладаючи зусиль, йому вдасться досягнути того, чого бажає. Навіть тоді, коли появляться перешкоди у досягненні мети, він зможе знайти щось позитивне в даній ситуації, зосереджуючись на майбутньому, а невдачу розглядає як окремий випадок, котрий має свої зовнішні і внутрішні причини та знає, що завжди може рухатись вперед. Реалістичний оптимізм зміцнює резиліентність, допомагає бути позитивно налаштованим на майбутнє та іти на зустріч новому.

Вчинки доброти. Вони збільшують відчуття щастя, покращують стосунки з іншими, зміцнюють самооцінку і додають сенсу у життя.

Почуття гумору. Почуття гумору допомагає дивитись на важкі події із світлістю та надією та подолати надмірну поважність, котра провадить до стресу. Гумор є важливою рисою людей резиліентних, він пов'язаний з психічним здоров'ям і якісними стосунками.

Цінності. Цінності допомагають іти вперед з миром і радістю в серці, незалежно від того, що відбувається, тому життя згідно з цінностями є необхідним для будування резиліентності.

Сенс і мета життя. Мета життя – це те, чого людина хоче досягнути, що має намір зробити. Сенс життя означає, що цілі, дії, переживання є важливі, змістовні, згідні з цінностями.

Добрі відносини з іншими людьми. Стосунки, побудовані на довірі, є джерелом емоційної підтримки та інших ресурсів, які допомагають бути більш резиліентним у важкі моменти життя. Турбота про інших людей, доброзичливість, щоденне дбання про розвиток стосунків є неодмінним фундаментом для змістовного, якісного і стійкого життя.

Прощення. Прощення є вибором свободи – вибором звільнення себе від гніву, жалю, помсти, ненависті, це звільнення від тягара, який затримує у минулому. Метою прощення є замінити негативні емоції на внутрішній спокій.

Активні стратегії долаття проблем При зустрічі з проблемами люди можуть використати одну з двох стратегій – пасивну або активну. Пасивна стратегія полягає в уникненні. Друга стратегія – активна. Її суть полягає у визнанні реальності конкретних проблем чи важких ситуацій, того, що вони можуть бути викликом, а також спланувати відповідні кроки, пов'язані з цілями і цінностями, щоб зробити все, що можливо в конкретній ситуації. Рішення не мають бути ідеальними; найважливіше – це спокійно ставитись до проблем з надією та вірою в свої здібності.

Численні дослідження вказують, що корисно ставати резилієнтним. Резилієнтність є подібною до групи м'язів, які можна розвивати. Щоб резилієнтність справді розвивалась потрібні свідомі зусилля, конкретний план праці над собою, який провадив би до саморозвитку. В іншому разі важкий досвід сам в собі не вплине на розвиток резилієнтності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Sikorska I. Odporność psychiczna w ujęciu psychologii pozytywnej: edukacja i terapia przez przygodę. *Psychoterapia*, (2017) 2 (181), 75-86.
2. Горбунова В., Карачевський А., Климчук В., Нетлюх Г., Романчук О. Соціально-психологічна підтримка адаптації ветеранів АТО: посібник для ведучих груп : навчальний посібник / Вікторія Горбунова, Андрій Карачевський, Віталій Климчук, Галина Нетлюх, Олег Романчук. Львів : Інститут психічного здоров'я Українського католицького університету, 2016. 91 с.
3. Ваништендаль С. «Резильентность» или оправданные надежды. Раненый, но не побежденный / С.Ваништендаль. Женева : Бисе, 1998. 80 с.
4. Mróz J. Prężność i poczucie stresu a typy zachowań i przeżyć związanych z pracą wśród pielęgniarek. *Hygeia Public Health*, 49 (4) 2014, 857-863.
5. Gąsior K., Chodkiewicz J., Cechowski W. Kwestionariusz Oceny Prężności (KOP26) Konstrukcja i właściwości psychometryczne narzędzia. *Polskie Forum Psychologiczne*, 21 (1) 2016, 76-92.
6. Hobfoll S.E. Social Support: Will you be there when I need you? // A lifetime of relationships. / Vanzetti N., Duck S.(eds.) – New York: Brooks-Cole. – 2001. –P.46-74.

Найдюнова Г. О.

к. психол. н., доцент,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Ліссова З. І.

к. м. н., доцент,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, яка зараз охопила усю Україну, взагалі перекреслила всі звичні норми життя, змінила спосіб життя всіх українців, незалежно від місця проживання. І мова йде не тільки про окуповані ворогом території, перетворені на концтабори, міста й села, стерті буквально з лиця землі, де надання будь-якої гуманітарної допомоги неможливе, а й місця, звільнені від ворога або які перебувають під постійними обстрілами. Навіть у тих регіонах, де безпосередньо військові дії не відбуваються, у зв'язку з притоком біженців та, як наслідок, значного скупчення населення, ритм життя суттєво порушується. Саме цей постійний дискомфорт стає причиною виникнення конфліктних ситуацій, які потребують термінового вирішення.

У будь-якому випадку кардинально змінюється спосіб життя мешканців, у тому числі і дітей. По суті, психологічної допомоги потребує кожний громадянин країни, а обсяг і характер цієї допомоги зовсім інший, ніж у мирний час. І це стосується усіх дітей – і практично здорових, і тих, які мають певні особливості розвитку або захворювання. Оточуюча обстановка значно обмежує їх функціонування, можливість отримати постійну відповідну медичну і корекційну (психологічну) допомогу.

Хронічне недосипання внаслідок постійних повітряних тривог і очікування загрозливих подій, перебування у сховищах у незвичних некомфортних умовах, невпевненість у майбутньому, тривога за життя близьких і пов'язані з цим страхи негативно впливають і на дитячу психіку, і на фізичний стан та перебіг захворювання. Навіть здорова людина не завжди може пристосуватися до подібної ситуації, а що вже казати про дитину, особливо з порушеннями розвитку або захворюванням. Таке психологічне і фізичне навантаження стає надобтяжливим, дуже часто дитина не може компенсувати його самостійно або за допомогою батьків.

Професійну допомогу психологу доводиться надавати усім членам сім'ї, працювати з батьками, які і самі перебувають у стані стресу і можуть реагувати неадекватно, переживаючи події знову.

Робота психолога, в тому числі спеціального (клінічного), включає в

себе цілий ряд аспектів, що стосуються співпраці безпосередньо з дитиною, так і з батьками та іншими членами сім'ї. Тільки поєднаними зусиллями можливо вирішити питання психологічного нездоров'я дитини, яке пов'язано як і з існуючим захворюванням, так і з впливом оточуючого середовища.

Багато факторів впливають на ефективність корекційної допомоги, але нинішній час значно ускладнив усі існуючі до цього проблеми.

Своєчасна і докладна діагностика станів, підбір корекційних програм та реабілітаційних заходів значною мірою впливає на актуальний стан дитини, а також на її прогнозований розвиток.

В цілому, на думку М.М. Слюсаревського, психологічні виклики, спричинені війною, умовно можна поділити на чотири групи [3, с.2]:

- виклики українцям як спільноті;
- виклики ментальному здоров'ю особистості;
- виклики психологічному благополуччю та розвитку дитини;
- виклики українським психологам як фаховому співтовариству.

Зупинимось більш детально на трьох останніх.

Виклики ментальному здоров'ю особистості пов'язані, в першу чергу, із тим, що травматичний вплив війни поєднується із досвідом переживання пандемії COVID-19 та спричинених нею карантинних заходів. З одного боку це навчило українців швидко пристосовуватися, боротися та виживати у несприятливих умовах, а з іншого – призвело до накопичення стресу та психоемоційного виснаження у значної частини суспільства [3, с.5].

По-друге, із поширенням деструктивних емоційних станів. По-третє, із стресогенними трансформаціями картини світу особистості, інтенсифікацією та поляризацією міжособистісного спілкування, ризикованими формами інформаційної поведінки. По-четверте, із посттравматичними стресовими розладами, розладами соціальної адаптації та її деструктивними способами. По-п'яте, із ризиками надмірної трудової зайнятості та незайнятості громадян, волонтерської та приймальної діяльності. Можна сказати, що весь комплекс заходів із психологічної допомоги має бути спрямований на підвищення так званої життєстійкості (резиліентності) особистості [1, 2].

Резиліентність розглядається науковцями у двох основних аспектах: як особистісна характеристика та як динамічний процес. Як індивідуальна характеристика (риса особистості), резиліентність слугує захистом від несприятливих життєвих факторів та обставин, запобігає виникненню психічних розладів унаслідок психічної травми. Вона проявляє себе як гнучкість, спритність, винахідливість, міцність характеру, здатність адаптуватися до зовнішніх умов [4].

Як динамічний процес резиліентність розглядається в аспекті позитивної адаптація до умов несприятливих життєвих факторів та обставин. В такому випадку вживають термін «резилієнс» як активний процес знаходження нових сил і ресурсів адаптації та відновлення, який має нерівномірний перебіг в умовах виникнення нових ризиків [5; 6].

Трансформації психологічної допомоги мають стосуватися не лише дорослих, а й дітей, як із порушеннями психофізичного розвитку, так і без них.

Виклики психологічному благополуччю та розвитку дитини включають: набуття невластивого в дитячому віці життєвого досвіду (проживання втрат, передчасне дорослішання); негативний вплив війни на психоемоційний стан та когнітивні функції дитини; психологічна дестабілізація значущих дорослих (передусім батьків і педагогів); руйнування та/або докорінна зміна освітнього середовища; комплекс проблем дистанційної освіти; соціальні й ментальні ризики сирітства та усиновлення [3, с.7]. Саме тому зазначені виклики психологічному здоров'ю та благополуччю дітей мають отримати адекватну відповідь як зі сторони надання психологічної допомоги, спрямованої в тому числі і на віднайдення нових ресурсів розвитку, а також відповідної перебудови освітнього середовища. І відповідь на ці виклики напругу стосується того, з чим прийшлося зараз стикнутися українському професійному співтовариству психологів.

Виклики українським психологам як фаховому співтовариству пов'язані з браком необхідних компетентностей та надійного методичного інструментарію; потребою унезалежнення від російських та інших іноземних психологів, утвердженням власної суб'єктної позиції в професійній діяльності; незавершена інституціоналізація стандартів психологічної допомоги; недостатніми обсягами та якістю підготовки психологічних кадрів; непристосованістю практик психологічного консультування до реальних систем комунікації; низьким рівнем психологічної культури населення; нестачею інформації про потенційних адресатів психологічної допомоги, їхні запити та потреби; відсутністю єдиного координаційного центру, чітко вибудованої вертикалі надання психологічної допомоги [3, с.9].

Таким чином в умовах війни, психологічна допомога різним категоріям населення України неминуче зазнає трансформації, яка стосується і її змісту, і організаційних форм, і професійної компетентності фахівців, які її надають.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Василевська О. І. Збереження життєстійкості особистості в умовах воєнних дій. <http://www.soippo.edu.ua/images/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2022/04/27/%D0%97%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%94%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B9%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B4%D1%96%D0%B9.pdf>

2. Кравчук С.Л. Життєстійкість та психологічна пружність особистості юнацького віку як запобіжники негативним наслідкам воєнного конфлікту. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».*

2019. №1. С. 142-147.

3. Слюсаревський, М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді: Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 21 квітня 2022 р. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 2022, №4 (1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4124>

4. Block J. H. The role of ego-control and ego-resiliency in the organization of behavior. J. H. Block, J. Block. Minnesota Symposium on Child Psychology. W. A. Collins, ed. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1980. Vol. 13. P. 39-101.

5. Masten A. S. Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. A. S. Masten, K. Best, N. Garmezy II *Development and Psychopathology*. 1990. Vol. 2. P. 425-444.

6. Norris F. H. Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. Fran H. Norris, Susan P. Stevens, Betty Pfefferbaum [et al.] II *Am J Community Psychol*. Springer Science + Business Media. 2008. Vol. 41, Issue 1-2. -P. 131-134.

Марценюк М. О.

к. психол. н., доцент,
старший викладач кафедри психології
Мукачівський державний університет
м. Мукачево, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ТА МОДЕЛЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ ТА ДОРΟΣЛИХ

На сьогодні дбати про своє здоров'я стало не лише модно, але й необхідно. Час, коли, світ охоплюють епідемії, нестабільність, завжди повертає людство зробити акцент на своєму здоров'ї. Відомі прислів'я, що здоров'я треба берегти за-молоду, тоді й життя буде наповненим та повноцінним.

Враховуючи інтегративність питань виховання й формування ЗСЖ молодого покоління, дослідники вели пошук ефективних шляхів використання специфічних можливостей, якісних принципів, конструктивних дій та моделей розуміння ЗСЖ серед молоді.

Доречною в контексті засобів виховання та формування ЗСЖ для сьогодення є фізична культура, яка включає комплекс знань, навичок і уявлень про фізичний розвиток. Навіть під час епідемії, як ми знаємо, що як такого лікування не має, але рекомендацій щодо занять фізкультурою, дихальними вправами, занять фітнесом та йогою є багато. Важливо, розуміти психологічні впливи на здоров'я людини, особливо в час теперішньої пандемії серед яких: думки та налаштування людини, спілкування та взаємодії, народні засоби фізкультури, збереження і подача інформації і можливості використання сил природи [1; 2].

Розуміння здорової поведінки може значно відрізнитися у різних людей, що вказує на існування різноманітних моделей здорового способу життя. Так, Д. В. Скрипник виділяє шість моделей розуміння здорового способу життя, що представленні в таблиці 1.

У відповідності з баченням автора, можна проаналізувати який зміст вкладено в кожну модель здорового способу життя.

Автор подає кілька головних пунктів:

1) переважання формально пасивних моделей: «превентивної» та «регламентованої»;

2) наявність конфліктного розуміння здорового способу життя і протиставлення «фізичне – духовне», «соціальне – індивідуальне», «офіційна медицина – нетрадиційна»;

3) наявність поруч з «традиційними» важливої моделі «самоактуалізації»;

4) вплив на розуміння здорового способу життя статевих особливостей та соціально-культурних стереотипів [3].

Можна говорити, що метою практичної психології, зокрема всієї психологічної галузі, є розроблення та вивчення питань аби допомогти людині

в зміцненні власного здоров'я та могли запропонувати ті принципи та дії до них, що були б спрямовані на побудову власного здорового життя особистості та нації в цілому [4].

Таблиця 1

Моделі розуміння здорового способу життя (за Д. В. Скрипником)

Назва моделі	Зміст розуміння
Превентивна модель	Забезпечення шкідливих звичок, попередження, запобігання хворобі
Регламентна модель	Включає категорії режиму дня, особиста гігієна, гарний сон, відпочинок
Фізична модель	Основні категорії належать спорту, фізкультури, ранкової зарядки, загартування, харчування
Модель самоактуалізації	Основні критерії-особистісне зростання, моральне здоров'я, незалежність, гарні стосунки
Психорегулятивна модель	Основні категорії, спрямовані на розвиток психорегуляції
Конструктивне мислення	Емоційна врівноваженість, стабільність, позитивне мислення

На нинішній час, та й взагалі починаючи з почату ХХІ століття, людина перебуває в ситуації різних невизначеностей та викликів: постійні стреси, нестабільність, агресивне середовище, які створює цивілізація, суспільство і сама людина. В таких випадках часто адаптаційні можливості знаходяться на межі людських можливостей, і це в свою чергу, призводить до зниження рівня здоров'я. Тому, в даному випадку постає питання про необхідність в моральній соціальній, духовній та психологічній підтримці зрілих особистостей.

Інший підхід, що припускається більш раціональним, полягає в оціненні компонентів структури здорового способу життя з урахуванням особливостей організації видів життєдіяльності тих чи інших соціальних груп.

Чисельні дослідження вказують на пошуки і їх ефективність вивчати складові власного здоров'я. Зокрема, Т.Г.Кириченко подає такі критерії діагностики сформованості здорового способу життя:

- інтерес до видів діяльності, які імпонують та захоплюють;
- наявність знань та розуміння про здоровий спосіб життя;
- активність при виконанні вимог здорового способу життя, виконання оздоровчих заходів у розпорядку дня;
- наявність шкідливих та згубних звичок;
- ставлення до дисципліни «фізичне виховання» та виконання ранкової гімнастики, відвідування спортивних закладів, фітнес клубів тощо;
- заняття фізкультурою в час дозвілля, прогулянки на свіжому повітрі [5].

В роботі С. В. Лапаєнко критеріями ЗСЖ виступають: когнітивний тобто пізнавальний; емоційно-мотиваційний та поведінково-діяльнісний компоненти.

Показниками когнітивного чи пізнавального критерію є: поняття про здоров'я як цілісність тобто психічне, фізичне, духовне в їх поєднанні та взаємозалежності; розуміння впливу оточуючого середовища на життя людини та ролі власного способу життя у ставленні до здоров'я; знання та розуміння основних правил та фундаментальних положень здорового способу життя, прагнення до знань та саморозвитку.

Показники емоційно-мотиваційного компоненту є: можливість орієнтуватися на прийняті в суспільстві правильні цінності, куди ми відносимо здоров'я; етичну та актуальну мотивацію дотримання правил здорового способу життя; розуміння стану природного середовища та ступінь захворюваності населення; вміння оцінити власну поведінку та поведінку інших за для збереження свого здоров'я і здоров'я довколишніх.

Показниками поведінково-діяльнісного критерію є: досвід організації здорового способу життя, прийнятої та злагодженої поведінки в гармонії з природою, прийняття та збереження оточуючого середовища, дотримання суспільних правил у повсякденному житті, позбуватись шкідливих та згубних звичок [6].

Отже розуміння серед людей здорового способу життя припадає на взаємозв'язок духовного, морального, психічного, фізичного та психологічного компонентів. Кожен з цих компонентів об'єднує в собі складові, які його наповнюють. Таким чином, попередніми дослідженнями зроблений значний внесок у розробку багатогранної проблеми формування здорового способу життя як у молоді так і зрілих особистостей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Максимова Н.Ю., Панок В.Г. та ін. Формування навичок здорового способу життя в дітей і підлітків.- К.: Ніка-Центр, 2002. 280 с.
2. Яременко О., Вакуленко О., Комарова Н. та ін. Формування здорового способу життя: Навч.посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців. - К.: УІСД, 2000. 232 с.
3. Скрипник Д.В. Моделі здорового способу життя. Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Здоров'я та освіта: проблеми та перспективи» /Гол.ред.А.Г.Рибковський – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 99-101.
4. Титаренко Т. М., Лепіхова Л.А., Кляпець О.Я. Формування в молоді настанов на здоровий спосіб життя. – Київ, 2006. 123 с.
5. Кириченко Т.Г. Формування здорового способу життя студентів педагогічного вузу в процесі фізичного виховання: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Кириченко Тарас Григорович; НПУ ім. М.П. Драгоманова. К.: 1998 –189 с.
6. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя [Текст]: дис...канд. пед. Наук: 13.00.07/Лапаєнко Світлана Володимирівна; Інститут проблем виховання АПН України. К.: 2000. 203 с.

Кочарян І. О.

к. п. н., доцент,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Василяка К. М.

магістр,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЇ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ПРОЯВІВ АГРЕСІЇ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ТА ПОВОЄННИХ ДІЙ

Тема агресії є однією з найбільш популярних у світовій психології, вона кидає виклик сучасному суспільству. Цікавість цієї проблематикою можна розцінювати, як реакцію на зростання агресії та насилля у світі. У глобальній психологічній практиці існують різні погляди на природу агресії й, відповідно, різні підходи до її попередження та контролю. Феномен агресії завжди привертав до себе увагу суспільства. Перші спроби проаналізувати це явище та зрозуміти його причини здійснювалися ще в давнину, у донауковий період – у сфері філософії.

Проблема агресивної поведінки особистості вже майже півстоліття є об'єктом досліджень у різних гуманітарних науках (психології, біології, соціології, екології тощо). Зміни в суспільстві, які викликали соціальні конфлікти, зростання насильства, поставили феномен агресії у центр уваги психології. Наразі в Україні це набуло повномасштабного характеру внаслідок важких умов існування та тривалого стресу протягом декількох місяців.

Те, що проблема агресивної поведінки індивіда є однією з актуальних як у психологічній, так і в інших гуманітарних (соціологія, кримінологія) і природних науках (медицина, біологія, фізіологія тощо) обумовило появу низки методологічних проблем.

Актуальність цього феномена в наш час обумовлюється наступними чинниками. По-перше, сама собою агресія ще в юнацькому віці вже є серйозною психолого-педагогічною проблемою, адже призводить до „екстремальних” явищ (кримінальна поведінка тощо). По-друге, різні форми зневажання людини можуть призводити до цілої низки небезпечних наслідків, що бере початок із академічної неуспішності/відсутності реалізації у професії та закінчується появою психологічних розладів. По-третє, явище агресії, яке було раніше проблемою переважно західних суспільств, в останні роки поширилось, на жаль, і в нашій країні включно з умовами воєнного стану та ведення бойових дій. Ці надзвичайні події могли стати тригером для розвитку патологічних явищ і девіацій поведінки.

Важливо навчитися правильно стимулювати людину та спрямовувати її діяльність у вагоме річище. Необхідно враховувати всю специфіку індивідуальних особливостей індивіда і його прагнень та бажань.

Індивід може спрямовувати в необхідне конструктивне річизще власну енергію. За умов успішної самореалізації рівень фрустрації, що може породжуватися в надзвичайних умовах, знижується й підвищуються навички емоційного інтелекту – здатності розпізнавати та розуміти емоції іншої сторони. Індивід відходить від негативних патернів поведінки до позитивних.

Психолог виконує просвітницьку, профілактичну, експертну, прогностичну, діагностичну та корекційну функції. За допомогою системи методів впливу та комплексу заходів зі спрямованістю на опановування саморегуляції індивід виявляється здатний розробити ефективну стратегію розподілу навичок здійснення власної життєдіяльності. Людина задовольняє потреби, що в неї є, та виявляється здатна контролювати своє існування самостійно. Індивід адаптується до взаємодії з навколишнім середовищем. Важливою є також розробка системи критеріїв діагностики алекситимії, якщо емоції, як-от відсутні взагалі. Є можливим розробити комплекс заходів впливання на психіку людини. Метою, орієнтованою на кінцевий результат, є опановування навичками самореалізації у власній життєдіяльності.

Треба відзначити, що необхідні профілактична та просвітницька діяльності психолога, щоб знизити градус напруги та запобігати зростанню тривожності в людей у зв'язку зі змінами умов їхнього існування та пошуком нового місця в сучасному світі, та сприяти глибинній адаптації та успішній навчальній діяльності, максимально намагатися допомогти постраждалим у зміні повсякденного ладу. У такий спосіб і підвищення рівня щастя сприяє розвитку психологічного добробуту та зниженню тривожності, нові форми існування стають для них цікавими та сприяють подальшій їхній мотивації у глобальних змінах у межах сучасного світу, а також побудові ефективної саморегуляції, наскільки це можливо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виготський Л. С. Проблеми розвитку психіки // Собр. соч.: У 6 т. М.: Педагогіка, 1983. Т. 3.
2. Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія і практика, Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006 – 338 с.
3. DeMars C. Item Response Theory. Oxford: Oxford Scholarship Online, 2012.
4. Psychological health and well-being: A new ethos for mental health. A report of the Working Group on Psychological Health and Well-Being. – The British Psychological Society, 2009
5. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології навчальний посібник. Київ : ІПППО АПН України, 2006. 530 с.

Предко В. В.

Доктор філософії в галузі психології,
Старший науковий співробітник
Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи
м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЯК ПРОВІДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАДЛЯ ВНУТРІШНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

За останні два роки учасники освітнього процесу зіштовхнулися з низкою серйозних проблем, не встигнувши оговтатися від пандемії Covid-19, яка порушила повсякденне життя практично кожного, вони зазнали болючих втрат від нападу загарбників, значна частина людей була змушена покинути свої домівки, перервати навчальну діяльність та шукати порятунку від війни. У такі переломні моменти найактуальнішим питанням стає життєстійкість особистості, вміння та здатність долати життєві труднощі, знаходити у собі внутрішні ресурси для подолання складних життєвих ситуацій, можливості для збереження психологічного здоров'я, а також збільшення ефективних способів адаптивності.

Досі у психологічній науці немає єдиного бачення сутності поняття життєстійкості, оскільки значення його схоже з різними термінами, що в різний час вводяться в поняттєвий апарат психологічної науки та філософії: «життєздатність» (Б.Г. Ананьєв), «мужність творити» (Р. Мей), «вкоріненість у бутті» (М. Хайдеггер), «трансценденція» (С.Л. Рубінштейн), «зрілість» (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, Г. Олпорт). Однак, як психологічний феномен його почали розглядати порівняно нещодавно. Однак, на початку 80-х років 20 століття американськими психологами Сьюзен Кобейса та Сальватором Мадді офіційно вводиться термін «hardiness» в поняттєвий апарат психологічної науки, а у 2000 році у вітчизняній психології Дмитро Олексійович Леонтьєв запропонував позначати це поняття як життєстійкість.

Згідно з теорією Сальваторе Мадді, життєстійкість має три компоненти залученість (активність, ініціативність, інтерес до оточуючого світу), контроль (здатність вчасно розпізнавати, усвідомлювати, контролювати та коригувати власні емоції) та виклик (уміння виносити позитивний досвід з неприємних подій, бачити в них позитивний сенс) [1]. Всі вони є важливими для прояву високого рівня життєстійкості, однак саме виклик постає найважливішим системоутворюючим фактором. Виклик проявляється не просто як уміння винести позитивний досвід з складних подій життя, а як здатність отримати нові навички та вміння, певна трансформація світогляду, зміцнення та оновлення, переоцінка цінностей, розширення світогляду, а головне здатність усвідомити новий сенс, побачити те, що надасть сили жити далі.

Варто зазначити, що люди — єдиний вид, який може зосередитися на власному унікальному досвіді, проаналізувати його та переосмислити, відповідно, проявити життєстійкість. Війна тягне за собою широкий спектр негараздів, що містить безліч негативних чинників та деструктивно впливає на психологічний розвиток особистості, однак саме переосмислення наявного досвіду допоможе не лише подолати негаразди, а і проявити внутрішній потенціал. Людина, життєстійкість якої сформована на високому рівні, має деякі переваги перед людьми з низьким рівнем життєстійкості. Така особистість має можливості розвитку своїх здібностей навіть за несприятливих умов; може проявляти свої найкращі риси, відкидаючи невпевненість та комплекси; має значний потенціал для подолання життєвих складнощів і навіть підтримки і допомоги іншим. Саме тому, важливим є приділити увагу розвитку життєстійкості, вчасно виявити основні можливі механізми підвищення її рівня та вдосконалення функціонування.

Життєстійкість — це широке поняття, що стосується в контексті здатності конструктивно реагувати на виклики долі, повертатися до нормального існування після негативних впливів, швидко пристосовуватися до нової реальності або трансформуватися, щоб вижити та процвітати. Так, розвиток життєстійкості є важливим для обмеження людських страждань, відновлення українського суспільства, налагодження нормальної життєдіяльності зруйнованої війною та уникнення нових внутрішніх та міжособистісних конфліктів.

Говорячи про учасників освітнього процесу впевнено можна стверджувати, що вони є найбільшою групою ризику. Оскільки, організація освітнього процесу за дистанційною формою навчання значною мірою перешкоджала повноцінній соціалізації, а тимчасове призупинення освітнього процесу не лише погіршило, а й в край завдало нищівного впливу соціальному розвитку молоді. Учні та студенти залишилися сам на сам з собою, своїми страхами та проблемами. Стресова атмосфера в сім'ї, відсутність повноцінної підтримки, напружена зовнішня ситуація ще більше змусили їх поглинути у себе та закритися. Важливо розуміти, що освіта — це не лише надання академічних знань, першочерговим завданням освітнього процесу — є формування психологічно зрілої, соціально активної, ініціативної та адаптивної особистості.

Актуальна ситуація ще раз підтверджує нагальну необхідність реформування системи освіти, введення інноваційної практичної складової — забезпечення психологічної підтримкою, врахування індивідуальних особливостей, застосування інноваційних технологій задля розкриття внутрішніх ресурсів та творчого потенціалу кожної особистості, забезпечення її психологічною грамотністю, озброєнням навичками саморегуляції та відновлення, а головне умінням застосовувати конструктивні копінг-стратегії. Навчальна діяльність має супроводжуватися можливостями особистісного самовдосконалення, рефлексивністю, самоприйняттям та формуванням власного життєвого кредо.

Саме тому, єдиним дієвим механізмом переживання сучасної то-

тальної кризи та не лише швидкого відновлення, а і стрімкого зростання є вдосконалення системи освіти, залучення психологічного аспекту зміцнення та розвитку життєстійкості усіх учасників освітнього процесу завдяки чому молоде покоління зможе адекватно й неупереджено усвідомлювати та формувати нові реалії, не намагаючись втиснути їх у старі когнітивні схеми, виявляти щирий інтерес до оточуючого середовища, а також готовність до внесення позитивних змін в оточуюче середовище.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr.4. P. 279 – 298.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Зібцева О. В.

Д. С.-Г. Н., доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна

НОВІ ВИКЛИКИ ЩОДО ПЛАНУВАННЯ ЗЕЛеноЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МАЛИХ МІСТ

Сучасні реалії, пов'язані із загрозою ракетних ударів по території українських міст, примушують по-новому поглянути на перспективи планування урболандшафтів і, зокрема, найпоширенішої категорії – малих міст, кількість яких становить біля 80 % від загальної [1, с. 2; 2, с. 144]. Як виявилось, концепція компактного міста, яка серед країн ЄС вважалася синонімом сталого розвитку, в наших реаліях є непридатною, оскільки не сприяє зменшенню загроз життю населення та його благополуччю. Безперечно, малі міста потенційно є найбільш комфортним середовищем для проживання людей [3, с. 214]. Втім, потребує перегляду низка усталених нормативів та вимог щодо планування їх територій.

Наразі негативно позначилося на розвитку територій малих міст усунення вимоги щодо обов'язкової розробки нових генеральних планів і, відповідно, скасування терміну їх актуальності. Як наслідок, є ймовірність того, що нові генеральні плани, які проектується за кошти місцевих громад, не розроблятимуться. Так, наприклад, історичне мале місто Новгород-Сіверський (Чернігівська область) досі користується генеральним планом 1975 року.

Негативним явищем є відсутність (за новими ДБН) вимоги щодо обов'язкового формування зеленої зони навколо малих міст. Відсутність приміських зелених насаджень не лише позбавляє населення місць заміської рекреації, але й робить міста беззахисними як у екологічному, так і в оборонному плані. Вважаємо, що формування приміської зони з переважанням лісових масивів має бути пріоритетом у формуванні зеленої інфраструктури міста. Доречно передбачити у приміській зеленій зоні території під енергетичні плантації (наприклад, вербові) для забезпечення, щонайменше, суспільних потреб. Також тут мають бути виділені землі спеціального призначення для потреб національної гвардії, територіальної оборони. Доцільно передбачити «ротацію» таких земель із землями іншого призначення.

Насамперед, озелененими мають бути території навколо водних артерій та об'єктів. Причому, тут мають розміщуватися виключно зелені насадження загального користування та, у разі потреби, зелені на-

садження спеціального призначення. Необхідні й кардинальні зміни у плануванні власне міських територій. Наразі доцільним є винесення промислових зон на межі сельбищних територій з одночасним суттєвим збільшенням ширини санітарно-захисних зон і рівня їх озеленення. Також доцільним є розосереджене, а не ущільнене житлове будівництво, розміщення будівель у так званому суцільному парковому середовищі. Доречним є будівництво громадських підземних паркінгів, будинків обмеженої поверховості із озелененням дахів.

За досвідом країн ЄС, перспективним є розвиток громадського міського садівництва. Для вуличного озеленення доцільним є запровадження правила Сантамуро 10-20-30 із так званим блочним принципом добору деревних видів (для вирішення взаємно протилежних естетичних задач і вимог стійкості насаджень).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зібцева О. В. Формування планувальної структури та системи озеленення м. Вишгорода. *Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. № 7 (49). Режим доступу: http://nd.nubip.edu.ua/2014_7/25.pdf.
2. Соснова Н. С., Тупісь С. П. Проблеми містобудівного розвитку малих міст (на прикладі м. Тячева та смт Буштина Закарпатської області). *Current Issues: Series of Architecture*. 2015. Vol. 836. Р. 144–150.
3. Петришин Г. П., Посацький Б. С., Криворучко Ю. І., Тупісь С. П. Проблеми містобудівного розвитку центральної частини Хуста. *Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка": Архітектура*. 2013. С. 213–219.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Красножон С. В.

к. е. н., доцент,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

Калуга Т. Ю.

студентка групи ФК-204, факультет фінансів
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В МАЛИХ МІСТАХ

Активізація участі населення малих міст у підприємницькій діяльності дозволяє забезпечити соціально-економічний розвиток цих міст та прилеглих до них сільських територій, підвищити рівень зайнятості населення, зменшити обсяги масової трудової міграції і відтоку активної частини населення за кордон, призупинити процеси зниження рівня якості людського капіталу. В Україні нараховується 350 малих міст, в яких проживає 13% населення країни, лише 22 малих міста протягом останніх років інтенсивно розвиваються; 60% розвивається слабо, 33% є депресивними [6]. Забезпечення розвитку малого бізнесу в малих містах та районах України слід вважати вагомим чинником подолання депресивності цих територій та значним резервом подальшого розвитку підприємництва в Україні, наближення показників його розвитку до рівня розвинених держав. Проблеми пошуку ефективних механізмів державного впливу на розвиток малого підприємництва досліджувались вітчизняними науковцями: З. Варналієм, Л. Воротіною, М. Долішнім, М. Козоріз, С. Реверчуком, Л. Лігоненко, Т. Азаровою та ін. Проте, незважаючи на наявність багатьох наукових публікацій присвячених питанням сприяння розвитку малого бізнесу [1, 2, 8], залишаються невирішеними, актуальними та своєчасними питання розробки і реалізації стратегії розвитку малого бізнесу в малих містах. Це проявляється (на прикладі Львівської області) у існуванні значних диспропорцій за більшістю показників розвитку малого підприємництва в обласному центрі порівняно з малими містами та районами загалом; сектор малого підприємництва відіграє важливу та бюджетоутворюючу роль (43% єдиного податку фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності та 23% єдиного податку юридичних осіб перераховується до місцевого бюджету) в економіці малих міст та районів, від рівня його розвитку залежить розвиток ринку праці та подаль-

ший соціальноекономічний розвиток міст, районів та області загалом; спостерігається відставання розвитку малого підприємництва у малих містах регіону порівняно з державами з високим рівнем розвитку підприємництва. Метою статті є удосконалення засад державного регулювання економікою, зокрема у контексті розробки першочергових заходів, які слід реалізувати органам державного управління для забезпечення розвитку малого бізнесу в малих містах України.

Виходячи з актуальності і своєчасності розвитку малого бізнесу в малих містах, а в подальшому — на сільських територіях, видається доцільною розробка вітчизняної стратегії розвитку малого бізнесу в малих містах із урахуванням світового досвіду (далі — Стратегія). Відповідно, Президенту України слід доручити Державному комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва удосконалити методику [5] розробки регіональних програм підтримки підприємництва в Україні, включивши до пріоритетних напрямів цих документів розділ «Активізація підприємницької діяльності в малих містах», який повинен розкривати базові засади цієї стратегії. Логіка побудови цього розділу повинна відповідати загальноновизнаним науковим підходам до розробки стратегічних планових документів і включати такі компоненти, як місія, мета, стратегічні та операційні цілі, завдання, заходи, ресурсне забезпечення, терміни реалізації тощо. Потрібно забезпечити єдині методичні підходи до процедури розробки і реалізації стратегії як сукупності етапів:

- 1) формування інформаційної бази на основі внутрішнього аналізу стану та динаміки розвитку підприємництва, а також результатів діагностики зовнішніх чинників впливу на рівень його розвитку (доцільно проводити такий аналіз у галузевому розрізі, за організаційно правовими формами власності підприємств тощо) малих міст та районів. Доцільність цього етапу полягає у виявленні специфіки соціально-економічного розвитку, наявності економічного потенціалу, сформованості інституційної інфраструктури та рівня ділової активності населення малих міст і сільських територій;

- 2) формування (коригування існуючих) базових принципів та концептуальних засад стратегії розвитку малого бізнесу;

- 3) розробка системи стратегічних та операційних цілей розвитку підприємництва;

- 4) розробка та реалізація конкретних тактичних заходів, у тому числі з урахуванням галузевої специфіки розвитку підприємництва;

- 5) організація системи діагностики і моніторингу розвитку малого підприємництва у малих містах.

На початковому етапі, враховуючи обмеженість ресурсів органів місцевого самоврядування, підтримка малого підприємництва на регіональному рівні повинна мати селективний характер. Тобто фінансова допомога має направлятися в конкретні малі міста, які володіють належним економічним потенціалом, мають розроблені проекти, які сприятимуть розвитку підприємницької ініціативи. Такий підхід дозволить ефективно використати обмежені ресурси регіону та вирівняти за рівнем розвитку

підприємництва малі міста і райони, які володіють належним економічним потенціалом, що в подальшому слугуватиме стабілізації в межах регіону процесу розвитку малого підприємництва (досвід Китайської Народної Республіки [4]). Для цього слід систематично здійснювати групування територій та малих міст за ключовими ознаками розвитку підприємництва, для чого може бути використана поширена у вітчизняних наукових колах методика [5] поділу територій на: «проблемні», «відсталі», «кризові» та «депресивні».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азарова Т.В. Некоторые перспективы развития малого и среднего бизнеса / Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: *Сборник научных трудов*. Донецк: ДонНУ, 2007. С. 1042-1046.
2. Варналій З.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З.С. Варналій, І.С. Кузнецова. К.: Інст екон. прогнозування, 2002. 104 с.
3. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва. К.: Держпідприємництво, М
4. Побурко Я., Кардаш В. Методологічні засади класифікації регіонів за рівнем економічного розвитку. *Економічні есе*. № 2 (13).
5. Webсторінка Національного інституту системних досліджень проблем підприємництва ([http:// www.nisse.ru](http://www.nisse.ru)).
6. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: Навч. посібник / під ред. Вороніна Л.І. К.: Видавництво Європейського університету, 2001. 256 с.

Рядинська І. А.

к. п. н. доцент,
доцент кафедри суспільно-економічних дисциплін і географії
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Клокова Є. І.

студентка,
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ

На жаль, зараз наша країна переживає важкі часи, крім тактичних обстрілів, стратегічних атак, окупації міст, відбувається «інформаційна війна». Інформаційна війна — це вплив на громадян країною-агресора, шляхом спеціального поширення інформації.

За допомогою інформації, можна послабити позиції противника, але і при цьому одночасно посилити свої.

Інформаційна війна має основні напрямки, такі як: інформаційний простір країн — союзників, інформаційний простір країн — суперників, інформаційний простір нейтральної міжнародної спільноти. Одне з найдієвіших методів в «інформаційній війні», є маніпуляція суспільною свідомістю. Полягає в тому, щоб за допомогою психологічного впливу на людину, можна було таємно підпорядкувати дії громадян до суперечливих намірів. За допомогою таких маніпуляцій, особливо, якщо вони відбуваються протягом довгого часу, людина втрачає адекватну свідомість, для реальної оцінки того, що відбувається в світі. В результаті чого, це доводить до руйнування власної ідеології, суспільних норм і цінностей.

Головною маніпулюючої тактикою інформаційної війни з боку російської сторони, є ослаблення, як колективного, так і індивідуального буття, що є національною ідентичністю.

Національна ідентичність - це складова ідентичності людини, яка може відноситися до певної нації або етносу.

Виражається це в самосвідомості людини, який направляє свою увагу на зовнішній і духовний світ, при цьому відчуває себе повноцінним громадянином своєї країни, що належить до тієї чи іншої нації.

Кожен громадянин щодня читає новини, від різних ЗМІ, що є не завжди правильним. Громадяни України повинні читати інформацію тільки з офіційних джерел, таких як: сторінка офіційного офісу президента, звернення президента, публікації помічників, або Верховної Ради, зведення військових командирів, заяви міського голови. Саме під час «інформаційної війни» ЗМІ спеціально розпалюють міждержавні розбіжності, при-

думуючи неправдиву інформацію. Це є штучною ідентичністю політики. У поданні «інформаційній війні» використовуються такі способи: прощення, перебільшення, спотворення, замовчування.

В умовах різних воєн, вчені виявляють інтерес до цієї теми. У цих умовах, за останні роки, спостерігається підвищений інтерес вчених до теми інформаційних воєн. У своїх документах вони аналізують, спостерігають і роблять висновки, які потім публікують. До них відносяться такі вчені: М. Жмігородська, А. Кіюна, Л. Коньєрс, М. Лібікі, Д. Ліплер, В. Пуфен, Н. Хомські, Ф. Хофман.

Наочне свідчення національної ідентичності, є менталітет і національна символіка країни. Символіка країни, а саме: державний прапор, герб і гімн, є головними ознаками національної ідентичності.

Менталітет українця полягає в милосердя, взаємоповага, співчуття, Солідарність, патріотизмі своєї країни. Процес формування ідентичності залишається відкритим, головні складові компоненти спираються на універсальність інформаційної, освітньої політики.

Головною протидією в інформаційній війні, залишається створення захисту інформаційного простору.

Ця війна має особливий спосіб маніпулювання інформацією, з житом психологічних факторів.

Особливістю є те, що зараз використовуються не тільки новітні засоби технології, а й непідконтрольний ресурс, який активно вбирає неправдиву, спотворену інформацію, яка є засобом маніпуляції нашої свідомості.

Важливу роль зараз виконує наша держава, яка надає тільки офіційну інформацію і вчасно інформує про ситуація в країні. Наша країна-це суверенна держава, яка за правилами міжнародного права має свої географічні кордони і перебуває в суспільних відносинах. Сьогоднішні реалії такі, що наша держава втрачає основну ознаку державності у вигляді географічних кордонів. Але ми - українці. Ми сильні духом, свободою своєї держави. Ми все вистоїмо. Ми всіх переможемо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Парута О. Суб'єкт правової ідентичності : загальнотеоретичні аспекти. *Європейські перспективи*. 2013. No 13. С. 12-16.
2. Шумка А. В. Черник П. П. Інформаційно-мережева війна – нова форма міждержавного протистояння початку XXI ст. *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип. 19. С. 243-255.
3. Бондар Ю. Інформаційні війни на Стародавньому Сході. *Вісник Книжкової палати*. 2012. No 10. С. 38-45.
4. Смольц С. П. Інформаційна війна як чинник формування суспільного буття Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". *Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2011. No 3. С. 70-74.
5. Беляков К.І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційного, правового та наукового забезпечення: монографія. Київ: КВІЦ, 2008. 576 с.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Шелехань Г. І.

к. т. н., доцент
Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Дашевський А. О.

магістрант
Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

ТРАНСПОРТНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

Загарбницький напад Росії на Україну забрав десятки тисяч життів. Окрім людських жертв, ворог також завдає численних ударів по українських містах, промислових потужностях, об'єктах транспортної інфраструктури. Попри це, слід відзначити високу ефективність роботи АТ «Укрзалізниця» в умовах війни. Підприємство сумлінно виконує завдання з перевезення вантажів і пасажирів. Зокрема, завдяки українській залізниці були евакуйовані понад 4 млн українців із районів проведення активних бойових дій [1].

Внаслідок руйнування фізичної інфраструктури зазнає значних втрат економіка країни. Станом на травень 2022 року загальна сума прямих збитків інфраструктури перевищує 105,5 млрд доларів США, а загальні втрати економіки, понесені в ході війни, складають близько 600 млрд доларів [2]. Зафіксовані руйнування більше 40 залізничних мостів, а загальні втрати залізничної інфраструктури оцінюють у більше ніж 3,5 млрд доларів.

Дослідники зазначають, що процес постконфліктного відновлення має здійснюватися у чіткій послідовності, а міжнародний досвід свідчить про те, що безпека є головною вимогою для подальших дій із відбудови територій та відновлення інфраструктури [3, с. 695]. Порушення послідовності відбудови може нести ризики повторної ескалації ситуації. Тож, слід зазначити, що для досягнення максимального сталого ефекту масштабні роботи із відновлення інфраструктури мають розпочинатися щонайменше після завершення гострої фази бойових дій.

Для відбудови пошкодженої внаслідок бойових дій транспортної інфраструктури країни слід використовувати вже наявні ґрунтовні дослідження. Серед них – відновлення зруйнованих мостів із використанням сталезалізобетонних прогонових будов, укладання безбаластного мостового полотна на залізничних мостах, оптимізація об'єктів залізничної інфраструктури з одночасним зменшенням витрат на її утримання, за-

стосування прогресивних технологій будівництва посиленого земляного полотна тощо [4-6].

Окремо постає питання пошуку можливих джерел фінансування для відновлення транспортної інфраструктури України. Досвід постконфліктної відбудови Боснії і Герцеговини свідчить, що план реконструкції на 1996-2004 роки передбачав надходження 82 % міжнародної допомоги через грантове фінансування, тобто без необхідності повернення виділених коштів [7]. Частка витрат на реконструкцію транспортних шляхів при цьому склала 8,7 % від загального фонду Програми реконструкції Боснії та Герцеговини.

Подібної допомоги у відновленні та реконструкції слід очікувати й в Україні. Наприклад, вже існує рішення Європейського Союзу про виділення допомоги у розмірі 9 млрд євро [8]. За оцінками Європейської Комісії, потреби у відновленні України складатимуть сотні мільярдів євро, а на повне відновлення може піти понад 10 років. Водночас, як свідчить практика, чим довше тривають бойові дії, тим менша ефективність застосування міжнародних надходжень для відновлення інфраструктури країни. Тому окрім зовнішньої допомоги необхідно залучати національні комерційні інвестиції у всі сектори економіки, зокрема, у транспортну галузь як базову по відношенню до багатьох інших економічних секторів.

Разом із продовженням бойових дій продовжується незаконна блокада морських портів. Це значно ускладнює можливість зовнішньоекономічної діяльності України, зокрема, експорту зернових культур, що у мирний час забезпечував майже третину загального експортного обсягу вантажів. Окрім економічної шкоди, наслідком неможливості експорту зерна з України може стати світова продовольча криза.

Водночас варто розглянути деякі тимчасові рішення, які можуть бути використані для вирішення наявних потреб транспортної галузі. Неможливість використання морських портів для експорту зернових культур змусила виробників переглянути логістичні ланцюги та змінити маршрути постачання. Насамперед, в умовах морської блокади, залізничне сполучення є пріоритетною альтернативою. По-перше, власникам зерна доступна необхідна інфраструктура для навантаження та перевезення зерна залізницями, оскільки саме цей вид транспорту переважно використовувався для доставки зернових із місць зберігання до морських портів. По-друге, українська залізнична мережа забезпечує виконання вимог надійності перевезень і схоронності вантажів, а також має достатню перевізну спроможність для виконання збільшених обсягів роботи.

Українські зернотрейдери направляють зернові вантажі залізницею до доступних для перевалки та подальшого перевезення морських портів, таких як Констанца (Румунія), Гдиня (Польща), Клайпеда (Литва), Ростов, Гамбург (Німеччина). Однак головною перешкодою для безперебійного експорту залізницею залишається ускладнений перетин державного кордону в місцях стикування залізниць із різною шириною колій. Варто зауважити також надлишкову бюрократизацію процесу митного оформлення вантажів, фіто-санітарного контролю тощо, що вима-

гає проведення відповідного реформування. Наразі вантаж, що перевозиться залізницею, може очікувати своєї черги на кордонах десятки днів через неспроможність прикордонних залізничних станцій обробити значну кількість поїздів, що надходять.

Вирішенням цієї проблеми має бути комплекс технічних рішень, метою яких є безперебійний рух вантажів у місцях стикування залізниць різної ширини колій. Такі рішення виключають необхідність перевантаження вантажів при перетині державного кордону: використання платформ та спеціальних контейнерів для перевезення зернових вантажів; застосування системи автоматичної зміни ширини колії; модернізація процесу заміни візків на вагонах.

У більш віддаленій перспективі слід розглянути можливість будівництва залізничних колій ширини 1435 мм до найбільших елеваторів, а в майбутньому і поступове розширення такої мережі залізниць до великих міст, вузлових станцій. За планом державної відбудови, згодом можливо поступово здійснити повний перехід на європейську колію. Таке рішення не тільки покращить умови перевезення вантажів, сприятиме економічній інтеграції із Європейським Союзом, а й також виконає соціальну функцію, з'єднавши міста України з іншими європейськими містами, що дозволить організувати доступний пасажирський високошвидкісний рух.

Отже, українська транспортна галузь зазнала значних втрат внаслідок російського нападу і вимагає якнайшвидшої відбудови у повоєнний період. Основним завданням реконструкції має стати підтримка сталого довгострокового економічного розвитку країни. З огляду на неможливість прогнозування строків завершення бойових дій, в умовах війни слід впроваджувати рішення, що забезпечують безперебійне перевезення вантажів, а отже функціонування економіки України. Ці рішення включають переорієнтацію маршрутів перевезення вантажів, оперативне відновлення пошкоджених об'єктів транспортної інфраструктури тощо.

З іншого боку, реконструкція транспортної галузі у післявоєнний період має відбуватися тільки в комплексі програми з відновлення життєдіяльності країни. Повноцінно таке відновлення може відбутися тільки після повного завершення бойових дій. Із міжнародного досвіду можна зробити висновок, що більша частина фінансування на відновлення інфраструктури буде надаватися у вигляді грантів від країн-партнерів. Повоєнна відбудова має включати не тільки відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури, відновлення чи побудову нових промислових підприємств, а й комплексну реформу всіх галузей функціонування економіки, узгодження технічної складової та нормативно-правової бази, що пришвидшить інтеграцію України до ЄС.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/news/stvorenij-prezidentom-gumanitarnij-shtab-vidzvituvav-pro-rez-74361>

2. Київська школа економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-vzhe-perevishhuye-105-5-mlrd/>
3. Стойко О. М. Послідовність постконфліктної відбудови: Міжнародний досвід для України // Priority directions of science and technology development: тези доп. наук.-практ. конф., 25-27 жовтня 2020 р. / Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” – Київ, 2020. – 1015 с.
4. Гернич М. В. Сталезалізобетонні прогонові будови мостів для постконфліктного відновлення зруйнованої транспортної інфраструктури / М. В. Гернич, С. В. Ключник Д. С. Співак // Мости та тунелі: теорія, дослідження, практика: зб. наук. праць, 2021, № 19 [Електронний ресурс] / Дніпровський національний університет залізничного транспорту – Режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/13720/1/Hernich.pdf>
5. Демченко С. М. Удосконалення технології укладання безбаластного мостового полотна на залізничних мостах / С. М. Демченко, А. М. Курган, Г. О. Линник // Мости та тунелі: теорія, дослідження, практика: зб. наук. праць, 2020, № 18 [Електронний ресурс] / Дніпровський національний університет залізничного транспорту – Режим доступу: <http://btttrp.diit.edu.ua/article/view/217701/217819>
6. Босов А. А. Особливості експлуатації залізничної колії електрифікованих залізниць при впровадженні швидкісного руху. / А. А. Босов, О. М. Коптовець, Л. Н. Ширін, Д. А. Бесараб // Електрифікація транспорту, 2016, № 12. С. 115–120. [Електронний ресурс] / Дніпровський національний університет залізничного транспорту – Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/10102/1/Bosov_%20A.%20A.pdf
7. Відбудова економіки: напрямки, важелі, інститути [Електронний ресурс] / Економічна правда. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/25/686208/>
8. European Council conclusions on Ukraine, 30 May 2022 [Електронний ресурс] / Council of the European Union. – Режим доступу: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/31/european-council-conclusions-on-ukraine-30-may-2022>.

Ковра Ю. В.

хімік лабораторії харчової безпеки,
випробувальний центр ІП «СЖС Україна»
м. Одеса, Україна

Станкевич Г. М.

д. т. н., професор,
Одеський національний технологічний університет
м. Одеса, Україна

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ПОЛЯ ВКРАЙ НИЗЬКИХ ЧАСТОТ НА КИСЛОТНІСТЬ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ

Обробка електромагнітним полем (ЕМП) входить до списку новітніх досягнень електрофізичної обробки зернових культур з метою покращення різних показників якості зерна.

У публікаціях останніх років висвітлюються результати досліджень обробки зерна ЕМП. Так, опубліковані результати обробки ЕМП насіння та проростків рослин, що призводять до активації їх розвитку [6, с. 1]. Водночас показано, що кожна рослина має свій індивідуальний енергетичний ресурс, який і дає ті чи інші конкретні результати дії ЕМП. Нині реалізації позитивних результатів таких дослідження у виробництві перешкоджає відсутність достовірної і повної інформації про біоенергетичні ресурси і фізіологічний потенціал біологічних об'єктів, їх кількісні та якісні зміни при застосуванні електромагнітної обробки, відсутність електротехнічного обладнання [6, с. 7]. Проводяться також дослідження впливу ЕМП на окремі показники якості зерна. У публікації вітчизняних вчених показано, що сумісний вплив водно-термічної та електромагнітної обробки зерна підвищує вихід та на якість плющених цільнозернових круп із пшениці Емер [7, с. 24].

Метою наших досліджень було дослідження впливу ЕМП вкрай низьких частот (ВНЧ) на один з важливих показників якості зерна пшениці — кислотності по бовтанці. Зерно пшениці сорту Шестопалівка 2019 р. врожаю обробляли електромагнітним полем (ЕМП) вкрай низьких частот (ВНЧ) протягом 6 хв. за частот 10...30 Гц з кроком 2 Гц, магнітна індукція ЕМП складала 10 мТл. Кислотність зерна визначали за ГОСТ 10844–74 «Зерно. Метод определения кислотности по болтушке». Для виявлення впливу ЕМП на кислотність обробленого зерна її порівнювали з кислотністю необробленого зерна (контролем). Згідно з ГОСТ 10844-74 зміна кислотності понад 0,2 град. вважається значимою. Отримані результати наведено на рис. 1.

З гістограм видно, що обробка зерна за частот 10, 28 та 30 Гц не змінює кислотність зерна пшениці. Обробка за частот 18 та 22 Гц дещо зменшує кислотність зерна, але ці зміни лежать у припустимих межах (0,2 град.), позначених на рис. 1 пунктирними лініями. Найбільше зниження кислотності, на 0,32 град., досягнуте за після обробки зерна ЕМП за частот 14, 20 та 24 Гц.

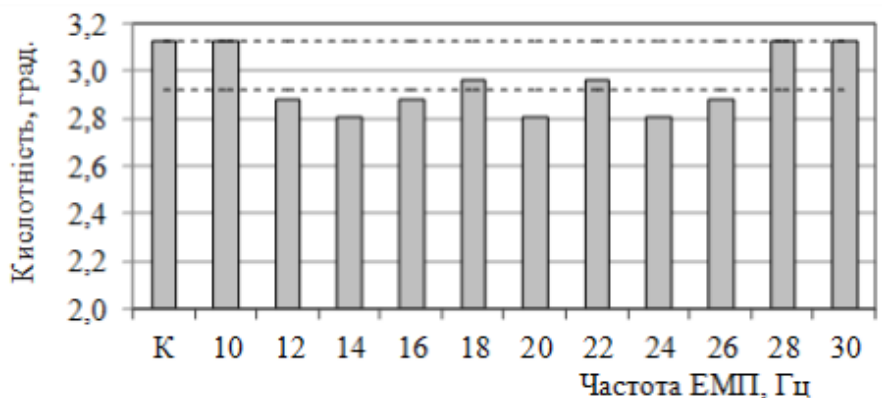

Рис. 1. Залежність кислотності зерна пшениці по бовтанці від частоти ЕМП

Джерело: складено автором

Таким чином використання обробки зерна пшениці ЕМП за частот 12...16, 20, 22 та 26 Гц дозволяє знизити кислотність зерна на 0,16...0,32 град., поліпшуючи його якість.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Radko I, Nalyvaiko V., Okushko O./ Electromagnetic energy as an impact factor on life processes of a biological object of a plant origin. *Korean Journal of Food & Health Convergence*. 2020, 6(1), pp.1-8. <https://doi.org/10.13106/kjfhc.2020.vol6.no1.1>
2. 21. Osokina N., Liubych V., Novikov V., Leshchenko I., Petrenko V., Khomenko S. et al. Effect of electromagnetic irradiation of emmer wheat grain on the yield of flattened wholegrain cereal. *Eastern-European J of Enterprise Technologies*. 2020 Dec. 6.11(108):17-26. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3761027.

Меркулова А. І.

аспірант,
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна

Сметанкіна Н. В.

д. т. н., професор,
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна

ДЕФОРМУВАННЯ ЗАМКНЕНИХ ШАРУВАТИХ ОБОЛОНОК ПІД ВПЛИВОМ ВНУТРІШНЬОГО ТИСКУ

Тонкостінні оболонки є найважливішими елементами багатьох сучасних конструкцій. Вони займають провідну роль в авіаційній та ракетно-космічній техніці, судно- та автомобілебудуванні, енергетичному та хімічному машинобудуванні, житловому та промисловому будівництві [1, с. 53; 2, с. 289]. Такі оболонки широко використовуються в якості корпусів і днищ різноманітних судин, резервуарів та ємностей для зберігання рідких, газоподібних та сипких продуктів, у захисних конструкціях [3, с. 91]. На даний момент висуваються високі вимоги до конструкцій та матеріалів, з яких вони виготовляються. Традиційні однорідні матеріали не завжди відповідають цим вимогам. Тому відповідальні конструкції виготовляються з композиційних матеріалів, які поєднують важливі фізико-хімічні та механічні властивості [4, с. 408; 5, с. 267]. Конструкції із композиційних матеріалів є легкими, з високою питомою міцністю, є стійкими до корозії. Все це значно полегшує їх виготовлення, транспортування, монтаж, експлуатацію та ремонт.

Розглядається задача про згин комбінованої посудини тиску, яка виготовлена з волокнистого композиційного матеріалу, що утворено поєднанням циліндричної оболонки з напівсферичними днищами. Посудина тиску жорстко защемлена і знаходиться під дією постійного внутрішнього тиску. Розрахунок параметрів напружено-деформованого стану посудини тиску проводиться методом скінченних елементів та аналітичними підходами [6, с. 2273; 7, с. 25; 8, с. 126]. Досліджено вплив вибору структури композиційного матеріалу, параметрів армування та механічних характеристик композиційного матеріалу на напруження та деформації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Makwana A.H., Shaikh A.A. The role of patch hybridization on tensile response of cracked panel repaired with hybrid composite patch: experimental and numerical investigation. *The Journal of Adhesion*. 2021. Vol. 97, No 1. P. 53–87.
2. Smetankina N. Modelling of bird strike on an aircraft glazing / N. Smetankina, I. Kravchenko, V. Merculov, D. Ivchenko, A. Malykhina. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering*. Editors Mykola Nechyporuk, Vladimir

Pavlikov, Dmitriy Kritskiy. Series "Advances in Intelligent Systems and Computing". Springer, Cham, 2020. Vol. 1113. P. 289–297.

3. Гонтаровский П.П. Исследование напряженно-деформированного состояния топливного бака вафельной конструкции ракеты-носителя / П.П. Гонтаровский, Н.В. Сметанкина, Н.Г. Гармаш, А.А. Глядя, Д.В. Клименко, В.Н. Сиренко. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 29. С. 91–102.

4. Сметанкіна Н.В., Шупіков О.М., Угрімов С.В. Математичне моделювання процесу нестационарного деформування багатошарового оскління при розподілених та локалізованих силових навантаженнях. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Херсон, 2016. № 3(58). С. 408–413.

5. Smetankina N. Dynamic response of laminate composite shells with complex shape under low-velocity impact / N. Smetankina, A. Merkulova, D. Merkulov, O. Postnyi. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering-2020. Lecture Notes in Networks and Systems*. Springer, Cham, 2021. Vol. 188. P. 267–276.

6. Shupikov A.N., Smetankina N.V. Non-stationary vibration of multilayer plates of an uncanonical form. The elastic immersion method. *International. Journal of Solids and Structures*. 2001. Vol. 38, No 14. P. 2271–2290.

7. Troshchenko V.T., Lebedev A.A., Strizhalo V.A., Stepanov G.V., Kriveniuk V.V.: Mechanical behavior of materials at various aspects of a loading. Kiev: Logos, 2000. 571 p.

8. Smetankina N.V. Non-stationary deformation, thermal elasticity and optimisation of laminated plates and cylindrical shells. Kharkiv: Miskdruk Publishers, 2011. 376 p.

Меркулов Д. О.

аспірант,
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна

Сметанкіна Н. В.

д. т. н., професор,
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна

РОЗРАХУНОК СТІЙКОСТІ ШАРУВАТИХ ОБОЛОНОК ОБЕРТАННЯ

Одним з важливих напрямів розвитку вітчизняного машинобудування є суттєве розширення можливостей конструкцій та споруд за рахунок їх модернізації [1, с. 289; 2, с. 408]. Це потребує розвитку ефективних методів дослідження міцності конструкцій. Найпоширенішими елементами конструкцій є шаруваті оболонки, які піддаються дії різних експлуатаційних та аварійних навантажень, а для розрахункових досліджень найчастіше застосовується метод скінченних елементів [3, с. 91].

У роботі пропонується підхід до підвищення точності одержуваного скінченно-елементного розв'язку для розрахунку стійкості тришарових оболонок обертання. Він полягає у створенні більш ефективних скінченно-елементних моделей та розробці уточнених алгоритмів визначення критичних навантажень. Для моделювання поведінки несучих шарів тришарових оболонок пропонується використовувати скінченні елементи як для тонких анізотропних оболонок обертання в рамках гіпотези Кірхгофа-Лява. Функції, що апроксимують переміщення цих елементів, явно включають вирази, які описують переміщення оболонки як жорсткого цілого, що значно покращує збіжність при моделюванні тонких оболонок. Вузли елементів розташовані у вершинах прямокутника на оболонці. Ступенями свободи елементів є три лінійні переміщення та два кути повороту нормалі навколо координатних осей. Радіальне переміщення апроксимується неповним бікубічним поліномом, а тангенціальні переміщення – білінійними поліномами. Заповнювач розглядається у межах тривимірної теорії пружності. Для визначення критичних навантажень втрати стійкості пропонується алгоритм, що дозволяє врахувати геометричну нелінійність докритичного напружено-деформованого стану досліджуваних елементів конструкцій. На першому етапі визначається напружено-деформований стан конструкції з урахуванням геометричної нелінійності при заданому рівні навантаження. Потім проводиться лінеаризація нелінійної системи рівнянь і знаходиться розв'язок отриманої лінеаризованої системи. Далі проводиться повторна лінеаризація вихідної нелінійної системи рівнянь з урахуванням розв'язку, який отримано на попередньому етапі. Умова виродженості системи

рівнянь, яка отримана після повторної лінеаризації, призводить до узагальненої задачі власних значень, з розв'язку якої отримаємо значення критичного навантаження втрати стійкості. Розв'язання задач стійкості оболонок з різними параметрами показало високу ефективність розробленого підходу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Smetankina N. Modelling of bird strike on an aircraft glazing / N. Smetankina, I. Kravchenko, V. Merculov, D. Ivchenko, A. Malykhina. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. Editors Mykola Nechyporuk, Vladimir Pavlikov, Dmitry Kritskiy. Series "Advances in Intelligent Systems and Computing"*. Springer, Cham, 2020. Vol. 1113. P. 289–297.
2. Сметанкіна Н.В., Шупіков О.М., Угрімов С.В. Математичне моделювання процесу нестационарного деформування багатошарового оскління при розподілених та локалізованих силових навантаженнях. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Херсон, 2016. № 3(58). С. 408–413.
3. Гонтаровский П.П. Исследование напряженно-деформированного состояния топливного бака вафельной конструкции ракеты-носителя / П.П. Гонтаровский, Н.В. Сметанкина, Н.Г. Гармаш, А.А. Глядя, Д.В. Клименко, В.Н. Сиренко. *Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій*. Дніпропетровськ, 2012. Вип. 29. С. 91–102.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Сметанкіна Н. В.

д. т. н., професор,
Інститут проблем машинобудування
ім. А.М. Підгорного НАН України
м. Харків, Україна

Місюра Є. Ю.

к. т. н., доцент,
Харківський національний економічний
університет ім. С. Кузнеця
м. Харків, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПЕРАТУРНИХ РОЗПОДІЛІВ У ШАРУВАТОМУ СКЛІННІ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ

Розробка нової техніки та модернізація існуючої техніки є одним з пріоритетних напрямів розвитку авіабудування [1, с. 12; 2, с. 290]. Це потребує розробки методів уточненого визначення параметрів елементів конструкцій [3, с. 409].

Запропоновано метод розрахунку нестаціонарних температурних полів у шаруватому склінні літаків при впливі електрообігріву. Скління розглядається як прямокутна шарувата пластина, яка зібрана з ізотропних шарів сталої товщини. На верхній та нижній поверхнях пластини має місце конвективний теплообмін із зовнішнім середовищем. Температура на бічній поверхні дорівнює нулю. Рівняння нестаціонарної теплопровідності для довільного шару і граничні умови на бічній поверхні пластини формуються на основі варіаційного рівняння теплового балансу.

Рівняння теплопровідності для довільного шару пластини після перетворення Лапласа за часом зводиться до операторного рівняння. Так само перетворюються початкові і граничні умови. Розв'язок операторного рівняння шукаємо у вигляді добутку трьох функцій від просторових координат, що дає змогу перейти до системи звичайних диференціальних рівнянь. Розв'язок цієї системи можна записати у вигляді подвійного тригонометричного ряду з урахуванням граничних умов на бічній поверхні пластини.

Коефіцієнти розвинення у ряд визначаються з системи лінійних алгебраїчних рівнянь, яка формується з граничних умов на зовнішніх поверхнях та границях контакту шарів. Права частина системи містить коефіцієнти розвинення функцій міжшарових джерел тепла. Після визначення коефіцієнтів оригінал шуканої функції знаходиться за другою теоремою розкладання, а розв'язок має вигляд подвійного тригонометричного ряду.

Розв'язана задача нестационарної теплопровідності для п'ятишарового елемента скління при нагріванні плівковим джерелом тепла. Елемент скління має прямокутну форму і розташоване між першим та другим шарами пластини. Проведено порівнювальний аналіз розподілів температури вздовж товщини скління з результатами, отриманими методом занурення [4, с. 2275] та скінченних елементів [2, с. 35].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. El-Sayed A. F. Bird strike in aviation: statistics, analysis and management. New Jersey: John Wiley and Sons, 2019. 368 p.
2. Smetankina N. Modelling of bird strike on an aircraft glazing / N. Smetankina, I. Kravchenko, V. Merculov, D. Ivchenko, A. Malykhina. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering. Editors Mykola Nechyporuk, Vladimir Pavlikov, Dmitriy Kritskiy. Series "Advances in Intelligent Systems and Computing"*. Springer, Cham, 2020. Vol. 1113. P. 289–297.
3. Сметанкіна Н.В., Шупіков О.М., Угрімов С.В. Математичне моделювання процесу нестационарного деформування багатошарового оскління при розподілених та локалізованих силових навантаженнях. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Херсон. 2016. № 3(58). С. 408–413.
4. Shupikov A.N., Smetankina N.V. Non-stationary vibration of multilayer plates of an uncanonical form. The elastic immersion method. *International. Journal of Solids and Structures*. 2001. Vol. 38, No 14. P. 2271–2290.
5. Misura S.Y., Smetankina N.V., Misiura Ie.Iu. Rational modelling of hydroturbine cover for a strength's analysis. *Bulletin of the National Technical University "KPI". Dynamics and Strength of Machines*. 2019. No 1, P. 34–39.

Місюра С. Ю.

К. Т. Н., С. Н. С.,
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна

Сметанкіна Н. В.

Д. Т. Н., професор,
Інститут проблем машинобудування
ім. А. М. Підгорного НАН України,
м. Харків, Україна

ДЕФОРМУВАННЯ КОМПОЗИТНИХ ШАРУВАТИХ ПЛАСТИН ТА ОБОЛОНОК ПРИ СТАТИЧНОМУ НАВАНТАЖЕННІ

Широке застосування шаруватих елементів конструкцій у різних галузях техніки викликає необхідність розробки методів їх розрахунку при різних навантаженнях [1, с. 92]. Метою роботи є отримання аналітичних та чисельних розв'язків задач розрахунку напружено-деформованого стану пружних армованих круглих та кільцевих пластин, оболонок обертання різних геометричних форм, а також комбінованих оболонкових конструкцій.

Проведено порівняльний аналіз їх поведінки при використанні класичної та уточнених теорій пластин та оболонок у геометрично лінійній та нелінійній постановках [2, с. 289; 3, с. 410]. Виконано комплексне дослідження впливу структурних та механічних параметрів композиційних матеріалів, порядку розташування армованих шарів, геометрії оболонок та виду навантаження на поведінку таких конструкцій. При аналізі міцності шаруватих композитних пластин та оболонок використано критерій міцності композиційного матеріалу для кожного шару, що дозволило обчислити навантаження Цая-Ву, який дозволив визначити зони та руйнування та оцінити міцність кожного елемента композитної конструкції. Треба зазначити, що перехід від класичної теорії пластин і оболонок до уточненої теорії супроводжується не тільки збільшенням порядку систем диференціальних рівнянь, а й якісною зміною структури їх розв'язків. Традиційні схеми та алгоритми чисельного інтегрування крайових задач таких систем нелінійних диференціальних рівнянь виявляються малоприматними. Розглянуто різні аспекти застосування методів дискретної ортогоналізації та сплайн-колокації для розв'язання задач класичної та уточнених теорій пластин та оболонок. Аналітичні розв'язки отримані для ряду задач шаруватих конструкцій (прямокутних пластин і циліндричних панелей, циліндричної оболонки), які отримані методом занурення [4, с. 2272], дозволили провести порівняння з чисельними розв'язками [5, с. 35] та показали достатній рівень збігу результатів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Исследование напряженно-деформированного состояния топливного бака вафельной конструкции ракеты-носителя / П. П. Гонтаровский, Н. В. Сметанкина, Н. Г. Гармаш, А. А. Глядя, Д. В. Клименко, В. Н. Сиренко // Проблемы обчислювальної механіки і міцності конструкцій. – 2019. – Вип. 29. – С. 91–102.
2. Smetankina N. Modelling of bird strike on an aircraft glazing / N. Smetankina, I. Kravchenko, V. Merculov, D. Ivchenko, A. Malykhina. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering*. Editors Mykola Nechyporuk, Vladimir Pavlikov, Dmitriy Kritskiy. Series "Advances in Intelligent Systems and Computing". Springer, Cham, 2020. Vol. 1113. P. 289–297.
3. Сметанкіна Н.В., Шупіков О.М., Угрімов С.В. Математичне моделювання процесу нестационарного деформування багатошарового оскління при розподілених та локалізованих силових навантаженнях. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. Херсон, 2016. № 3(58). С. 408–413.
4. Shupikov A.N., Smetankina N.V. Non-stationary vibration of multilayer plates of an uncanonical form. The elastic immersion method. *International Journal of Solids and Structures*. 2001. Vol. 38, No 14. P. 2271–2290.
5. Misura S.Y., Smetankina N.V., Misiura Ie.Iu. Rational modelling of hydroturbine cover for a strength's analysis. *Bulletin of the National Technical University "KPI". Dynamics and Strength of Machines*. 2019. No 1, P. 34–39.

Lukashov D. S.

Master's student in Applied Mathematics,
Kharkiv National University of Radio Electronics,
Kharkiv city, Ukraine

Lukashov N. P.

Ph.D in Electrical Mechanics,
O. M. Beketov National University of Urban Economy, Kharkiv, Ukraine,
Kharkiv city, Ukraine

SUPERIOR SPEED OF RELATIVE CONVERGENCE OF GRADIENT BASED OVER GENETIC BASED LEARNING ALGORITHMS FOR A FIXED NEURAL NETWORK ARCHITECTURE

Abstract. This work establishes an expression which, if proven, will show that the relative speed of convergence of gradient based learning algorithms is faster than the speed of convergence of genetic based learning algorithms for fixed neural network architectures. Such proof will develop a path for proving that gradient based algorithms are faster than genetic algorithms for not fixed network architectures. Understanding reasons for different speeds of convergence will help develop a method for combining gradient based and genetic based algorithms (in a NEAT [1, 2] like manner) to find the best architectures of neural network in the smallest possible amount of time.

Introduction. There is widely adopted conjecture that gradient based learning algorithms work better for a fixed network architecture than genetic based learning algorithms. It is easy to observe that all neural networks that are considered to be successful were trained with gradient based algorithms. At the time, there is no known rigorous proof of this conjecture (probably because there was no need to prove it). However, the proof of this conjecture might have value not because it will establish some “known” fact but because it will provide an understanding of differences between gradient and genetic based algorithms for training neural networks. That knowledge, combined with novel approach called NEAT, might be utilized to combine gradient and genetic based learning algorithms to greatly increase speed of search of network architectures which would allow to decrease time and resources needed to find entire architecture of neural networks not just weights. Such results, if achieved, would allow to automate entire pipeline of finding and training the smallest and the most efficient neural networks which is beneficial in many ways.

Analysis of existing solutions. In the article [3] it has been shown empirically that gradient based learning algorithms beat genetic based algorithms in most simple cases. The article [4] has stated empirical problems of genetic algorithms when they are applied for training neural networks and the reasons why they are outperformed by gradient based algorithms. However, both works do not provide any rigorous proof or anything close to it as to why empirical observations are what they are.

Interest and benefits of combining gradient and genetic based learning approaches can be observed in the articles [5-7]. However, they do not try to develop a general principles for combining both approaches and focus more on case by case applications. Moreover, the main focus of the articles is on optimizing the weights of some given (or found) architecture of neural network rather than on searching for the architecture and for the weights.

Summarizing, it is clear that there is an interest in combining both gradient and genetic based learning algorithms for neural networks. However, there is little to no theory backing up claims about speeds of convergence of these methods as well as to how to combine them in the most optimal manner. Understanding difference in speed of convergence will highlight upsides and downsides of both methods which would lead to an optimal combination of them which mitigates their downsides. Once such understanding is developed, it can be applied to NEAT-like algorithm to automate entire pipeline of creation of neural networks.

Problem statement. Consider the following function

$$f_{\epsilon}: \mathbb{P} \times \mathcal{P}(X) \rightarrow \mathbb{R}$$

which will be called error function (it could be training or validation error) and which is subject to (without loss of generality) a minimization task which has to be achieved by a neural network. $\mathbb{P}$ stands for a set of tensors (for the purpose of this work tensors are defined as in [8]) of tunable parameters of neural network (i.e. weights of the network). Structure of tensors in $\mathbb{P}$ defines the architecture of neural network. X is the set of input values, $\mathcal{P}(X)$ stands for power set of X . Given, that the function f_{ϵ} is evaluated on a fixed subset of $\mathcal{P}(X)$, it can be simplified to the form (1)

$$f_{\epsilon}: \mathbb{P} \rightarrow \mathbb{R} \tag{1}$$

which will be used further down.

Optimal solution $\mathbf{p}^* \in \mathbb{P}$ is defined as (2)

$$\underset{\mathbf{p}^* \in \mathbb{P}}{\operatorname{argmin}} f_{\epsilon}(\mathbf{p}^*). \tag{2}$$

Convergence of an algorithm to optimal solution means (3)

$$|f_{\epsilon}(\mathbf{p}) - f_{\epsilon}(\mathbf{p}^*)| < \epsilon \tag{3}$$

for some chosen $\epsilon \in \mathbb{R}$ and some $\mathbf{p} \in \mathbb{P}$ produced by the algorithm. Obvious weak requirement for the algorithm to converge is (4)

$$P[f_{\epsilon}(\mathbf{p}_{t+1}) < f_{\epsilon}(\mathbf{p}_t)] > P[f_{\epsilon}(\mathbf{p}_{t+1}) > f_{\epsilon}(\mathbf{p}_t)], \tag{4}$$

where P stands for probability, $\mathbf{p}_t \in \mathbb{P}$ and $\mathbf{p}_{t+1} \in \mathbb{P}$ are parameters produced by t -th and $t + 1$ -th iterations of the algorithm respectively. $t \in \mathbb{N}$.

With the given definitions, the problem which this article tries to solve can

be stated formally as “Given a fixed structure of tensors and the requirements to converge what is the statement which has to be proven which is sufficient to show that gradient based algorithms require less iterations than genetic based to converge.”

Derivation of the statement. To show the desired property of gradient and genetic based algorithms it is sufficient to show that (5)

$$P[f_{\varepsilon}(\mathbf{p}^{(g)}_t) < f_{\varepsilon}(\mathbf{p}^{(e)}_t)] > P[f_{\varepsilon}(\mathbf{p}^{(g)}_t) > f_{\varepsilon}(\mathbf{p}^{(e)}_t)], \quad (5)$$

holds. Where $\mathbf{p}^{(g)}_t$ and $\mathbf{p}^{(e)}_t$ stand for parameters produced by gradient based and genetic algorithms respectively. Assume that f_{ε} satisfies the following property (6)

$$\|\mathbf{p}_1 - \mathbf{p}^*\| < \|\mathbf{p}_2 - \mathbf{p}^*\| \rightarrow P[f_{\varepsilon}(\mathbf{p}_1) < f_{\varepsilon}(\mathbf{p}_2)] > P[f_{\varepsilon}(\mathbf{p}_1) > f_{\varepsilon}(\mathbf{p}_2)] \quad (6)$$

for some $\mathbf{p}_1, \mathbf{p}_2 \in \mathbb{P}$. Substituting $\mathbf{p}_1 = \mathbf{p}^{(g)}_t$ and $\mathbf{p}_2 = \mathbf{p}^{(e)}_t$ gives an expression $\|\mathbf{p}^{(g)}_t - \mathbf{p}^*\| < \|\mathbf{p}^{(e)}_t - \mathbf{p}^*\|$ which has to be proven. $\mathbf{p}^{(g)}_t$ can be represented as $\mathbf{p}^{(g)}_{t-1} + \Delta\mathbf{p}^{(g)}$ and $\mathbf{p}^{(e)}_t$ can be represented as $\mathbf{p}^{(e)}_{t-1} + \Delta\mathbf{p}^{(e)}$ where $\Delta\mathbf{p}^{(g)} = \mathbf{f}_1(\mathbf{p}^{(g)}_{t-1}, \nabla f_{\varepsilon}(\mathbf{p}^{(g)}_{t-1}))$ and $\Delta\mathbf{p}^{(e)} = \mathbf{f}_2(\{\mathbf{p}^{(i,e)}_{t-1}\}, \mathbf{S}, \mathbf{C}, \mathbf{M})$ are called leap distances, $\mathbf{f}_1, \mathbf{f}_2 \in \mathbb{P} \rightarrow \mathbb{P}$ are some functions, $\{\mathbf{p}^{(i,e)}_{t-1}\}$ is a set of parameters produced by genetic algorithm during the $t-1$ -th iteration, $\mathbf{S}$ is selection operator, $\mathbf{C}$ is crossover operator and $\mathbf{M}$ is mutation operator. Altogether this gives the following expression (7)

$$\|\mathbf{p}^{(g)}_{t-1} + \Delta\mathbf{p}^{(g)} - \mathbf{p}^*\| < \|\mathbf{p}^{(e)}_{t-1} + \Delta\mathbf{p}^{(e)} - \mathbf{p}^*\| \quad (7)$$

It should be possible to prove because it makes sense intuitively. Gradient based algorithms make better leaps toward minimum because they are not restricted by the past values as much as genetic algorithms are restricted (this can be seen through the respective definitions of leap distances). Subsequent works will be devoted to proving the established inequality and generalizing the results.

Conclusions. As the result of this work widely adopted conjecture about gradient based and genetic based algorithms for learning neural networks have been outlined. It has been shown that there are no known proofs of the conjecture. The justification and importance of the proof have been outlined and inequality which has to be proven to show that conjecture is true in the simplest case has been established.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Stanley K. O. and Miikkulainen R. Evolving neural networks through augmenting topologies, *Evolutionary Computation*, vol. 10, no. 2, 2002. P. 99–127,
2. Stanley K., D'Ambrosio D., and Gauci J. A hypercube-based encoding for evolving large-scale neural networks. *Artificial life*, vol. 15, 02 2009. P. 185–212,

3. F. Ahmad, N. A. M. Isa, M. K. Osman and Z. Hussain, «Performance comparison of gradient descent and Genetic Algorithm based Artificial Neural Networks training,» 2010 10th International Conference on Intelligent Systems Design and Applications, 2010, pp. 604-609.
4. Hiroaki Kitano, "Empirical Studies on the Speed of Convergence of Neural Network Training using Genetic Algorithms". AAAI-90 Proceedings of the eighth National conference on Artificial intelligence – Volume 2/ July 1990. P. 789-795
5. Jiawei Zhang and Fisher B. Gouza, "GADAM: Genetic-Evolutionary ADAM for Deep Neural Network Optimization". Sun, 10 Mar 2019
6. Xiaodong Cui, Wei Zhang, Zoltán Tüske and Michael Picheny, "Evolutionary Stochastic Gradient Descent for Optimization of Deep Neural Networks", IBM Research AI, IBM T. J. Watson Research Center, Yorktown Heights, NY 10598, USA.
7. Wei Zhang Jiang Zhu and Li Fang Kong, "Gradient Genetic Algorithm-based Performance Fault Diagnosis Model", Xuzhou Air Force College, Jiangsu Xuzhou China. 08.08.2011-10.08.2011. P.3059-3062.
8. <https://www.tensorflow.org/guide/tensor>.

Obikhod T. V.

PhD, Senior Researcher,
Institute for Nuclear Research NAS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

HIGH ENERGY PHYSICS AND ITS MATHEMATICAL APPARATUS

Modern high energy physics is associated with D-branes, a class of extended objects with open strings between them with Dirichlet boundary conditions. D-branes were discovered by Jin Dai, Leigh, and Polchinski, Hořava, in 1989 [1,2]. D-branes are widely used in such areas as braneworld cosmology, gauge theories, black holes, supergravity. Usually elementary particles are identified as vibrational modes of strings. Some particles originate from strings beginning and ending on the same D-brane, others correspond to massless (photon) or scalar particles. Dp-brane embedded in a spacetime of d spatial dimensions, carries a set of $d - p$ massless scalars. The geometry of the brane is related to the quantum field theory (QFT) of the particles - a theoretical framework that combines classical field theory, special relativity, and quantum mechanics. The inclusion of gravity into QFT leads to development of quantum gravity and string theory. Joël Scherk and John Schwarz proposed in 1974 the quantum theory of gravity [3]. The natural choice for the fundamental string length scale, $l_s \sim 10^{-33}$ cm (the Planck length)

leads to new mathematics. The proposed new interpretation had several advantages:

- Gravity and Yang–Mills forces are required by string theory.
- String theory has no UV divergences.
- Extra spatial dimensions could be a good thing.

String Theory is connected with Standard Model in four-dimensional Minkowski spacetime. However, in a gravitational theory that abides by the general principles, the spacetime geometry is determined by the dynamical equations. In such theory extra dimensions can be provided in order to have a solution for which the geometry is the product of four-dimensional Minkowski spacetime and a compact manifold that is sufficiently small to be detected. This compact manifold, called Calabi-Yau, play a crucial role in particle content of the effective low-energy theory in four dimensions. New geometry of D-branes on compact manifold is based on conformal field theory (CFT). The relation between CFT and D-branes is a stringy analogue of that between a commutative ring and its prime ideals. D-branes, as boundary conditions for open strings, behave like generalized points or submanifolds, e.g. X and Y in a target manifold M in Figure 1. Really, CFT Acl models may be CFT $[X, X]$ models with the space of paths from X to X ; and the $[X, Y]$ models the space of paths from X to Y . A D-brane as dynamical object in the physical content is realized by its interaction with other D-branes given by a $[Y, Y]$ - $[X, X]$ -bimodule $[X, Y]$ (including itself through internal $\text{hom } [X,$

X]). This enriched category is called the category of D-branes. For a given boundary condition X , the map $Y \rightarrow [X, Y]$ defines a functor from the category of boundary conditions to the category of right $[X, X]$ -modules. Closed CFT is a superconformal algebra in superconformal field theory, which can be viewed as the Laplacian on path spaces. It means that the hom spaces of the category of D-branes are physical spectra. Therefore, the category of D-branes is a combination of the algebro-geometric spectrum (boundary conditions) and physical spectra (internal homs).

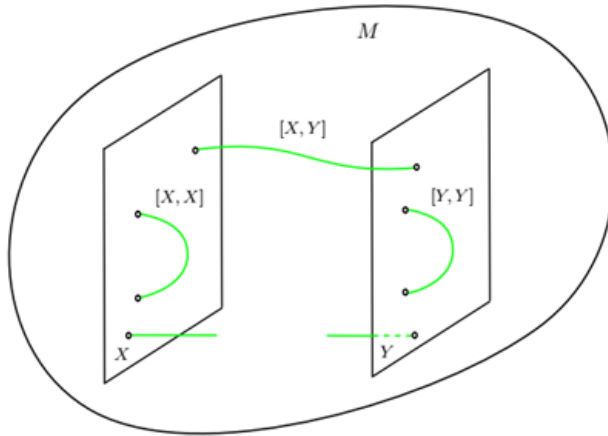

Fig.1. Geometric presentation of the category of D-branes associated to a target manifold M

Source: [4]

The lift of algebraic description of geometry to a stringy algebraic geometry (SAG) is presented in Table 1.

Table 1

Stringy and classical algebraic geometry

Classical algebraic geometry	Stringy algebraic geometry
A commutative ring R	a closed CFT A_{cl}
$\text{Spec}(R)$ = the set of prime ideals of R	$\text{Spec}(A_{cl})$ = the category of D-branes

Source: [4]

The development of the theory is the following:

• **Classical geometry and classical algebra**

Affine scheme M with points $x, y \in M$

An affine scheme is a locally ringed space $(X, \mathcal{O}_X)$ which is isomorphic to the spectrum of some ring. The spectrum of ring A is the pair consisting of the topological space $\text{Spec } A$ together with the sheaf of rings $\mathcal{O}$ defined on this space [5].

Definition. Let X be a topological space. A *presheaf* $\mathcal{F}$ of abelian groups on X consists of the data

- (a) for every open subset $U \subseteq X$, an abelian group $\mathcal{F}(U)$, and
- (b) for every inclusion $V \subseteq U$ of open subsets of X , a morphism of abelian groups $\rho_{UV}: \mathcal{F}(U) \rightarrow \mathcal{F}(V)$,

subject to the conditions

- (0) $\mathcal{F}(\emptyset) = 0$, where $\emptyset$ is the empty set,
- (1) ρ_{UU} is the identity map $\mathcal{F}(U) \rightarrow \mathcal{F}(U)$, and
- (2) if $W \subseteq V \subseteq U$ are three open subsets, then $\rho_{UW} = \rho_{VW} \circ \rho_{UV}$.

Definition. A presheaf $\mathcal{F}$ on a topological space X is a *sheaf* if it satisfies the following supplementary conditions:

- (3) if U is an open set, if $\{V_i\}$ is an open covering of U , and if $s \in \mathcal{F}(U)$ is an element such that $s|_{V_i} = 0$ for all i , then $s = 0$;
- (4) if U is an open set, if $\{V_i\}$ is an open covering of U , and if we have elements $s_i \in \mathcal{F}(V_i)$ for each i , with the property that for each i, j , $s_i|_{V_i \cap V_j} = s_j|_{V_i \cap V_j}$, then there is an element $s \in \mathcal{F}(U)$ such that $s|_{V_i} = s_i$ for each i .

$\text{Spec } A$ is the set of all prime ideals of ring A . If $\mathfrak{a}$ is any ideal of A , we define the subset $V(\mathfrak{a}) \subseteq \text{Spec } A$ to be the set of all prime ideals which contain $\mathfrak{a}$. The ideal of subset $Y \subseteq A^n$ (affine space) is determined by

$$I(Y) = \{f \in A \mid f(P) = 0 \text{ for all } P \in Y\}.$$

There we see the comparison of classical geometry (space - affine scheme and points in it x, y) with classical algebra (commutative ring A and points are ideals of A).

• Stringy geometry and stringy algebra (SAG)

Loop space is determined in string geometry as analogue of affine scheme. The free loop space LM , or the space of functions on the free loop space, has a natural algebraic structure which is called closed conformal field theory. As for the loop space, there was the great story connected with evolution of certain structure on formal loop space from the Chiral de Rham complex which is a sheaf of vertex operator algebras (VOA) on a smooth manifold. Then Kapranov and Vasserot constructed an algebro-geometric version of free loop space. Chas and Sullivan constructed the closed string topology - an algebraic structure on the homology of the free loop space. A closed string topology can be viewed as a homological closed conformal field theory. Ben-Zvi, Francis and Nadler showed that the stable symmetric monoidal ∞ -category of quasi-coherent sheaves on the loop space of a perfect stack has the structure of a 2-dimensional topological field theory (TFT) which is a categorified analogue of a TCFT. **Points in string geometry are submanifolds X, Y of target manifold M . The path space between X and Y is determined by Laplasian operators on LM .**

SAG is associated with closed CFT with boundary conditions on X, Y and superconformal Virasoro algebra of operators.

There are many attempts in proposing new geometries associated to D-branes. CFT) is a noncommutative Frobenius algebra. One of the most known approach of D-brane geometry is derived algebraic geometry.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dai, Jin; Leigh, R.G.; Polchinski, Joseph (1989-10-20). New connections between string theories. *Modern Physics Letters A*. World Scientific Pub Co Pte Lt. 04 (21): 2073–2083.
2. Hořava, Petr (1989). Background duality of open-string models. *Physics Letters B*. Elsevier BV. 231 (3): 251–257.
3. Schwarz, John H. (2012-01-04). The Early History of String Theory and Supersymmetry. arXiv:1201.0981.
4. Liang Kong. Conformal field theory and a new geometry. arXiv:1107.3649 [math.QA].
5. Robin Hartshorne. *Algebraic Geometry*. Springer, 1977, 511 p.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Беседа Н. А.

к. пед. н., доцент,
Маріупольський державний університет,
м. Маріуполь, Україна

Осіпцов А. В.

д. пед. н., професор,
Маріупольський державний університет,
м. Маріуполь, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Вступ. Серед сучасних викликів, що постають перед системою вищої освіти в Україні особливо гостро постає проблема здоров'язбереження студентської молоді. У зв'язку з цим організація процесу фізичного виховання в закладах вищої освіти (ЗВО) повинна здійснюватися на засадах здоров'язбереження, спрямованих на вдосконалення фізичних якостей юнаків і дівчат, зміцненню їхнього здоров'я, а також конструюванню стійких мотивацій до здорового способу життя.

У цьому контексті заслуговує на увагу європейський досвід впровадження інноваційних підходів до формування здорового способу життя молоді. У Польщі результативно реалізується педагогічно-просвітницький підхід до фізичного виховання. У Фінляндії формування здорового способу життя студентів відбувається на основі залучення їх до різноманітних форм рухової активності. У Голландії пріоритет надається концепції «рухової освіти (виховання)», завдяки якій в студентів формується культура рухів і розвиваються рухові навички. В Англії фізичне виховання зорієнтовано на вдосконалення спортивної майстерності молоді заради досягнення високих результатів [1; 5].

Метою нашого дослідження є виокремлення інноваційних здоров'язбережувальних технологій та обґрунтування доцільності їх практичного впровадження в процесі фізичного виховання студентів.

Щоб виокремити інноваційні технології здоров'язбереження у процесі фізичного виховання студентської молоді в нашій країні, насамперед пояснимо сутність поняття «інноваційні технології». Із позиції нашого дослідження науковий інтерес становить думка Ю. Павлова стосовно того, що інноваційні технології тісно пов'язані з перебудовою свідомості всіх членів освітнього середовища, зміною пріоритетів, цінностей, відносин до свого здоров'я, до педагогічної і навчальної праці [5].

На основі узагальнення наукових висновків учених [1; 2; 3] виокреми-

мо такі ознаки інноваційних здоров'язбережувальних технологій у процесі фізичного виховання:

- циклічність розвитку пояснюється тим, що інновації у розвитку проходять однакові стадії;
- зв'язок із часом означає відповідність інновацій сучасним вимогам суспільства;
- новизна якості зумовлена зміною підходів до здоров'язбережувальної діяльності, появою нових нетрадиційних методів оздоровлення тощо;
- системність перетворення – інновації виникають на всіх рівнях організації фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Таким чином, відповідно до означених вище характеристик, виокремлюємо інноваційні здоров'язбережувальні технології, що заслуговують на практичне впровадження в процесі фізичного виховання студентів, а саме:

- ігрові (ігри-вправи, спортивні, рухливі ігри);
- цифрові (класичні, танцювальні, тренажерні відеоігри);
- фітнес-технології (степ-аеробіка, тай-бо, аквааеробіка, бейлі-денс, шейпінг).

Як засвідчує практичний досвід, названі технології сприяють формуванню і розвитку в студентів фізичних якостей, правильної постави, ритмічності та координації рухів, а також підвищенню вмотивованості до здоров'язбережувальної поведінки. Поряд із цим зазначимо, що для забезпечення ефективності здоров'язбережувальної діяльності варто здійснювати моніторинг стану здоров'я студентів у процесі фізичного виховання, щоб проаналізувати їхні спортивні результати або показника фізичної підготовленості із урахуванням даних лікарсько-педагогічного контролю.

Підсумовуючи вищевикладене, маємо підстави для висновку, що застосування інноваційних здоров'язбережувальних технологій у системі фізичного виховання ЗВО позитивно відображається на активізації фізкультурно-оздоровчої роботи, зростанню зацікавленості та прагнення студентів до систематичних занять фізичними вправами, формуванню в студентської молоді самостійності, креативності, ініціативності й відповідального ставлення до свого здоров'я і здоров'я навколишніх.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Valentyna I. Bobrytska, Tatiana D. Reva, Nataliia A. Beseda, Larysa V. Filippova Approaches to Cultivating Healthy Behaviours in Tertiary Students: Systemic Review. *European Journal of Educational Research*. October 2020. Vol. 9, Iss. 4. p. 1649 – 1661 doi:10.12973/eu-jer.9.4.1649.
2. Лєко Б. А. Теоретико-методологічні та психолого-валеологічні виміри процесу фізичного виховання у вищих навчальних закладах. Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. в галузі фіз. культури та спорту. Львів, 2004. Т. 3. С. 198–205.
3. Леоненко А. В., Красілов А. Д. Застосування інноваційних технологій у фізичному вихованні дітей та молоді. *Молодий вчений*. 2017. № 3.1 (43.1). С. 190 – 193.

4. Футорний С. М. Теоретико-методичні основи інноваційних технологій формування здорового способу життя студентів в процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. вих. та спорту : 24.00.02. Київ, 2015. 43 с.

5. Павлов Ю. О. Чинники здорового способу життя сучасної молоді. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 31: зб. наук. праць / за ред. проф. С. М. Корця. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2012. С. 159 – 166.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тележкіна О. О.

докт. філол. н., доцент,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова,
м. Харків, Україна

Беценко Т. П.

докт. філол. н., професор,
Сумський державний педагогічний університет
ім. А. С. Макаренка,
м. Суми, Україна

ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЗМІНАМИ У СЛОВОВЖИВАННІ УКРАЇНЦІВ У ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Мова – це дійсність, зафіксована у словесних знаках. Зміни в дійсності в суспільному житті в будь-якій сфері життєдіяльності етносу обов'язково викликають зміни в мові. Це означає, що мова як будь-який живий організм живе і розвивається. Наша мова завдяки активній діяльності мовносіїв так само миттєво реагує на змінність подієвості в соціумі. Вона виявилася надто чутливою до болісних і трагічних умов життєіснування та боротьби етносу. Це вочевидь підтвердили страшні і криваві події, спричинені війною, яку Російська федерація розпочала проти нашої країни 24 лютого 2022 року.

За невеликий час воєнних дій наша мова зазнала значних змін на різних рівнях. Відчутно активованими стали одиниці лексичного, морфологічного, синтаксичного рівнів, які засвідчили негативні емоції мовців, спричинені агресивним нападом Росії. Відтак у слововжитковій спостережені одиниці з відтінком незгоди, несхвалення, емоційних переживань, душевного болю, спричиненого втратами, руйнацією, загибеллю співвітчизників. Водночас словник українців наповнили слова, що концентрують високі почуття: віру в перемогу, захоплення звитягою героїв, переконання в силі вищої справедливості, любов до Батьківщини, народу, співпереживання, співучасть...

Як не дивно, в українців домінують не почуття ненависті до ворога (вони є, але не на першому плані), а емоції захоплення подвигом співвітчизників – захисників, героїв, визволителів, уболівання за долю співгромадян, любов до рідної землі, духовних святинь народу.

Спостерігаючи за слововжитком мовців за період кількох останніх місяців, можемо зробити деякі узагальнення. У воєнний період у нашій мові активізовано величезний потенціал одиниць, що засвідчують емоційний запал та інтелектуальні потенції мовців.

1. Актуалізація в мовленні українців, не дотичних до військової спра-

ви, слів, що прямо чи опосередковано пов'язані з воєнною ситуацією, зокрема запозичень, як-от: *байрактар, джавелін, ленд-ліз, блокпост, авіаудар, ракетний обстріл, укриття, бомбосховище, повітряна тривога* та ін.

2. Творення нових слів за допомогою словотвірних засобів української мови: *колаборанити, колаборантизм, волонтерити, макронити, чорнобайти, мамкувати, шойгувати, затридні, арестовлення, касетка, сушка, азовці, дбахнулько, ерефія, росіянци, рашист* та ін.

3. Поява нових складноскорочених слів: *тероборона, ТрО, гумкоридор, екоцид, екозлочини, ВПО*.

4. Поява месенджів, гасел, мемів, пов'язаних із новими реаліями життя: *«Перебинтуємо, перев'яжемо, переможемо», «Перехопимо, перереграємо, переможемо», «Перевеземо, передамо, переможемо», «Перебудуємо, перезапустимо, переможемо», «Разом ми сила», «Разом ми сильні», «Нескорені міста України»* та ін.

5. Переосмислення відомих слів і висловлень з урахуванням нових реалій життя: *натівець* – людина, яка не дотримується своїх обіцянок, завести трактор – застосувати засоби боротьби, яких ніхто не очікує та ін.

6. Трансформація відомих фразеологізмів: *моя хата скраю, я нічого не знаю – моя хата скраю – першим ворога зустрічаю, моя хата всюди*; рядків відомих естрадних пісень: *«Я з України»* (пісня Віктора Винника 2015 р.) – *Добрий вечір, ми з України*.

7. Творення образних засобів на військову тематику – здебільшого метафоричних конструкцій: *де ступив брудний російський чобіт, привести країну до перемоги, нескорений Ізюм, загартовані в полум'ї, гостинці Путіна, кожна українка джавелінка, кожен українець байрактар, «Свята Джавеліна»* (назва мурала).

8. Поява макрознакових одиниць – нових пісень на воєнну тематику: *«Байрактар»* (автор Тарас Боровок), *«Діти»* (автор Сергій Жадан; виконують гурт «Жадан і Собаки» та «Вертеп»), *«Метро»* (автор Сергій Жадан; виконує гурт «Жадан і Собаки»), *«Не забудем і не пробачим», «Ой на ой»* (автор і виконавець SKOFKA), *«Дике поле»* (автор і виконавець YARMAK та ALISA), *«24/02»* (автор Сергій Танчинець, виконавець – гурт «Без обмежень») та ін. Поява нової пісні як знак стійкості і незламності народу, який провадить одвічну боротьбу за свою свободу.

9. Звичними і злободенними стали для українців висловлення такого типу: *дати відсіч ворогові, повномасштабне російське вторгнення, москаль-невдаха, російські загартбники, гуманні умови поводження*.

Війна засвідчила, що навіть у криваві і жорстокі часи, коли людина перебуває у межовій ситуації, мова живе і мовці – з допомогою мови – виявляють свої емоції, почуття, настрої, передають/фіксують свій внутрішній стан, засвідчують інтелект, креативну здатність сприймати і транслювати інформацію. Це відображається найперше на лексичному рівні – у словниковому складі мови як найчутливішому до суспільних змін.

Відповідно до того, якими настроями, почуттями, проблемами живе суспільство, так само активізуються у свідомості та щоденному слововжитку різнорівневі мовні одиниці. Для сучасного періоду життєдіяльності українського народу характерне усвідомлення як домінантного, визначального поняття війна і всього, що корелює з ним: *воїн, захисник, захисник України, боєць, захист України*.

Мова – засіб єднання, засіб вираження загальнолюдських, загальнонаціональних цінностей і настроїв, переживань, почуттів, переконань. І оприлюднення в ній нових для суспільства явищ є тому найкращим підтвердженням.

Орєхова Л. І.

к. пед. н., доцент кафедри
іноземних мов Одеської національної
музичної академії імені А. В. Нежданової,
м. Одеса, Україна

Чаєнкова О. К.

ст. викладач кафедри
мовної підготовки Одеської державної
академії будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ

У методичній літературі є численні визначення іншомовної комунікативної компетенції. Під іншомовною комунікативною компетенцією розуміють сукупність іншомовних знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення комунікації іноземною мовою. У будь-якій, технічній сфері іншомовна комунікативна компетенція стає невід'ємною частиною професійної комунікації. Ефективність діяльності фахівця, інженера-будівельника залежить від мистецтва його спілкування з клієнтом, від рівня сформованої комунікативної компетенції.

Під іншомовною професійною комунікативною компетенцією розуміється здатність майбутнього випускника ЗВО діяти в режимі вторинної мовної особистості у професійно спрямованій ситуації спілкування з фахівцями інших країн, готовність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії в полікультурному просторі в умовах міжнародної мобільності та інтеграції. Іншомовна професійна комунікативна компетенція містить ряд компонентів, таких як: усне та письмове іншомовне спілкування, діалог, монолог, породження та сприйняття тексту; знання та дотримання традицій, ритуалу, етикету; міжкультурне спілкування; ділове листування; діловодство, вирішення низки комунікативних завдань, готовність до спілкування в різних комунікативних ситуаціях, уміння розпочинати, спрямовувати, контролювати, регулювати комунікативний процес. Вирішення проблеми розвитку спеціальних умінь, які пов'язані з оволодінням основами спілкування ще у ЗВО, є необхідною умовою підвищення якості професійної підготовки будь-якого фахівця, інженера-будівельника та збільшує шанси на зростання як керівника в майбутньому. Сформованість умінь спілкування в цій професійній сфері стає основою для успішного застосування випускниками ЗВО своїх здібностей та творчих сил. Успішність формування комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів може бути досягнута під час вирішення наступних необхідних завдань:

- 1) формування мотиваційно-ціннісного ставлення до комунікації;
- 2) формування системи знань про основні функції та стратегії мовної

комунікації, комунікативної діяльності;

3) розвиток комунікативних компетенцій.

Специфіка компетенції як певного типу професійної готовності полягає в тому, що вона переважно відбувається в ситуаціях реального вирішення професійних проблем. У зв'язку з цим більшого поширення набуває метод конкретних ситуацій, тобто метод кейсів, або кейс-технологія (від англ. Case – випадок, ситуація). Метод кейсів – метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, що базується на навчанні шляхом вирішення конкретних завдань-ситуацій [1]. Мета цього методу – спільними зусиллями групи учнів проаналізувати ситуацію та знайти практичне найбільш оптимальне рішення. Здобувачам вищої освіти пропонується осмислити ситуації професійної діяльності, що передбачають необхідність вирішення проблеми. Тим, хто навчається, пропонується осмислити ситуації професійної діяльності, які передбачають необхідність вирішення проблеми. У процесі вирішення конкретної проблеми здобувачі освіти використовують весь необхідний комплекс засвоєних знань і вмінь. Кейс-метод сприяє розвитку у здобувачів освіти вміння вислуховувати та враховувати альтернативну точку зору, аргументовано висловлювати свою, переконувати оточуючих, представляти перед групою свій варіант вирішення проблеми, обговорювати способи вирішення проблеми у групі, брати участь у дискусії, а також виробити свій стиль мислення та поведінки. Реалізація методу кейсів на практиці пов'язана з втіленням низки принципів, кожен з яких має значення у формуванні комунікативних компетенцій у студентів ЗВО у сфері будівництва:

- принцип співробітництва, що передбачає взаємодію, обмін інформацією, обговорення та прийняття колективного рішення;
- принцип усунення ролі викладача з трансляції знань до організації процесу їх добування, спільного конструювання знань;
- принцип творчості, який передбачає перетворення кейсу та заняття з його застосуванням на індивідуальний творчий процес, сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності та спілкування;
- принцип прагматизму, що орієнтує визначення можливостей кейсу, з погляду формування навичок аналізу професійної ситуації та вироблення моделей поведінки в ній, зокрема моделей професійного спілкування [3].

Вирішення кейсів рекомендується проводити в 5 етапів:

I етап – знайомство з ситуацією, її особливостями;

II етап – виділення основної проблеми (основних проблем), виділення чинників і персоналій, які можуть реально впливати;

III етап – пропозиція концепцій або «мозковий штурм»;

IV етап – аналіз наслідків ухвалення того або іншого рішення;

V етап – вирішення кейсу – пропозиція одного або декількох варіантів (послідовності дій), вказівка на можливе виникнення проблем, механізми їх запобігання та рішення. Проте добре підготовленого кейсу замало для ефективного проведення заняття. Для цього необхідно ще підготувати методичне забезпечення, як для самостійної роботи учнів, так і для

проведення самого заняття [4, с. 275].

Застосування викладачем кейс-методу для навчання майбутніх кваліфікованих робітників з одного боку стимулює індивідуальну активність учнів, формує позитивну мотивацію до навчання, зменшує «пасивних» і невпевнених у собі учнів, забезпечує високу ефективність навчання і розвитку майбутніх фахівців, формує певні особистісні якості і компетенції, а з другого дає можливість самому викладачу самовдосконалюватись, по-іншому мислити й діяти та оновлювати власний творчий потенціал [2, с. 98].

Таким чином, використання case-технології та актуалізація вже набутих знань і вмінь на заняттях з іноземної мови при вирішенні поставленої проблеми є ефективними методами розвитку професійної комунікативної компетенції англійською мовою, що сприяє готовності здобувачів освіти застосовувати англійську мову як засіб комунікації у своїй майбутній кар'єрі як спеціаліста у сфері будівництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наумова М. Использование метода case study в преподавании экономических дисциплин в высших учебных заведениях [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gnvp/2012_8_2Z9.pdf.
2. Пашченко Т. Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. *Молодь і ринок*. № 8, 2015. С. 94-99. Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_8_22
3. Платов В.Я. Деловые игры: разработка, Кейс-метод як сучасна технологія навчання спеціальних дисциплін. *Молодь і ринок*. №8 (127), 2015.
4. Шведова Л.Е. Кейс-метод как современная технология обучения специальных дисциплин. *Проблемы современного педагогического образования*. № 66, 2020. С. 274-276.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Полякова О. О.

к. філос. н., доцент,
Національний університет цивільного захисту України
м. Харків, Україна

Поляков І. О.

к. п. н., с.н.с.,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

ВІЙНА ЯК ФОРМА МАНІФЕСТАЦІЇ NUMEN

Війна є найжахливішим способом вирішення конфліктів, який винайшли люди за всю історію свого існування. Попри сторіччя пошуків концепцій ідеального суспільства, постійний прогрес у сферах, закликаних покращити життя на Землі (медицині, освіті, сільському господарстві і т.д.), позбавити проблеми дефіциту, необхідності конкурувати за життєво важливі ресурси, лишаються фактори, що, тим не менш, продовжують провокувати цивілізовану людину на архаїчні способи поведінки.

Чи не найдавнішим та «найефективнішим» способом лишити свого «візаві» аргументів є його фактичне знищення. Зі збільшенням чисельності та щільності населення (саме це, на думку Ж. Бодрійара є безпосередньою причиною жорстокості та насилля, оскільки у натовпі людське Я анулюється, а далі – руйнується й сама соціальність [1]) зростали й масштаби таких «поєдинків», у яких жертвами ставали спочатку сотні, потім тисячі, згодом мільйони людей. Досить згадати лише найбільші битви Першої та Другої Світових війн.

Сьогодні існує й загроза ядерної війни, результатом якої може стати смерть людства в цілому. Але, нажаль, пам'ять людей ХХІ сторіччя звикла до «статистики смерті», сприймаючи як трагедію лише власну кінечність.

То що змушує сучасну людину, яка володіє безмежним арсеналом можливостей домовлятися (від розвиненої здатності у спілкуванні до дипломатії та економічних засобів впливу) вдаватися до первісних способів подолання суперечностей?

На нашу думку, причина постійного прагнення до агресивного вирішення непорозумінь (на усіх рівнях, від міжособистісного до міжнародного) прихована у людській підсвідомості, для якої не існує жодних морально-етичних табу, жодні суспільні норми, а людські цінності, що карбувалися віками, не здатні обмежити її ірраціональну, стихійну міць. Цей феномен був описаний Р. Отто та визначений як «Numen» [2].

Нумінозність має вітальну природу, є надзвичайно могутньою і здат-

на трансформувати змісти свідомості. Нумен – це вроджена психічна даність, яке не редукується до будь-якого духовного явища, не може бути описана та «схоплена» у понятті. Вона є абсолютно позарозумовою, невербальною, асоціальною, інтимною і глибоко індивідуалістичною, а тому не піддається жодним обмеженням, що стосуються раціональних змістів.

На рівні досвіду нумінозне сприймається як переживання гами почуттів від *mysterium tremendum* до *mysterium fascinans* [2, с. 64]. Це почуття, як і будь-яке інше, звісно, є суб'єктивним. Нумінозне є феномен психічного й у тому розумінні, що, на наш погляд, воно виявляє глибину психічного шляхом її естетичної доступності, в безпосередності переживання. Можливо, проблема психічного сконцентрована в природі нумінозного.

Осмислення феноменології нумінозного значно активізувалося у ХХ столітті, після найзначніших світових воєнних конфліктів, що не є випадковим. Його аналітиці приділено значну увагу у роботах Ф. Ніцше [3], З. Фрейда [4], К. Г. Юнга [5], П. Бішопа [6] та ін.

Цей стан «первісної» жорстокості сучасної людини є, на думку автора, маніфестацією сили нумен. Сторіччя еволюції людського Я нівельовані і «тварність» (термін з феноменології Р. Отто) виринає з глибин підсвідомості, проступаючи крізь обриси цивілізованої оболонки.

Результатом трансформаційних процесів, що відбуваються під знаком нумен є бажання до руйнування, а війна – його форма, яка є чистою фікцією, чистим діянням, позбавленим будь-якого сенсу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла: [пер. с фр. Л. Любарской и Е. Марковской]. / Ж. Бодрийяр. М. : Добросвет, 2000. 258 с.
2. Отто Р. Священное. Об иррациональном в идее божественного и его отношении с рациональным / Р. Отто: Спб. : Изд-во с.-петерб. ун-та, 2008. 272с.
3. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Фридрих Ницше. М. : Культурная революция, 2005. 880 с.
4. Фрейд З. Неудовлетворенность культурой [Електронний ресурс] / З. Фрейд. – Режим доступу: http://krotov.info/library/21_f/re/freud_04.html. – Назва з екрану.
5. Юнг К.Г. Архетип и символ: [пер. с. нем.]. / Карл Густав Юнг. М.: Ренессанс, 1991. 304 с.
6. Bishop P. The Dionysian Self. C. G. Jung's Reception of Friedrich Nietzsche / Bishop Paul. Berlin – New York : de Gruyter, 1995. 375 p.

Северин-Мрачковська Л. В.

к. філос. н., доцент,
ДВНЗ «Київський національний університет
імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

КОМАНДНА ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ НАУКИ»

Важливою умовою ефективного засвоєння здобувачами навчального матеріалу дисципліни та розвитку у них інноваційного, критичного, нешаблонного мислення є застосування у процесі вивчення дисципліни активних методів навчання.

Активні методи навчання – це методи, які ґрунтуються на діалозі, стимулюють пізнавальну діяльність здобувачів, оскільки передбачають вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми і характеризуються високим рівнем активності тих, хто навчається [1, с.59].

Одним із активних методів навчання, що застосовуються під час проведення практичних занять із навчальної дисципліни «Філософія науки» є командна ділова гра. Даний метод, зокрема, доцільно застосовувати при викладанні теми «Наука як соціокультурний феномен. Предмет та завдання філософії науки». Після розгляду сутності науки як системи, її функцій у житті суспільства та обґрунтування висновку про роль науки як «локомотиву» суспільного прогресу, здобувачам варто запропонувати взяти участь у командній діловій грі на ТЕМУ: «Об'єктивні та суб'єктивні чинники ефективного розвитку науки в сучасному суспільстві».

МЕТА командної ділової гри: З'ясувати суб'єктивні та об'єктивні чинники ефективного розвитку науки в сучасному суспільстві з визначенням превалюючих серед них.

ХІД ПРОВЕДЕННЯ командної ділової гри: передбачає 4 етапи.

Перший етап проведення ділової гри - поділ здобувачів на три команди (групи) по 10-15 осіб та визначення модератора гри з числа здобувачів.

Перша команда має з'ясувати, які існують об'єктивні чинники успішного розвитку науки в сучасному суспільстві. Друга група має відшукати відповідь на запитання: які риси мають бути притаманними науковцю? Інакше кажучи, - з'ясувати суб'єктивні чинники успішного розвитку науки, ефективного наукового розвитку. Перед третьою командою здобувачів стоїть більш ширше завдання, а саме: відшукати відповідь на запитання, які існують об'єктивні чинники успішного розвитку науки в сучасному суспільстві та які риси мають бути притаманними науковцю?

Варто зауважити, що поділ здобувачів на команди (групи) може відбуватися як під керівництвом викладача, так і за їх індивідуальним бажанням. Модератор гри визначається викладачем. Зазвичай, функція модератора покладається на найбільш активного та підготовленого здобувача, який демонструє глибокі знання навчального матеріалу, зацікавленість у предметі обговорення, вміння висловлювати та аргументувати власну точку зору, комунікувати з колегами тощо. Передбачається, що модератор не стає членом жодної із команд, але є учасником ділової гри.

На другому етапі у командах відбувається обговорення суті поставленого питання та випрацювання спільної точки зору з приводу нього. Здобувачі у формі тез формують перелік відповідей і визначають представника групи, що буде репрезентувати її позицію.

Третій етап проведення командної ділової гри – почергова презентація представниками трьох команд їхніх відповідей на поставлені перед ними запитання.

На завершальному, четвертому, етапі ділової гри модератор, за підсумками представлення переліку відповідей на запитання від груп (команд), виокремлює ті з них, які співпали, озвучуючи їх аудиторії. Таким чином визначається домінуюча думка аудиторії здобувачів з приводу теми ділової гри, яка багато в чому є дискусійною та неоднозначною.

Приклади таблиць з відповідями учасників трьох команд (груп):

Команда (група) 1.
Об'єктивні чинники успішного розвитку науки в сучасному суспільстві:
1. належний рівень фінансування боку держави та підтримка з боку приватного сектору (у формі надання стипендій, грантів тощо);
2. якісна матеріально-технічна база і наявність сучасного обладнання;
3. акумуляція знань минулих поколінь та використання сучасних досягнень;
4. інтеграція наукових установ та високотехнологічного бізнесу;
5. орієнтація на систему моральних цінностей;
6.

Рис. 1. Табл. 1 Результати обговорення в команді (групі) 1

Джерело: розроблено автором

Команда (група) 2.
Риси, що мають бути притаманними науковцю (суб'єктивні чинники ефективного розвитку науки в сучасному суспільстві):
1. креативність та інноваційність мислення;
2. критичне мислення;
3. постійна наполеглива праця, цілеспрямованість, скурпульозне ставлення до своєї роботи;
4. уміння вирішувати комплексні завдання;
5. уміння комунікувати;
6.

Рис. 2. Табл. 2 Результати обговорення в команді (групі) 2

Джерело: розроблено автором

<u>Команда (група) 3.</u>	
Об'єктивні чинники успішного розвитку науки в сучасному суспільстві:	Суб'єктивні чинники успішного розвитку науки в сучасному суспільстві (рис, які мають бути притаманними науковцю):
1. наявність економічних стимулів для провадження наукової діяльності;	1. інтелект: логіка, пам'ять, досвід, здатність до концентрації уваги, абстрагування;
2. фінансування з боку державного та приватного секторів економіки;	2. здатність розвивати наукову комунікацію, що дозволяє розвивати вітчизняну науку та інтегрувати її у світовий простір.
3. дотримання принципів наукової етики;	3. критичне мислення;
4. співпраця науки та бізнесу;	4. ентузіазм, цілеспрямованість і наполегливість у роботі;
5. сучасний науковий менеджмент, «здорова» конкуренція та якісні критерії оцінки результатів наукової діяльності;	5. особистісна оригінальність: незалежність мислення, уява, інтуїція, обдарованість, ораторські здібності;
6.....	6.....

Рис. 3. Табл. 2 Результати обговорення в команді (групі) 3

Джерело: розроблено автором

Приклад таблиці з позиціями, що співпали (формується модератором ділової гри на основі аналізу даних, представлених командами 1,2,3):

Об'єктивні чинники ефективного розвитку науки в сучасному суспільстві (превалюючі):	Риси, що мають бути притаманними науковцю (суб'єктивні чинники ефективного розвитку науки в сучасному суспільстві)
1. фінансування з боку державного та приватного секторів економіки;	1. критичне мислення;
2. інтеграція наукових установ та високотехнологічного бізнесу;	2. здатність розвивати наукову комунікацію, що дозволяє розвивати вітчизняну науку та інтегрувати її у світовий простір;
3. дотримання принципів наукової етики;	3. ентузіазм, цілеспрямованість і наполегливість у роботі;
4.....	4.....

Рис. 4. Превалюючі результати командної ділової гри

Джерело: розроблено автором

ОЦІНЮВАННЯ роботи учасників командної ділової гри: бали за роботу учасників команд (груп) визначаються шляхом їх взаємооцінювання, роботу модератора гри оцінює викладач.

Робота в команді з 10-15 гравців дозволяє їм за відносно короткий проміжок часу навчитися при обговоренні проблемного питання коректному ставленню один до одного, толерантності до чужої думки, сформувати «командний дух», виокремити лідера своєї групи, посилити міжособистісну комунікацію, краще засвоїти навчальний матеріал та удосконалити практичні навички по використанню новітніх ІТ-технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (анализ зарубежного опыта). Адукацыя і вихаванне. 1999. № 10. С. 58–68.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Кириєва І. В.

к. ю. н., доцент,

Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ЦІЛІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ

На сьогодні країна потерпає від терористичних дій з боку сусідньої держави, в Україні введено та діє воєнний стан. Наслідком його введення є те, що чинне законодавство зазнало певних змін. Зокрема, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [1].

Розглянемо цілі, які переслідує введення в Україні воєнного стану. Законом України «Про правовий режим воєнного стану» воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Таким чином, законодавчо визначені такі цілі воєнного стану, які вочевидь мають оперативний негайний характер, а саме: відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Обмеження прав і свобод людини і громадянина при цьому виступає певним строкowym засобом виконання поставлених завдань і не є безпосередньою метою введення воєнного стану.

При цьому Конституція України передбачає неможливість обмеження визначеного кола конституційних прав та свобод громадян: рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом (стаття 24); заборона позбавлення громадянства і права змінити громадянство (стаття 25); невід'ємне право на життя (стаття 27); право на повагу до гідності

людини (стаття 28); право громадян на свободу та особисту недоторканність (стаття 29); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (стаття 40); право на житло (стаття 47); рівні права і обов'язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей (статті 51, 52); право на судовий захист (стаття 55); право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (стаття 56); право знати свої права і обов'язки (стаття 57); незворотність дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (стаття 58); право на професійну правничу допомогу (стаття 59); право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (стаття 60); право не бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (стаття 61); презумпція невинуватості (стаття 62); право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (стаття 63) [3]. Перелічені права мають базовий непорушний характер за будь-яких умов. Тобто, введення воєнного стану не має за мету порушення базових прав та свобод людини та громадянина, при цьому обмеження інших конституційних прав та свобод є вимушеним заходом тимчасового характеру, спрямований на забезпечення виконання необхідних заходів, перелік яких визначено законом для реалізації цілей: відвернення загрози збройної агресії, її відсіч, забезпечення національної безпеки та територіальної цілісності держави.

Разом із цим, керуючись базовими правами та свободами людини та громадянина, здійснюються кроки, спрямовані на відновлення нормального стану життя забезпечення суспільства.

Слід зазначити, що головною метою трансформації чинного законодавства як реакції на агресію держави-терориста є її припинення, ліквідація негативних наслідків та попередження можливої агресії в майбутньому. У більш розширеному вигляді, до цілей трансформації чинного законодавства у зв'язку з веденням воєнного стану доцільно віднести: по-перше, мобілізацію необхідних ресурсів (фінансових, воєнних, людських тощо); по-друге, усунення загрози життю та здоров'ю громадян, інфраструктурі держави, майновим інтересам фізичних та юридичних осіб на території України; по-третє, зменшення та відновлення заподіяної війною шкоди, а також здійснення заходів, спрямованих на недопущення такої агресії в майбутньому. Разом із цим представляється більш детально сформулювати цілі та засоби досягнення відновлення пошкодженого в результаті військової агресії житла та іншого нерухомого та рухомого майна як громадян, так і юридичних осіб, що сприятиме покращенню соціально-економічної ситуації в державі. Зокрема необхідно визначити джерела фінансування відшкодування матеріальної шкоди та відповідальних суб'єктів, механізм оцінки обсягу пошкоджень, суб'єктів

та порядок безпосередньої відбудови пошкодженого нерухомого майна, виплати компенсації за пошкоджене майно, строки такого відшкодування тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення 19.05.2022).
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 19.05.2022).
3. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 19.05.2022).

Андрієвська Л. О.

адвокат,
старший викладач
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАВЕРШАЛЬНА СТАДІЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

Виконавче провадження – важлива стадія на шляху відновлення порушених прав та свобод особи. Для здійснення цього процесу у державах діють спеціальні служби, на які покладено примусове виконання рішень судів. Кожна країна має своє виконавче провадження, по-різному сформовані інституції примусового виконання, вони мають визначені законом повноваження. Право будь-якої держави відповідає тим правовим традиціям та особливостям соціально-економічного та політичного життя суспільства, котрі склались на певному етапі його розвитку. Тому і виконавче провадження кожної країни має свої особливості.

Враховуючи характерні ознаки та форми перерозподілу владних повноважень у сфері примусового виконання рішень, доцільно виокремити централізовані та децентралізовані системи виконавчого провадження. В.О. Селезньов для централізованої системи виконавчого провадження виокремлює такі елементи: наявність єдиного державного органу примусового виконання; наявність механізму правового регулювання процесу виконання судових актів та актів інших органів. Серед країн з централізованою системою виконавчого провадження можна виокремити: Україну, Республіку Вірменію, Швецію, Фінляндію, Іспанію, Данію та інші. Як зазначає П.В. Макушев, за централізованої системи примусового виконання створюється самостійно організаційний орган, уповноважений у сфері примусового виконання, із вертикально-інтегрованою системою управління, яка, як правило, відрізняється складністю та багаторівневістю. Зазвичай, функції з примусового виконання покладаються на посадових осіб, котрі працюють у органах судової влади. Вони є посадовими особами судової або виконавчої влади при органах юстиції. Для децентралізованої системи характерне навпаки делегування державою повноважень щодо виконавчого провадження недержавним організаціям та приватним особам. Такі системи функціонують, наприклад, в США, Канаді, Франції, Німеччині та деяких інших державах [1, с. 109].

Україні на сучасному етапі примусове виконання рішень юрисдикційних органів є виключною компетенцією Державної виконавчої служби України, яка є центральним органом виконавчої влади та діє в системі Міністерства юстиції України. Державні виконавці в Україні, які реалізують повноваження з примусового виконання рішень, на сьогодні є державними службовцями. Аналіз поточної ситуації з примусовим виконанням судових рішень Державною виконавчою службою України наводить на невтішні висновки. Так, на початок 2015 р. в органах Державної виконавчої служби України залишаються невиконаними майже три мільйони виконавчих документів. Рівень виконання судових рішень упродовж останніх 8 років не перевищує третини [2, с.624].

Ефективність діяльності державної виконавчої служби, на яку держава поклала обов'язок примусового виконання рішень, нині викликає ряд нарікань, причиною яких є низька результативність роботи по виконанню рішень. На це впливають як суб'єктивні, так і об'єктивні фактори. Серед останніх є, безумовно, недосконалість законодавства про виконавче провадження, його надмірна розгалуженість, численні прогалини та колізії. Окрім того, виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду. Метою законопроектів є запровадження в Україні змішаної системи виконання рішень, зокрема, шляхом модернізації органів державної виконавчої служби, а також введення інституту приватних виконавців. Таким чином, можна стверджувати, що відмова України від централізованої системи виконавчого провадження вже спровокувала низку обговорень як між звичайними громадянами, так між практикуючими юристами [3, с. 25].

Зацікавлює позиція українських правознавців Центру політико-правових реформ, з якою варто погодитися: запровадження інституту приватних виконавців в Україні є однією з дієвих ідей реформування виконавчої системи. Для цього необхідно ухвалити новий Закон України «Про приватну виконавчу діяльність», який разом із чинними Законом України «Про державну виконавчу службу» та Законом України «Про виконавче провадження» буде регулювати питання примусового виконання [4].

Таким чином, виконавче провадження – це процесуальна форма, яка гарантує примусову реалізацію рішень суду й інших юрисдикційних органів, реалізацію підтвердження ними прав та обов'язків суб'єктів матеріальних правовідносин. Якість примусового виконання рішень висвітлює рівень дієвості механізму правового регулювання в країні, оскільки від неї безпосередньо залежить виховання громадян у дусі поваги до закону та юридична цінність самих державних рішень. Запорукою формування нового та дієвого механізму виконання судових рішень та рішень інших органів є прозора та ефективна організація органів та осіб, які здійснюватимуть їх примусове виконання. Керуючись наведеною вище інформацією, як в державній системі виконавчого провадження, так і в комбінованій присутня монополія держави, щодо повноважень у виконавчому провадженні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Буцан А.О. Система примусового виконання судових рішень: застосування зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. Випуск № 3, ч. 2. 2018. С. 109-113.
2. Марченко М.Г., Шматко Є.В. Новації виконавчого провадження. *Молодий вчений*. 4 (31). 2016. 624-627.
3. Чумак О.О. Адміністративно-правові засади діяльності Державної виконавчої служби України в умовах реформування органів виконавчої влади. Автореф. дис. на здобуття д.ю.н. Дніпро. 2016. 38 с.
4. Кузьміна І.С. Зарубіжний досвід побудови виконавчих систем: порівняльна характеристика та перспективи застосування в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. № 1 (II). 2015. С. 139-145.

Реньов Є. В.

к. ю. н. доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
м. Харків, Україна

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ УВКБ ООН В УКРАЇНІ

Драматичні події 2022 року змусили мільйони українських сімей покинути свої домівки. Кількість українських біженців, що знайшли прихисток за кордоном, наближається до 7 мільйонів осіб, а ще 8 мільйонів вважаються внутрішньо переміщеними особами (надалі – ВПО), про що свідчать дані Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (надалі – УВКБ ООН, Управління) [1]. Тож в рамках цього дослідження розглянемо гуманітарну складову в діяльності УВКБ ООН на прикладі допомоги ВПО.

Напочатку зазначимо, що ефективність ООН в контексті її головної задачі – підтримання та зміцнення миру й міжнародної безпеки – викликає багато запитань. Прийшовши на заміну Ліги Націй, якій так і не вдалося вберегти людство від Другої світової війни, ООН також акцентувала увагу на необхідності позбавити майбутні покоління лиха війни, про що вказано у її Статуті [2]. Однак існуючі механізми забезпечення миру не є дієвими. Доречно навести приклад права вето в Раді Безпеки ООН, коли Рада Безпеки, на яку ст. 24 Статуту ООН покладена головна відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки шляхом швидкого та ефективного реагування на прояви агресії, де-факто надає можливості агресору уникати відповідальності. Науковці констатують, що ООН іноді має більший успіх радше у гуманітарній діяльності, ніж у політичній [3, с. 10]. Таким чином, ми сфокусуємося на гуманітарній діяльності ООН, при цьому не заперечуючи суттєві недоліки в безпековій архітектурі Організації.

Гуманітарна діяльність – це діяльність з надання гуманітарної допомоги в кризових ситуаціях, які виникають під час природних та техногенних катастроф, масових заворушень, воєнних конфліктів тощо. В сучасному світі головним джерелом екстреної гуманітарної допомоги є ООН, яка забезпечує взаємодію гуманітарних співтовариств та керівництва держав з надання захисту постраждалому населенню [4, с. 26]. Спектр гуманітарних цілей ООН доволі ґрунтовно висвітлюється у «Цілях сталого розвитку», що містяться у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 р. №70/1. Зокрема, зусилля Організації спрямовані на подолання бідності, викорінення голоду, забезпечення продовольчої безпеки та покращення харчування, забезпечення здорового способу життя та добробуту людей будь-якого віку, сприяння розбудові миролюбного суспільства [5]. Саме з цими загрозами зіштовхнулися українці, які внаслідок війни залишилися без власного житла та роботи, шукаючи прихистку у відносно безпечніших регіонах нашої країни.

Такі спеціалізовані установи ООН як ФАО, ЮНІСЕФ, ВООЗ, ПРООН, ЮНЕП та Верховний комісар ООН у справах біженців наділені повноваженнями в сфері надання гуманітарної допомоги. Основним напрямом діяльності цих організацій не є гуманітарна допомога, проте вони можуть мати у своїй структурі підрозділи, що займаються виключно нею, або ж у випадках значних гуманітарних криз можуть долучатися до гуманітарних операцій [6]. Наразі до зазначеного переліку можна додати й МОМ – у 2016 році долучилася до системи ООН в якості Агентства ООН з питань міграції.

Ми ж зупинимось на діяльності УВКБ ООН. Правовою основою співробітництва України з УВКБ ООН є Статут УВКБ ООН від 14.12.1950 р., Конвенція про статус біженців від 28.07.1951 р., Протокол щодо статусу біженців від 31.01.1967 р., Угода між Урядом України та ООН про заснування Представництва ООН від 06.10.1992 р., Угода між Урядом України та УВКБ ООН від 23.09.1996 р., а також Протокол про доповнення п. 2 ст. 4 Угоди між Урядом України та УВКБ ООН від 23.09.1998 р. [7, с. 220]. Що стосується регламентації статусу ВПО, то за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини у 1998 році були розроблені «Керівні принципи з питань про переміщення осіб всередині країни», які підтвердили і доповнили існуючі норми міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права, що стосуються даної категорії осіб [8, с. 20]. Хоча Керівні принципи не є юридично обов'язковими, їх зміст було використано у подальших міжнародно-правових актах ООН – наприклад, у резолюції Ради Безпеки ООН 1716 (2006), прийнятої 13.10.2006 р. з питань врегулювання грузино-абхазького конфлікту. На основі Керівних принципів було прийнято Конвенцію Африканського союзу про захист і допомогу внутрішньо переміщеним особам в Африці 2009 р. (Кампальська конвенція).

Згідно з Керівними принципами ВПО є особи або групи осіб, яких змусили рятуватися втечею або яких змусили залишити свої домівки чи місця звичайного проживання в результаті або з метою уникнення наслідків воєнного конфлікту, масового насильства, порушень прав людини, стихійного чи викликаного людською діяльністю лиха, які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів.

В рамках національного законодавства відповідне визначення ВПО міститься у ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» та розповсюджується як на громадян України, так і на іноземців, осіб без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні [9].

З 2014 року УВКБ ООН було змушено суттєво переорієнтувати свою роботу в Україні. Окрім діяльності у сфері захисту біженців та осіб без громадянства, попередження безгромадянства, увага Управління також була привернута до сфери захисту ВПО. Це яскраво ілюструє звіт за 2021 рік, в якому Управління вказує кількісні показники осіб під своєю опікою: 2310 біженців, 2621 шукач притулку, 35875 осіб без громадян-

ства, а також 734 тисячі ВПО [10]. Однак розгортання повномасштабної війни у 2022 році змусило УВКБ ООН ще раз примножити свої зусилля.

Оскільки гуманітарна допомога УВКБ ООН має на меті доповнювати діяльність українського уряду, то дане питання було врегульоване Постановою Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 445 «Про реалізацію спільного з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб» [11]. Відповідно до неї Міністерство соціальної політики формує і передає УВКБ ООН перелік ВПО взаємоузгоджених вразливих категорій, а Управління здійснює виплату допомоги в розмірі 2220 гривень на кожного члена сім'ї на місяць – протягом не менше ніж 3 місяців. Детальні умови реалізації проекту визначаються Меморандумом про співпрацю між УВКБ ООН та Міністерством соціальної політики, в якому пріоритетною категорією для надання підтримки визначені ВПО з числа осіб, які одержують пенсію у розмірі до 3 тисяч гривень.

Відомо, що меморандуми були підписані й з іншими міністерствами: Міністерством розвитку громад і територій України, Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Як координатор кластеру з питань житла, УВКБ ООН сприятиме, зокрема, проведенню ремонту пошкоджених будинків та реконструкції колективних центрів.

Згадані кластери заслуговують на окрему увагу. Система ООН складається із великої кількості спеціалізованих установ, агенцій, багато з яких залишаються доволі автономними, зберігаючи при цьому свою організаційну структуру [6, 20]. З метою вирішення проблеми координації у гуманітарних операціях був розроблений кластерний підхід, який вперше був успішно застосований у 2005 р. після землетрусу в Пакистані. Наразі УВКБ ООН діє як частина міжвідомчої гуманітарної допомоги та керує 3 кластерами – з питань захисту (маючи 75 партнерів), житла і непродуктивної допомоги (25 партнерів) та з координації та управління таборами (9 партнерів). Наприкінці квітня Управління зазначало, що вже організувало 16 гуманітарних конвоїв (як від УВКБ ООН, так і міжвідомчих), які доставили допомогу 53 тисячам осіб у постраждалих районах [14].

Таким чином, події останніх років змусили УВКБ ООН поширити свою діяльність в Україні на ВПО. Більше того, Управління розвиває ефективну співпрацю з українською владою, ставлячи за мету надання захисту та додаткової допомоги найвразливішим категоріям ВПО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ukraine Refugee Situation. UNHCR data portal. UNHCR, the UN Refugee Agency. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.243759616.487444639.1653733166-59761989.1652541062.
2. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice. New York: United Nations Publications. 2015. 128 p.
3. Лісогорова К., Свистун К. Від Ліги Націй до ООН: історія становлення уні-

версальних міжнародних організацій колективної безпеки. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. Вип. 3. С. 5-11.

4. Овчаренко С.В. Гуманітарна та культурна політика: навчальний посібник. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. 152 с.

5. «Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development». UN General Assembly (2015) A/RES/70/1. URL: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E.

6. Ткач Т.Я. Роль ООН у координації гуманітарних операцій з подолання наслідків стихійних лих та формуванні міжнародної гуманітарної системи. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2016. № 12. С. 1-25.

7. Свящук А.Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності: навчальний посібник. Харків: «ФОП Голембовська О.О.». 2018. 324 с.

8. Механізм забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб: національний та міжнародний аспекти. Монографія за заг. ред.: Рогача О.Я.; Савчина М.В.; Менджул М.В. Ужгород: РІК-У. 2017. 348 с.

9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

10. Refugee Data Finder. UNHCR, the UN Refugee Agency. URL: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics-uat/download/?url=v2Rp1H>.

11. Про реалізацію спільного з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців проекту щодо додаткових заходів із соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 р. № 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>.

12. Ukraine Emergency: UNHCR Operational Monthly Update. April 2022. UNHCR, the UN Refugee Agency. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2022/05/Ukraine-Monthly-Operational-Update_April-2022.pdf.

Шульга А. М.

д. ю. н., професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ПРАВОНАЧУЩА ДИСТАНЦІЙНА ДІЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ

За способом здійснення у просторі необхідно розрізнявати контактні дії і дистанційні (безконтактні) дії, які стають правозначущими діями у випадку, коли гіпотеза норми права передбачає відповідну дію як юридичний факт (такого роду конкретна дія може бути предметом «правової кваліфікації» для вирішення питання про її «правові наслідки» – позитивні, негативні).

Контактна дія (далі – КД) – це дія, що здійснюється у спосіб, який потребує фізичного дотику суб'єкта дії та її об'єкта (суб'єкта) впливу (взаємовпливу). Натомість дистанційна дія (далі – ДД) – це дія, що здійснюється у спосіб, який уможливорює певну (істотну, неістотну) віддаленість у просторі суб'єкта дії та її об'єкта (суб'єкта) впливу (взаємовпливу).

У першому наближенні, прикладом, який демонструє особливість природи КД і ДД, може стати порівняння аналогічних за спрямованістю дій, які за способом здійснення у просторі вже мають позиціонуватись як КД і ДД. Так, приміром, управління телевізором може бути: а) ручним; б) дистанційним (використовується «пульт дистанційного керування для телевізора»). Зазначене «ручне управління» є КД, оскільки потребує відповідного фізичного дотику з ним, натискання, приміром, на ті чи інші кнопки, розташовані на його корпусі. Тоді як при «дистанційному управлінні» вже використовується «пульт дистанційного керування для телевізора». Іншим прикладом, котрий демонструє як аналогічні за певними критеріями дії можуть мати характер контактних або дистанційних (безконтактних) може бути «розмінування», серед видів якого розрізняють: «ручне розмінування» і «дистанційне розмінування», коли використовують «робототехнічні засоби» або «машини дистанційного розмінування».

Головну особливість КД відображає поняття фізичний дотик. КД припускає, внаслідок відповідної «тілорухової активності» суб'єкта дії, існування в системах «суб'єкт дії – об'єкт впливу дії», «суб'єкт дії – суб'єкт впливу дії» такого явища як фізичний дотик елементів даних систем. У словосполученні «контактна дія» термін «контакт» (від лат. *contactus* – дотик) означає (в «матеріально-предметному» розумінні даного слова) «стикання, дотик» [1, с. 324].

Окрім того, доцільно додати, що контактна дія – це фізична дія в її вузькому розумінні, тобто це тілорухова активність поза меж якої знаходиться «голосова активність» («мовна поведінка» як «мовноголосова активність»), котра як природне явище невіддільна від «голосового апарату» тіла людини. Прикладом тієї чи іншої конкретної КД може «хапан-

ня за одяг, насильницьке утримання за руки» як «дрібне хуліганство», здійснення «кишенькової крадіжки», використання технології Singl Touch або Multi Touch і відповідного «сенсорного екрана» («touch screen»), приміром, телефона.

У свою чергу практична життєдіяльність сучасної людини демонструє силу силенню безконтактних дій, тобто ДД. Приклади таких дій: догляд людини, використовуючи «арочний» або «ручний» металошукач (методика їх використання припускає відсутність торкання частин тіла, одягу людини як об'єкта догляду); безконтактна купівля товару через «віртуальний магазин», скануючи за допомогою смартфона зображений на вітрині (настінному екрані) QR-код (при скануванні коду продукт додається в кошик в мобільному додатку магазину, потім доставляється до оселі покупця).

Основні ознаки ДД: а) «інструментальна» ознака – особливий спосіб реалізації дії; б) «просторова» ознака – віддаленість у просторі («фізичному просторі») суб'єкта дії щодо певного об'єкта (суб'єкта). Основні поняття, котрі відображають особливість ДД і мають використовуватись при формулюванні її дефініції: «спосіб дії», «віддаленість (істотна, неістотна) у просторі», «суб'єкт дії», «об'єкт (суб'єкт) впливу (взаємовпливу)».

«Спосіб дії» – інструментальне поняття, котре дає відповідь на питання: «Як, яким чином здійснюється дія?». «Спосіб дії» (способом є «те, що служить знаряддям, засобом і т. ін. у якій-небудь справі, дії» [2, с. 1179] припускає використання «суб'єктом дії» того чи іншого «знаряддя (засобу)», котрі дозволяють йому впливати на відповідний об'єкт (іншого суб'єкта), незважаючи на істотну віддаленість їх місцезнаходження відносно одне одного. Відповідні «знаряддя (засоби)» є тим, що опосередковує вплив суб'єкта на об'єкт, надає можливість такого впливу, незважаючи на їх віддаленість. Функцію «знаряддя (засобу)» виконують різного роду технічні засоби, якими, зокрема, є «комп'ютери» як певні «технічні системи» або робототехнічні засоби («засоби робототехніки», «робототехнічні системи») – «неавтономні», «автономні» (техніка з технологією штучного інтелекту). Прикладом ДД як дії з використанням технічних засобів може бути: дія як прояв «дистанційного керування з мовним зв'язком по телефону» («Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку ДСН 3.3.6.037-99», п. 5.1.); дія, коли застосовуються «спеціальні технічні засоби для негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі» [3]; активація «радіопідривачем» вибухового пристрою, «керованого радіоканалом».

«Суб'єктом дії» (правомірної, протиправної) є суб'єкт, розуміння якого охоплюється поняттям «правосуб'єктність». «Об'єкт (суб'єкт) впливу (взаємовпливу)» – словосполучення, що припускає: ДД може має місце як в межах «суб'єкт – об'єктних» відносин, так і в межах «суб'єкт – суб'єктних» відносин. Об'єкт впливу (взаємовпливу) у даному контексті розуміється як певна частина дійсності (елемент об'єктивної реальності),

що має предметну вираженість і ціннісні властивості для суспільства, є певною цінністю (соціально-правовим «благом»), тобто таким об'єктом може бути «власність», «здоров'я людини», «річ» тощо. Відповідні об'єкти є об'єктами права (правовідносин). Суб'єкт впливу (взаємовпливу) – будь-який інший суб'єкт права (правовідносин) як адресат ДД і, у свою чергу, суб'єкт пасивної або активної поведінки (між контрагентами правовідносин може мати місце взаємовплив, як поведінкова реалізація їх взаємних «прав», «обов'язків»).

В системі «суб'єкт дії – об'єкт (суб'єкт) впливу» поняття вплив припускає існування між елементами даної системи «одностороннього зв'язку» як «зв'язку керування» (відповідний «вплив» є «одностороннім керівним впливом» суб'єкта дії). Приклади: керування дроном; керування людиною, використовуючи радіозв'язок з нею. У свою чергу, в системі «суб'єкт дії – об'єкт (суб'єкт) взаємовпливу» поняття взаємовплив («Вплив, що здійснюється одним на одного, взаємно» [4, с. 346] вказує на існування «двостороннього зв'язку» як «зв'язку узгодження» проявів активності елементів даної системи. Приклади: повернення дрона в точку старту, внаслідок отриманого оператором від нього сигналу про виникнення збоїв в його функціонуванні; дистанційні бізнес-переговори підприємців методом «електронного листування» для узгодження тексту майбутнього правочину; дистанційне управління пілотованим космічним кораблем, здійснюване «Центром управління польотами» в режимі «діалогу» з космонавтами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тлумачний словник сучасної української мови / За ред. проф. В.С. Калашника. Харків: Белкар-книга, 2005. 800 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
3. Спеціальні технічні засоби отримання інформації. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TM023321>
4. Словник української мови: в 11 томах. / ред. тому: П. Й. Горещький [та ін.]. Том 1: А-В. Київ: Наук. думка, 1970. 799 с.

Чорнобровець Ю. М.

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПОВОЄННИЙ ЧАС: ОКРЕМІ МЕДИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Відповідно до ч. 2. ст. 5 Конституції України у разі прийняття рішення щодо необхідності введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях Президент України видає указ про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях і негайно звертається до Верховної Ради України щодо його затвердження та подає одночасно відповідний проект закону [1].

Трансформаційні процеси вже почали діяти і для того щоб вони були більш дієвими необхідно ефективно працювати над вдосконаленням законодавства України.

Трансформація передбачає зміну та перетворення застарілих процесів на нові.

Відомий науковець Заславська Т.І. пропонує розуміти трансформаційний процес як поступове, відносно мирне, але разом з тим глибоке й відносно швидке перетворення соціальної природи суспільства, обумовлене насамперед не зовнішніми факторами, а внутрішніми потребами системи [2, с. 164].

Отже, наслідком трансформаційних процесів є перехід на якісно новий рівень, в тому числі щодо правового регулювання окремих складових суспільного життя. Серед іншого, важливо відмітити нагальну потребу удосконалення інституту адміністративної відповідальності.

Так, вимагають покращення окремі медико-правові питання, пов'язані із проведенням медичного огляду (обстеження) особи в справах про адміністративні правопорушення.

Законодавством України, а саме статтею 44-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) встановлено адміністративну відповідальність за ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження.

Ухилення особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння - тягне за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Ухилення особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, від медичного обстеження - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [3].

Необхідно чітко розмежувати поняття медичного огляду від медичного обстеження. Виникає питання щодо необхідності максимально швид-

кого проведення медичного обстеження.

Однією з причин з якої особи ухиляються від медичного обстеження є брак часу.

Згідно з наказом МОЗ України та МВС України № 158/417 від 16.06.98 «Про затвердження Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами», ст.ст. 5, 6 медичним оглядом вважається огляд в наркологічному закладі особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, з метою встановлення стану наркотичного сп'яніння. Медичним обстеженням особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, вважається її обстеження в стаціонарних умовах за направленням лікаря-нарколога після проведеного медичного огляду з метою підтвердження (або не підтвердження) встановленого лікарем-наркологом діагнозу «наркоманія» чи «токсикоманія» [4].

Нагальною потребою є необхідність швидко та, в той же час якісно, провести медичне обстеження, оскільки його необхідно проводити в умовах стаціонару на що необхідно вдосталь часу. Необхідно відійти від бюрократичних процесів і зробити все можливе і не можливе для того, щоб ці процеси були більш дієвими та швидкими, а отже ефективними.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n29>.
2. Загороднюк Т.І. Концепции постсоветской трансформации общества Т.И. Заславской и Н.В. Паниной : Мон. Київ : Институт социологии НАН Украины, 2013. 164 с.
3. КУпАП: Закон України від 07.12.1984: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Наказ МОЗ України та МВС України N 158/417 від 16.06.98 Про затвердження Порядку проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0482-98#Text>.

Бондаренко А. І.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Іваниця А. В.

к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

РОЗВИТОК КОРУПЦІЇ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ І ЗАПОБІГАННЯ

Ринкова економіка — це такий тип економіки на основі приватної власності в якій відбувається вільна гра ринкових сил за відомим в економічній теорії «принципом невтручання» *laissez-faire* (франц. — «відпусти мене») — тобто прояв економічної доктрини які мають залучити державу до економіки бути мінімальним, ви повинні зосередитися про захист людей та їх власності, про нац забезпечення, а також надання обмежених кількостей суспільні блага. Відомий шотландський економіст XVIII століття Адам Сміт писав, що рушійною силою економічного розвитку є прагнення особистості до реалізації своїх економічних інтересів. Між особистістю і суспільством немає протиріч: враховуючи власні інтереси, економічно вільна людина покращує власний добробут і водночас збільшує багатство суспільства. При цьому усвідомлюючи, що в умовах свободи економічної діяльності особи можуть погодитися підвищити ціни або вимагати необмеженого привласнення прибутку, а. Сміт покладав великі надії на стабілізуючий ефект конкуренції – тобто регулює особистий егоїзм і тим самим забезпечує економічну рівновагу [1, с. 215].

Справа в тому, що американські федеральні антикорупційні закони покликані якомога ближче охопити всі можливі схеми зловживань, хоча б частково завдають шкоди американським інтересам, хоча б поверхово зачіпають т. зв. «Елемент юрисдикції» США (в даному випадку частково). рух коштів через банківську систему США). З іншого боку, американці використовують ці та подібні приклади, щоб продемонструвати українським поліцейським досить високі стандарти розслідування та переслідування складних грабіжницьких злочинів – незалежно від соціального статусу, матеріального становища та політичного впливу обвинувачених, у деяких випадках нехтуючи інтереси інших країн.

Загалом тема корупції та бізнесу має всі підстави активно вивчатися в юридичній науці. Так, нещодавній коментар до антикорупційного законодавства України піднімає питання протидії небезпечним зв'язкам між корупцією та бізнесом з відповідним посиленням на відповідні нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про запобігання корупції», КАП, КК та КПК України. Автори публікації висвітлюють декілька типів типових корупційних схем, які безпосередньо впливають на «правила гри» в українському економічному середовищі: шахрайство на тенде-

рах, шахрайство при нетендерних державних закупівлях, шахрайство з природними ресурсами, шахрайство, рейдерство, податки. . зловживання [3, с. 270].

У цьому коментарі, серед іншого, приділяється увага правовому аналізу такого квазікорупційного злочину, як нецільове використання бюджетних коштів, виконання бюджетних видатків чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних асигнувань чи перевитрат. їм (ст. 210 КК). Справа в тому, що за змістом примітки до ст. 45 КК України дане діяння кваліфікується як корупційний злочин. Очевидно, Н. має рацію. Я Хавронюка, який відстоює позицію про виключення цієї норми (а також ст. 320 КК) з тексту замітки через те, що в тексті заборони не вказано не-виправдану вигоду як об'єкт, засіб чи навіть мету. акту [3, с. 22]. Фактично зміст терміна «неправомірна вигода» вказує на чотири види вигоди, які є переважно економічними, безпосередньо вигідними для одержувачів: грошові кошти та інші активи; пільги, пільги та послуги; нематеріальні активи; інші блага нематеріального та негрошового характеру (абзац сьомий статті 1 Закону про запобігання корупції).

Взагалі кажучи, навряд чи викличе серйозні наукові заперечення і те, що з точки зору об'єктивної реальності життя багато представників глави XVII Особливої частини Кримінального кодексу України висвітлюють державно-приватні відносини, розглядаючи катастрофічну проблему. України. злиття бізнесу та уряду. прояв у корупційних схемах. Цинічні та суворі реалії нашого часу такі, що вітчизняний бізнес (зарубіжні країни тут взагалі не згадуються) часто змушений «вкладати» у бізнес-плани корупційну складову, створюючи спеціальні «резервні фонди» переважно готівкою. покривати витрати на «вирішення питань» з представниками органів влади різних типів та інстанцій, вдаватися до практики «хабарництва» з метою збереження або подальшого розвитку своєї господарської діяльності.

Один із авторитетних експертів у сфері антикорупційної політики – Сьюзан Роуз-Акерманн – справедливо стверджує, що на практиці корпоративна економічна злочинність тісно й регулярно переплітається з корупційними проявами. Зокрема, корпорації часто пропонують незаконні винагороди вищим посадовим особам, наприклад, за можливість отримати великий контракт або концесію. По-перше, зацікавлена компанія може дати хабар за включення до списку учасників майбутнього тендеру за право на великий контракт і обмежити кількість інших учасників. По-друге, він може заплатити за отримання конфіденційної інформації про максимальні та мінімальні цінові пороги, зазначені в ціні. пропозиції та критерії оцінки інвестиційних проектів. По-трет, хабарі можуть змусити чиновників визначити умови тендеру таким чином, що компанія, яка дає хабар, є єдиним кандидатом, який повністю відповідає умовам тендеру. По-четверте, компанія може відкрито «купити» перемогу на тендері. Нарешті, вигравши контракт, підприємство може підкупити переглянути ціни в бік завищення або отримати поблажливість у вигляді «заплющування очей» відповідальних посадових осіб на якісні та кількісні харак-

теристики товарів і послуг [4, с. 32]. Підготовлена фантазія дослідників може «провести» багато паралелей та практичних прикладів, пов'язаних із сучасними реаліями ведення бізнесу в Україні – адже не секрет, як сьогодні вигравати тендери, на користь яких юридичних осіб витрачають бюджетні кошти через державні замовлення та як конкуренція дійсно «вдається» у разі нових економічних відносин між урядами всіх рівнів і комерційними структурами. На нашу особисту думку, якщо ми керуємося ідеями захисту економічних інтересів держави (у широкому розумінні цього слова), а також поваги до кримінального законодавства, то компетентні органи є просто «неораним» полем для неупереджені дії.

Також, в контексті порівняльного висвітлення позитивного зарубіжного досвіду зазначу, що в 1977 році Конгрес США прийняв Закон про корупцію за кордоном (FCPA). Цей регламент криміналізує підкуп американських громадян та іноземних корпорацій для підтримки існуючого або надання нового бізнесу в іноземній країні [5]. Основною метою Закону залишається комплексна боротьба з корупцією американських компаній та їх уповноважених представників при передачі незаконних доходів державним службовцям в іноземних державах з метою набуття нової або підтримки існуючої господарської діяльності. Згідно з офіційною статистикою, за останні роки кількість розслідувань щодо застосування положень Закону зросла приблизно з п'яти до приблизно сорока на рік. Наприклад, протягом 2008-2009 років десять осіб були засуджені до позбавлення волі за порушення положень Закону.

За сучасних умов становлення України як правової та соціальної держави, необхідності подолання кризового стану в різних сферах суспільства актуальною є проблема корупції в органах публічної влади. Становлення нової політичної й економічної системи, розвиток ринкових відносин, що обумовили проблеми безробіття й зайнятості, трансформації моральних цінностей і орієнтирів, посилення правового нігілізму в трансформаційний період до демократичного суспільства вимагає пошуку нових механізмів попередження та протидії корупції, заснованих насамперед на глибокому розумінні суті проблеми, а також на координації зусиль держави, правоохоронних органів населення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мочерний С. В. Економічна теорія. Київ: Академія, 2005. 640 с.
2. Каменський Д. В. Справа Дмитра Фірташа або деякі сучасні тенденції протидії корупції в США. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С.14.
3. Хавронюк М.І. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства. Київ: Дакор, 2016. 496 с.
4. Foreign Corrupt Practices Act. An Overview // The United States Department of Justice: офіц. сайт. URL: <http://www.justice.gov/criminal/fraud/fcpa> (дата звернення: 17.01.2017).

Гоцій А. В.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Задала Д. К.

Науковий керівник
к. ю. н., доц., кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СУТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Кожна демократична країна не може існувати без основ місцевого самоврядування. Це є невід'ємною частиною демократичного суспільства. Вдосконалення соціуму та необхідність вироблення нових заборук соціального функціонування є необхідною умовою у функціонуванні розвинених країн. Зараз обширного правового вдосконалення потребує питання функціонування місцевого самоврядування, беручи приклад із європейських стандартів. Стратегія євроінтеграції, що проголошена Україною, передбачає втілення єдиних правових стандартів Європейського Союзу у життя, в тому числі і в сферу місцевого самоврядування.

Питання про європейські стандарти місцевого самоврядування є досить складними та малодослідженими. Найяскравішими представниками, що досліджували дану тему, є: М. Баймуратов, В. Погорілко, О. Батанов, І. Демченко, Ю. Берестнева, В. Григор'єва, В. Кампо, Ю. Тодика, М. Пухтинський та інші.

В результаті розвитку суспільства стають більш актуальні питання про підвищення ефективності і демократизації управління «публічними справами» на місцевому рівні, що й обумовлює необхідність інституту місцевого самоврядування [1].

Необхідно зазначити, що провідний напрям нового розвитку місцевого самоврядування в Україні визначений курсом та інтеграцією України в Європу, основні параметри якого визначені Указами Президента України від 11.06.98 р. «Про затвердження стратегії інтеграції України до ЄС» від 14.09.2000 р., «Про програму інтеграції України до ЄС», Постановою Верховної Ради України від 17.01.2002 р. «Про рекомендації за підсумком парламентських слухань з питань реалізації державної політики інтеграції України до ЄС». Але як показує практика, задекларовані засади місцевого самоврядування не завжди реалізуються на практиці [2].

Беззаперечно, реальне впровадження в Україні основні європейські стандарти місцевого самоврядування у життя є досить важкою справою, яка стискається з великою кількістю проблем. Основна проблема – питання відповідності норм законодавства України і Європи [3]. Не зважаючи на те, що Україна ратифікувала ряд міжнародних актів, що стосуються сфери місцевого самоврядування та наближають нас до європейських

стандартів, це питання не вважається остаточно вирішеним. Дуже добре підмітив М. Коцюба: «Принцип добросовісного виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань прямо не закріплений у Конституції України».

Україна як держава-член Ради Європи взяла обов'язок щодо дотримання положень Європейської хартії місцевого самоврядування в повній мірі. Але в процесі реалізації цієї хартії виник ряд проблем. Складність реалізації принципів цієї хартії обумовлена тим, що з одного боку вони є нормами діючого права, а з іншого – їх впровадження на практиці неможливе без деталізації у законодавстві України [4,5].

Проаналізувавши існуючу в Україні модель місцевого самоврядування можна зробити висновок, що вона не в повній мірі відповідає принципам та стандартам Європейської хартії місцевого самоврядування.

Матеріальна основа місцевого самоврядування характеризується тим, що не вистачає фінансових ресурсів у держави та органів місцевого самоврядування. При цьому ряд завдань тільки збільшується та відповідальність перед громадянами посилюється.

Отже, визначимо головні напрямки модернізації системи самоврядування у відповідності до європейських правових стандартів:

- проведення роботи з правового виховання серед представників територіальних громад для того, щоб підвищити рівень правової кваліфікації та забезпечення місцевого самоврядування кваліфікованими кадрами;
- запровадження повсюдності місцевого самоврядування, провести розмежування між землями державної та комунальної власності;
- оптимізація територіальної основи самоврядування на всіх рівнях для визначення їхньої компетенції;
- організація матеріально-фінансового забезпечення самоврядування на регіональному рівні у відповідності до європейських стандартів;
- забезпечення громадської участі у вирішенні питань регіонального значення та створення системи демократичного самоврядування.

Державі треба зберегти за собою політичні функції, передавши на місця контроль за економікою, соціальною і культурною сферами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Штуарін С. Європейські стандарти місцевого самоврядування: синтез понять та критерії оцінки ефективності. URL :<http://www.academia.edu/>
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Європейська хартія місцевого самоврядування : міжнародний документ від 15 жовтня 1985 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_036
4. Якимчук Н. Я. Фінансові основи місцевого самоврядування: стан конституційно- правового закріплення в Україні та зарубіжних країнах . URL : <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom13/31.pdf>
5. Зайцева І. Удосконалення кадрового забезпечення місцевого самоврядування шляхом використання статутів територіальних громад / URL: [file:///C:/Users/1/Downloads/Vnadu_2010_4_9%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/Vnadu_2010_4_9%20(1).pdf).

Мінакова Є. В.

к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Бахчева А. К.

студентка навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

РОЗВИТОК ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Актуальність обраної проблематики обумовлена розвитком прав та свобод в умовах динамічного оновлення сучасних технологій та форм спілкування. На питання розвитку та еволюції прав та свобод людини у своїх дослідженнях звертали увагу В. О. Серьогін, Ю. М. Тодика, О. Ю. Тодика, О. А. Лукашова та ін.

Забезпечення прав та свобод людини, безумовно, є глобальною проблемою, вирішення якої залежить не лише від певної держави, а від світового співтовариства в цілому. Міжнародно-правові стандарти у галузі прав людини формувалися на основі багатостолітнього розвитку уявлень про права та свободи людини. Кожен етап розвитку держави та суспільства

породжує появу нових прав та свобод людини, і водночас, несе собою нові виклики та загрози. Визнання прав та свобод людини та громадянина державою, означає юридичне їх закріплення у діючому законодавстві та запровадження належного механізму їх захисту.

Загалом поняття розвиток прав людини розглядають переважно в історичному аспекті через покоління прав людини. Права людини, як зазначає Ю. Шемшученко, – історично мінлива категорія, яка еволюціонує разом із суспільством та державою. Багатогранність людини породжує невичерпність її прав. Разом з людиною, її рівнем розвитку та значенням у соціумі постійно змінюються і її права, їх пріоритети.

Один із напрямів розвитку каталогу прав людини, на думку О. М. Приєшкіної, може бути пов'язаний із новими революційними відкриттями і досягненнями в практичній медицині та в біології, що стосуються самої природи людини як біологічної істоти (клонування, геномодифікована продукція та ін.), і в цілому з науково-технічною революцією. В. В. Завальнюк звертає увагу на появу та юридичне оформлення категорії соматичних прав людини під впливом інформаційної революції. Нерідко місце соматичних прав у системі прав людини визначають через категорію четвертого покоління прав людини. Л. В. Карнаушенко звертає увагу, що нові глобальні процеси вимагають іншого рівня «екологізації прав».

Слід підкреслити, що четверте покоління прав людини ніяким чином не означає нівелювання попередніх поколінь. Кожне наступне покоління доповнює, уточнює попереднє.

Як підсумовує С. П. Добрянський, права людини виникають та роз-

виваються на основі природно-біологічної та соціальної сутності людини (синкретично пов'язаних та взаємообумовлених) з урахуванням постійно змінюваних умов життя суспільства, опосередковуваних суспільними відносинами.

У процесі забезпечення прав людини, саме права мають виступати основним орієнтиром і самоцінністю, якими має керуватися держава. Якщо цей обов'язок дотримується, то суспільство може бути визнане стабільним та стійким. Сучасна концепція прав людини базується, у тому числі, на невідчужуваності та природному характері прав людини.

Отже, не повинна викликати сумніву необхідність постійного перегляду всезагальних стандартів прав людини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Національний механізм захисту прав та свобод людини. URL: http://www.uaopravo.com/hro/text.php?luan=rus&id=4221&id_book=0&id_parent=0&id_vid_res=17
2. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини
3. Юридичний захист прав людини. URL: <https://www.coe.int/p/uk/web/compass/legal-protection-of-human-rights>.
4. Буткевич В. Г. Еволюція критеріїв реформування Європейського суду з прав людини (здобутки і втрати). Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини.

Попутняк І. О.

студент навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Кулініч О. О.

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СУБ'ЄКТИ ТА ВИДИ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Вже у Преамбулі до Основного Закону – Конституції наша держава проголосила свої євроінтеграційні прагнення, проте лише в останні роки дане положення втілюється в зовнішній та внутрішній політиці України. Як наслідок, виникла необхідність наближення вітчизняного права до високих світових стандартів. Активізація правотворчого процесу, виявила ряд його недоліків, які потребують уваги та усунення. У зв'язку з зазначеним дослідження теоретичних засад та практичних питань правотворчості в Україні набуває актуальності.

Правотворчість та її певні аспекти досліджувалися такими вченими, як: З. Погорелова, О. Скакун, А. Ришелюк, О. Богачова, О. Зайчук, О. Копиленко та ін.

Як відмічає С. Гусаров, традиційно правотворчість розглядається як організаційно оформлена процедурна діяльність державних органів зі створення правових норм чи визнання правовими вже сформованих, діючих у суспільстві правил поведінки [1, с. 55].

У правовій літературі здійснюються спроби розподілу правотворчості за видами, проте єдності позицій з приводу критеріїв такого поділу серед дослідників немає. Разом з тим, найбільш доцільними критеріями визнаються: суб'єкт правотворчості; об'єкт правотворчості; об'єктивна сторона правотворчості; суб'єктивна сторона правотворчості [2, с. 32].

Зазвичай дослідниками види правотворчості розглядаються за одним чи поєднанням двох критеріїв. Так, наприклад, О. Скакун вказує, що правотворчість здійснюється двома соціальними інститутами: 1) державою в особі державних органів та їх посадових осіб; 2) громадянським суспільством і його окремими суб'єктами [3, с. 299].

При цьому дослідниця виокремлює наступні види правотворчості держави за юридичною чинністю актів:

- 1) законодавчу діяльність
- 2) підзаконну правотворчу діяльність;
- 3) безпосередню правотворчість держави (прийняття нових правових актів);
- 4) санкціоновану правотворчість (затвердження актів, прийнятими організаціями громадянського суспільства);

5) спільну правотворчість (спільні акти органів держави і недержавних об'єднань);

6) делеговану правотворчість.

До видів правотворчості громадянського суспільства О. Скакун відносить:

1) законотворчість народу;

2) підзаконну правотворчість (органів місцевого самоврядування, громадських організацій, комерційних організацій, трудових колективів) [3, с. 299-306].

Загалом погоджуючись з підходом авторки, вважаємо за недоречне виокремлення безпосередньої правотворчості держави як прийняття нових правових актів, адже даний пункт фактично дублює законодавчу та підзаконну правотворчість держави, в ході якої також приймаються нові нормативно-правові акти.

За результатом узагальнення наукових позицій С.В. Чабур пропонує виокремлювати наступні види правотворчості залежно від суб'єкта:

1) державна правотворчість, тобто правотворча діяльність держави в особі її спеціально уповноважених органів;

2) народна правотворчість, під якою розуміють безпосередню участь у процесі творення права громадян через референдум, насамперед загальнодержавний. Правові засади здійснення народного волевиявлення через всеукраїнський референдум, порядок його організації та проведення визначено Конституцією України [4] та Законом України «Про всеукраїнський референдум» [5];

3) делегована правотворчість, під якою розуміють нормативно-правового акта за уповноваженням, яке виходить із закону, або за прямим дорученням одного (вищого) органу держави іншому (нижчому) із збереження певної системи контролю з боку вищого органу за реалізацією делегованих повноважень;

4) відомчу правотворчість, тобто діяльність зі створення підзаконних нормативно-правових актів, що видаються у межах компетенції певного органу виконавчої влади, та які містять вторинні норми, що розкривають та конкретизують первинні норми, та спрямовуються на виконання таких первинних норм;

5) локальну правотворчість, тобто акти державних установ і організацій різних форм власності для регламентації внутрішніх питань та їх поширенням на членів трудових колективів;

6) судову правотворчість, яка визначається як особлива процесуальна діяльність спеціально уповноважених судових органів, що спрямовується на встановлення нормативно-правових приписів;

7) міжнародну правотворчість, що розглядається як діяльність суб'єктів міжнародного права з регулювання міжнародних відносин узгодженими міжнародно-правовими нормами [2, с. 33-35]. Вважаємо, що подібний підхід повно та деталізовано відображає розподіл видів правотворчості за суб'єктом.

Сьогодні питання правотворчості активно досліджується. Це зумов-

лено необхідністю оновлення вітчизняного масиву та приведення його до європейських та світових стандартів. У зв'язку з зазначеним обрана для дослідження тема має значні перспективи для подальшої наукової розробки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гусаров С.М. Поняття та сутність правотворчості в Україні. *Правова система: теорія і практика*. № 2. 2015. С. 55-59.
2. Чабур С.В. Види правотворчості за суб'єктивним критерієм. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 32-38.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс): підручник . Харків: Еспада, 2006. 776 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) Відомості Верховної Ради України. 2019, № 38, ст.160.
5. Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text> (дата звернення 14.05.2022).

Припутень Д. С.

Науковий керівник
Д. Ю. Н., професор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Рукіна Д. О.

студентка Навчально-наукового інституту права
та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ У СЕНСІ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Будь-який прояв демократії заснований на відповідних принципах, аксіологічні засади яких становлять основу для її функціонального забезпечення. Ці принципи прямо спрямовані на обмеження прояву публічної влади, що демонструється у її втручанні до життєдіяльності особи та громадянина.

На сьогодні у конституційному праві, як науковому феномі, можна виділити дві концепції конституційного ладу: змістовна й формальна [1, с. 20-21].

Щодо формальної концепції конституційного ладу, то за своїм походженням – це продовження юридичного нормативізму, що схиляється саме на факти, які підтверджують відповідним актом найвищу юридичну силу Конституції чи Основного закону. У цьому випадку, доречно буде погодитись з думкою Кравченко В. В., який зазначав, що «наявність самого акту про верховенство Конституції держави, що визначає її демократичний устрій, не є засвідченням конституційного характеру самої держави, а також її конституційного ладу, на території якої діє такий документ» [2, с. 74].

Тоді, така державно-правова дійсність, дає підстави розцінювати конституційний лад, як змістовну модель, що обмежує діяльність публічної влади, що своєю чергою захищає фундаментальні права людини. Тому постає питання: «Що таке спеціальні засади, які захищають демократичний конституційний лад самої держави».

Проаналізувавши систему положень Конституції України, я дійшла до висновку, що конституціонодавець, цілеспрямовано наділив певні інститути публічної влади спеціальними повноваженнями, які спрямовані на захист саме демократичного конституційного ладу. Для прикладу, можна розглянути думку Марченка М. В., який вважає, що право вето глави української держави – засіб захисту конституційного ладу [3, с. 456].

Ознайомившись зі статтями 102 та 106 Конституції України [4, с. 37, 38-39], у яких закріплено правовий статус Президента України, я дійшла до висновку, що варто звернути увагу на такі засади:

1. Інститути глави держави конкретно пов'язується з аксіологічними принципами, що захищають територіальну цілісність нашої держави, права і свободи людей, а також додержання конституційних норм;

2. Глава Української держави має деякі специфічні повноваження, які дозволяють йому протидіяти певним зазіханням уряду чи парламенту, на поодинокі елементи демократичного конституційного ладу;

3. У разі реалізації права вето Президент України повинен логічно вмотивовувати його використання.

Так само, у цьому контексті є і спеціальний інтерес до повноважень Конституційного Суду України, згідно зі ст. 150 Конституції України наділений правом визнавати неконституційними акти органів публічної влади, які містять і закони прийняті парламентом [4, с. 62]. Наділення, органу конституційного контролю такими повноваженнями, слід доцільно розглядати, як структурну частину механізму захисту, демократичного конституційного ладу від зазіхань.

Доречно зауважити, що подібні обов'язки, конституціонодавець покладає на самих громадян. Це може підтвердити ст. 17, 64 й 68 Конституції України, у яких закріплені обов'язки громадянина захищати та дотримуватись базових елементів демократичного конституційного ладу [4, с. 7-8, 21-22].

Розглянувши загальну базу аксіологічних засад захисту конституційного ладу, безпосередньо варто звернути увагу на засади Конституції України, а саме ст. 1, 3, 8, 22 та 55.

За статтями 1 та 8 Конституції України, закріплюють такі фундаментальні принципи, які пов'язані з правовою державою та верховенством права, що є основоположними для всіх механізмів та форм прояву захисту демократичного конституційного ладу [4, с. 5-6].

Людиноцентристська правова ідеологія, що є фундаментальною основою демократичної країни, закріплюється ст. 3 Конституції України, саме ця стаття охороняє спрямованість діяльності органів публічної влади [4, с. 5].

З приводу фундаментальних вимог, що передбачають недопустимість звуження прав та свобод людини і громадянина, то це закріплено ст. 22 Конституції України [4, с. 9]. Саме цією статтею парламент ставиться у певні рамки, що наділяє незалежним інструментарієм Конституційний Суд України у разі розгляду конституційних подань та скарг.

Відповідно до ст. 55 Конституції України, зазначено, що кожному гарантоване право на перегляд та оскарження судових рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [4, с. 19]. Де-факто, таким принципом закладається класична концепція європейської моделі розподілу влади, що є основою ефективного національно механізму захисту прав людини, який захищає особу від свавільного втручання органів публічної влади.

Отже, з вище зазначеного можна робити висновок, що аксіологічні засади, які закріплені в Конституції України, потребують конструктивного наукового осягнення, адже вони осмислюються через механізми захисту прав людини та громадянина й закладають відповідні повноваження інститутів публічної влади, від яких залежатиме виконання закріплених функцій держави та її структурних елементів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козаченко А. І. Історія розвитку конституціоналізму в Україні: навч. посібник. Полтава: "Астроя", 2020. 217 с.
2. Кравченко В.В. Конституційне право України : навч. посібник. 6-те видання. Київ: Актіа, 2007. 592 с.
3. Марченко М. Право вето глави держави: засіб захисту конституційного ладу. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Норми права: соціологічні та філософські проблеми конституційної реформи» 15 лист. 2015. м. Київ. Соціологія права. 2015. №3-4 (14-15). С. 456-458.
4. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 25 жовтня 2021 р. : (джерело документа: <https://zakon.rada.gov.ua>). Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2021. 72 с.

Наливайко Л. Р.

Науковий керівник
д. ю. н., професор,
Заслужений юрист України, проректор
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Смірнова Д. Д.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Система національної безпеки України пов'язую достеменно кількість підсистем та компонентів, що обумовлені об'єктивними принципами еволюції та вдосконалення людей, суспільства та держави і розглядається як розгорнута та інтенсивна система у комплексі її найголовніших внутрішніх та зовнішніх взаємовідносин. Аналізуючи проблеми, що пов'язані із визначенням конкретних складових підсистем системи національної безпеки, варто зауважити, що через відсутність поміж дослідників одностайної думки стосовно визначення системи національної безпеки з'являються відповідно й питання щодо її головних підсистем. Серед більшої частини вітчизняних та зарубіжних науковців мають місце бути досить різнобічні думки стосовно цих проблем. До того ж, є певна низка дослідників, які взагалі спростовують існування доречності вивчення цих аспектів.

До системи національної безпеки України входить низка діалектично пов'язаних підсистем, які зазначають стратегічні шляхи та положення її реалізації та забезпечення. До таких підсистем відносяться [1]:

1. гарантування безпеки громадян, суспільства та держави;
2. організації, сили та способи системи гарантування національної безпеки України;
3. прийняття та здійснення управлінських рішень на державному на міжрегіональному рівнях стосовно викриття, попередження, протидії та усунення результатів загроз національній безпеці.

Завданням реалізації системи забезпечення національної безпеки є формування належних обставин задля того, щоб забезпечити розвиток та реалізацію самої системи національної безпеки. Основною функцією системи національної безпеки України виступає державна організація взаємовідносин суб'єктів органів держави, громадських організацій, урядових осіб та деяких громадян, що об'єднані спільною метою та завданням стосовно охорони інтересів та забезпечення в Україні безпеки осіб, суспільства та держави як від внутрішньої, так і від зовнішньої небезпеки в усіх сферах життєдіяльності, що реалізують свою діяльність згідно з чинним законодавством України, міжнародними договорами, згоду на

обов'язковість яких надає Верховна Рада України. Система забезпечення національної безпеки Української держави за теперішніх обставин формується та реалізується згідно з чинним Основним Законом України, нормативно-правовими актами, що впорядковують суспільні, економічні, політичні та воєнні взаємовідносини в управлінській сфері національної безпеки.

У чинному Законі України “Про основи національної безпеки України” взагалі відсутній термін системи забезпечення національної безпеки незважаючи на те, що у ст. 10 цього нормативно-правового акту є визначення основних завдань та функцій суб'єктів системи забезпечення національної безпеки України [2].

Варто звернути увагу на те, що існують різні погляди дослідників на вирішення питань стосовно визначення терміну “система забезпечення національної безпеки”. Дослідники одного із напрямів вбачають визначення терміну спираючись на адекватність загроз та відповідні засоби, які повинна вживати держава. Наприклад, М. Левицька, досліджуючи теоретично-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України, стверджує, що система забезпечення національної безпеки формується для того, щоб вчасно виявити та об'єктивно оцінити загрози, що стосуються національних інтересів та життя відповідних заходів для їх усунення [3]. На мою думку таке визначення не є прийнятним, адже вся увага акцентується на захисті від загроз та небезпек, та увага зовсім не приділяється притаманним ознакам системі забезпечення національної безпеки.

Інший погляд розглянемо на прикладі українського науковця О. Бодрука, який вбачає визначення поняття системи національного забезпечення національної безпеки у тому, що це можливість держави охороняти свої інтереси та здійснювати своє завдання у сфері безпеки як у внутрішній, так і у зовнішній політиці [4]. Я вважаю, що такий підхід має місце бути, якщо це визначення розглядати через його змістовний аспект.

Суперечливим є й думка ще одного українського дослідника В. Богдановича, який вбачає систему забезпечення національної безпеки в організованій державній сукупності суб'єктів: органів держави, суспільних організацій, урядових осіб та деяких громадян, що пов'язані спільною метою та завданням стосовно охорони національних інтересів, інтересів громадян та суспільства зважаючи на їх основі взаємозалежності соціальних, економічних, політичних, воєнних, техногенних, інформаційних та інших чинників [5]. Проаналізувавши цю думку варто звернути увагу на те, що така думка не відповідає вимогам чинного Основного Закону України ч. 3 ст. 37, адже громадські, недержавні або самостійні установи не створюються державою та не входять до її складу, а є лише частиною політичної системі суспільства. Не дотримання таких норм сприяє поширенню жорстокого суцільного контролю усіх сфер суспільного життя.

Система забезпечення національної безпеки України формує єдину державно-правову систему, у якій чітко визначено елементи безпеки,

виконує завдання та функції стосовно захисту інтересів особи, держави та суспільства в межах своєї компетенції, які зазначені у чинному законодавстві України. Тобто досліджуючи систему забезпечення національної безпеки української держави більш розгалужено, варто звернути увагу на те, що вона спрямована на практичне врегулювання всіх видів діяльності державних і суспільних інститутів задля досягнення стратегічної мети держави - створення незалежної, демократичної і суверенної країни.

Отже, визначення однієї з основних категорій у теорії національної безпеки має не лише теоретичний, а й - практичний інтерес, адже це безпосередньо взаємопов'язано з потребою у створенні якісної нової системи забезпечення національної безпеки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонов В. О. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України . Київ: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2008. С. 481.
2. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти. Рада національної безпеки і оборони України. Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. Київ: НІПМБ, 2001. С. 201.
3. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадський контроль і система національної безпеки. Національна безпека України. 2003. № 1. С. 42–43.
4. Левицька М. Б. Теоретико-правові аспекти забезпечення національної безпеки органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. С. 149.
5. Ситник Г. П. Національна безпека України. Київ: Кондор, 2007. С. 198.

Смірнова Д. Д.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Коренев А. О.

Науковий керівник
к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Правовою основою діяльності Національного агентства, що стосується питань запобігання корупції становлять Основний Закон України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких має надати Верховна Рада України, Закон України від 14 жовтня 2014 року "Про запобігання корупції", інші нормативно-правові акти, що набрали вищої сили та відповідні до них постанови, наприклад така як постанова Кабінету від 18 травня 2015 року № 118 «Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції»[1].

Також до Національного агентства, до його членів, працівників та службовців установи, до його повноважень, що стосується уповноважених підрозділів також застосовують Закон України "Про центральні органи виконавчої влади" та інші закони, що впорядковують діяльність органів виконавчої влади, а також відповідний Закон України "Про державну службу", що не суперечить ЗУ "Про запобігання корупції"[4].

До особливостей статусу відноситься:

1. Національне агентство є центральним органом виконавчої влади та має спеціальний статус, реалізація якого направлена та скоординована Кабінетом Міністрів України.

2. Гарантує створення та подальшу реалізацію державної антикорупційної політики.

3. У кордонах, що визначені чинним законодавством, несе відповідальність перед Верховною Радою України і підпорядковується та звітує Кабінету Міністрів України.

4. Створюється Кабінетом Міністрів України. Питання його функціонування у Кабінеті Міністрів України представляє глава Національного агентства.

Проаналізувавши особливості правового статусу Національного агентства з питань запобігання корупції, варто звернути увагу на те, що цей орган є правововладним з часу, коли на посади призначено більше половину його загального кількісного складу, а також він є колегіальним органом, до складу якого входять 5 членів, що є громадянами України, яким виповнилося 35 років, які мають вищу освіту, віль-

но володіють державною мовою та які за допомогою своїх ділових та моральних якостей, рівня освіти та кваліфікації, стану здоров'я здатні виконувати певні службові обов'язки [2].

Національне агентство з питань запобігання корупції відповідно до чинного законодавства має великий обсяг повноважень:

- більшою частиною з яких є такі, що стосуються розробки проектів антикорупційної стратегії та державної програми з її здійснення, реалізації моніторингу, координації та ефективності її реалізації;
- підготовка та подання у встановленому законом порядку до Кабінету Міністрів України проекту національної доповіді стосовно здійснення положень антикорупційної політики;
- формування та здійснення антикорупційної політики, створення проектів законів, що стосуються цих питань;
- утвердження принципів етичної поведінки держслужбовців та посадових осіб місцевого самоврядування;
- затвердження антикорупційних програм органів держави, розробленням типової антикорупційної програми юридичної особи.

До окремої групи повноважень Національного агентства відносяться аналітичні, контрольні, координаційні, такі як [3]:

1. здійснення аналізу стану протидії та запобігання корупції в державі, функціональності органів держави, органів місцевого самоврядування в галузі протидії та запобігання корупції, а також даних статистики, результатів дослідження та іншої інформації, що стосується корупції;

2. реалізація моніторингу та контроль за реалізацією актів законодавства, що стосуються питань етичної поведінки, попередження та впорядкування конфлікту інтересів уповноважених осіб на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування;

3. узгодження та надання методичної допомоги стосовно розкриття органами держави або ж органами місцевого самоврядування корупційо-генних ризиків у своїй реалізації та функціональності ними завдань щодо їх ліквідація, а також підготовка та здійснення антикорупційних програм;

4. реалізація відповідно до Закону України “Про запобігання корупції” координації та перевірки уповноважених осіб на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування, зберігання та поширення декларацій, проведення контролю способу життя уповноважених осіб на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування;

5. гарантування ведення Єдиного державного реєстру уповноважених осіб на здійснення функцій держави чи місцевого самоврядування, та відповідного Єдиного державного реєстру осіб, що вчинили правопорушення, що пов'язані з корупцією;

6. контроль в кордонах повноважень, методичне забезпечення та реалізація аналізу ефективної діяльності уповноважених осіб, що стосуються питань запобігання, протидії та виявлення корупції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Захарчук О.З. Характеристика окремих напрямів антикорупційної політики України . *Право і суспільство*. 2015. № 5. С. 14–18.
2. Левченко А.О. Антикорупційне законодавство України: проблеми та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 2/2016. С. 65–68.
3. Новак А. Теоретичні основи дослідження протидії корупційним проявам у системі публічного управління . *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1. С. 29–36.
4. Шатрава С.О. Сутність принципів управління конфліктами інтересів у діяльності органів Національної поліції України . *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36(2). С. 69–71. (Серія «Право»).

Мережко Б. І.

студентка навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Коршун А. О.

Науковий керівник
к. ю. н.,
доцент кафедри загально правових дисциплін,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У джерелах адміністративного права існує погляд, що Президент визнається державним органом. Приміром, даних поглядів дотримуються С. Г. Стеценко та Н. О. Рибалко котрі вказують, що Президент з урахуванням соціального характеру, територіальних масштабів, діяльності, способу формування, складу та характеру державної влади виступає первинним, вищим, виборним та одноосібним державним органом [1, с. 20]. Метою даної роботи є розгляд інституту президента як суб'єкта адміністративного права.

На наш погляд, президент - це посадова особа, органом держави якої є адміністрація. З зазначеної тези у літературі існує також твердження котре вказує, що перелік повноважень Президента дає привід для прийняття визначення ролі Президента як особи, яка здійснює виконавчу владу (проте зауважимо, що мова йде про носія не взагалі влади, а повноважень відповідної гілки влади), на відміну від необґрунтованого визначення його як власне органу виконавчої влади [2, с. 49].

До основних елементів правового статусу Президента відносять [3, с. 38]:

- значення та функціональне призначення Президента у державі та суспільстві стосовно інших суб'єктів права;
- основні напрямки діяльності;
- загальні функції.

Значення та функціональне призначення Президента впливає через його місце в системі державної влади та має такі ознаки [3, с. 68-72]:

- займає особливе, самостійне місце у державному механізмі, але за змістом своїх повноважень найближчий до виконавчої влади;
- влада Президента впливає із влади народу, яка виступає носієм суверенітету та єдиним джерелом влади, забезпечуючи формальну незалежність Президента від інших вищих органів;
- бере на себе зобов'язання забезпечувати єдність державної влади

та державної політики, цілісність державного механізму;

- являється рівноправним суб'єктом у системі державної влади;

- має обов'язок діяти лише на підставі повноважень та в порядку, що передбачений КУ та ЗУ.

Також, в процесі аналізування повноважень Президента нам вдалося поділити їх на такі групи:

1. Формування виконавчої влади;
2. Визначення змісту і спрямування її функціонування;
3. Забезпечення законності у держуправлінні.

Зауважимо, що фігурує ще один поділ компетенцій: кадрові, забезпечувальні та контрольні.

На підставі КУ та ЗУ Президент видає укази та розпорядження, обов'язкові для виконання на території України. Указом Президента затверджено Положення про порядок підготовки та внесення законопроектів Президента України, яким передбачено, що внесення законопроектів Президента реєструється та розглядається Секретаріатом Президента. Проекти актів затверджують посадові особи, керівники органів, які вносять проекти актів. Проекти актів Президента, що вносить Кабмін, мають бути схвалені Міністерством юстиції, при умові, що вони наділені нормативним характером та погоджуються з Міністерством фінансів України, при умові, що їхня публікація вплине на видаткову частину доходів держбюджету.

Заслуговує на увагу і питання вимог до режиму законності актів Президента. Приміром, указ Президента «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», не дивлячись на ст. 92 КУ, яка передбачає, що лише закони України визначають систему оподаткування, податків та зборів, зазначає засади спрощеної системи оподаткування для суб'єктів малого бізнесу. Даний закон діє й досі після набуття чинності Податкового кодексу, що підіймає питання легітимності акта Президента. В ситуаціях, коли Президент прагне усунути ті чи інші прогалини у законодавстві, доцільним та обґрунтованим є внесення до ВРУ законопроекту про реалізацію права законодавчої ініціативи [4, с. 164].

Президент наділен правом скасування актів Кабміну та актів Ради Міністрів АРК, рішення глав місцевих держадміністрацій та інші акти, які не відповідають КУ та ЗУ українське законодавство.

Президент виступає гарантом прав людини та демократичного розвитку українського суспільства.

На підсумок необхідно зауважити, що аналізування діючого законодавства демонструє, що конституційний статус Президента займає особливе місце у взаємодії з виконавчою владою та виданні указів та розпоряджень про створення виконавчої влади, визначення змісту та напрямів держуправління, забезпечення законності у сфері держуправління, що дозволяє обрати найбільш ефективні форми організації діяльності Президента та способи взаємодії з органами держуправління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рибалка Н. О. Адміністративно-правові аспекти діяльності Президента України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 Рибалка Н. О. К., 2010. 20 с.
2. Мельник Р., Бевзенко В. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. Київ : Ваїте, 2014. 376 с.
3. Савчин М. В. Конституційне право України. Київ : Правова єдність, 2009. 1008 с.
4. Мацелик Т. Президент України як суб'єкт адміністративного права. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2011. № 2. С. 68–72.

Дроздов М. Є.

студент навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Коренев А. О.

к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

КОРУПЦІЯ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ВПЛИВ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ

Явище корупції є предметом великої кількості досліджень, починаючи з 50-х років століття і по теперішній час не втрачає своєї актуальності. Увага багатьох вчених, міжнародних організацій, пересічних громадян та інших до цієї проблеми обумовлена тим, що корупція оказує безпосередній вплив майже на усі існуючі суспільні відносини (в тому числі на політичні, економічні, правові, соціальні), на перерозподіл економічних ресурсів, ефективність державного регулювання та багато іншого, що спричиняє гальмування розвитку нашої держави, створює опосередковану загрозу національній безпеці, рівню довіри громадян тощо. Високий рівень корумпованості в Україні є темою досить актуальною як для нашої держави так і для багатьох інших зарубіжних країн.

Зараз спостерігається підвищення уваги міжнародної спільноти, засобів масової інформації до цієї проблеми та зростання ролі міжнародних організацій у боротьбі з корупцією. Велика кількість спеціалістів із галузей політики, соціологія, економіки, права вивчають та розробляють напрями та способи протидії цьому негативному явищу. Зростання тиску з боку міжнародної спільноти спонукає національні уряди країн, що мають високий рівень корумпованості, вживати більш рішучі кроки у боротьбі з корупцією.

В юридичній літературі корупцію часто поділяють на три види: верхова, низова, вертикальна [1].

До верхової можна віднести політиків, вищий склад серед посадових та службових осіб, які мають безпосереднє відношення до ухвалення рішень з високою вартістю. Як приклад, таким видом корупції можна назвати лобізм певного нормативно-правового акту, розподіл державного замовлення, здійснення приватизації.

До другої групи відноситься корупція низова, що означає як правило постійну взаємодію громадян та державних службовців. До цього можна навести, наприклад, видача ліцензій, реєстраційних документів, довідок, штрафів. третього виду – вертикальну.

Вертикальна корупція дедалі частіше як правило пов'язує верхову та низову види корупції та формує розвинену корупційну систему зі стійкою структурою.

На даний час в Україні стан конфлікту і невизначеності призводить

до деградації або повного знищення державних та суспільних механізмів забезпечення основоположних прав людини, різке зниження рівнів доходів, політична нестабільність та невпевненість в майбутньому призводять до того, що причиною існування корупції стає не лише неадекватність законів реальним умовам економічної діяльності, але й потреба у виживанні у складних умовах [2, с. 10].

В цілому до найголовніших причин існування корупції в Україні відносимо:

1) Недобросовісна конкуренція, відсутність доброчесної підприємницької діяльності і трудових відносин. З метою отримання прибутку для бізнесу, підприємці йдуть на корупційні правопорушення, використовувати політичні та адміністративні зв'язки для знищення конкурентів.

2) Тіньові корупційні схеми для захисту своїх інтересів на законодавчому або виконавчому рівні

3) Тіньозація в економіці. Приховування реальних доходів через високі податки для ведення бізнесу.

4) Інституту недоторканності депутатів та суддів, що зумовлює існування безкарності за вчинення корупційного правопорушення;

5) Безпринципність та недостатній рівень правової культури як серед політиків так і серед громадян та бізнесу.

6) Недостатньо ефективна організація контролю над діяльністю підпорядкованих працівників.

7) Існування «кумівства» в державних органах та органах місцевого самоврядування.

Цей перелік можна продовжувати та продовжувати, оскільки існує чимало причин виникнення корупції, які існували протягом багатьох років незалежності України та існують по теперішній час і які дуже міцно закріпилися у нашому житті.

Деякі вчені, наприклад Мельник В. М. Корень Н. В., з думкою яких і ми погоджуємося, вважають, що основними причинами корупції в Україні, є економічні: проблеми обмеженого набору ресурсів суб'єктів; низький рівень доходів державних службовців та працівників установ публічного сектору; кризові явища в економіці та нерозвиненість малого і середнього бізнесу. Шляхи їх подолання, на думку вчених, вбачаються не стільки у силових методах, скільки через засоби реформування перерозподільної системи. За умови паралельного застосування масово-роз'яснювальних і культурно-просвітницьких методів роботи з населенням, громадського контролю та силового впливу на порушників законодавства можна вести мову про комплексну антикорупційну політику. Усі названі складові важливо передбачити у антикорупційній стратегії держави на найближчий період [3, с. 207].

Так, позитивним, можна назвати спроби залучити громадян та усіх небайдужих до викривання корупціонерів в Україні через прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» № 198-IX від 17 жовтня 2019 року, відомий під назвою «Здай корупціонера – отримай 10%». Даний Закон

встановлює умови для розкриття інформації про корупцію, унормовує порядок розкриття інформації викривачем корупції, звільнення від юридичної відповідальності викривачів корупції за розкриття інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення, а також забезпечення державного захисту викривачів корупції, зокрема захисту їхніх трудових прав [4].

У дослідженні Transparency International — Індекс сприйняття корупції (CPI) Україна займає 122 місце зі 180 країн світу в 2021 році [5], порівняно з 2020 роком, наш показник знизився на один бал, тому що чимало важливих антикорупційних завдань поставлено на паузу або навіть регресують. Торік відбувалися неодноразові спроби повернути негативні практики, подібне може продовжуватися у 2022 році

Отже, можемо дійти висновку, що явище корупції існувала за весь час незалежності України та існує по сьогоднішній день, про це говорить той факт, що Україна займає 122 місце із 180 країн світу (поряд із країнами Африки) по рівню корумпованості. Серед причин виникнення корупції можна виокремити тіньову економіку, низький рівень правосвідомості, нечесна конкуренція, економічна нестабільність. Досягти суттєвого зниження рівня корумпованості можливо лише за умови послідовного застосування ефективних заходів боротьби з корупцією, що націлені на усунення причин цього явища.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валюшко І. В. Соціальні чинники протидії корупції в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2. С. 69–73.
2. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. №. 3. С. 8-16.
3. Мельник В. М., Корень Н. В. Основні причини корупції в Україні та шляхи її подолання. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2018. №. 2. С. 207-221.
4. Про внесення змін до Закону України Про запобігання корупції щодо викривачів корупції : Закон України № 198-IX від 17 жовтня 2019 року. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2021. № 17. ст.154.
5. Індекс сприйняття корупції. 2021. Веб-сайт CPI. URL : <https://cpi.ti-ukraine.org/>.

Дроздов М. Є.

студент навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Коренев А. О.

к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

МІГРАЦІЯ: СУТНІСТЬ ТА ВИДИ

У світі глобальних змін, інтеграційних процесів однією з характерних складових є становлення та розвиток міграційної політики кожної держави, вектор якої складно зрозуміти без вивчення термінологічного аспекту та визначення сутності понять «міграція» та «міграційна політика».

Звертаючи увагу до визначення «міграції» відзначимо, що поняття досить широким. У загальному сенсі міграція – це процес переміщення з одного місця до іншого. Мігрувати означає переїхати, чи то з сільської місцевості в місто, чи з одного району чи провінції в цій країні в іншу в цій же країні чи з однієї країни до нової країни [2]. Це передбачає дію. На відміну від цього мігрант – це людина, яка описується такою з однієї чи кількох причин залежно від контексту.

Встановлюється, що важливим в сенсі розуміння міграційних процесів, є диференціація змісту термінів «еміграція», «імміграція», «реєміграція»:

1. Еміграція – це виїзд осіб з країни зі зміною міста проживання. Країнами еміграції вважаються такі країни, з яких особа виїжджає за кордон з певною метою (наприклад: запропоноване місце роботи, еднання з родиною тощо).

2. Імміграція – це в'їзд осіб до країни на постійне або тимчасове проживання (країни імміграції – ті країни до яких більша кількість людей в'їжджає, ніж виїжджає).

3. Реєміграція – повернення мігрантів на Батьківщину за різноманітних умов та причин [5].

Залежно від того, які межі перетинаються, виділяється внутрішня та зовнішня міграція населення. Дослідження тимчасових ознак, що характеризують процес міграції, дозволяє визначити: безповоротну (ту, які відбувається назавжди), постійну (через певні проміжки), періодичну (тимчасову, сезонну та інше) [1]. На думку М. Тоба, останнім часом, досить широко став використовуватися термін «інтелектуальної міграції», яка передбачає міграцію фахівців різних «вузьких» спеціальностей, які займаються кваліфікованою інтелектуальною та творчою працею, а через ті чи інші обставини шукають професійної реалізації за межами рідної країни [4].

Довгостроковий мігрант – «особа, яка переїжджає в країну, відмінну від країни його звичайного проживання на період не менше 1 року (12 місяців)», і таким чином країна призначення безумовно стає новою країною (місцем) його звичайного проживання. З погляду держави – людина розглядатиметься як емігрант, а з погляду країни призначення – як іммігрант.

Короткострокові мігранти – це люди, які переїжджають в країну, яка є місцем їхнього звичайного проживання на період не менше трьох і не більше дванадцяти місяців. Не належать до цієї категорії поїздки, пов'язані з відпочинком, канікулами, відвідуванням друзів та родичів, діловими відрядженнями, лікуванням чи паломництвом [2].

Особи, які переїжджають до іншої країни на термін, що є меншим за три місяці, наприклад, туристи, вважаються «візитерами». Вони також є предметом обліку, але не як мігранти для сфери статистики.

Визначаючи суть міграційної політики, відзначимо такі особливості, як на це вказує І. Прибиткова:

1. Міграційна політика детермінована діяльністю держави та визначається безпосереднім характером устрою держави, а також пріоритетними цілями та завданнями яких переслідує країна.

2. Міграційна політика є доктриною або концепцією, яка суворо регулює процес міграції у певних межах.

3. Міграційна політика безпосередньо пов'язана з економічною, демографічною, соціальною, національною та культурною політиками, з урахуванням інтересів права і свободи громадян [3].

Вбачається, що існують певні наслідки як для країн експортерів, так і імпортерів в межах переміщення трудових мігрантів

1. Для країн-експортерів робочої сили:

Позитивні фактори:

– скорочення соціальних витрат – міграція полегшує становище національному ринку праці, оскільки експорт робочої сили в зменшує тиск надлишкових трудових ресурсів. При поверненні на Батьківщину мігранти привозять із собою матеріальні цінності та заощадження, що становлять приблизно таку ж суму, що й їхні грошові перекази, таким чином нівелюється потреба у додатковому соціальному фінансуванні;

– зниження безробіття – працездатне населення отримує максимальну можливість прояву всього спектра діяльності, нехай поза межами рідної країни. Таким чином, підвищується середній матеріальний рівень сімейного доходу, знижується криміногенна обстановка, викликана нестачею фінансування;

– підвищення кваліфікації робочої сили – це безкоштовне для країни - донора навчання працівників - емігрантів новим професійним навичкам, підвищення їхньої кваліфікації, спеціалізації, залучення до нових технологій, передової організації праці;

– зростання кількості грошових переказів у країну (валютні надходження).

Негативні фактори:

- відтік кваліфікованих фахівців – країна втрачає частину трудових ресурсів у найбільш працездатному віці, у результаті відбувається старіння трудових ресурсів.

- скорочення витрат на навчання, охорону здоров'я та інших витрат соціального характеру, що покриваються для емігрантів іншими країнами, становить від 15 до 22 %;

- у трудомістких галузях і тих видах виробництва, які користуються попитом місцевого населення, іммігранти сприяють подоланню «вузьких місць» і забезпечують нормальний процес відтворення [2].

2. Наслідки трудової міграції для країн-імпортерів робочої сили:

Позитивні фактори:

- збільшення споживчого попиту – підвищення конкурентоспроможності товарів країни приймаючої робочої сили внаслідок зменшення витрат виробництва через використання більш дешевої іноземної робочої сили;

- економія на підготовці висококваліфікованих фахівців – при імпорті кваліфікованої іноземної робочої сили країна, що приймає, економить на витратах на освіту та підготовку фахівців;

- поліпшення демографічної ситуації – іммігранти покращують демографічну картину розвинених країн, які страждають на старіння. Разом з тим, хоча загальний темп старіння в державі сповільнюється, на співвідношення народжуваності та смертності у корінних жителів ця статистика не впливає жодним чином;

- навантаження соціально непривабливих робочих місць.

Негативні фактори:

- посилення соціальної напруги,

- погіршення криміногенної ситуації,

- зростання рівня злочинності [2].

Встановлюються такі визначальні особливості, що є властивими для процесу міграції та відображаються у реалізації геоекономічних процесів:

- що більша країна, тим привабливіший вплив вона надає;

- зростання великих міст переважно обумовлене міграцією населення, ніж природним демографічним приростом;

- масштаби міграції зростають із розвитком промисловості, торгівлі та особливо з розвитком транспорту;

- економічні причини міграції є визначальними.

Отже, можна дійти висновку, що міграція являє собою переселення населення з одних держав в інші терміном більш ніж на рік, викликане причинами економічного та іншого характеру, і може набувати форми еміграції (виїзду) та імміграції (в'їзду). Сама міграція у будь якій її формі має як пені переваги коли до країни заїжджають мігранти так і вагомі недоліки, насамперед це проявляється у соціальному устрої країни та на факторі якості та кількості праці та роботи в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гринда Н. Політичні і правові рамки спільної міграційної політики Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету (Серія міжнародні відносини)*. 2001. Вип. 4. С. 48 – 54.
2. Макознак Е. Международная классификация категорий мигрантов. *Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць*. Вип. 5. К. : Інститут соціології НАН України. 2002. 516 с.
3. Прибиткова І. Сучасні міграційні процеси: теоретико-методологічні аспекти досліджень. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 1999. № 1. С. 161 – 172.
4. Тоба М. Психологічні особливості міжкультурної адаптації особистості до нового етнічного середовища. *Соціальна психологія*. 2003. № 1. С. 134 –139.
5. Шелюк В. Соціальна міграція: Етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2001. № 3 (15). С. 45 – 50.

Тен К. Р.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Примаков К. Ю.

Науковий керівник
к. ю. н., доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ МІГРАЦІЇ ТА МІГРАНТІВ

Міграція — неминуче соціальне та правове явище, яке супроводжує зміну якості життя населення всіх країн. Вона насамперед спрямована на реалізацію природного права громадян на свободу пересування, вибору місця перебування та проживання. Особливе місце у міграційних процесах світу, що глобалізується, займають потоки зовнішньої трудової міграції. Глобалізація як політико-економічний феномен виявляється у формуванні не лише глобальних ринків товарів, послуг та капіталу, а й ринку праці. Іншими словами, глобалізація нерозривно пов'язана із вільним переміщенням робочої сили. Українська дослідниця Євгенія Тихомирова пропонує розглядати класифікацію дискурсів «глобалізації» на основі кількох чітко визначених критеріїв: ступінь охоплення глобалізацією суспільних явищ і процесів; характер змін, що відбуваються в глобалізаційному процесі; часовий і просторовий критерій, а також ступінь позитивності / негативності оцінки значення глобалізації [1, с.331-334].

Перша класифікаційна характеристика, в основному, це географічні або просторові ознаки, за якими можна розрізняти зовнішню, внутрішню та транзитну міграцію. Головним критерієм тут є факт переміщення через адміністративні чи державні кордони. При перетині державного кордону відбувається міграція, що класифікується як зовнішня (міжнародна).

Міжнародна міграція — це переміщення мігрантів з території однієї держави на територію іншої, а внутрішня це міграція всередині однієї країни. Головним елементом міжнародної міграції є факт перетину Державного кордону та регулювання факту пересування через кордон та подальшого перебування на території країни законодавством держави, що приймає, та нормами міжнародного права.

Внутрішня міграція відбувається між адміністративними районами чи населеними пунктами всередині держави. Внутрішньорегіональна та міжрегіональна міграції є основними типами сучасної внутрішньої міграції. Також за даним класифікаційним знаком можна виділити транзитну міграцію, яка передбачає тимчасове перебування міжнародних мігрантів на території будь-якої держави з метою подальшого переміщення до іншої країни.

Першою складністю при класифікації іммігрантів за їхнім статусом, є операціоналізація характеристик, якими можуть бути згруповані потоки мігрантів. Ключовою характеристикою сучасних уявлень про міграційні

потоки є мета: так, за тимчасовим визначенням дослідники поділяють мігрантів на довгострокових, маятникових, тимчасових, постійних і сезонних; за причинним цілепокладанням — на трудових, навчальних, вимушених мігрантів, біженців. Тимчасове визначення не може бути підставою для віднесення мігранта до жодного з міграційних потоків, оскільки, по-перше, артикульований мігрантом запланований термін перебування на території, що приймає, неможливо перевірити; по-друге, планування терміну перебування ґрунтується на суб'єктивному аналізі ситуації, що часто призводить до зміни планів. Причинне значення не може бути підставою віднесення мігранта до жодного з міграційних потоків з тих же причин: по-перше, вона неперевірена, по-друге, вона суб'єктивна.

Причиною вимушеної міграції можуть бути різні стресові фактори: громадянські війни, міжнаціональні конфлікти, переслідування з політичних чи етнічних мотивів, загроза фізичного знищення, стихійні лиха та ін.

Виходячи з понять, що містяться у національному законодавстві України, іноземців та осіб без громадянства можна класифікувати так:

- ті, хто в установленому порядку прибуває в Україну на постійне місце проживання (іммігранти);
- ті, хто тимчасово перебуває на території України з метою:
 - 1) службової діяльності;
 - 2) ділової діяльності;
 - 3) наукової діяльності;
 - 4) представництва релігійних місій;
 - 5) навчання;
 - 6) представництва засобів масової інформації;
 - 7) культурного та спортивного обміну;
 - 8) туризму;
 - 9) лікування;
- ті, хто відповідно до законодавства України і міжнародних договорів України захищені дипломатичними і консульськими імунітетами та привілеями;
- кому може бути надано притулок у порядку, встановленому законом;
- кому надано статус біженця в порядку, встановленому Законом України «Про біженців»;
- ті, хто має невизначений статус і не відповідає вимогам в'їзду, перебування на території України (незаконні мігранти) [2, с. 81, 82].

Отже, класифікувати міграцію можна за допомогою наступних критеріїв: за правовим статусом — законна та незаконна; за територіальною ознакою - міжнародна та внутрішня; за мотивами — добровільна (трудова: економічна, професійна, вимушена: біженці та переміщені особи); за термінами - постійна та тимчасова, сезонна, маятникова.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тихомирова Є. Б. Паблік рилейшнз у глобалізованому світі. Київ : Наша культура і наука, 2004. 489 с.
2. Грицай І.О., Конспект лекцій з дисципліни «Міграційне право». Дніпро 2016р., с 307.

Федорченко М. В.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Кулініч О. О.

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ

Автономія — це самоврядування певної території, її частини, на території держави, що здійснюється в межах, передбачених чинним законодавством даної держави, тобто її Конституцією. Автономією в Україні є саме конституційно визначений статус Автономної Республіки Крим.

В травні 1917 році на чолі з Винниченком делегація Центральної Ради відправилася до Петрограду на переговори із Тимчасовим урядом. Головною метою української делегації було визнання проголошення автономії в Україні Тимчасовим урядом у складі федеральної Росії. Ця вимога Центральної Ради була відкинута. 10 червня Центральна Рада, показав сподівання більшої частини українського народу, проголосила 1-й Універсал, що звучав так: “Хай буде Україна вільною. Не відділяючись від усієї Росії, не розриваючи із державою російською, хай народ український на своїй землі має право сам влаштовувати своє життя”. Саме тоді було фактично проголошено автономію України.

В червні 1917 делегація Тимчасового уряду прибула до Києва у складі міністрів Церетелі, Керенського та Терещенка. Тоді у ході переговорів було прийнято компроміс: Центральну Раду було визнано “найвищим крайовим органом управління в Україні”, а сама Центральна Рада погодилася на затвердження Всеросійськими Установчими зборами автономії України. Підсумки цих переговорів склали 2-й Універсал Центральної Ради.

Конституцією України визначено, що наша держава є унітарною, її суверенітет поширюється на усю територію, яка в своїх межах є цілісною та недоторканною. Територіальний устрій, своєю чергою, ґрунтується на засадах цілісності та єдності, поєднує в собі принципи централізації та децентралізації з урахуванням економічних, географічних, історичних, екологічних та демографічних особливостей, культурних та етнічних традицій у здійсненні державної влади [1, 5].

Окрім таких складових в системі територіального устрою України, як області, райони, міста, села і селища, до них ще й відноситься автономне утворення — Автономна Республіка Крим. Тобто усі складові адміністративно-територіального устрою функціують на засадах централізації та децентралізації, то саме автономне утворення має в собі ще й

елементи національно-територіальної автономії [2].

Вперше Кримська АРСР була утворена в жовтні 1918 та існувала до 30 червня 1945 року, після чого до 1991 року автономії в Криму не існувало. Референдум про відновлення Автономної Республіки Крим було проведено 20 січня 1990 року у складі СРСР. Через рік, а саме 12 лютого 1991 року було видано Закон “Про відновлення Кримської Автономної Республіки” Леонідом Кравчуком. А 28 квітня 1992 року було прийнято Закон України “Про статус Автономної Республіки Крим”.

21 жовтня 1998 року було прийнято Конституцію Автономної Республіки Крим, де був врахований статус автономії. Основою цієї Конституції було нова Конституція України, прийнята у 1996 році, де було визначено статус Криму у X розділі “Автономна Республіка Крим” [6].

Стаття 135 Конституції України визначає: “Автономна Республіка Крим має Конституцію Автономної Республіки Крим, яку приймає Верховна Рада Автономної Республіки Крим та затверджує Верховна Рада України не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України.

Нормативно-правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим та рішення Ради міністрів Автономної Республіки Крим не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції України, законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України та на їх виконання” [1].

Сьогодні в Україні проблема автономії має різне забарвлення, в особливості політичне та адміністративно-правове. Українська держава тривалий час існувала у складі сусідніх держав як колоніальна територія, що саме і сприяло політизації ідеї автономії. Цей стан значно позначився на культурних та історичних характеристиках етносу України, що спричинило регіоналізацію за ознаками мови, геополітичних уподобань та професійної належності тощо. Прагнення будь-якої влади, що має можливість для початку процесу національного державотворення, до політичної консолідації нації, яка базується на принципах національної ідеї, з притаманними їй ознаками духовної та культурної єдності, наштовхуються на тенденції автономії, які не сприяють зміцненню єдності та цілісності етнічних українців та багатонаціонального народу країни. Підтвердженням цього може бути русинський сепаратизм за автономію Підкарпатської Русі, яка існувала у межах Чехословаччини. Також слід розглянути й поширювати певні ідеї федералізації України політичними ідеями, спираючись не тільки на некритичне сприйняття ідей, які обстоювала Центральна Рада, а й на статус-кво, який виник внаслідок існування нації у різних культурно-історичних, політичних та цивільних системах протягом тривалого часу [3].

Наявність лише одного автономного утворення в Україні є даниною як історичній дійсності, коли на території Криму в різні часи існували різні державні утворення, так і етнодемографічній специфіці цього регіону. Важливо зазначити, що хоча надання статусу автономії у 1992 році колишній Кримській області суперечило принципам унітарного устрою

держави, це політичне рішення, ухвалене під тиском гострих політичних процесів, що розгорталися на півострові на початку 90-х років XX ст., суттєво розрядило етнополітичну ситуацію у цьому регіоні, запобігло появі гострого політичного конфлікту, що міг вийти за межі України [4].

Отже, сьогодні є дуже популярними ідеї ухвалення закону про національно-культурну автономію в країні, що ніяк не суперечить встановленим принципам унітарного устрою держави, на яких й ґрунтується устрій України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Калінкін А.С. Конституційна реформа у сфері децентралізації державної влади в Україні: монографія. Київ: Фенікс, 2018. 152 с.
3. Серьогіна С. Г. Державне будівництво та місцеве самоврядування: навч. посібник. Київ: 2019. 212 с.
4. Галуцько В. В. Конституційне право України : тематичний словник / за ред. В. В Галуцько. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 132 с.
5. Магновський І. Й. Конституційно-правові основи середніх елементів системи адміністративно-територіального устрою України: бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 11. С. 37-43.
6. Бокань, Л. Польовий. Історія культури України: підручник. Київ: 1998.

Свиноус І. І.

студентка 4 курсу факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

Шуміло О. М.

к. ю. н., професор, доцент кафедри
правового забезпечення підприємницької діяльності
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

З 1 липня 2021 року в Україні відкрився ринок земель сільськогосподарського призначення, що на першому етапі дає можливість фізичним особам здійснювати операції по купівлі-продажу земельних ділянок до 100 га одній особі. Суб'єкти підприємницької діяльності не мають права здійснювати подібні операції до 1 січня 2024 року.

Однак іноземним фізичним та юридичним особам заборонено укладати угоди купівлі-продажу сільськогосподарських угідь до проведення референдуму з цих питань.

Згідно з даними моніторингу земельних відносин станом на 17 грудня 2021 року здійснено 66 641 угод з відчуження земельних ділянок загальною площею 169 833 га, що становить 0,4 % від загальної площі сільськогосподарських угідь. Середня вартість 1 га нині становить 38 938 грн при середній нормативній грошовій вартості 1 га земель сільськогосподарського призначення 27 500 грн [1].

Із запуском вільного обігу сільськогосподарських угідь виникло багато проблем правового характеру.

Залишається питання урегулювання володіння землею сільськогосподарського призначення на праві спільної сумісної власності.

Купівля у спільну власність подружжя земельної ділянки одним з його членів, який є громадянином України, а інший – іноземцем [2, с. 195], суперечить положенням ст. 81, 130 Земельного кодексу України [3]. Водночас земельна ділянка, яку купує громадянин України особисто, знаходиться в його приватній власності. Такі самі наслідки, якщо умовами шлюбного чи іншого договору, укладеного між членами подружжя, буде передбачено, що земельна ділянка, придбана в період шлюбу, є особистою приватною власністю одного з них, який є громадянином України [4].

Факт перебування особи у шлюбі, зареєстрованому за кордоном іноземними органами влади, можна встановити, зокрема, шляхом вимоги відповідних відомостей від особи, яка звернулася до нотаріуса для

посвідчення договору купівлі-продажу земельної ділянки. За наявності обґрунтованих сумнівів щодо достовірності отриманої інформації нотаріус може направити відповідний запит до компетентного органу іноземної країни, якщо Україною та відповідною іноземною країною укладено договір про правову допомогу. За відсутності такого договору нотаріус звертається до Міністерства закордонних справ України з проханням про направлення запиту [4].

Згідно з ч. 3 ст. 130 Земельного кодексу України [3] наслідками порушення у ній вимог щодо набувачів сільськогосподарських земель є визнання правочину, за яким набуто право власності на земельну ділянку вважається недійсним і земельну ділянку конфіскують.

У разі виявлення порушення вимог ст. 130 Земельного кодексу України [3] відповідні органи Держгеокадастру готують матеріали за результатами проведеної перевірки для подання позову до суду про конфіскацію відповідної земельної ділянки (п. 34 «Порядку здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення») [5].

Процедура конфіскації врегульована ч. 3 ст. 145 Земельного кодексу України [3], відповідно до якої конфіскації за рішенням суду підлягають земельні ділянки, площа яких перевищує граничну площу земель сільськогосподарського призначення, що можуть перебувати у власності однієї фізичної особи.

Установлюючи обов'язкову конфіскацію надлишків, чинне законодавство не конкретизує, як будуть визначатися земельні ділянки зі всього масиву належних особі земель, які підлягають конфіскації. Так, це може відбуватися за місцем розташування (конфіскуватимуть ті, які розміщені поза межами одного масиву, однієї місцевості тощо), або ж визначальною буде дата придбання (конфіскації підлягатимуть земельні ділянки, які набуті у власність останніми).

Однак, оскільки таких умов Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [6] не встановлено, ці питання мають розв'язувати правозастосовні органи, зокрема, суд. Також на судові органи покладено й розв'язання конфлікту між фізичною особою та органами Держгеокадастру щодо визначення ділянки для її конфіскації [7].

Процес конфіскації у фізичної особи площі сільськогосподарських угідь на основі чинного законодавства відбуватиметься в декілька етапів.

На першому етапі здійснюється подання відповідними органами Держгеокадастру позову до суду про конфіскацію земельної ділянки. На другому етапі здійснюється відкритий продаж конфіскованої земельної ділянки за рішенням суду на земельних торгах чи аукціонах. Вищезазначена процедура регламентується ст. 135–139 Земельного кодексу України [3]. На третьому етапі здійснюється виплата грошових коштів, отриманих від реалізації земельної ділянки колишньому її власнику за вирахуванням витрат, пов'язаних з її реалізацією.

Отже, в Україні почав діяти законодавчо врегульований ринок земель сільськогосподарського призначення. Але поки що це не виключає ситуацій нелегальної купівлі-продажу у прихованій формі та інших правопорушень. Через це відбувається втрата значної частки державного доходу через втрату надходжень до державного бюджету.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ринок землі – 2021: багато статистики та мало розуміння. *Юрист і Закон*. № 52–53. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015375 (дата звернення: 20.01.2022). Назва з екрана.
2. Шуміло О. М. Земельне право України (у схемах) : навч. посіб. / О. М. Шуміло ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 288 с.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. за № 2768-III. Офіційний вісник України. 2001. № 46 (30.11.2001). Ст. 2038.
4. Щодо набуття у власність земель сільськогосподарського призначення : Лист Мін'юсту від 25.08.2021 р. за № 70487/61191-33-21/8.3.2 URL: <http://document.vobu.ua/doc/7291> (дата звернення: 20.01.2022). Назва з екрана.
5. Про порядок здійснення перевірки відповідності набувача або власника земельної ділянки сільськогосподарського призначення вимогам, визначеним статтею 130 Земельного кодексу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2021 р. за № 637 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.01.2022). Назва з екрана.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення : Закон України від 31.03.2020 р. за № 552-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 20 (15.05.2020). Ст. 142.
7. Ірина Висіцька. Чим загрожує придбання землі площею понад 100 га і не тільки. 14 січня 2021 р. Авторська сторінка адвоката. <http://vysitska.com/2021/01/14/%D1%87%D0%B8%D0%BC-%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%83%D1%94-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7%D0%B5%D0%BC%D0%BB%D1%96-%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D1%89%D0%B5%D1%8E-%D0%BF/> (дата звернення: 20.01.2022)..

Припутень Д. С.

Науковий керівник
д. ю. н., професор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Швець М. М.

студент Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Явище корупції різним ступенем властиве всім існуючим країнам. Корупція не тільки суттєво знижує рівень довіри населення до держави, органів державної влади, соціальних інститутів, а й викликає соціальну недовіру серед різних суб'єктів країни [1, с. 256].

Важливу роль у протидії поширенню корупції має відігравати свідомість та соціально активна частина громадянського суспільства, зокрема інститути громадянського суспільства, і зокрема громадські організації, які є антикорупційними. Активне та якісне впровадження, наприклад, інформаційно-просвітницької діяльності серед широких верств населення, ці організації посилюють свій вплив на різні напрями державної політики у сфері запобігання та протидії корупції шляхом посилення участі громадськості у своїй діяльності [2, с. 123-130].

Таким чином, суб'єктами боротьби з корупцією є не лише особи з адміністративними функціями та державні службовці, а й пересічні громадяни та юридичні особи. Що стосується окремих осіб, то в цьому контексті не обов'язок людей боротися з корупцією, а їхнє вільне бажання здійснити таку протидію.

Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – національна безпека», затверджена Указом Президента від 14 вересня 2020 р. № 392/2020, відносить корупцію до загрози національній безпеці та національним інтересам України та зазначає, що непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню Української економіки від депресії, запобігання її стійкому та динамічному зростанню, підвищення вразливості перед загрозами, розпалювання кримінального середовища [3].

Україна сповнена рішучості підтримувати конституційний принцип верховенства права та рівності перед законом. З метою реалізації конституційних засад індивідуальної юридичної відповідальності та необхідності покарання держава запровадить принцип нульової толерантності до корупції, забезпечить ефективне функціонування органів з питань запобігання корупції та боротьби з корупцією.

Правовою основою цієї діяльності є ст. 36 Конституції України [4] та

Закону України «Про громадські об'єднання» [5]. Права, визначені в ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції». Відповідно до антикорупційного законодавства держава закликає громадян розголошувати інформацію про корупційні правопорушення. З цією метою в Україні створено інститут викривачів.

Основними організаційно-правовими передумовами ефективної участі громадськості у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики в Україні є: 1) підвищення інформаційної відкритості та прозорості органів державної влади, своєчасне інформування про їх рішення, всебічне роз'яснення намірів; 2) забезпечення доступності та підвітності органів державної влади, зокрема з питань, що безпосередньо стосуються громадян; 3) подальше вдосконалення чинного законодавства, що забезпечить ефективні механізми участі громадськості у формуванні та реалізації державної антикорупційної політики; 4) створення стабільних форм конструктивного діалогу громадськості та влади щодо формування та реалізації державної антикорупційної політики на засадах партнерства та співпраці.

Законом України «Про запобігання корупції» [6] передбачено участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції через можливість проведення, замовлення громадської антикорупційної перевірки нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, внесення пропозицій до компетентних органів, отримання відповідної інформації про оцінку поданих пропозицій.

Особливе місце займає антикорупційна експертиза, яку проводить профільний парламентський комітет. Цей комітет забезпечує процес підготовки висновків антикорупційної експертизи щодо законопроектів, які вносяться до Верховної Ради. Наприклад, у 2014 році комітет виявив корупційні ризики лише в 2,6% проаналізованих законопроектів, тоді як громадськість виявила їх у 82%.

Громадський контроль за діяльністю Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) здійснює Громадська рада. Крім того, НАЗК співпрацює з інститутами та організаціями громадянського суспільства, зокрема шляхом: залучення до розробки, реалізації та моніторингу виконання антикорупційної стратегії та державної програми її реалізації; стимулювання повідомлень про виявлені факти корупційних або пов'язаних з корупцією злочинів, фактичний, потенційний конфлікт інтересів, інформування про вжиті НАЗК заходи за результатами оцінки повідомлень тощо [7, с. 142-145].

За даними Державної служби статистики України на 2021 рік, в Україні налічується понад двісті громадських організацій, які будують свою діяльність як антикорупційну. Проте, на відміну від Transparency International Україна, їхня діяльність у сучасній Україні не стала ефективним механізмом запобігання та боротьби з корупцією. Якщо виключити діяльність Transparency International Україна, то можна сказати, що сьогодні в українській державі немає дійсно потужних національних незалежних громадських антикорупційних організацій (рухів), які можуть

ефективно впливати на державну та політичну владу, органи державної влади, окремих представників, хоча вони спираються на громадські оцінки корупції в країні, попит на такі організації та рухи все ще існує.

Отже, вітчизняна антикорупційна політика має реалізовуватися лише за активної участі свідомої громадськості, що проявляється діяльністю інститутів громадянського суспільства, зокрема громадськими організаціями антикорупційного спрямування, і засновуватися на комплексному застосуванні процедур такого характеру, як: попереджувальний, просвітницький, контролюючий та викривальницький. Вплив громадських дій у боротьбі з корупцією в сучасній Україні має бути посилений такими чинниками: мінімізація бюрократичних процедур отримання інформації про корупцію; подальше вдосконалення діяльності в контексті застосування принципів гласності, прозорості та відкритості судових та правоохоронних органів; надійний захист викривачів тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головкин Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. №4. 2018. С. 254-260.
2. Горник В. Г., Кравченко С. О. Взаємодія держави та громадянського суспільства у запобіганні корупції як чинник національної безпеки. *Вчені записки Таврійського національного університету імені ІІ Вернадського. Серія: Державне управління*. №29 (68). № 3. 2018. С. 123-130.
3. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Про громадські об'єднання: Закон України №4572-VI в редакції від 16.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
6. Про запобігання корупції: Закон України №1700-VII в редакції від 13.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
7. Іванов О. Принципи діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції. *Підприємництво, господарство і право*. №5. 2019. С. 142-145.

Нікітенко В. В.

студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Голобутовський Р. З.

д. ю. н., доцент кафедри,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ, ЇЇ МЕТА

Право не зможе виконати свого соціального призначення, якщо формі права не приділятиметься належна увага у правотворчості. Саме цим пояснюється провідне місце юридичної техніки, органічно пов'язаної із формою права. Юридична техніка прямо виявляється у зовнішній формі права, як у спеціально-юридичному змісті юридичного припису, так і в зовнішньому словесно-документальному вираженні в ньому волі. В той же час форма і зміст пов'язані, як і вплив на них. Юридична техніка позначається на нормативних та індивідуальних актах, зміст котрих заходиться в безпосередній залежності від форми юридичного припису та структури права, що в той же час позначається на змісті права. Таке важливе значення юридичної техніки і детермінувало розгляд даного питання.

Тож, юридична техніка виступає важливим інструментом в процесі реалізації прав та законних інтересів громадян, це пояснюється тим, що значення має не лише знання своїх прав, а й вміння їх захищати та практично реалізовувати. Проте зауважимо, що світова юридична література не досягла узгодженої думки щодо визначення поняття юридичної техніки.

Науковці по-різному ставляться до цього поняття, кожен трактує його суть по-своєму. Впродовж різних часів науковці висували велику кількість трактувань юридичної техніки. В той же час слід зазначити, що впродовж тривалого історичного періоду (з XIX століття) визначення юридичної техніки постійно піддавалось розширенню.

Юридична література XIX - початку XX століть висувала під терміном «юридична техніка» наукове оброблення права правниками (це пояснювалось тим, що право створюється народом, а на юристів покладена лише обробка його з погляду права); юридичне вчення щодо оформлення правової думки; пояснення закону та заповнення в ньому прогалин; мистецтво застосування права; форму, що протиставляється змісту, форму, котра за своєю суттю являється штучною конструкцією того, що викладено у праві, продуктом дії, а не розуму; юридична техніка ототожнюється з догматичним юридичним методом [1, с. 94].

Також, юридична техніка по-різному обговорювалася у радянській юридичній літературі. Деякі вчені стверджували, що юридична техніка

являє собою сукупність різних прийомів та способів, що застосовуються в юридичній практиці з метою забезпечення більшої ефективності певних дій, що мають юридичні наслідки. Її також визначали як набір правових засобів та методів розробки, оформлення, публікацію та систематизацію юридичних приписів [2, с. 638].

У своєму теперішньому варіанті юридична техніка спирається не лише на досягнення формальної логіки, а насамперед на результати діалектичної логіки, що мають нерозривний зв'язок: юридична техніка будується на формальній логіці, яка редагується діалектичною.

Узагальнюючи визначення юридичної техніки, що висувають сучасні науковці, ми можемо сказати, що юридична техніка є системою, що заснована на досягненнях теорії права і практично перевіреної правотворчості принципів, прийомів, засобів, правил (логічні, структурні, лінгвістичні) підготовки більш якісно-досконалих за формою та структурою нормативно-правових і правозастосовних актів, котрі використовують при розробці та систематизації актів з метою забезпечення їх удосконалення [3, с. 100]. Засоби, прийоми та правила гарантують повну та точну відповідність форми нормативних положень їх змісту, точність, ясність, правильність, доступність та простоту нормативного матеріалу.

Термін «юридична техніка» використовується двояко: ним позначають науку про юридичну техніку та саму юридичну техніку як систему вимог і правил до нормативних та індивідуальних текстів [4, с. 39].

Юридична техніка потребує професійної майстерності у поданні юридичного матеріалу. Норми права мають відповідати іншим правовим нормам, не допускаючи повтори та прогалини, сформульовані державною мовою точно, ясно, зрозуміло та коректно. Даний виклад правової норми потребує певних навичок, які набуваються за допомогою наполегливої праці, досвіду та практичних навичок. Оволодіння юридичною технікою являється невід'ємною частиною професійної свідомості та професійної правової культури.

Досліджуючи юридичні джерела, до основного призначення юридичної техніки можна віднести точне, повне, чітке, правильне викладення акта волевиявлення у акті-документі, віддзеркалення у тексті документа істинної волі законодавця/правозастосувача.

Також, від юридичної техніки залежать ступінь законодавчої досконалості, стан законності, дієвість законодавства, ясність та застосування правових актів, систематизація законодавства як постійної форми розвитку та вдосконалення існуючої правової системи [5, с. 22].

Таким чином, юридичну техніку необхідно розуміти як невід'ємну частину правової культури та важливе досягнення людства та як ступінь досконалості у змісті, формі та структурі юридичного документа. Чим більше розвинута цивілізація, тим кращі технічні засоби та прийоми, які використовуються юристами у своїй професійній діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шутак І. Д. Юридична техніка : курс лекцій І. Д. Шутак. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло, 2015. 228 с.
2. Шутак І. Д. Юридична техніка: питання доктрини І. Д. Шутак, І. І. Онищук. Правова доктрина України (у 5 т.). Т. 1: Загальнотеоретична та історична юриспруденція за заг. ред. О. В. Петришина. Харків, 2013. С. 638–691.
3. Манько Д. Г. Щодо визначення поняття юридичної техніки і технології. Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. 2010. Вип. 50. С. 100-104. ULR: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/34684/16-Manko.pdf?sequence=1>
4. Онищук І. Юридична техніка конструювання норми права. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 39-44.
5. Онищук І. І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки. Київ : Юрінком Інтер, 2011. № 6 (102). С. 22-27.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Куцевич В. В.

д. а., професор
Київський національний університет будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

АРХІТЕКТУРНИЙ ПРОСТІР У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Глобальні виклики в світі і суспільстві приводять до перегляду формування традиційних архітектурних просторів і виникненню їх гібридних форм, які адаптуються до різноманітних змін. Так, виникають ідеї перебудови міст з урахуванням змін, продиктованих пандемією COVID-19.

Карантин «замкнув» нас у квартирах, які часто доводилося перетворювати на домашні офіси. Ми зрозуміли, що вірус легко поширюється у громадському транспорті або закритих приміщеннях. Який урок можемо звідси винести? Мабуть, нам треба інакше сприймати міста, в яких живемо.

У центрі уваги – публічний простір. Практика показала, що ідеальний варіант – це коли людина виходить з будинку і максимум за 15 хвилин може дійти до будь-якого місця, яке пов'язане з повсякденними потребами – праця, послуги, відпочинок. Ми розглядаємо так зване «15-хвилинне місто», концепція якого втілюється у Парижі під керівництвом мера міста. Людина майже не матиме потреби у наявності громадського транспорту і тим більше в автомобілях.

Вулиці слід пристосовувати для того, щоб пішоходи мали більше місця, тротуари повинні стати ширшими, як це втілюється у м. Копенгагені. Розширення вільного простору також сприяє створенню додаткових літніх терас та місць на свіжому повітрі в ресторанах та кафе, де ростуть дерева, які даватимуть тінь і прохолоду [1, с. 36-37].

Будівництво міст, поділених на монофункціональні житлові та виробничі райони, не витримує критики. Тому, що мешканці міста не зможуть подолати такі відстані пішки. Комфортний міський квартал – той, в якому магазини та сервісні послуги надаються на перших нижніх поверхах, а вище розташовані квартири. Така система відома з середньовічної багатоквартирної забудови наших міст.

Виникає питання, яке місто комфортне для пішоходів? Виходячи з того, що люди пересуваються на свіжому повітрі у публічному просторі, в якому набагато простіше тримати безпечну дистанцію, ходять більше пішки, їздять на роверах, помітно поліпшують стан свого здоров'я.

З американського досвіду відомо, що виникає парадоксальна ситуація, яка виявляє, що у пішохідних центрах мегаполісів люди здоровіші, ніж

ті мешканці, які живуть у більш «здоровіших», але залежних від автотранспорту в зелених передмістях. Через нездоровий спосіб життя мешканці міст страждають від ожиріння, мають проблеми з серцевими захворюваннями або наслідками автомобільних аварій [2, с. 125-126].

Виникає питання, що потрібно містам – більше просторів для пішоходів та велосипедних доріжок? Ця стратегія матиме принципово позитивний вплив на розвиток економіки міст.

Слід приділяти більше уваги для формування комфортних зон – внутрішніх подвір'ям, які функціонують як напівприватний простір, зеленим ділянкам для відпочинку від міського руху та транспорту. Необхідно будувати відкриті дитячі та фізкультурно-оздоровчі майданчики, спортзали.

У той же час можливо розвивати самодостатність, яка під час пандемії виявляється дуже важливою.

Виявлено, що в Україні більшість балконів і лоджій заасновані, а на Заході активно розвиваються так звані «громадські сади», а також поширюється вирощування рослин на балконах (лоджіях). Це дозволяє доповнити забезпечення ресурсами, сприятиме організації відпочинку та змістовному дозвіллю.

Отримують розвиток великі житлові тераси біля квартир і озеленені дахи. У вітчизняній практиці нещодавно у ДБН В.2.2-15:2019 «Житлові будинки. Основні положення» внесено зміни щодо збільшення параметрів балконів та лоджій, завширшки 1,5 м проти 1,2 м, що викликало великий супротив у інвесторів і замовників будівництва житла.

Тенденція роботи «он лайн» у формі домашнього офісу обумовило виділення певного простору у квартирі. Це у майбутньому може визначити зменшення потреб у великих офісних приміщеннях.

Зменшується популярність будівництва житла у передмістях. Так, у центральних районах міст не було можливості займатися садівництвом, і люди переїжджають на околиці міст. У той же час досвід Австрії та Франції показує, що там проєктується соціальне житло з великими лоджіями та терасами [2, с. 226-230].

Відроджується будівництво квартир для кількох поколінь. У той же час у тренді однокімнатні квартири.

Найближча перспектива – це будівництво комфортних безпечних ко-теджів з пішохідним рухом до об'єктів обслуговування. Паралельно виникає «антивірусне» модульне житло з функціями «розумного будинку».

Окреме питання, дуже схоже на пандемію, – так це міста з оголошеним воєнним станом, де особливу увагу слід приділяти різним типам сховищ для захисту населення від обстрілів артилерією та авіацією. Дуже актуальним стає «критерій безпеки» житлових будинків та громадських будівель і споруд, які пропонується реалізувати різними підходами. Ці підходи передбачається визначити у новій редакції ДБН В.2.2-5-97 «Захисні споруди цивільного захисту».

Нагальним напрямом сучасного містобудування і архітектури в умовах пандемії та воєнного стану є покращення оточуючого середовища та організація сприятливих умов життєдіяльності населених пунктів України [3, с. 125-143].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пандемія змінить наші будинки та міста. Інтерв'ю з японським архітектором О.Окамура // Чеський центр у Києві, 2020. С. 36-37.
2. Эллард К. Среда обитания: как архитектура влияет на наше поведение и самочувствие. Москва: Альпина Пабlishер, 2016. 288 с.
3. Йел Гел. Міста для людей: науково-популярне видання / пер. з англ. О.Любарської. Київ: Основа, 2-18. 280 с.

ЗМІСТ

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ВІЙСЬКОВІ НАУКИ

Сазонов Ю. О.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОХОРОНИ МОРСЬКОЇ ДІЛЯНКИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	3
---	---

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Кононенко І. А.

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	6
--	---

Михайловська О. В.

ВАЖЛИВІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.....	9
--	---

Теличко В. С.

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	11
---	----

Мала С. Г., Сергієнко Е. О.

ЗМІНИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	15
--	----

Кулик О. С.

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ЧАС	17
--	----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Грилицька А. В., Пилипенко І. С.

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	19
--	----

Мединська Н. В.

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА.....	22
---	----

Євсєєва О. О.

РЕЛОКЕЙТ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ, МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	25
---	----

Обіход Т. В., Бородіна О. М.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ.....	29
--	----

Якушко І. В.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ	32
---	----

Котелевець Д. О.

СУТНІСТЬ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ.....	35
--	----

Лозиченко О.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	38
---	----

Науменко В. О., Ріппа М. Б. МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ДЛЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ.....	41
Попченко Н. А. СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА ХЛІБОБУЛОЧНИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ.....	44
Філіпова Н. В. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СФЕРИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	48
Кудласевич О. М., Новик Т. В. ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК СХІДНОЇ НІМЕЧЧИНИ: УРОКИ ІСТОРІЇ.....	51
Шевчук В. О. ГОСПОДАРСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ ПОВОЄННИХ СУСПІЛЬСТВ: УКРАЇНСЬКЕ БАЧЕННЯ БЕЗПЕКИ І РОЗВИТКУ	54
Дідковська Л. І. ЗРОШУВАНЕ ЗЕМЛЕРОБСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	57
Рядинська І. А., Моргошина Д. В. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	59
Садиков М. А. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ	61
Іванов С. В., Разумова Г. В. ВПЛИВ ФАКТОРА ВІЙНИ НА ВАРТІСТЬ МАЙНОВИХ ОБ'ЄКТІВ	63
Новаковська І. О., Древаль Н. Г. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ ЩОДО ЗЕМЕЛЬ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	67
Бородін Б. М. ЕКОНОМІЧНА КРИЗА В ПЕРІОД ВІЙНИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ.....	71
Курмишева А. Є., Гудзь Т. П. ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА.....	73
Близнюк В. В., Яценко Л. Д. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ	76
Фащевська О. М. РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ВІДНОВЛЕННЯ У ПОВОЄННИХ УМОВАХ.....	79
Красножон С. В. ПРИНЦИПИ ЗЕЛЕНОЇ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ.....	83
Піддубний В. А. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ	85

Іванов І. О., Гончаренко О. М. СУКУПНІСТЬ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ ЯК ПОРТФЕЛЬ КОМПАНІЇ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ	87
Батракова Т. І., Марченко Н. А. ВПЛИВ СКАСУВАННЯ ВВІЗНИХ МИТ ТА ТАРИФНИХ КВОТ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	90
Бондаренко О. О. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ДИНАМІКИ ФОНДОВИХ РИНКІВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	93
Клименко К. В., Савостьяненко М. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	96
Тур О. В. УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНСЕНСУС-ПРОГНОЗУ ЩОДО ВПЛИВУ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ.....	100
Левківський І. Б. КРИЗИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	103
Левковець Н. П. ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	105
Зеленько О. О. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВОДНЕВОЇ ЕНЕРГЕТИКИ	109
Огренич Ю. О., Золотова Х. А. ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ	112
Голубєв О. В. ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	116
Холодницька А. В. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ..	119
Грецька Н. А. ЛОГІСТИКА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В КАНАДІ	122
Холявко Н. І., Колоток М. О. НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОБОТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ.....	125
Юркевич О. М., Кравчук М. В. АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ СВІТОВИХ РЕЙТИНГІВ	128
Батракова Т. І., Бакута О. О. ОБЛІКОВА СТАВКА НБУ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	131
Зеленько О. О., Суботіна О. С. БЕЗРОБІТТЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	133

Биконя О. С.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В РАМКАХ ЗВТ З ЄС В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ
ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ..... 136

Gaiduk I. S.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF NPFS IN UKRAINE DURING
THE WAR AND POSTWAR RECONSTRUCTION..... 139

Міночкіна О. М.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: РОЛЬ У СУЧАСНИХ
ТРАНСФОРМАЦІЯХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ 142

Красноносова О. М.

АКТИВІЗАЦІЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ..... 146

Панченко Н. В., Балацька В. А., Ключка О. В.

ПЕНСІЙНА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ..... 148

Зеленько О. О., Мар'єнко А. О.

ТЕНДЕНЦІЇ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗРОСТАННЯ
ЦІН В СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ..... 151

Василець Н. М.

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ 153

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Шульженко Т. М.

«БУТИ ЛЮДИНОЮ» – РОДИННІ ПЕРЕКАЗИ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ
(ЗАПИСАНО НА ЧИГИРИНЩИНІ)» 157

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. МЕДИЧНІ НАУКИ

Черняк В. А.

НАУКОВИЙ ПОШУК ХІРУРГА В УМОВАХ ВІЙНИ:
КЛІНІКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ 160

Акімов О. Є., Міщенко А. В.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ПАТОФІЗІОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 164

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Корнієнко М. М.

МОДЕЛЬОВАНЕ НАВЧАННЯ ЯК ВАЖЛИВА ПЕДАГОГІЧНА УМОВА
ЯКІСНОЇ ОСВІТИ..... 167

Власюк О. А., Дараган Т. П.

РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ..... 169

Волобуєв В. В.

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАТОРСЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ПРО-
ФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ
ДО ПРОЕКТНОГО УПРАВЛІННЯ 171

Супрун Д. М. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЗГУРТОВАНOSTІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ	175
Тушко К. Ю., Балагур Л. О. ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ДПСУ	179
Лисанець Ю. В., Бєляєва О. М. THE USE OF TED TALKS IN TEACHING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES ONLINE	181
Заїка А. О. ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	183
Мельничук Л. Б., Степанюк І. Ю. ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ДРУЖНИХ ВЗАЄМИН У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	187
Киричок І. І., Скрипаль Т. М. ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМУ АНАЛОГІЇ У ПОЯСНЮВАЛЬНІЙ ПРОМОВІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЖАНРИ ПЕДАГОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ	190
Марчук О. О., Жук А. В. ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ВИХОВАНЦІВ ЗДО	194
Марчук О. О., Сбитна Т. О. ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОГО ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ТА ПОЕТІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ ЗДО	197
Марчук О. О., Степанюк І. Ю. ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ЗАНЯТЬ В ЗДО	200
Копилов Е. В. СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ВИКЛАДАЧА ЗВО	203
Голіков Л. П., Чернорук О. О., Наливайко О. О. ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРНЕТ ДОДАТКІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ	207
Марчук О. О., Зінчук І. А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ	211
Волошина О. В., Мельник Н. І. ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	213
Бобро А. А., Охріменко В. А. МОЖЛИВОСТІ БЛОГОДИДАКТИКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	216
Манчинська Н. Б. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	219

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Лисенко Ю. В.

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РИСИ І ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ 222

Гедікова Н. П.

ПРОРОСІЙСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В УКРАЇНІ ЯК РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ 225

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Dmytro Larin

DISCOURSE ANALYSIS OF NEW HISTORIOGRAPHY OF PSYCHOLOGICAL RESEARCH 228

Лісеная А. М., Амрахова В. О.

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОГО ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ВІД ВОЄННИХ ДІЙ НА ОСОБЛИВОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДЛІКІВ 231

Коллі-Шамне А. В., Старцева В.

GOOGLE-ФОРМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНЦІВ – ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У ПЕРШІ МІСЯЦІ ВІЙНИ 2022 РОКУ 234

Дужева О. Г., Пещанюк Н. О.

РОЗВИТОК РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ, ЯК ПАРАДИГМА РЕСУРСНОГО ПІДХОДУ 238

Найдьонова Г. О., Ліссова З. І.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙНИ 242

Марценюк М. О.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ТА МОДЕЛЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДІ ТА ДОРОСЛИХ 246

Кочарян І. О., Василяка К. М.

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЇ У СТАБІЛІЗАЦІЇ ПРОЯВІВ АГРЕСІЇ У ПЕРІОД ВІЙСЬКОВИХ ТА ПОВОЄННИХ ДІЙ 249

Предко В. В.

РОЗВИТОК ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЯК ПРОВІДНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАДЛЯ ВНУТРІШНЬОГО ВІДНОВЛЕННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД 251

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ НАУКИ

Зібцева О. В.

НОВІ ВИКЛИКИ ЩОДО ПЛАНУВАННЯ ЗЕЛЕНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МАЛИХ МІСТ 254

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Красножон С. В., Калуга Т. Ю.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В МАЛИХ МІСТАХ 256

Рядинська І. А., Клокова Є. І.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНІ 259

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Шелехань Г. І., Дашевський А. О.

ТРАНСПОРТНА ГАЛУЗЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ 261

Ковра Ю. В., Станкевич Г. М.

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОМАГНІТНОГО ПОЛЯ ВКРАЙ НИЗЬКИХ ЧАСТОТ
НА КИСЛОТНІСТЬ ЗЕРНА ПШЕНИЦІ 265

Меркулова А. І., Сметанкіна Н. В.

ДЕФОРМУВАННЯ ЗАМКНЕНИХ ШАРУВАТИХ ОБОЛОНОК ПІД ВПЛИВОМ
ВНУТРІШНЬОГО ТИСКУ 267

Меркулов Д. О., Сметанкіна Н. В.

РОЗРАХУНОК СТІЙКОСТІ ШАРУВАТИХ ОБОЛОНОК ОБЕРТАННЯ 269

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Сметанкіна Н. В., Місюра Є. Ю.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕМПЕРАТУРНИХ РОЗПОДІЛІВ У ШАРУВАТОМУ
СКЛІННІ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ 271

Місюра С. Ю., Сметанкіна Н. В.

ДЕФОРМУВАННЯ КОМПОЗИТНИХ ШАРУВАТИХ ПЛАСТИН ТА ОБОЛОНОК
ПРИ СТАТИЧНОМУ НАВАНТАЖЕННІ 273

Lukashov D. S., Lukashova N. P.

SUPERIOR SPEED OF RELATIVE CONVERGENCE
OF GRADIENT BASED OVER GENETIC BASED LEARNING ALGORITHMS
FOR A FIXED NEURAL NETWORK ARCHITECTURE 275

Obikhod T. V.

HIGH ENERGY PHYSICS AND ITS MATHEMATICAL APPARATUS 279

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТ

Беседа Н. А., Осіпцов А. В.

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ 283

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Тєлєжкіна О. О., Беценко Т. П.

ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ЗМІНАМИ У СЛОВОВЖИВАННІ УКРАЇНЦІВ
У ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ 286

Орєхова Л. І., Чаєнкова О. К.

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНОЗЕМНИХ
СТУДЕНТІВ З ВИКОРИСТАННЯМ KEYС-ТЕХНОЛОГІЇ 289

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Полякова О. О., Поляков І. О.

ВІЙНА ЯК ФОРМА МАНІФЕСТАЦІЇ NUMEN 292

Северин-Мрачковська Л. В.

КОМАНДНА ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ВИКЛАДАННЯ
ДИСЦИПЛІНИ «ФІЛОСОФІЯ НАУКИ»..... 294

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Кирєєва І. В.

ЦІЛІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ЗВ'ЯЗКУ
ІЗ ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ..... 298

Андрієвська Л. О.

ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ЗАВЕРШАЛЬНА СТАДІЯ СУДОВОГО
ПРОЦЕСУ 301

Реньов Є. В.

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ УВКБ ООН В УКРАЇНІ 303

Шульга А. М.

ПРАВОЗНАЧУЩА ДИСТАНЦІЙНА ДІЯ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ 307

Чорнобривець Ю. М.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
У ПОВОЄННИЙ ЧАС: ОКРЕМІ МЕДИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ 310

Бондаренко А. І., Іваниця А. В.

РОЗВИТОК КОРУПЦІЇ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПИТАННЯ
ПРОТИДІЇ І ЗАПОБІГАННЯ 312

Гоцій А. В., Задаля Д. К.

СУТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ 315

Мінакова Є. В., Бахчева А. К.

РОЗВИТОК ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ..... 317

Попутняк І. О., Кулініч О. О.

СУБ'ЄКТИ ТА ВИДИ ПРАВОТВОРЧОСТІ..... 319

Припутень Д. С., Рукіна Д. О.

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ У СЕНСІ
ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ..... 322

Наливайко Л. Р., Смірнова Д. Д.

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ 325

Смірнова Д. Д., Коренев А. О.

СТАТУС ТА ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА
З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ..... 328

Мережко Б. І., Коршун А. О.

ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА 331

Дроздов М. Є., Коренев А. О.

КОРУПЦІЯ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ВПЛИВ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ..... 334

Дроздов М. Є., Коренев А. О.	
МІГРАЦІЯ: СУТНІСТЬ ТА ВИДИ	337
Тен К. Р., Примаков К. Ю.	
ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ МІГРАЦІЇ ТА МІГРАНТІВ	341
Федорченко М. В., Кулініч О. О.	
АВТОНОМІЯ В УКРАЇНІ	343
Свиноус І. І., Шуміло О. М.	
ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	346
Припутень Д. С., Швець М. М.	
ДЕРЖАВА ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ	349
Нікітенко В. В., Голобутовський Р. З.	
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ, ЇЇ МЕТА	352
НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. АРХІТЕКТУРА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	
Куцевич В. В.	
АРХІТЕКТУРНИЙ ПРОСТІР У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ	355

ФАХОВІ НАУКОВІ ЖУРНАЛИ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ІННОВАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

**НАЗВА ВИДАННЯ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. СЕРІЯ:
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ**

Про видання: Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління – це електронний науково-практичний журнал з економічних наук, що був заснований у 2021 році НАУКОВО-ОСВІТНІМ ІННОВАЦІЙНИМ ЦЕНТРОМ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернівці, Україна.

До складу редколегії журналу входять провідні українські та іноземні фахівці. Редколегія видання здійснює зовнішнє та внутрішнє рецензування всіх статей, що надходять до неї. У виданні публікуються науково-теоретичні та практичні матеріали з актуальних загальнотеоретичних та галузевих економічних питань, а також пропозиції щодо оптимізації економічних процесів та явищ країни. У журналі висвітлюються актуальні питання економічної теорії та історії економічної думки; світового господарства та міжнародних економічних відносин; економіки та управління підприємствами; інноваційної та інвестиційної діяльності; бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту; фінансів та податкової політики; математичних методів та інформаційних технологій в економіці; сучасного менеджменту та інших галузей економічної науки. Журнал інформує також про події наукового життя та економічну освіту в Україні; подає рецензії наукових праць та підручників з економічної тематики.

Запрошуємо всіх бажаючих до співробітництва з нашим виданням та пропонуємо Вам опублікувати Ваші статті. Це видання розраховане не тільки для науковців, а й для практиків, які черпають із нього чимало корисного для своєї діяльності.

Засновник та видавець: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернівці, Україна. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.).

ISSN (Online): 2786-5738

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України від 06_06_2022 року № 530 (Додаток 2)

Галузь науки: економічні

Спеціальності: **051** – Економіка; **071** – Облік і оподаткування; **072** – Фінанси, банківська справа та страхування; **073** – Менеджмент; **075** – Маркетинг; **076** – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, **241** - Готельно-ресторанна справа, **242** - Туризм.

Журнал включено до наукометричних та реферативних баз даних: Vernadsky National Library, Google Scholar, Crossref, Open Ukrainian Citation Index.

Мова публікацій: до розгляду приймаються статті українською або англійською мовою.

Web-сайт (web-сторінка) наукового видання
<https://reicst.com.ua/pmt/home>

**НАЗВА ВИДАННЯ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. СЕРІЯ:
ПРАВО, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Про видання: «Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування» – це електронний рецензований науково-практичний журнал з права, публічного управління та адміністрування, що був заснований у 2021 році НАУКОВО-ОСВІТНІМ ІННОВАЦІЙНИМ ЦЕНТРОМ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернігів, Україна.

До складу редколегії журналу входять провідні українські та іноземні фахівці. Редколегія видання здійснює зовнішнє та внутрішнє рецензування всіх статей, що надходять до неї. У виданні публікуються науково-теоретичні та практичні матеріали з актуальних загальнотеоретичних та практичних питань права, публічного управління та адміністрування. Журнал спрямований на популяризацію новітніх досягнень та обмін передовим досвідом у сфері права, юридичної освіти, висвітлення актуальних питань практичного застосування законодавства України, публічного управління та адміністрування.

Запрошуємо всіх бажаючих до співробітництва з нашим виданням та пропонуємо Вам опублікувати Ваші статті. Це видання розраховане не тільки для науковців, а й для практиків, які черпають із нього чимало корисного для своєї діяльності.

Засновник та видавець: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернігів, Україна. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.). Адреса та контакти видавця.

ISSN (Online): 2786-5746

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Фахова реєстрація (категорія ««Б»): Наказ МОН України від 06_06_2022 року № 530 (Додаток 2)

Галузь науки: Право

Спеціальності: **081** – Право;

Галузь науки: Публічне управління та адміністрування

Спеціальності: **281** – Публічне управління та адміністрування

Журнал включено до наукометричних та реферативних баз даних: Vernadsky National Library, Google Scholar, Crossref, Open Ukrainian Citation Index

Мова публікацій: до розгляду приймаються статті українською або англійською мовою.

Web-сайт (web-сторінка) наукового видання
<https://reicst.com.ua/pmtl/home>

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної
науково-практичної конференції

Видано в авторській редакції
Підписано до друку 01.07.2022. Формат 60х84/16
Гарнітура Arial
Ум. друк. арк. 22,1
Електронне видання

ГО «Науково-освітній інноваційний центр
суспільних трансформацій»
14032, Україна, м. Чернігів, вул. Доценка 4а
Телефон: +38 (0462) 921-914
Веб-сайт: <https://reicst.sgv.in.ua/>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.